

1987

GLASUL BISERICII

REVISTA OFICIALĂ
A SFINTEI MITROPOLII A UNGROVLAHIEI

ANUL XLVI, Nr. 1, IANUARIE — FEBRUARIE 1987

GLĂȘUL BISERICII

REVISTA OFICIALĂ
A SFINTEI MITROPOLII A UNGROVLAHIEI

ANUL XLVI, Nr. 1
IANUARIE — FEBRUARIE
1987

Redacția și Administrația : Sectorul Cultural-Social al Arhiepiscopiei Bucureștilor
Str. Patriarhiei nr. 21 — Sectorul IV

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE :

Prea Fericitul Părinte

TEOCTIST

**Mitropolitul Ungrovlahiei și
Patriarhul Bisericii
Ortodoxe Române**

VICEPREȘEDINȚI :

**I. P. S. Dr. ANTIM
Arhiepiscopul Tomisului
și Dunării de Jos**

**P. S. EPIFANIE
Episcopul Buzăului**

MEMBRI :

**P. S. ROMAN IALOMIȚEANUL
Episcop-vicar al Arhiepiscopiei
Bucureștilor**

**P. C. Pr. OCTAVIAN POPESCU
Vicar mitropolitan**

REDACTOR RESPONSABIL :

**P. C. Pr. ILIE GEORGESCU
Consilier cultural mitropolitan**

REDACTOR :

Drd. MIHAI HAU

CUPRINSUL

	<u>Pag.</u>
EDITORIAL <i>Independența, suveranitatea și integritatea teritorială — coordonate permanente ale politicii externe românești</i>	5

ÎN DUHUL EVLAVIEI ORTODOXIEI ROMÂNEȘTI

<i>Cuvîntarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist la serbarea de colinde de la Seminarul Teologic din București</i>	14
<i>Cuvîntarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist la sărbătoarea hramului Seminarului Teologic din București</i>	17

ÎNDRUMĂRI OMILETICE ȘI PASTORALE

<i>«Dumnezeu s-a arătat în trup», Pr. Prof. C. Galeriu</i>	23
<i>Duminica a XXXII-a după Rusalii, Diac. P. I. David</i>	26
<i>La Întîmpinarea Domnului, Diac. Prof. Emil Cornițescu</i>	29
<i>La duminica vameșului și fariseului, Pr. Prof. C. Galeriu</i>	33
<i>La duminică iulului risipitor, Diac. Prof. P. I. David</i>	37

PAGINI ALESE DIN SFINȚII PĂRINȚI

<i>Sfîntul Ambrozie al Milanului, «Despre Duhul Sfînt», traducere de Asist. Vasile Răducă</i>	42
---	----

ARTICOLE ȘI STUDII

<i>Orientarea misionară a parohiei, Pr. Prof. Dr. Ioan Bria</i>	56
<i>Aspecte ale pastorației misionare în situația prezentă, Pr. Prof. Dr. Ioan Bria</i>	58
<i>Sfînta Scriptură și Tradiția Apostolică la Sfîntul Irineu de Lugdunum (140—202), Drd. Mihai Hau</i>	66

ȘTIRI ECUMENICE

<i>NOTE, știri, comentarii, Anca Manolache</i>	74
--	----

DOCUMENTARE

<i>Indeletnicire mai nouă impusă de progresul tehnic și consecințele canonice la care se pot expune preoții care o practică, Prof. Dr. Iorgu Ivan</i>	80
<i>Contribuții la Istoria Schitului Crasna sau Izvoarele de pe Teleajen (partea I) Gion Ionescu</i>	96
<i>Biserica Curtea Veche din București</i>	107

VIATA BISERICESCA IN CUPRINSUL MITROPOLIEI UNGROVLAHIEI

<i>Tradiționala serbare a colindelor de Crăciun și anul nou, la Seminarul Teologic din București; Prăznuirea Sfântului Grigorie Teologul la Seminarul Teologic din București (25 ianuarie), (Asistent) — Adormiți în Domnul: † Antim Angelescu, Pr. Iacob Petrovan, Pr. Dr. Gheorghe Chiriac, Pr. Ic. Stavr. Pompiliu Alexandrescu-Mizil, Pr. Ic. Stavr. Cornel Brebenaru-Azuga, Pr. Gheorghe Marinescu . . . . .</i>	122
---	------------

RECENZII ȘI NOTE BIBLIOGRAFICE

<i>TEOCTIST, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, Pe treptele slujirii creștine, Editura Mitropoliei Moldovei și Sucevei, Mănăstirea Neamț, 1985, Partea a III-a. VII + 495 p. (Prof. Iorgu Ivan) . . . . .</i>	132
<i>ANDRE PAUL, Le monde Juif à l'heure de Jésus. Histoire politique. Col. «Petite bibliothèque des sciences bibliques», Desclée, Paris, 264 pagini, 14×20 cm; (Pr. Sabin Verzan) . . . . .</i>	139
<i>JOSEPH AUNEANU, FRANÇOIS BOVAN, ETIENNE CHARPENTIER, MICHEL GOURGUES, JEAN RADERMAKERS, Evangils synoptiques et Actes des apôtres, Col. «Petite Bibliothèque des sciences bibliques», Desclée, Paris, 1981, 296 p., 14×20, (Pr. Sabin Verzan) . . . . .</i>	146
<i>PRAYER WITH THE HARP OF THE SPIRIT, traducere în limba engleză din limba siriacă de Francis Acharya, vol. I și II, Kurisumala Ashram, Kerala, India, 1980 — 1982, 241 + 632 pagini (Conf. Dr. Remus Rus) . . . . .</i>	154
<i>JOSEPH MOINGT s.j. Rencontre des religions, Etudes, ianuarie 1987, p. 97—110, (Anca Manolache) . . . . .</i>	157

INDEPENDENȚA, SUVERANITATEA ȘI INTEGRITATEA TERITORIALĂ — COORDONATE PERMANENTE ALE POLITICII EXTERNE ROMÂNEȘTI

La începutul acestui an se împlinesc patru decenii, de cînd, la 10 februarie 1947, România a semnat Tratatul de pace cu Națiunile Unite învingătoare în cel de-al doilea război mondial, care s-au întrunit la Conferința de pace desfășurată în capitala Franței între 29 iulie și 15 octombrie 1946, eveniment important al vieții internaționale contemporane ce reprezintă nu doar un capitol de istorie, ci și o lecție pentru ca tragediile trecutului să nu se mai repete, pentru a fi respins cu desăvîrșire revizionismul, pentru ca între state să prevaleze respectul reciproc, buna vecinătate, conlucrarea și garantarea păcii.

Statele participante la Conferința de pace, în primul rînd marile puteri ale coaliției antihitleriste care au pregătit lucrările și și-au asumat, totodată, rolul principal în adoptarea deciziilor, aveau în față nu numai principiile și normele de drept internațional, pe care se angajaseră încă din timpul războiului să le pună în aplicare, ci și marile schimbări înnoitoare ce se petreceau în lume, marcate de afirmarea puternică a voinței de libertate și independență a popoarelor. În numeroase țări de pe toate continentele se dezvoltau, în funcție de condițiile istorice specifice, profunde transformări care au dat un puternic impuls mișcărilor de emancipare socială și renaștere națională, determinînd modificarea raportului de forțe în favoarea dreptului popoarelor de a fi deplin stăpîne pe bogățiile naționale, de a se dezvolta liber și independent, corespunzător intereselor și năzuințelor proprii. Popoarele și forțele democratice, iubitoare de pace și progres care, ani de-a rîndul, înfruntaseră fascismul și, cu prețul unor uriașe jertfe umane și materiale, reușiseră să-l înfrîngă, doreau ca, odată cu vindecarea rănilor războiului, să trăiască într-o lume nouă, într-un climat care să nu mai facă posibilă repetarea tristei experiențe a trecutului.

Un rol decisiv în pregătirea tratatelor de pace l-a avut Conferința de la Potsdam a celor trei mari puteri ale coaliției antihitleriste — U.R.S.S., S.U.A și Marea Britanie —, desfășurată între 17 iulie și 2 august 1945, care a hotărît, între altele, constituirea unui Consiliu al miniștrilor de externe ai U.R.S.S., S.U.A, Marii Britanii, Franței și Chinei, în scopul adoptării măsurilor necesare reglementărilor de pace. Una dintre sarcinile imediate ale Consiliului miniștrilor de externe consta în

elaborarea proiectelor tratatelor de pace cu Italia, România, Bulgaria, Ungaria și Finlanda spre a fi supuse dezbaterii Națiunilor Unite la viitoarea Conferință de pace, precum și formularea de propuneri cu privire la chestiunile teritoriale pendinte de sfârșitul războiului în Europa. Consiliul a fost autorizat, de asemenea, să pregătească Tratatul de pace cu Germania și să analizeze orice altă problemă care îi era trimisă cu acordul guvernelor statelor membre. Reluând o serie de probleme dezbătute și de alte conferințe interaliatate anterioare — Dumbarton Oaks — lângă Washington (21 august — 28 septembrie 1944), Ialta (4—11 februarie 1945), San Francisco (25 aprilie — 26 iunie 1945) —, Conferința de la Potsdam a adoptat o declarație asupra premiselor stabilirii unei păci durabile în Europa și, legat de aceasta, referitor la încheierea tratatelor de pace și admiterea în ONU a fostelor state inamice. Încheierea tratatelor de pace urma să se facă cu guverne democratice din statele foste satelite ale Axei, recunoscute diplomatic de toate cele trei mari puteri.

Între 16—21 decembrie 1945, conform celor convenite la Ialta și Potsdam de a se organiza periodic consultări între guvernele celor trei mari puteri, s-a desfășurat la Moscova o nouă conferință a miniștrilor de externe sovietic, american și britanic, unde s-a precizat că proiectul tratatului de pace cu Italia să fie elaborat de U.R.S.S., S.U.A., Marea Britanie și Franța; cele cu România, Bulgaria și Ungaria de către U.R.S.S., S.U.A. și Marea Britanie, iar cel cu Finlanda de către U.R.S.S. și Marea Britanie. O dată elaborate, aceste proiecte urmau a fi prezentate Conferinței de pace la care, în afara marilor puteri, erau invitați să participe toți membrii Națiunilor Unite ce contribuiseră efectiv cu forțe armate importante la războiul împotriva statelor inamice europene. După încheierea dezbaterilor Conferinței de pace și ținând seama de recomandările sale, Consiliul miniștrilor de externe ai marilor puteri urma să se reunească într-o ultimă conferință pentru redactarea finală a textelor tratatelor de pace. Textele definitive urmau a fi semnate de reprezentanții statelor prezente la Conferința de pace, ele intrând în vigoare după ratificarea lor de către toate statele semnatare inclusiv de către «statele inamice în cauză».

În lunile aprilie-mai și iunie-iulie 1946 au avut loc la Paris, două sesiuni consecutive ale Consiliului miniștrilor de externe ai marilor puteri, în care s-au elaborat proiectele tratatelor de pace și s-au stabilit data deschiderii Conferinței de pace, ca și statele participante cu drept de vot, în număr de 21, desemnate în documente sub titulatura de Puterile Aliate și Asociate: Australia, Belgia, Bielorussia, Brazilia, Canada, Cehoslovacia, China, Etiopia, Franța, Grecia, India, Iugoslavia, Marea Britanie, Norvegia, Noua Zeelandă, Olanda, Polonia, SUA, Ucraina, URSS și Uniunea Sud-Africană. S-a convenit, de asemenea, ca lucrările Conferinței să se desfășoare în ședințe plenare și pe comisii, iar rezoluțiile să fie adoptate prin majoritatea de voturi. Atât guvernul francez, cât și alte guverne, în special cele iugoslav și cehoslovac, au solicitat audierea la Conferință a delegațiilor statelor cu care urmau a se încheia tratatele de pace, propunere acceptată în final de marile puteri.

În conformitate cu drepturile ce urmau a și le exercita în cadrul Conferinței de pace, statele participante se împărțeau în mai multe categorii. În primul rând, marile puteri, care prin intermediul Consiliului

miniștrilor de externe elaboraseră proiectele tratatelor de pace și își asumeră rolul principal în adoptarea hotărârilor. Veneau, apoi, celelalte 16 state, care aveau drept să formuleze observații și propuneri, ce nu puteau trece, însă, în competența Consiliului miniștrilor de externe împuternicit să dea redactarea finală textelor tratatelor de pace, decât după aprobarea lor prin vot de către majoritatea celor 21 de state. În sfârșit, alte cinci state — Italia, România, Bulgaria, Ungaria și Finlanda — au fost admise să participe la Conferința de pace spre a-și exprima punctele de vedere, dar numai când erau solicitate să dea lămuriri și explicații la întrebările formulate de reprezentanții Puterilor Aliate și Asociate. Aceste ultime cinci state— cele mai interesate în desfășurarea în spirit democratic a lucrărilor Conferinței — puteau să prezinte, în plen și comisii, memorii și observații (scrise sau verbale), care nu constituiau, însă, documente de lucru, fiind luate în considerație numai dacă erau în-sușite, ca amendamente proprii, de una din delegațiile ce făceau parte din primele două categorii de state participante la Conferință. Era evident că reprezentanții Italiei, României, Bulgariei, Ungariei și Finlandei nu puteau participa permanent la lucrările Conferinței, ci li se oferiseră doar posibilitatea de a-și exprima, pur și simplu, speranțele într-o rezolvare echitabilă a drepturilor lor. Regulile de procedură, potrivit cărora hotărârile erau adoptate cu majoritate de voturi, reduceau de fapt și posibilitățile statelor aliate mici și mijlocii de a aduce o contribuție proprie la reglementările de pace. De altfel, rolul preponderent al marilor puteri a fost una din caracteristicile reuniunii de la Paris. Devenise limpede că aliații mici și mijlocii trebuiau să accepte clauzele tratatelor de pace asupra cărora marile puteri căzuseră de acord. Cum era și firesc, unii din reprezentanții statelor aliate au formulat critici aspre la adresa modului în care marile puteri au conceput și organizat Conferința, atrăgând atenția că ei doreau să beneficieze nu numai de dreptul de consultare, ci și de drepturi egale, de participare efectivă la construirea păcii.

În această atmosferă extrem de încărcată, la 29 iulie 1946 s-a deschis, la Palatul Luxembourg din Paris, Conferința de pace pentru dezbaterile proiectelor de tratat. După adoptarea regulamentului și procedurii de urmat și desemnarea comisiilor de lucru, începând cu 9 august 1946 s-a trecut la lucrările propriu-zise ale Conferinței. La 31 iulie 1946 fusese publicat simultan la Moscova, Washington, Londra și Paris textul integral al proiectului Tratatului de pace cu România. El cuprindea un preambul și opt părți cu 38 de articole și șase anexe. Devenise clar din luările de cuvânt și precizările reprezentanților marilor puteri, îndeosebi, din textul proiectului de tratat, că România, în pofida imensului efort uman, economic și financiar, a aportului efectiv pe care-l adusese la zdrobirea militară a Germaniei hitleriste în ultima parte a războiului, nu avea să se bucure de o recuroaștere morală și materială a sacrificiilor ei, de dreptul la reparații la care era pe deplin îndreptățită.

Răsturnarea regimului de dictatură antonesciană a deschis României, după cum se cunoaște, calea unei ere noi de transformări democratice și, în același timp, a marcat începutul restabilirii independenței și suveranității naționale, grav știrbite în anii dominației fascisto-hitleriste. Prin întoarcerea armelor împotriva agresorului hitlerist, încă din noap-

tea de 23 spre 24 august 1944, care a însemnat ieșirea efectivă a României din război și începutul colaborării de arme româno-sovietice până la zdrobirea definitivă a rezistenței hitleristo-horthyste în Europa, țara noastră se încadra de fapt în statutul de cobeligeranță de partea Națiunilor Unite în războiul dus contra Germaniei naziste și aliaților acesteia. Cu asemenea mandat s-a prezentat, de altfel, delegația guvernamentală română la Moscova pentru a semna armistițiul cu Națiunile Unite și în acest spirit a căutat țara noastră să realizeze cooperarea cu unitățile sovietice în marș pe teritoriul României, eliberat complet până la 1 septembrie 1944 de către forțele armate și patriotice românești. În urma semnării Convenției de armistițiu din 12 septembrie 1944, statutul juridic al României a fost, însă, cel de stat învins, aflat sub supravegherea Comisiei aliate de control. În pofida contribuției decisive pe care o avușese cotitura de la 23 August 1944, acțiunea energică a întregii națiuni române în grăbirea înfringerii Germaniei hitleriste, a participării substanțiale a României nu numai la eliberarea propriului teritoriu, dar și a Ungariei și Cehoslovaciei, situația internațională a țării noastre n-a suferit în anii 1945—1946 modificări notabile, gesturile de bunăvoință ale guvernului sovietic nemodificându-i statutul de stat învins.

În ajunul Conferinței de pace, România a reușit, însă, să iasă din izolare internațională forțată în care se găsisse în anii celui de-al doilea război mondial, să inițieze — în limita permisă de rigorile Convenției de armistițiu — o serie de acțiuni diplomatice care i-au permis să aibă relații de bună vecinătate, în primul rând, cu U.R.S.S., dar și cu Bulgaria și și chiar cu Ungaria, în ciuda pretențiilor teritoriale pe care guvernul acestei țări înțelegea să le susțină în continuare. Iugoslavia și, îndeosebi, Cehoslovacia se arătau dornice să sprijine cererile juste ale României la Conferința de pace. Dar dobândirea deplină a independenței și suveranității naționale nu putea fi realizată decât în urma încheierii tratatului de pace și anularea statutului de stat învins, prin acceptarea *de jure* de către statele semnatare a cobeligeranței *de facto* încă de la 24 august 1944 a României, care s-a impus, prin contribuția sa, ca un factor important în zdrobirea Germaniei hitleriste și scurtarea războiului în Europa cu cel puțin 200 de zile. Ținând seama de contribuția adusă la înfringerea Germaniei naziste în ultima parte a războiului, guvernul, opinia publică, *întregul popor român au așteptat cu încredere desfășurarea lucrărilor Conferinței de pace, în speranța obținerii dezideratelor lor justificate.*

Conferința de pace de la Paris din 1946 a fost prima reuniune internațională postbelică la care România s-a prezentat cu prstigiul dobândit ca urmare a contribuției deosebite pe care a adus-o la înfringerea hitlerismului, la obținerea mării victorii asupra fascismului. Înfăptuind insurecția de la 23 August 1944, care a marcat începutul revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, poporul român a ridicat armele împotriva cotropitorilor nașiști și a luptat, timp de aproape nouă luni, până la înfringerea deplină a Germaniei hitleriste, făcând și de această dată, ca de atâtea ori în trecut, dovada năzuințelor sale de libertate și independență. Angajându-se cu întregul său potențial în războiul antihitlerist, alături de Uniunea Sovietică și celelalte forțe ale Națiunilor Unite, România, ale cărei efective aduse în luptă o situau pe locul al patrulea în rândurile coaliției antifasciste, a înscris o

nepieritoare pagină în istoria universală. Țară care și-a păstrat prin lupte necurmăte și imense jertfe, în cursul unei istorii multimilenare, libertatea, independența și unitatea național-statală, România a participat la Conferința păcii de la Paris hotărâtă să-și apere ferm și cu demnitate interesele vitale naționale și să contribuie, totodată, la edificarea unui nou sistem de relații internaționale, întemeiat pe principiile echității și justiției, respectării suveranității și independenței naționale, cooperării și prieteniei între state și popoare.

Pornind de la contribuția hotărâtoare a țării noastre la scurtarea războiului în Europa, guvernul român s-a preocupat ca Națiunile Unite și opinia publică să fie bine informate asupra situației României și a justiției revendicărilor sale. La 9 august 1946, Consiliul de miniștri român a dezbătut textul proiectului de tratat, a discutat și aprobat memoriile ce urmau să fie prezentate și a fixat poziția de principiu a delegației române la Conferință. Delegația României a ajuns la Paris la 11 august 1946, după aproape două săptămâni de la deschiderea lucrărilor, iar a doua zi, 12 august, la București a fost dat publicității documentul intitulat «Atitudinea României față de Conferința de pace», în care erau expuse solicitările ce urmau a fi supuse atenției Conferinței. La 13 august 1946, în ședința plenară a acesteia a fost expusă declarația guvernului român asupra proiectului tratatului de pace. Ea a produs o impresie favorabilă în rândurile participanților, ca și în cercurile diplomatice, care au relevat înțelepciunea, sobrietatea și demnitatea declarației delegației române. Acest document exprima voința României de colaborare cu statele iubitoare de pace și libertate, proclama deschis adevăratele principii Cartei Națiunilor Unite, ale păcii și securității internaționale și supunea atenției o serie de doleanțe legitime. Avansînd propuneri și soluții echitabile, corespunzătoare intereselor naționale și, deopotrivă, dreptului internațional, organizării păcii pe temeiul adevărului, guvernul țării noastre a cerut reprezentanților celor 21 de națiuni să nu facă abstracție de faptul că România a fost împinsă în război, alături de Germania, de un regim dictatorial a cărei ascensiune la putere a fost înlesnită de uneltirile de la Berlin ale hitlerismului, doborât de poporul român prin propria sa voință și cu propriile forțe la 23 August 1944, cînd a trecut alături de Națiunile Unite și a pășit pe calea unor adînci transformări în însăși întocmiria lui internă, ceea ce a determinat să nu se mai prezinte ca un învins la Conferința de pace, ci ca un punct de sprijin în acțiunea internațională de consolidare a păcii și democrației. Tocmai datorită acestui fapt, contribuției sale la marea victorie asupra Germaniei naziste, România era îndreptățită să obțină un tratat de pace echitabil, bazat pe principiile dreptului internațional.

Modalitatea în care marile puteri ale coaliției antihitleriste au conceput și au pregătit Conferința de pace, obiectivele concrete ce i-au fost atribuite spre a se pronunța asupra lor, organizarea și procedura dezbaterilor și adoptării deciziilor finale, ca și climatul de tensiune și războiul rece care se profilau în relațiile internaționale au creat României, precum și altor state mici și mijlocii, o situație complexă și dificilă, cu posibilități limitate de acțiune. Acestea decurgeau, îndeosebi, din faptul că principalele soluții date la Paris și mai apoi deciziile concretizate în textele tratatelor de pace au fost marcate de o serie de înțelegeri pre-

stabilite — la Teheran, Ialta, Potsdam sau cu alte prilejuri — între marile puteri, dar și de divergențele dintre ele, de persistența tendințelor de hegemonie, de împărțire a lumii în zone de influență și de dominație.

În cazul României, dificultățile au fost amplificate de nerespectarea calității ei de cobeligeranță ce ar fi dus la schimbarea statutului juridic al României, la situarea ei, cum era firesc, în rândurile Puterilor Aliate și Asociate și, prin aceasta, la stabilirea altor raporturi între drepturile și obligațiile înscrise în tratatul de pace. Calitatea de cobeligeranță, rezultând pentru România din participarea ei la lichidarea forțelor hitleriste, era o problemă care interesa nu numai țara noastră, ci, în egală măsură, toate popoarele lumii, pentru că reprezenta, fără îndoielă, adevărul istoric.

În pofida evidenței faptelor, a contribuției României la marea victorie împotriva fascismului, ea a fost printre statele învinse în război și, ca urmare, i-au fost impuse grele obligații, mai ales de natură economică și financiară, privind reparațiile, care au afectat opera de redresare și dezvoltare a economiei naționale. O serie de restricții militare reflectau, de asemenea, în mod direct situarea României în categoria țărilor învinse în război, inamice. De altfel, clauzele militare ale Tratatului de pace cu România, ca și atitudinea adoptată în acest domeniu de Conferința de pace de la Paris nu oglindeau nici principiul legitimei apărări, formulat de articolul 5 al Cartei Organizației Națiunilor Unite. Un alt aspect care a lezat adevărul istoric și a dăunat intereselor poporului român, l-a constituit modificarea datei întoarcerii armistițiului — 12 septembrie 1944 și înscrisă în Tratatul de pace — în loc de 23 August 1944, cum a fost de fapt. În general, marile puteri n-au ținut cont de numeroase cerințe legitime pe care România le-a formulat cu prilejul Conferinței de pace, de drepturile câștigate prin acordul ei la înfringerea armatelor naziste și la încheierea victorioasă a războiului.

Votul cu privire la cobeligeranța României a provocat vii discuții, atît în cadrul Conferinței cît și în afara ei. Luată în dezbatere, la 27 august, de către comisia politică și teritorială pentru România, în care erau reprezentate 12 state, în favoarea acceptării cobeligeranței țării noastre au votat Bielorusia, Franța, Cehoslovacia și Ucraina, iar celelalte delegații — Australia, Canada, Marea Britanie, India, Noua Zeelandă, S.U.A., U.R.S.S. și Uniunea Sud-Africană — au votat contra.

Justificată pe deplin de actul istoric de la 23 August 1944, de efortul uman și material făcut de poporul român în războiul antihitlerist, recunoașterea cobeligeranței României ar fi dat posibilitatea țării noastre să-și valorifice creanțele împotriva Germaniei naziste și să fie despăgubită de aceasta pentru pagubele suferite în perioada războiului, de la 23 August 1944 pînă la 9 mai 1945, și ar fi dus, totodată, la micșorarea despăgubirilor ce i-au fost impuse, la condiții neîngăduite în domeniul politicii militare și economice.

Conferința de pace de la Paris este importantă pentru România, mai ales prin faptul că a recunoscut drepturile ei legitime, atunci cînd s-a pronunțat pentru anularea Dictatului de la Viena din 30 august 1940, prin care statului român îi fusese smulsă o parte din teritoriul său național și anexată Ungariei horthyste.

Încă de la 7 mai 1946, Consiliul miniștrilor de externe ai marilor puteri a adoptat în unanimitate hotărîrea de a declara sentința de la Viena drept nulă și neavenită. Asemenea formulare, care nu lăsa nici un fel de echivoc, a fost reluată întocmai în proiectul Tratatului de pace cu România. Se consfințea, astfel, printr-un act juridic internațional, o realitate de fapt, întemeiată pe cele mai sacre drepturi istorice ale popoului român.

Adusă în discuția Conferinței de pace, problema anulării Dictatului de la Viena a fost amplu dezbătută, datorită poziției delegației Ungariei, ale cărei pretenții revizioniste au fost combătute și respinse cu argumente istorice, economice, etnice și politico-juridice de delegația țării noastre care, în declarația făcută în ședința plenară din 13 august 1946, referindu-se la recunoașterea drepturilor inalienabile asupra părții de nord-vest a României, smulsă prin violență și constringere, preciza că această hotărîre, pronunțată în numele justiției, pune în sfîrșit capăt pentru vecie opresiunii îndelungate și repetate a cărei victimă a fost poporul român, deschide perspective serioase unei colaborări fecunde între poporul român și poporul ungar și permite să se stingă ultimele focare de agitație care au împiedicat, pînă astăzi, stabilirea unor relații amicale între cele două popoare.

În cea de-a opta ședință comună de lucru din 5 septembrie 1946 a comisiilor politice și teritoriale pentru tratatele de pace cu România și Ungaria, pretențiile teritoriale ungare au fost respinse și s-a adoptat textul articolului 2 privind anularea Dictatului de la Viena, așa cum a fost el întocmit de Consiliul miniștrilor de externe, odată cu revenirea la granița antebelică, adică frontiera româno-ungară fixată prin Tratatul de la Trianon din 1920. Nici o delegație nu s-a pronunțat, în momentul votului, în favoarea opiniei delegației ungare, nici una împotriva poziției României. Repusă în discuția Conferinței de pace, în ședința plenară din 10 octombrie 1946, anularea Dictatului de la Viena a fost aprobată în unanimitate. Din nou, un for internațional, la care participau, de astă dată, URSS, care nu semnase, și SUA, care nu ratificase Tratatul de la Trianon, recunoștea justetea clauzelor incluse în acest tratat privind frontiera româno-ungară, act ce însemna, implicit, reconfirmarea hotărîrii de autodeterminare din 1918, adoptată de Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, de unire pe veci a Transilvaniei cu România.

Hotărîrea privind anularea odiosului verdict comis asupra României de Germania hitleristă și Italia fascistă se cuvine a fi subliniată pentru că ea reprezintă un act de justiție, fiind o expresie concludentă a condamnării politicii de forță și a aplicării principiilor echității și dreptății în relațiile internaționale. Anulînd definitiv Dictatul de la Viena, tratatul de pace a desființat cuceririle teritoriale ale agresorilor fasciști și revizioniști pe întreaga zonă a aplicării lui, a respins tentativele de tirguieli teritoriale, a condamnat revizionismul și orice încercări de a-i da vreun temei legal. Prin aceste acte de justiție, tratatul a pus bazele unor condiții menite să întărească pacea și colaborarea în bazinul dunărean. Din acest motiv, anularea Dictatului de la Viena a fost privită de opinia publică din România, ca și de cea internațională, și ca un act deschizător de noi posibilități în dezvoltarea relațiilor dintre cele două popoare vecine, al căror trecut de luptă pentru emancipare națională și progres

social pleda pentru statornicirea unor raporturi statale bazate pe respect reciproc, pe colaborare, prietenie și bună-vecinătate.

Proiectul Tratatului de pace cu România a fost votat, pe articole, în cea de-a 37-a ședință plenară a Conferinței, în zilele de 10 și 11 octombrie 1946. Peste câteva zile, la 25 octombrie, lucrările Conferinței de pace de la Paris s-au încheiat, dar hotărârile definitive urmau să fie luate de Consiliul miniștrilor de externe ai U.R.S.S., Marii Britanii, SUA și Franței — organism împuternicit să dea Tratatelor de pace redactarea finală — întrunit la New York, între 4 noiembrie și 12 decembrie 1946. Urmărind cu atenție evoluția dezbaterilor de la New York, guvernul român a făcut noi demersuri pentru apărarea intereselor țării și poporului nostru. În acest scop, la 13 noiembrie 1946, s-a înaintat memoriul intitulat «*Observațiile guvernului român privitoare la proiectul de Tratat de pace cu România*», în care erau cuprinse «câteva observații asupra unui număr de chestiuni pe care le socotește deosebit de grave și importante» în legătură cu modificarea textelor unor articole în probleme de însemnătate majoră, ca cele ale cobeligeranței, clauzelor militare, reparațiilor, procedurii de arbitraj. Rezultatul acestui nou demers românesc n-a fost, însă, cel scontat. Consiliul celor patru miniștri de externe întruniți la New York n-a adus modificări notabile față de cele hotărâte la Conferința de pace de la Paris, în genere, cererile unor țări, între care și România, de a se opera unele ameliorări privind clauzele economico-financiare împovărătoare nefiind luate în seamă.

În redactarea sa finală, Tratatul de pace, menținând, în esență, textul adoptat la Paris, conținea atît părți favorabile României, cît și clauze nefavorabile, unele fiind nu numai grele, ci chiar nedrepte și vexatorii. Nerecunoașterea dreptului României la reparații, blocarea sau confiscarea depozitelor valutare și a altor creanțe românești aflate pe teritoriile Puterilor Aliate și Asociate, în general, totalitatea obligațiilor de natură financiară au creat mari dificultăți poporului român, prelungind și îngreunînd procesul refacerii și modernizării economiei naționale. Cu toate acestea, guvernul României, avînd certitudinea că a făcut tot ce era posibil pentru a salva interesele naționale, s-a pronunțat, în unanimitate, la 1 februarie 1947, pentru acceptarea și semnarea Tratatului de pace, fiind hotărît să pășească cu fermitate la reconstrucția țării, în pofida sarcinilor grele și mari, pentru a crea condiții de viață nouă poporului român.

Ceremonia semnării Tratatului de pace între România și Puterile Aliate și Asociate a avut loc la 10 februarie 1947, la Palatul ministerului de externe din Paris. Tratatul a fost semnat de SUA, Marea Britanie, URSS, Uniunea Sud-Africană, Australia, Bielorusia, Canada, India, Noua Zeelandă, Cehoslovacia și Ucraina. La 23 august 1947, Parlamentul român a hotărît, în unanimitate, ratificarea lui, iar la 15 septembrie 1947, în urma schimbului instrumentelor de ratificare, Tratatul de pace cu România intra în vigoare.

Participarea la Conferința păcii de la Paris din 1946, urmată de semnarea și ratificarea Tratatului de pace — acte ce exprimă exercitarea de către statul român a atributelor sale fundamentale — a încheiat prima și una dintre cele mai complicate etape ale politicii externe postbelice a României. În ciuda prevederilor nedrepte, care au afectat în deceniul

următor evoluția situației social-economice, redresarea și relansarea economică a României postbelice și care au prejudiciat, de asemenea, poziția și posibilitățile de a se afirma deplin independența și suveranitatea statului român, încheierea Tratatului de pace a însemnat în fapt schimbarea statutului juridic internațional al țării noastre, marcând sfârșitul stării de armistițiu, a creat condițiile ca, o dată împlinite pînă la ultimele consecințe prevederile tratatului, România să-și poată redobîndi independența și suveranitatea deplină, să se poată afirma ca un factor activ, cu contribuții originale, în organizarea și menținerea păcii. Prin semnarea Tratatului de pace, România reîntra în circuitul politic și economic-financiar internațional, creîndu-și condiții noi, favorabile normalizării și dezvoltării relațiilor sale externe și încadrării ei în ONU. Anulînd Dictatul de la Viena, Tratatul de pace a dat încă o confirmare adevărului că politica de forță și dictat, încălcarea integrității teritoriale și amestecul brutal în treburile interne ale altor state sînt condamnate de istorie și sortite eșecului.

Depășind înapoierea economică, distrugerile și pagubele provocate de război, poverile rezultate din îndeplinirea obligațiilor ce îi fuseseră impuse prin Tratatul de pace, poporul român și-a reconstruit țara și și-a concentrat energiile spre făurirea unei noi societăți, de ale cărei roade să se bucure toți fiii patriei. În aceste condiții, România și-a ocupat locul firesc, tot mai activ, pe arena mondială, în lupta pentru statornicirea unei ordini internaționale întemeiate pe principiile dreptului și justiției, democrației, colaborării și prieteniei între popoare, al neamestecului în treburile interne, respectului independenței și suveranității naționale.

Orientată pe coordonate tradiționale, activitatea politico-diplomatică desfășurată de România în perioada pregătirii și ținerii Conferinței de pace de la Paris din 1946, pentru reglementări echitabile, bazate pe principiile dreptului internațional, exprimă efortul remarcabil și demn al unui popor care se eliberase de sub dominația hitleristă și se angajase neabătut pe calea unor profunde transformări democratice, potrivit aspirațiilor și voinței sale, de a se afirma ca un factor activ într-o lume a păcii și securității, a deplinei egalități în drepturi, colaborării și respectului între națiuni și state suverane.

Ideile și principiile promovate atunci, în zorii erei postbelice, de reprezentanții României privind politica externă și relațiile internaționale se adaugă tezaurului de învățăminte pe care îl oferă contemporaneității istoria poporului român. Ele se regăsesc, amplificate și căpătînd corolare specifice, în politica externă a Republicii Socialiste România, în acțiunile constant constructive, de mare anvergură ale Președintelui Nicolae Ceaușescu, menite să ducă la statornicirea unui climat de pace și colaborare internațională, de securitate și încredere între state și popoare. Liberă pe destinele sale, România contemporană se afirmă ca un factor activ, energic în promovarea unei politici de respect reciproc și neamestec în treburile interne ale altor popoare, de cristalizare a unei noi ordini economice și politice internaționale, de făurire a unei lumi eliberată de primejdia unui nou război, a colaborării și păcii.

REDACTIA

ÎN DUHUL EVLAVIEI ORTODOXIEI ROMÂNEȘTI

C U V Î N T A R E A
PREA FERICITULUI PĂRINTE PATRIARH TEOCTIST
LA SERBAREA DE COLINDE
DE LA SEMINARUL TEOLOGIC BUCUREȘTI

A rînduit Bunul Dumnezeu să sărbătorim împreună anul acesta Nașterea Domnului în acest lăcaș, Mînăstirea Rădu Vodă cu o istorie de veacuri, cu un trecut bogat, cu un rol important în istoria contemporană a acestei Eparhii. Ne aflăm deci în acest lăcaș de cultură străveche românească, hărăzit de Fericitul întru pomenire Patriarh Justinian să fie și pepinieră pentru formarea viitorilor slujitori ai Sfintei noastre Biserici. Este un rost din cele mai necesare pentru viața noastră bisericească. Am considerat de a Noastră datorie să participăm — pentru prima dată în noua calitate — la această tradițională seară legată de luminosul praznic al Întrupării Mîntuitorului nostru Iisus Hristos. După cum știm, sărbătoarea aceasta este plină de cele mai frumoase datini și obiceiuri și cîntări apropiate sufletului nostru românesc și creștinesc.

Am ascultat cu atenție și cu mult drag desfășurarea programului de colinde, precum și cuvîntul interesant rostit de Pr. Prof. Buga, pentru care îl felicităm, după cum felicităm și pe executanții programului, corul elevilor seminariști, condus de Diac. Prof. Velea. Cu bucurie constatăm, că viața de seminar se desfășoară potrivit programei analitice aprobată de Sfîntul Sinod din care nu lipsesc străvechile noastre colinde care, potrivit datinilor, preced Sfintele Sărbători ale Nașterii Domnului. Ele constituie, împreună cu alte mărturii, un adevărat tezaur despre obîrșia și dăinuirea noastră ca neam și popor în această vatră de existență a neamului nostru românesc, fără întrerupere. Cînd le ascultăm, mai ales pe cele autentice, pe cele care vin din vechimea de două ori milenară a credinței noastre, cîntate de moșii și strămoșii noștri, ni se par de o

mare actualitate și de aceea, mai bine înțelegem darul cuprinzător al înaintașilor, înțelegem bogăția credinței și curățenia sufletului lor. Deși ei nu vedeau Locurile Sfinte, deși nu izbuteau să se închine la Betleem și să pășească în peștera în care s-a născut Mîntuitorul Hristos, totuși, ei le intuiau și le cîntau cu toată dăruirea lor de trăitori ai învățăturilor dumnezeiești ca și cum le-ar fi văzut. De pe toate plaiurile românești, ei priveau cu ochii credinței lor curate Țara Sfîntă, unde s-a petrecut faptul cel ma presus de fire al Întrupării Fiului lui Dumnezeu, al împlinirii minunatelor prevestiri din Vechiul Testament. Fidelitatea cu care a ajuns pînă la noi mesajul Întrupării este adînc grăitoare a puterii credinței lor și aceasta nu trebuie să o uităm niciodată, păstrînd prin ele firul de aur al învățăturii de credință ortodoxă.

Cîntarea este proprie ființei omului. Și se spune, că mai ales omul cu inimă deschisă, cu voie bună, acela cîntă. De altfel, și Sfîntul Apostol Iacov îndeamnă la aceasta, cînd scrie: «...Cel ce are inima bună să cînte» (Iac. V, 13), că psalmii lui David nu încetează a face din cîntare o adevărată preocupare permanentă a credincioșilor. Poporul nostru a folosit cîntarea nu numai pentru a lăuda pe Dumnezeu, ci a folosit talentul și geniul său creator pentru a-și exprima atît starea de bucurie, cît și pe aceea de întristare. Adevărate opere de artă am moștenit de la ei și în această privință, cum ne arată fondul folclorului nostru muzical. Peste tot străbate optimismul, încrederea în viitor, chiar și în multele momente de apăsare sau de obidă sub care ei trăiau. Spre a avea o asemenea moștenire, cu o vechime egală cu nașterea și existența poporului nostru, înseamnă că acest rol neprețuit este al iubirii de cîntare, al unei trebuințe sufletești adînci de a exprima prin cuvînte și melodii aceste stări și aceasta reprezintă mărturia unei statornicii continue și a unei legături puternice cu plaiul natal și cu toate frumusețile lui. Din acest fond fac parte și colindele noastre bătrîne și totuși atît de tinere și atît de actuale și întinerite prin talentul numeroșilor contemporani dotați cu harul compozițiilor și prelucrărilor muzicale.

De bună seamă că strămoșii noștri, păstrători ai Ortodoxiei, aveau cu prisosință aceste însușiri de vreme ce au cîntat atît de măiestrit adevărul dumnezeiesc, dogma Întrupării Domnului nostru Iisus Hristos. Este deci de la sine înțeles că un popor statornic, un neam legat de glia străbună, a putut și a izbutit să păstreze prin cînt și vers comoara de învățături sfinte primite, acum aproape două mii de ani, din gura Sfinților Apostoli și a ucenicilor acestora. Un popor iubitor de frumos, iubitor de cîntare, de muzică, acela dovedește că este un neam plin de optimism, încrezător în forțele sale și în viitorul pe care vrea și știe să și-l construiască. Strămoșii noștri cîntînd deseori și de durere și de jale au crezut, au muncit, au înălțat sfinte lăcașuri de închinare, au scris și au migălit pe manuscrise și au apărut cu vitejie moșia străbună. Din simțirea lor bogată, ei au făcut aceste colinde, le-au meditat și ni le-au transmis spre a le duce mai departe ca pe un mesaj de inimă.

O școală pentru formarea viitorilor slujitori ai sfintelor altare, dintre care Dumnezeu va rîndui pe unii să se ridice la trepte de răspundere în viața credincioșilor noștri, are menirea să transmită peste veacuri mesajul de bucurie, a coborîrii între oameni a Fiului lui Dumnezeu. Colindele străbune cuceresc inimile noastre încă din pruncie și ele sînt ex-

presia unei pietăți adânci și a dragostei pentru frumusețea învățaturii ortodoxe. Încă din primele veacuri, părinții Bisericii împărtășeau noilor veniți la creștinism credința în Mintuitorul și pe calea cântării, ca mijloc de învățare și cunoaștere a adevărului evanghelic.

În Biserica noastră Ortodoxă cântarea are un rol covârșitor. Și nu cântarea cu instrumente sau prin alte posibilități de exprimare care, de bună seamă, este frumoasă și atrăgătoare, ci cântarea prin cuvinte, cu vocea. Cântarea vocală prin directa participare a credinciosului la exprimarea adevărului de credință întrupează în mod desăvârșit învățătura de credință, care astfel se prinde mai temeinic în mintea credinciosului și-l face să se identifice cu învățătura, însușind-o ca pe un bun necesar sufletului. Minunată și înțeleaptă a fost această statornicire a Sfinților Părinți, făcând ca întreg ciclul liturgic să se desfășoare sub semnul cântării vocale. Mai ales cântarea în comun, cu participarea tuturor credincioșilor la actul liturgic valorează foarte mult. De aici rezultă și îndatorirea noastră, a profesorilor de a stăruia ca cei ce se pregătesc spre a sluji sfintelor altare să adîncească și să învețe toate cântările liturgice și îndemnarea de a le intona împreună cu credincioșii.

Colindele, acest minunat capitol de poezie și cântare creștină, reflectă atît credința cît și predania noastră ortodoxă și odată cu transmiterea mesajului dumnezeiesții Întrupări, transmit și modul de participare a noastră la împodobirea vieții bisericești. De aceea, colindele trebuie păstrate în toată puritatea și proapețimea lor. Este deosebit de prețios ca profesorii noștri din școlile de învățămînt teologic să promoveze cît mai mult păstrarea colindelor în toată frumusețea lor de început atrăgînd, polarizînd în același timp pe toți credincioșii în cântarea lor.

Elevii din fața Dumneavoastră le-au intonat minunat de frumos. Îndemnul Nostru este ca mergînd acum în vacanță, în familie, la biserică și în mijlocul credincioșilor, ei să continue a le cînta și a învăța și pe alții să le cînte, făcînd astfel să vibreze în sufletul credincioșilor aceste minunate roade ale gîndirii și viețuirii noastre religioase. Și astfel ei se vor lega și mai mult de satul natal, de datinile și realitățile culturale din satele noastre românești. Fiecare dintre noi ne regăsim într-un sat unde se păstrează comori de gîndire românească. Ele au dăruit neamului viteji fără seamăn, apărători ai gliei, precum și sfinți pe care îi cinstim, slujitori ai artei și culturii. Cîntarea colindelor, ca și cântarea în comun a Sfintei Liturghii, constituie așadar mijlocul cel mai fericit și mai frumos de a avea credincioșii în jurul altarelor străbune, cîntînd și slăvind împreună credința ortodoxă și adevărurile ei. Participarea tuturor credincioșilor la cântarea în comun, creează punți de legătură între credincioși și-i întărește în păstrarea unității de credință. Este îndatorirea de căpetenie pentru noi toți, cei ce ne-am consacrat slujirii Sfîntului Altar românesc. Ar fi un păcat de neiertat să stăm nepăsători în fața prozelitismului, în fața unor acțiuni de dezbinare religioasă a credincioșilor Bisericii noastre. Trebuie să cunoașteți că Sfîntul Sinod acordă o mare atenție păstrării unității de credință și îndrumă preoțimea la o activitate și mai vie în acest sens.

Îndemnul meu către voi, dragi elevi, este acela de a spori în cunoștințele teologice și de cultură generală, pregătindu-vă în același timp temeinic în executarea cântărilor noastre religioase tradiționale. Stră-

duiți-vă să stăpîniți cît mai bine toate materiile de învățămînt. Adînciți Sfînta Scriptură și învățătura de credință a Bisericii noastre. Învățați cu sîrg istoria bisericească și istoria patriei ai cărei fii credincioși sîntem cu toții.

M-am bucurat de această primă întîlnire a noastră la acest scump popas ce ne-a amintit și nouă anii copilăriei. Îndemn pe părintele director, pe părinții profesori să vă pregătească astfel încît prin slujirea voastră de mîine să întrupați speranțele noastre de azi, să întrupați în viața și activitatea voastră adevărul dumnezeiesc, avînd la inimă porunca Mîntuitorului nostru Iisus Hristos de a fi una în credință, mărturisind adevărul Bisericii prin lucrarea voastră, prin întreaga activitate pastorală, prin cuvînt, prin fapte, prin conduită. Să vă străduiți să deveniți demni slujitori ai sfințelor altare, ducînd mai departe mesajul dreptei credințe ortodoxe, slujind cu dăruire Sfînta Biserică, manifestîndu-vă prin întreaga voastră activitate ca buni și demni cetățeni ai scumpei noastre patrii.

Din toată inima vă felicit pentru acest frumos program de colinde pe care l-ați prezentat înaintea Noastră și a asistenței distinse care arată interes față de pregătirea și formarea slujitorilor Bisericii Ortodoxe Române. Prin munca și strădania voastră la învățatură și prin conduita voastră, de azi și de mîine, să fiți la înălțimea condițiilor ce vi s-au pus la îndemînă spre a însuși teologia, iar rezultatele muncii voastre să constituie mărturia grăitoare a grijii pe care v-o purtăm și a condițiilor de viață și libertate religioasă de care ne bucurăm în țara noastră. Să prețuiți munca profesorilor voștri, să prețuiți tot ce primiți de la Biserică și de la societate, îndeplinindu-vă cu sîrg îndatoririle școlare așa cum va trebui să vă purtați în mijlocul credincioșilor rînduiți să-i călăuziți duhovnicește.

Sfintele Sărbători ale Nașterii Domnului, Anului Nou și Bobotezei să fie pentru voi toți prilej de bucurie în familie, prilej de a vă arăta vrednicia de ucenici și viitori slujitori ai Bisericii, prilej de a vă afirma încă o dată ca fii ai Bisericii pregătiți să slujiți mîine lui Dumnezeu și oamenilor.

Împărtășindu-vă binecuvîntarea Noastră patriarhală, vă dorim o vacanță plăcută și rodnică în fapte demne de numele pe care îl purtați, acela de elev seminarist.

CUVÎNTAREA PEA FERICITULUI PĂRINTE PATRIARH TEOCTIST
LA SĂRBĂTOAREA HRAMULUI SEMINARULUI TEOLOGIC
DIN BUCUREȘTI — 25 IANUARIE 1987 —

Aniversarea hramurilor, a pomenirii sfinților ocrotitori ai școlilor noastre de învățămînt teologic, constituie prilejuri deosebit de însemnate de rugăciune, de întîlnire, de bucurie și, în același timp, de noi hotărîri pentru o activitate cît mai rodnică spre a dobîndi virtuțile acelor pe care îi sărbătorim.

La Seminarul din București, în fiecare an, evocăm chipul și vrednicia Sf. Ierarh Grigorie Teologul, unul dintre marii părinți ai Bisericii, coloană a Ortodoxiei și a întregii creștinătăți. În întreaga literatură creștină doar trei dintre sfinții Bisericii și anume : Sf. Apostol și Evanghelist Ioan, Sf. Ierarh Grigorie și Sf. Simeon Noul Teolog s-au învrednicit de a purta titlul de teolog. De aceea, este o mare cinste pentru Seminarul Teologic din București că fondatorii lui i-au dat drept ocrotitor și călăuzitor, atât profesorilor, cât și elevilor, pe acest mare părinte al Ortodoxiei, pe marele ierarh Grigorie, cunoscut ca episcop de Nazianz și Patriarh al Constantinopolului.

Am ascultat, aici, o expunere în care a fost descrisă, aproape în detalii, întreaga personalitate a Sf. Ierarh Grigorie. Rar se întâlnesc atâtea daruri revărsate asupra unei singure persoane ; scriitor și poet, filozof și tâlmăcitor al științei, cercetător neobosit pentru cunoașterea adevărilor dumnezeiești, mare ierarh al Bisericii secolului al IV-lea și, în același timp, adânc trăitor al vieții monahale, lăsându-ne o moștenire de neprețuit. Un beneficiu mare pentru noi toți, pentru ierarhi, pentru preoți și credincioși, pentru călugări, găsind fiecare, în viața și faptele acestui mare părinte al creștinătății, un îndemn, pe care, dacă vrem, putem să-l ducem la îndeplinire.

Totdeauna, Sf. Ierarh Grigorie, prin viața și prin scrierile sale s-a arătat pe măsura acelor care s-au străduit să-i urmeze pilda. În vremea noastră, uriașa moștenire spirituală pe care el ne-a lăsat-o este mai actuală ca oricând, mai chemătoare și călăuzitoare pe drumul slujirii Ortodoxiei și unității creștine. Învățătura Sf. Grigorie de Nazianz despre Taina Sfintei Treimi, de exemplu, pe care a tâlmăcit-o că nimeni altul pînă la el, a rămas un mesaj permanent, o chemare și un îndemn pentru apropierea diferitelor credințe din lume. Bisericile și confesiunile creștine din cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor și-au putut fixa un statut unitar, în 1961, la Adunarea de la New-Delhi, o bază comună pentru lucrarea ecumenică prin mărturisirea credinței în Sfinta Treime : Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt. Este o realizare de mare preț faptul că, astăzi, creștinătatea a ajuns la recunoașterea unanimă a mărturisirii Sfintei Treimi și lucrul acesta înalță Ortodoxia și pe noi toți care o slujim.

Avem, apoi, învățătura Sf. Grigorie despre preoția creștină în care vede o slujire dintre cele mai înalte, definind-o, sub aspectul ei liturgic și pastoral, «artă a artelor și știință a științelor». Într-adevăr, cît tact și pricepere, cîte cunoștințe și, mai ales, cîtă credință îi trebuie preotului ca să fie cu adevărat păstor de suflete. Căci, așa cum Sf. Grigorie se întreba într-o scriere, cum va putea preotul să fie pildă de credință și de viață curată, dacă el însuși nu le trăiește cu adevărat ; cum va putea el să îndrume și să călăuzească pe alții, neavînd însușirile cerute unei asemenea misiuni. Iată, cîte învățăminte se pot desprinde pentru școala noastră și pentru acești tineri, viitori slujitori ai Bisericii, din bogăția cugetării și trăirii spirituale a Sf. Ierarh Grigorie, Patriarhul Constantinopolului.

Înainte de toate, iubiți elevi, trebuie să rețineți din prietenia pilduitoare creștină dintre Sf. Ierarh Grigorie și Sf. Vasilie cel Mare că ei nu cunoșteau, ca învățăcei, decât două drumuri în viață; acela al Bisericii și celălalt al școlii, al învățaturii. Ce realizare de mare preț ar fi dacă ați înscris în inimile voastre acest îndemn, urmînd neabătut drumul Bisericii și al culturii, al științei teologice! Drumul iubirii de Hristos, care cuprinde și pe cel al iubirii semenilor și drumul învățaturii, al dobîndirii cunoștințelor, care implică muncă. Prețuiți timpul de acum. Nu-l risipiți, deoarece nu-l veți mai putea răsкупăra. În anii de școlarizare timpul trebuie să fie un factor prielnic pentru dobîndirea de noi cunoștințe. Prețuiți înlesnirile la învățătură și faceți eforturi să iubiți și să prețuiți acest lăcaș de educație bisericească. Sf. Grigorie de Nazianz are cuvinte cu adînc înțeles și despre timp și despre folosirea lui. «Fiecare clipă să fie pentru tine, scrie el, prilej de a primi botezul», adică de pregătire, de trezvie că pentru împărtășirea acestei taine. «Dacă amîi mereu virtutea de azi pe mâine, răgazul acesta devine foarte păgubitor, un spațiu din care profită diavolul. Dă-mi mie prezentul, șoptește satana, iar lui Dumnezeu viitorul, dă-mi mie tinerețea ta, lui Dumnezeu bătrînețea; dă-mi plăcerile, lui Dumnezeu neputințele». Iată, cît de mare preț are timpul la prezent. Să țineți minte aceasta.

Ați auzit prin cîtă stăruință și prin cîte eforturi au ajuns Sf. Ierarh Grigorie, Sf. Vasile cel Mare, Sf. Ioan Gură de Aur și ceilalți părinți și scriitori bisericești să-și agonisească știința timpului, toată știința timpului, deoarece, cum spuneau și ei, preotul trebuie să fie ca o albină, să adune de peste tot, pentru a avea o cultură îndestulătoare pentru fiii săi duhovnicești și pentru a fi în stare să mînuiască acea «artă a artelor și știință a științelor», care este preoția și teologia, pentru o bună călăuzire a sufletelor. El trebuie să cunoască, în primul rînd, Sf. Scriptură și scrierile Sf. Părinți și, de aceea, un drum pe care-l aveți de făcut voi, elevii, ca și studenții noștri teologi, este cel al învățaturii, al orelor de clasă, al meditației, al bibliotecii, al legăturii cu dirigințele și cu profesorii, într-un cuvînt, al prieteniei cu cartea, pentru că nu există prieten mai statornic pentru om, mai rodnic și mai credincios decît cartea. Simbolic vorbind, el nu se desparte de cartea de slujbă, căci fără ea n-ar oficia nici un serviciu religios. Dar nu-i de ajuns numai atît, fiindcă acest instrument de cultură care se cheamă cartea a dobîndit azi dimensiuni nebănuite, chemîndu-ne și sîndu-ne la dispoziție, în librării și biblioteci, pentru a ne oferi toată știința umană de care avem neapărată trebuință în misiunea noastră. Știu că Seminarul dispune și de o bibliotecă bogată, cu lucrări de mare însemnătate. O cultură nu se poate dobîndi numai de la catedră, din cursuri sau notițe, ci și din citit. Am putea spune că lectura deschide mult mai larg porțile sufletului spre zările atrăgătoare ale cunoștințelor. Părinții și domnii profesori trebuie neapărat să călăuzească preocupările elevilor și spre această «iscusită zăbavă». Acest drum al cărții, al studiului și al muncii, după pilda Sf. Grigorie, să-l întipăriți, dragii mei, cu multă grijă în sufletele voastre, ca să deveniți slujitori capabili și de nădejde ai Bisericii Ortodoxe Române. În această privință Sf. Sinod a purtat de grijă să îmbogățească, an după an,

numai cărțile de slujbă — cu mai multe ediții ale Liturghierului, ci și bibliotecile parohiilor și mănăstirilor cu Sfânta Scriptură, studii teologice de mare actualitate, reviste, scrierile Sfinților Părinți, numeroase cărți de predici, opere valoroase ale ierarhilor noștri, cursuri pentru diferite discipline de învățămînt teologic destinate studenților, elevilor, slujitorilor altarelor și credincioșilor. Continuînd tradiția înaintașilor, strădania și rîvna lor pentru a da la iveală frumusețile Ortodoxiei, gîndirea și vrednicia fiilor ei de pretutindeni, roadele ei binecuvîntate pe pămîntul nostru strămoșesc, tiparul bisericesc din vremea noastră nu a rămas mai prejos. Teologia românească, prin iluștrii ei reprezentanți, ierarhi, profesori și clerici, a cuprins cu înaltă măiestrie științifică toate laturile slujirii Bisericii, legînd învățătura cu viața și cu năzuințele harnicului nostru popor, cu istoria și devenirea lui împletită cu ale Dumnezeiescului nostru Așezămînt. În duhul Ortodoxiei românești trebuie să creșteți și să vă formați în această școală, spre a vă face vase de preț și de cinste preoției, la care sînteți chemați să-i mențineți și să-i dați strălucirea prin cuvîntul și prin fapta voastră. Spre a fi astfel, ascultați și urmați pilda de studiu și de harnicie a marelui ierarh și teolog Grigorie și mergeți cu încredere și curaj pe drumul școlii, al însușirii încă de pe aceste bănci a învățămîntului nostru teologic. Studiînd vă veți lămuri mai bine asupra rolului preotului și veți scăpa de «prieteniile rele care strică obiceiurile bune», cum spune înțelepciunea Sf. Scripturi.

Aveți de urmat, apoi, celălalt drum al Bisericii, al rugăciunii, prin care înțelegem, nu numai Sf. Liturghie, culmea trăirii creștine, înălțimea la care ne urcăm pentru a ne învrednici, împreună cu Mîntuitorul Iisus Hristos, să vedem lumina cea necreată, ci și întreaga lucrare pastorală, multipla activitate legată de pregătirea slujbei, a predicii și catehezei, precum și viața de familie, comportarea civică și tot ceea ce ține de prestigiul slujirii preoțești, pe care, de asemenea, să-l înscrieți în programul vostru de preocupări. Rugăciunea liturgică, rugăciunea obștească și rugăciunea particulară să facă parte din ființa voastră, din hrana voastră zilnică, pentru că nu există viață duhovnicească fără trăirea adevărurilor credinței, prin rugăciune și iubire evanghelică. Sfîntului Grigorie i se zice Teologul pentru că el a fost unul dintre marii cunoscători ai adevărilor mîntuitoare și a fost tot așa de vestit și un om al rugăciunii, care l-a purtat din adîncurile viețuirii filocalice pînă la înălțimea scaunului de Arhiepiscop al Constantinopolului, și de președinte al Sf. Sinod ecumenic din 381. De aceea, nu se poate concepe, dragi elevi, un slujitor al Altarului, demn și potrivit vocației lui și chemării Bisericii, fără a fi un om al rugăciunii, al Sf. Liturghii. Sfinții Părinți, cum auzim și de la Sf. Grigorie de Nazianz, tot astfel ne învață, că teolog nu este numai cel ce vorbește despre Dumnezeu sau cel ce știe pe deasupra Psalmii și textele Sf. Scripturi, ci mai ales cel care se roagă, care se află în dialog cu Dumnezeu, cu sfinții săi. Voi, încă de pe acum, vă numiți teologi, ceea ce înseamnă că acest cuvînt cinstit și distins trebuie să aibă o corespondență profundă în convingerile proprii, de a fi oameni ai rugăciunii, adică teologi. Iar seminariile și institutele noastre, pentru

a fi cu adevărat așezăminte de învățămînt teologic, trebuie să fie, în primul rînd, locașuri de trăire duhovnicească, de rugăciune permanentă, de virtute și de creștere duhovnicească. Cel ce se află în fața Sf. Altar aducînd jertfa cea de Taină, cel ce iese în fața sfințelor uși spre a binevesti Cuvîntul lui Dumnezeu, acela adică, preotul s-a învrednicit de acest dar prin lucrarea Duhului Sfînt la hirotonie. El este ceea ce este «ca pîrgă a Duhului» (Rom. 8, 23) cum se exprimă Sf. Ap. Pavel, căci «Duhul vine în ajutorul slăbiciunii noastre, căci nu știm să ne rugăm cum trebuie, ci însuși Duhul se roagă pentru noi cu suspine negrăite» (Rom. 8, 26).

Așadar, urmînd drumul Bisericii și al vieții, al slujirii Mîntuitorului Iisus Hristos și al poporului al cărui fiu este, preotul va fi totdeauna prezent în actualitate, după cum învățătura Sf. Ierarh Grigorie Teologul este actuală pînă în zilele noastre. Să vă siliți, deci, să mergeți pe acest drum pe care ne călăuzește Sfîntul Sinod, acum, cînd țara noastră are perspective clare și largi de dezvoltare, cînd toți fiii ei și colegii voștri de generație și-au făcut o adevărată vocație din a sluji binele obștesc, străduindu-se neîncetat să se depășească în cinste, omenie, muncă desăvîrșită și iubire de patrie. Cum se știe Biserica Ortodoxă Română a împărtășit totdeauna destinul poporului român, istoria și cultura lui, demnitatea și viitorul lui stînd mereu în sprijinul năzuințelor lui. Acest adevăr să ne facă și pe noi toți să fim actuali, oamenii vremii noastre, să fim folositori societății noastre românești în care ne desfășurăm activitatea.

Vă bucurați, aici, cum spuneam și altă dată, de condiții bune de învățătură, datorită purtării de grijă a Sfîntului Sinod, dar și de climatul social, deplina libertate religioasă statornicită în țara noastră pentru Biserica Ortodoxă Română și celelalte culte. Ne aflăm într-un așezămînt istoric, mănăstirea Radu Vodă, locaș voievodal, unde se prăznuiește hramul Sfintei Treimi, avînd legătură cu însemnătatea zilei de astăzi prin învățătura Sf. Ierarh Grigorie despre dogma Sf. Treimi. Pentru aceasta am ținut să particip, împreună cu Prea Sfințiții Episcopi, la popasul sărbătoresc al Seminarului Teologic și să vă adresez îndemnul stăruitor de a vă distinge pe drumul Bisericii și al cărții, al școlii, bucurîndu-vă, astfel, părinții și pe noi, îndrumătorii voștri sufletești. În acest chip veți deveni mîine la Sf. Altar, preoți destoinici și iscușiți, model de învățătură, de hărnicie, de credință și rugăciune, pilde vii pentru enoriașii încredințați vouă spre păstorire.

Cu acest prilej dorim conducerii acestei școli, părinților și domnilor profesori mult succes în această frumoasă și nobilă activitate de formare a viitorilor slujitori ai Bisericii strămoșești. Este o muncă grea, o știm cu toții, dar trebuie îndeplinită cu dragoste, grijă și răspundere, străduindu-ne să-i modelăm pe acești tineri pe măsura cerințelor actuale ale Bisericii și credincioșilor noștri ortodocși români. Chipul și vrednicia dascălului, pasiunea și nivelul științific de la catedră și viață să rămîină pe cetluite în sufletele învățăceilor pentru totdeauna.

*Prea cucernici părinți profesori,
Dragi elevi,*

Trăim, astăzi, împreună cu toți fiii patriei, momente de aleasă bucurie prilejuite de aniversarea zilei de naștere și a peste cinci decenii de eroică activitate patriotică a Președintelui României, Domnul Nicolae Ceaușescu, conducătorul înțelept al întregului nostru popor, întruchipînd virtuțile strămoșești ale dragostei de țară și de popor, al respectului față de om, al apărării păcii, prieteniei și colaborării cu toate popoarele, marile valori ale omenirii. Adînc recunoscători pentru rodnică și neobosită activitate consacrată înfloririi neîntrerupte a patriei, creșterii prestigiului ei în lume, nobilelor idealuri ale păcii și înțelegerii internaționale, ierarhii, clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române adresează Domnului Președinte Nicolae Ceaușescu, la acest popas sărbătoresc din viața Domniei Sale, cele mai calde urări de ani mulți și fericiți, deplină sănătate și nesecate puteri de muncă, în fruntea statului nostru, pentru binele și fericirea poporului român și al lumii.

Vă felicit pentru programul de astăzi, care a fost bine întocmit și nădăjduim ca la viitoarea noastră întîlnire să avem motive de noi satisfacții și bucurii, pentru ca strădanile tuturor să fie cît mai rodnice în împliniri, spre slava lui Dumnezeu, înflorirea scumpei noastre patrii, și spre bucuria noastră.

ÎNDRUMĂRI OMILETICE ȘI PASTORALE

«DUMNEZEU S-A ARĂTAT ÎN TRUP»

Mărturisim într-un glas cu Apostolul : «Cu adevărat mare este Taina dreptei credințe. Dumnezeu S-a arătat în trup» (I Tim. 3, 16). Fapt cu desăvârșire unic, asemănător creației și chiar mai mare decât creația : Fiul lui Dumnezeu S-a făcut și Om, S-a arătat în trup ca al nostru, ca al fiecăruia dintre noi. S-a făcut ceea ce El Însuși a făcut, El «prin care toate s-au făcut» (Ioan 1, 3).

A luat trup din Fecioară nepătată, pregătită a fi vas ales darului divin, vas Celui fără de păcat. Pogoară asupra ei Duhul Sfânt și o face Preacurată, asemenea apelor celor de la începuturi, peste care «se purta Duhul lui Dumnezeu» (Facere 1, 2).

Dar Fiul lui Dumnezeu a venit la «ai Săi», la noi toți care purtăm și povara păcatului. Tatăl Il trimite din strălucirea slavei celei mai presus de lume, în lume, «întru asemănarea trupului păcatului» (Rom. 8, 3), dar anume «pentru a osîndi păcatul în trup» (Rom. 8, 5). Iar El ascultă. Deși «Dumnezeu fiind în chip, n-a socotit o răpire a fi întocmai cu Dumnezeu, ci S-a micșorat pe Sine, chip de rob luînd, făcîndu-Se asemenea oamenilor...» (Fil. 2, 6—7). Altfel zicînd, Fiul fiind Dumnezeu prin fire și nu prin «răpire», așa cum a încercat să fie Lucifer, nu se teme că-și va pierde slava dumnezeiască făcîndu-Se om, îmbrăcînd haina «robului». *Dimpotrivă, descoperă atotputerniciu Dumnezeirii care «nu cunoaște obstacole chiar în condiții potrivnice firii»* (Sf. Grigorie de Nyssa). Puterea Ei, a Dumnezeirii, se arată în iubirea care se apleacă și mîntuiește. «Alege, cum tilcuiește Biserica, drept calea cea mai bună smerenia». Noi pervertim adesea înțelesul cuvintelor. Socotim uneori manifestarea orgoliului drept înălțare, iar afirmarea smereniei drept cădere.

Dar Mîntuitorul pe calea ei, pe calea smereniei a și coborît, S-a și înălțat. Ca Fiu al lui Dumnezeu, făcîndu-Se om, n-a socotit o știrbire a slavei Sale îmbrăcînd haina smerită a trupului nostru. Ca Fiu al Omului, n-a cugetat la «răpirea» slavei dumnezeiești, ca oarecînd cel dintîi dintre îngeri ; ci, «S-a smerit pe Sine, ascultător făcîndu-Se pînă la moarte

și încă moarte de cruce» (Fil. 2, 8). Iar «Dumnezeu L-a preainălțat și I-a dăruit Lui nume mai presus de orice nume» (Fil. 2, 9).

Prin aceasta, Hristos Domnul a descoperit în amîndouă firile — și în cea divină, și în cea umană — dumnezeirea, măreția nu numai a iubirii, ci și a smereniei, puterea ei mîntuitoare. Prin ea, prin smerenie, cum adînc tîlcuiește Sf. Grigorie Palama, «nimicește covîrșitor de minunat cauza căderii celei dintii — trîfia. Căci, zice teologul harului, începătorul răului voind să nu fie mai mic și mai prejos decît nici unul dintre îngeri, și voind să se facă asemenea Ziditorului însuși, prin supremație, cel dintii a produs căderea păcătoasă nesfirșit de mare și nimeni altul nu a început primul să o săvîrșească». Iar cu acest păcat al mîndriei l-a ispitit și pe Adam, împărtășindu-i și lui căderea.

Cît de luminos se dezvăluie atunci căile mîntuirii. «Dumnezeu, Cuvîntul cel născut din Dumnezeu, tîlcuiește același Părinte Grigorie Palama, pogorînd jos și unind omenitatea cu dumnezeirea, a arătat tuturor că smerenia este calea care duce către cele de sus...». Că în Hristos această virtute divină face ca «cerul și pămîntul să se bucure de aceeași cinstire... Ce e mai vrednic de minunare, adaugă el, decît peștera, ieslea și chiar scutecele pruncului! Nimic din cele făcute din veac nu este mai de folos obșteșc și mai divin decît cele legate de nașterea lui Hristos» (*La nașterea mîntuitoare după trup a Domnului și Dumnezeului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos*); de nașterea Lui în trup și de toate cele ale trupului.

Privindu-L smerit în iesle, în trup plăpînd, ocrotit de Fecioara-Mamă, de un Drept care poartă în el speranța mesianică, îi auzi cuvintele: «Cine Mă vede pe Mine, vede pe Cel ce M-a trimis pe Mine» (Ioan 12, 45), pe Dumnezeu Tatăl. Și El, Tatăl M-a trimis în chipul vostru smerit, pentru a fi cu voi «în toate zilele pînă la sfîrșitul veacului» (Matei 28, 20), pe veci.

Cînd îți privești trupul, citeodată istovit, sau măcinat de vreo boală, neputincios, și te cuprinde sila, dezgustul, deznădăjdea cu gîndurile ei negre, deodată în sufletul tău creștin un cuget inspirat străbate întunericul și îți spune: «Într-un asemenea trup ca al tău S-a îmbrăcat Dumnezeu însuși; L-a purtat, S-a descoperit în el, făcîndu-și din el, din smerenie, veșmînt divin. Cîtă mîngîiere, putere și speranță mîntuitoare dobîndești atunci, cunoscînd că El «neputințele noastre le-a luat și boalele noastre le-a purtat» (Matei 8, 17).

Și, ia asupra-Și toate ale noastre, în afară de păcat. Doctorul vine să vindece, nu să ia boala. Coboară pentru a ne salva. Pentru a Se înălța apoi, dar nu singur, ci împreună cu cei pentru care a coborît, cu noi. Pe atît se face Om, pe cît ne face pe noi, prin Întrupare, «dumnezei după har», El în care «locuiește trupește toată plîntatea dumnezeirii» (Col. 2, 9).

De aceea, neîncetat Iisus Hristos Se arată și Dumnezeu și Om: pentru a lucra și în noi unitatea între uman și divin; pentru a mîntui și în dumnezei umanul în întregime, suflet și trup. Coborîrea Lui deschide cerul, aduce corul îngerilor: «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace...», și cerul aprinde o stea menită să lumineze calea spre El. Dar martori sînt și păstorii smeriți, și înțelepți veniți din depărtări, și chiar biete necuvîntătoare care-și recunosc Stăpînul (Isaia 1, 3).

Pruncul primește a opta zi tăiere împrejur, supunându-se ca orice om, Legii; dar numele Lui e comunicat de îngeri de la Tatăl, și semnificația lui este divină. Iisus — Iehoshua = Iahve mîntuiește. Iisus este Mîntuitorul.

Crește cu vîrsta și înțelepciunea, și divină, și umană. De aceea, la 12 ani uimește cu înțelepciunea Lui pe învățătorii Templului. Primește la 30 de ani «botezul pocăinței de la rob», dar cerul se deschide iarăși, Duhul Sfînt coboară «în chip trupesc, ca un porumbel» (Luca 3, 33) asupra Lui și glasul Tatălui rostește: «Acesta este Fiul Meu cel iubit întru care am binevoit» (Matei 3, 17). În ochii Lui umani strălucește privire divină. Cu ei luminează mîngîietor «peste cei zdrobiți la inimă», dar înmărmurește și pogoară la pămînt pe cei ce vin să-L prindă (Ioan 18, 6). Și totuși se lasă prins. Iar mîinile Lui, care se lasă legate și pironite pe cruce, sînt acelea care au binecuvîntat și binecuvîntează, care au scos din apă pe Petru, din mormînt pe Lazăr, din iad pe Adam. — Cel ce ne-a lăsat trupul Său ca hrană, ca «piine a vieții», a primit El însuși «piine» în casa Vameșilor, sau la ospățul pregătit de Marta în Bethania. În grai uman rostește cuvînt Cel ce este Dumnezeu Cuvîntul. Și graiul Lui poartă mesaj, cuvinte ce n-au fost rostite vreodată de cineva». Atît de mult a iubit Dumnezeu lumea încît pe unicul Său Fiu L-a dat ca oricine crede în El să nu piară ci să aibă viață veșnică» (Ioan 3, 16). Sau: «Oricine voiește să vină după Mine, să se lepede de sine, să-și ia crucea sa și să-Mi urmeze Mie» (Marcu 8, 34). Dar de la El se aud și cuvinte răsărite din firea și durerile noastre: «Părintele Meu, de este cu putință, treacă paharul acesta de la Mine...» (Matei 21, 39); «Mi-e sete» (Ioan 19, 28). Și mai ales: «Dumnezeul Meu, Dumnezeul Meu, pentru ce M-ai părăsit!» (Ps. 21, 1; Matei 27, 46). Se face una cu strigătul suferinței Psalmistului, cu cea mai adîncă suferință a noastră. Suferința divină se unește cu suferința umană. Observă un suflet greu încercat: «Cei vechi (Iov, David, Ieremia ș.a.) nu se temeau de pedeapsa lui Dumnezeu, ci mai curînd de posibila Lui îndepărtare. A fi părăsit de Dumnezeu e mai grav decît a fi pedepsit de El» (Elie Wiesel). Dar tocmai în acest strigăt, în cutremurătoarea chemare a celui ce se simte părăsit, nu se simte și prezența Părintelui care tocmai așteaptă chemarea noastră? (Luca 15, 20).

A sfințit trupul, dar prin cruce. Dumnezeu fiind, a transformat crucea însăși. Unealta de tortură devine în El jertfă. El «poate schimba răul în bine» (Fac. 50, 20). În cruce a descoperit suprema smerenie și suprema iubire. Iar în suprema smerenie și suprema iubire a descoperit suprema viață: Învierea și viața de veci, în trup. În acest trup scotit de unii din cei vechi: «temniță», «mormînt», «izvor al răului», iar de Revelație «templu al Duhului Sfînt», merit a fi schimbat — nu și fără nevoița noastră — «spre a fi asemenea trupului slavei sale» (Fil. 3, 21).

Pentru aceasta S-a arătat Dumnezeu cel viu în trup. Pentru a înălța acest trup smerit, pentru a-i reda viața și slava cea «după chipul» Său. De aceea, «Cuvîntul trup S-a făcut și S-a sălășluit între noi și am văzut slava Lui, slavă ca a Unuia-Născut din Tatăl, plin de har și de adevăr» (Ioan 1, 14).

Pr. Prof. Dr. C. GALERIU

DUMINICA A XXXII-A DUPĂ RUSALII

Zaheu-vameșul, căutător de Dumnezeu

...Coboară-te, astăzi s-a făcut mîntuire în casa ta...

(Luca XIX, 5, 9).

În activitatea Sa pămîntească, Mîntuitorul Iisus Hristos a întîlnit aproape toate categoriile de oameni, dîndu-i fiecăruia răspuns bun sau îndreptîndu-i calea. Este foarte adevărat că omul caută sensibilitatea, idealul, dar adeseori, rezultatele sînt invers. În aceeași situație se găsea și cel descris în Sfînta Evanghelie de astăzi.

Zaheu-vameșul era înclinat spre precizie, calcul și exactitate, de aceea îmbrățișase meseria de socotitor, fiind în serviciul autorităților romane de atunci, ca vameș, sau cel ce strîngea birul. Această îndeletnicire, în trecut, ca de fapt oricînd, era urîtă de oameni, dar trebuia făcută de cineva. Dintre acești slujitori existau unii cinștiți, iar alții, pe lîngă obligațiile oamenilor, mai adăugau și ei partea lor, ceea ce poporul cunoștea și-i socotea «păgîni și vameși» (Matei XVIII, 17).

Domnul nostru Iisus Hristos, care a venit ca «pe toți să-i mîntuiască și la cunoștința adevărului să-i aducă...» (Ioan VI, 69), cunoștea inima lor nu numai manifestările din afară. Știa că mulți sînt tirani și răi din cauza altora și că străinii totdeauna caută să aducă nemulțumiri, să învrăjbească pe oameni, să-i facă să se certe și să se urască pentru a-i putea stăpîni. Și cei mai nesuferiți din mijlocul poporului erau birnicii și zarații, adică cei ce strîngeau bunurile și dările, puși de romani la Ierusalim și în toate localitățile mai importante. Nu era urîtă îndeletnicirea, ci abuzul, exercitarea ei cu necinste. Pe acestea din urmă le ura lumea și le-a condamnat Mîntuitorul. Domnul însuși a dat Cezarului ceea ce este al său (Matei XXII, 21) și a ales un ucenic, chiar printre cei dintîi, dintre vameși, Matei Evanghelistul (Matei X, 3).

Pe oameni îi impresionează de obicei faptele externe : o tămăduire a unei boli. Dar dacă cineva vindecă o neputință sufletească, o cauză a bolii, păcatul sub diferitele lui forme, aproape că nu observă nimeni. Or, în Evanghelia de astăzi, este oprită goana după bogăție nedreaptă care aduce în casa omului necinstea însoțită de suspinul celor nedreptățiți, intronizarea fricii și strivirea bunătații sufletului. Zaheu-vameșul este cazul fericii care la timp s-a îndreptat, fiind exemplu pentru cei ce practică una sau alta din îndeletnicirea socotitorilor.

Zaheu simțea omul decăzut din el. Conștiința sa adormise sub povara grijilor zilei. Ochii săi sufletești erau umbriți de bani, inima sa putrezise în înșelare, cugetul său era limitat și nu știa altceva decît să trăiască pentru a muri, înșelînd pe alții și nesocotînd pe aproapele...

Dar în viața strămoșilor săi, el vedea încă o lumină, o simțea adesea în grija pentru sine, în dialogul cu el însuși. Nu putea uita ce au făcut părinții părinților săi, îl urmărea umbra lor și din cînd în cînd mergea la templu pentru a mai ieși din vîrtejul apăsător, cugetînd la spusa profetului : «Dumnezeu nu vrea moartea păcătosului, ci îndreptarea lui» (Iezech. XXXIII, 11). Legile romane apăsau poporul biblic, de la cuccere (an. 62 î. Hr.) nu se mai zărea nici o speranță. Pretutindeni mișunau

străini cu obiceiuri urite, dreptii și căutătorii de liniște plecaseră în pustia Iordanului sau Sinaiului, Irod Idumeul (26—37), deși rege pe tronul lui David și Solomon (sec. X î. Hr.) era un sclav al cuceritorilor. Totul se distrugea în Ierusalim și împrejurimi. Lipsuri mai mari, boli mai multe, deznădejde în loc de Legea veche. În vremea aceea, îndeletnicirea căutată era strângerea birurilor (vameș) și schimbul banilor (zaraf). Zaheu nu numai că era dintre aceștia, ci mai marele lor din Ierihon (Luca XIX, 1). Vameșii mai discutau între ei soarta neamului, țineau evidența populației, primeau vești din tot imperiul roman și tot ei transmiteau poruncile. Printre evenimentele timpului se înscria predica profetului Ioan Botezătorul în pustia Iordanului (Marcu I, 1—13), uciderea acestuia de către Salomeia din porunca lui Irod (Matei XIV, 1—11), dar mai ales despre Iisus din Nazaret, mare prooroc, vindecător și cunoscător al sufletelor oamenilor (Matei XV, 30—31). Mai mult, chiar unii dintre vameși mergeau la Iordan și au urmat pe Hristos-Domnul, devenind apostoli (Matei X, 1—5).

Cine o mai fi Acest om despre care se vorbesc atâtea, ce caută în această lume a nelegiuirii, de ce este așa de cercetat, de ce-L urmează lumea și El stă mai ales alături de cei osteniți și împovărați (Matei XI, 28), de ce nu este ales «rege» și spune că nu «are unde să-și plece capul» (Luca IX, 58). Dacă ar fi trimis de Dumnezeu s-ar duce la templu ca arhieru, sau dacă face «vindecări», minuni și semne...» (Matei XI, 20), de ce nu pleacă la Alexandria, Atena sau Roma, unde se află cei mai mari înțelepți ai lumii?! Auzise că El stă de vorbă cu vameșii și păcătoșii, mănincă cu ei (Matei IX, 11) intră în casa lor. Ba, un prieten al său, Matei, vameș la templul din Ierusalim, îl urmase! (Matei VIII, 9). Nu cumva Acesta este Cel promis primilor oameni (Facere I, 15), nu este Acesta Emanoil despre care a vorbit profetul Isaia (VII, 14), chiar în această cetate Ierihon (Iosua VI, 24—25), nu este El Lumina neamurilor (Luca II, 32; Isaia IX, 2) și Plinitorul Legii? (Matei V, 17); Atâtea întrebări, dar care rămăneau în sufletul lui Zaheu neimplinite și neexprimate... Un singur gând îl frământa: *mă voi duce să-L văd!* Iisus nu mă va observa și nimeni n-o să mă urmărească, sau să aleg un loc ascuns și mă voi vîrî în frunzișul unui copac, și privindu-L îmi voi lua o piatră de pe suflet...

Intr-o zi s-a auzit că în localitate a sosit alai mare și că în mijlocul mulțimii este Profetul. Zaheu s-a furișat printre zidurile părăsite ale cetății, departe de casa sa, a văzut mulțimea și din cauza staturii Lui mici s-a urcat într-un dud cu frunze bogate, făcînd loc privirii. Nimic important, o mulțime asculta în liniște sau urma un om care nu se deosebea de ceilalți.

Vorbitori și tilcuitori se găseau pretutindeni; asemenea înțelepți, pe care îi urmau ucenici sau simpli curioși, erau în tot Orientul. Și gîndind așa, mulțimea aproape trecuse de el, nimeni nu-l observase... Dar deodată, niște ochi ca de foc i-au ars inima, niște săgeți au fost aruncate în sufletul său ca o furtună din senin. A rămas înmărmurit. O voce poruncitoare, dar blîndă, a răsunit în ținutul pustiu și la urechile celor de față: «Zaheu, dă-te jos, astăzi am să vin la tine în casă...». Cum? și-a zis în cuget Zaheu, să vină Iisus, la mine, la un vameș..., simțea că se amestecă cerul cu pămîntul... ce vor zice romanii, dar mulțimea din ce-

tate și chiar apostolii care m-au văzut? Și parcă ceva îl atrăgea. Era ora prinzului și Zaheu a pregătit cu soția și copiii masă Stăpînului și mulți slujitori erau de față. Au urmat discuții între el și Domnul. Zaheu se transformase, primise răspuns la căutarea sa de atîta vreme, intrase în legămînt nu ca strămoșii Săi, și văzuse Lumina cea adevărată care a venit în lume...» (Ioan I, 4—5), se întîlnise cu Îngerul de mare sfat (Isaia IX, 6) și a cunoscut pe Dumnezeu-înrupat (Ioan I, 14). De aceea, leapădă pe omul vechi, devenind fiu al Luminii, iese de sub blestemul părinților, își dezleagă sufletul și își curăță conștiința în fața Celui care este Calea, Adevărul și Viața» (Ioan XIV, 6), acceptînd botezul speranței prin mărturisirea: «Doamne, jumătate din averea mea o dau celor lipsiți de posibilități și, dacă am năpăstuit pe cineva cu ceva, îi dau înapoi împătrit...», Drept iertare, Iisus i-a răspuns: «Astăzi s-a făcut mîntuire casei acesteia, fiindcă și el este fiul lui Avraam» (Luca XIX, 8). Și cum lui Avraam i s-a descoperit Ziditorul (Facere XVII, 1—8), tot astfel, fiul său îndepărtat, Zaheu, a cunoscut pe Dumnezeu-Înrupat (Ioan I, 18). Sfinții Părinți se opresc asupra acestei minuni interioare a omului. În casa lui Zaheu, Mîntuitorul Iisus Hristos nu potolește furtuna pe mare (Luca VIII, 25), ci frămîntarea unui suflet, nu înviază morți sau vindecă pe orbi în Ierihon (Luca XVIII, 35—43), ci salvează o casă și prin ea pe mulți aflați în aceeași situație. Biserica Lui Hristos serbează pe acest fericit-Zaheu și cu alte prilejuri, anume: la 18 noiembrie și 20 aprilie. El s-a stins din viață la adînci bătrînețe. O mărturie a întîlnirii sale cu Hristos stă și astăzi lingă ruinele cetății Ierihon: o buturugă rămasă din celebrul dud în care s-a urcat Zaheu și amîndoi au primit binefacerile Ziditorului: dudul-neputezirea, Zaheu-mîntuirea.

Pentru noi, cuvintele Evangheliei sînt duh și viață (Ioan V, 24) și fiecare dintre noi putem să fim un Zaheu și ne putem întîlni cu Mîntuitorul în loc sigur, în Biserica Sa; nu în ascuns, ci pe față, nu deznădăjduiți, ci încrezători că Iisus este Fiul lui Dumnezeu care a venit în lume să caute pe cei pierduți (Luca XIX, 10). Zaheu a asigurat pe Mîntuitorul, că tuturor celor înșelați de el că om și ca vameș le va da înapoi împătrit, fiindcă orice avere nedreaptă este mormîntul sufletului, spunea mai tîrziu Clement al Alexandriei, ca și Sfîntul Ioan Gură de Aur. Dar care erau cele patru categorii de năpăstuiți? Mai întîi, *mintea sa care gîndea numai cele deșarte, pe aceasta a limpezit-o*. În al doilea rînd, *inima sa plină de răutăți: invidie, furt, lăcomie, minciună, lașitate, nedreptate sub toate chipurile și pe aceasta a eliberat-o de povara păcatelor*. În al treilea rînd, *voința sa paralizată și legată de a mai face binele și pe aceasta a descătușat-o spre iubire și săvîrșire de fapte bune, începînd cu ceea ce a înșelat*. În sfîrșit, în al patrulea rînd, Zaheu a fost dezlegat de *blestemul și ocara celor care dispăruseră din cauza lui*, aducînd mîntuirea în casa lui chiar Răscumpărătorul, Hristos-Domnul. De asemenea și copiii săi au fost scoși de sub blestemul legii.

Pentru noi creștinii de astăzi, *copacul* în care s-a urcat Zaheu este *lumea aceasta* în care ne înălțăm sau cădem, în care ne ascundem sau găsim păsuire cu toate nelegiuirile noastre, sau ne agățăm de crengile ei disperăți, fiind niște cioturi, și fugim de Cel ce face să avem hrană la timp (Ps. CXLV, 15; Fapte XIV, 17). Zaheu nu-și pierduse credința, dar nu știa în ce să creadă. Pe cînd noi, prin botez, am intrat în Casa

lui Dumnezeu, în Biserica Sa, unde găsim Pomul vieții prin Sfintele taine, prin rugăciuni și slujbe și unde roadele sale sînt : pacea, bucuria, sfințenia, dragostea, cunoașterea desăvîrșită, virtutea întrupată și experimentată de către sfinți, între care este și Zaheu-vameșul, ajuns Zaheu-gazdă a Mîntuitorului Iisus Hristos ; Zaheu-păcătosul, devenit Zaheu-dreptul ; Zaheu-căutătorul, transformat în Zaheu-luminătorul...

Avînd martor și pe Zaheu, fiecare dintre noi are siguranța credinței că «Dumnezeu s-a arătat în trup, s-a îndreptat în Duhul, a fost văzut de îngeri, s-a propovăduit între neamuri, a fost crezut în lume și S-a înălțat întru slavă...» (I Tim. III, 16) și Lui se cuvine toată închinarea, cinstea și mărirea Tatălui și Fiului și Sfîntului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

Diac. P. I. DAVID

LA ÎNTÎMPINAREA DOMNULUI

**Pe cuvîntul cel nemărginit și mai presus de
ființă pe cel purtat cu slavă pe scaunele
cerești, îl primește astăzi în brațe Simeon...**

(Stihiră de la vecernia mică)

Dragostea nemărginită a Tatălui ceresc s-a arătat față de oameni prin actul întrupării Fiului Său pe care L-a trimis în lume pentru ca prin El aceștia să aibă viață și să se învrednicească de împărăția cerurilor. La «plinirea vremii» (Gal. 4, 4), așa cum ne învață dumnezeiasca Scriptură, Domnul nostru Iisus Hristos a venit în lume ca să dea un nou sens și să ridice viața omenească la plinătatea vieții dumnezeiești.

Înfășat în scutece ca orice prunc, Dumnezeu-Fiul se supune Legii, care prevede actul circumciderii la 8 zile, cînd i s-a pus numele de Iisus «cum a fost numit de înger, mai înainte de a se zămisli în pîntece» (Luca 2, 21). Aceleiași Legi i se va supune și la 40 de zile după Nașterea Sa și la acest moment se referă textul pericopei evanghelice pe care am ascultat-o.

Potrivit rînduiei mozaice, Fecioara Maria a mers la templul din Ierusalim, ca să pună înaintea Domnului pe Fiul Său și să aducă jertfa de curățire pentru sine. Ca orice întii născut, Mîntuitorul Hristos este socotit, în spiritul prescripțiilor mozaice, ca slujitor al templului. Întrucît această slujire a întiilor născuți a fost încredințată numai fiilor lui Levi, aceștia trebuie să răscumpărați printr-o sumă de bani care se foloseau pentru întreținerea slujitorilor templelor. Despre această răscumpărare nu se amintește în textul Sf. Evanghelii, deoarece nu privea pe Fiul lui Dumnezeu care a fost zămislit în pîntecele Sfintei Fecioare prin puterea Duhului Sfînt și care era făuritorul tuturor legilor. El s-a supus de bună voie Legii mozaice pe care a dat-o poporului Său pentru ca să ne învețe să ne supunem și noi rînduiei sfinte statornicite de Biserică pe baza învățaturii Sfintei Scripturi și a Sfintei Tradiții. El este închinat lui Dumnezeu, pentru ca să fie pildă de ascultare și de smerenie

pentru cei ce vor asculta și vor împlini voia Lui «Cel ce a zidit pe Adam se poartă ca un prunc, Cel ce a dat de demult Legea lui Moise, în Sinai, se supune pentru noi poruncilor legii, ca un milostiv, făcându-se ca noi».

Prezentarea Sfintei Fecioare Maria la templu din Ierusalim la 40 de zile de la nașterea Mântuitorului Hristos reprezintă o incontestabilă pildă de smerenie și de supunere față de Legea mozaică. Ea, Cea neîntinată de păcat se supune rînduieiilor cerute de Lege pentru curățire, ca să ne arate că Dumnezeu-Fiul este om adevărat, supus firii omenești și că viața noastră curată nu ne-o datorăm nouă înșine, ci și conlucrării harului divin, care lucrează în noi prin Sfintele Taine. După ce a adus jertfă o pereche de turturele sau doi pui de porumbel în curtea templului, Fecioara Maria, care știa că în trupul Pruncului Iisus sălășluiește puterea lui Dumnezeu a fost întâmpinată la ușa casei Domnului de dreptul Simeon și proorocița Ana, fiica lui Fanuș din seminția lui Așer. Acum se dezvăluie taina Logosului întrupat înaintea dreptului Simeon și proorociței Ana, oameni credincioși care posteau și slujeau cu frică de Dumnezeu la templul din Ierusalim.

Împlinirea rînduieiilor Legii mozaice este urmată de momentul înfîlirii Pruncului Iisus cu dreptul Simeon și proorocița Ana, persoane sfinte pe care Biserica noastră îi cinstește în ziua de 3 februarie. De cele petrecute acum se leagă înțelesul și numele praznicului Întîmpinării Domnului, generalizat în Biserică din secolul al VI-lea cu slujbă solemnă.

Pentru viața sa curată, conformă poruncilor dumnezeiești, dreptul Simeon s-a învrednicit de la Dumnezeu să nu pășească pragul veșniciei pînă ce nu va vedea pe Mîntuitorul lumii, pe Fiul lui Dumnezeu cel Întrupat. El trăia la Ierusalim și aștepta mîngîierea lui Israel care i se va descoperi de Duhul Sfînt chiar la împlinirea celor 40 de zile de la Nașterea Domnului. Încredințat de cele făgăduite, dreptul Simeon s-a apropiat de Sfînta Fecioară și a luat în brațe pe Mîntuitorul și, cuprins de o mare bucurie spirituală, care încununează împlinirea nădejdiei păstrate cu mare încredere și speranță în adîncul sufletului său, dreptul Simeon, insuflat de Duhul Sfînt, a rostit una din cele mai frumoase și cuprinzătoare rugăciuni «Acum slobozește pe robul Tău, Stăpîne, după cuvîntul Tău în pace»... prin invocarea lor întreaga creștinătate bucurîndu-se ca și dreptul Simeon de revărsarea milei dumnezeiești mîntuitoare.

Deși este scurt ca întindere, totuși textul acestei rugăciuni cuprinde în înțeles profetic actul de mîntuire a lumii pe care-l va îndeplini ca adevărat arhiereu Fiul lui Dumnezeu. Reflectînd asupra conținutului acestei mișcătoare rugăciuni, Sf. Chiril al Ierusalimului († 386) exclamă : «Să se bucure Adam grăind lui Hristos prin Simeon : acum slobozește pe robul Tău, Stăpîne, după cuvîntul Tău în pace ! Acum mă slobozești de legăturile cele veșnice ! Acum mă slobozești de moarte ! Acum mă slobozești de întristare, o Fiul meu și Dumnezeuul meu !».

Sfîntul Simeon prin aceste cuvinte aduce mai întii o aleasă și sinceră mulțumire lui Dumnezeu, pentru că l-a învrednicit înainte de a gusta din paharul morții să vadă împlinirea tuturor profețiilor Vechiului Testament în persoana lui Mesia și apoi mărturisește în duh profetic că Pruncul dumnezeiesc va împlini lucrarea mîntuitoare care va fi ca o adevărată lumină binefăcătoare pentru toate popoarele. Sfirșind această rugăciune

el binecuvîntează pe Fecioara Maria și dreptul Iosif, iar după aceea adresîndu-se Maicii Domnului îi prevestește cele ce se vor petrece în lume după propovăduirea învățaturii lui Iisus Hristos, cînd cei ce o vor primi se vor ridica la viața cea adevărată, iar cei ce o vor respinge vor fi privați de acest drept. Aceștia din urmă sînt cei păcătoși care s-au împotrivit învățaturii creștine și istoria antică ne atestă că ei s-au manifestat prin persecuții contra Bisericii lui Hristos. Întrezărind momentele de pe Golgota, dreptul Simeon îi spune Sfintei Fecioare că prin sufletul său va trece sabia, adică va fi martoră la chinurile și răstignirea Fiului său pe lemnul Sfintei Cruci.

Istorisirea momentului întîmpinării Domnului este continuată și de prezența proorociței Ana, o bătrînă israelită credincioasă rînduieiilor lui Dumnezeu care de același Duh Sfînt s-a învrednicit să vadă Lumina cea adevărată. Din paginile Sfintei Scripturi ea cunoștea vestirile profetice despre Mesia și zilnic se ruga în templu ca Dumnezeu să-L trimită în lume. Ostenenile sale îndelungate cu post și rugăciune la locașul sfînt îi sînt răsplătite de Dumnezeu cu nespūsă bucurie de a vedea pe Fiul lui Dumnezeu. La vederea pruncului dumnezeiesc, sfînta Ana proorocița izbucnește în laude și mulțumiri lui Dumnezeu, Care a binevoit să-i implinească marea ei dorință. Însuflețită de întîmpinarea Domnului, ea a plecat de la templu în cetatea Ierusalimului și a început să vestească tuturor celor ce așteptau mîntuirea, împlinirea tuturor profețiilor în persoana lui Iisus Hristos. În felul acesta, ea a fost cea dintîi propovăduitoare a Dumnezeiescului Mîntuitor pe care mereu îl purta în altarul inimii sale.

Praznicul împăratesc al întîmpinării Domnului ne împodobeste totdeauna sufletul, dacă îl cinștim printr-o trăire adevărată a momentelor petrecute în orașul sfînt după 40 de zile de la Nașterea Domnului în Betleem. Aceasta este adevărata cinștire a praznicului, deoarece după învățătura Bisericii noastre cuvintele dătătoare de viață ale Sfintelor Evanghelii nu trebuie numai memorate, ci și trăite pentru ca noi să ne învrednicim de slobozirea dreptului Simeon și să dobîndim mîntuirea. Dacă odinioară, un drept israelit care ducea o viață sfîntă s-a învrednicit să vadă pe Pruncul Iisus la templu, la fel și noi în chip mai desăvîrșit îl întîmpinăm astăzi în Biserica lui Hristos prezent în ea prin cele 7 Sfinte Taine care sfîntesc și întăresc ființa noastră, trupul nostru locaș al Duhului Sfînt învrednicîndu-se să primească și să se unească cu însuși trupul și sîngele Mîntuitorului înviat din morți.

Purtăm numele lui Hristos și ca adevărați ucenici ai săi trebuie să urmăm exemplul său și al celor care au dovedit credință curată față de poruncile Sale. A fi creștin înseamnă a urma pilda smereniei și iubirii lui Hristos față de oameni, virtuți care au luminat și desăvîrșit chipul lui Dumnezeu în om și l-au făcut slujitorul luminii aducătoare de viață.

Prin jertfa Sa pe Cruce, Fiul lui Dumnezeu a arătat nemăsurata sa iubire față de oameni și le-a adus adevărata împăcare cu Tatăl ceresc. La această împăcare sînt chemați toți oamenii, întrucît, așa cum ne învață Sf. Grigorie Teologul, ei au fost creați egali și numai invidia, certurile și tirania i-a făcut pe unii tirani și pe alții slabi. Între oameni trebuie

să existe, potrivit concepției aceleiași Sfint Părinte, un spirit de înfrățire și să imite milostivirea lui Dumnezeu față de nevoiași.

Luînd chip de om, prin învățătura și activitatea Sa, Mîntuitorul a dovedit că El este izvorul adevărat al păcii, vieții și luminii (Ps. 35, 9), de aceea și noi avem înalta îndatorire creștinească de a fi mesagerii păcii și ai cunoașterii celei adevărate a tainelor divine. Ca soli ai păcii, creștinii au fost totdeauna alături de cei ce au gîndit și dorit ca pe pămînt să fie asigurat darul sfînt al vieții. În acest sens, menționăm sfatul părintesc al Întîistătătorului Bisericii noastre, Prea Fericitul Patriarh TEOCTIST din pastorala de la Nașterea Domnului (1986) că «viața pămîntească este pentru credincioși nu numai arvună și timp de pregătire pentru viața veșnică, ci și condiția de realizare a propriei personalități, de conlucrare cu ceilalți semeni și de doxologie adusă lui Dumnezeu. Pămîntul pe care trăim este locul decisiv care dă sens vieții în vederea împlinirii vocației fiecăruia din noi».

Păstrînd și urmînd dreapta învățătură a Mîntuitorului Iisus Hristos, ne vom învrednici și noi ca și dreptul Simeon să cerem slobozirea noastră de ispite, nevoi, necazuri sau de toate meșteșugirile diavolului, încît să sălășluiască în cugetul nostru judecata dreaptă, gîndul smerit, mintea lămurată și un sfîrșit creștinesc fără de patimă și răspuns bun la înfricoșătoarea judecată a lui Hristos. Această slobozire de întinăciune o dobîndim în toate împrejurările vieții noastre și ea nu înseamnă o autoeliberare a noastră de pornirile rele, ci primirea Sf. Taine prin care coboară harul Sfîntului Duh care oțelește voința și puterile sufletului spre lucrarea faptelor bune.

De-a lungul existenței sale istorice, Biserica a dovedit că învățătura Sfintei Evanghelii a fost, așa cum a profețit dreptul Simeon, lumina neamurilor. Adevărata cunoaștere despre Dumnezeu, lume și mîntuire a atras încă din perioada apostolică pe strămoșii noștri daco-romani, care au făcut ca tînărul popor român să fie dintru început creștin și să ridice altare sfinte, adevărate vetre de lumină ale neamului nostru. Razele acesteia i-au fost binefăcătoare și în toate timpurile a rămas pe glia străbună unde slujitorii sfintelor altare, ctitori de limbă și cultură, au fost totdeauna alături de înaltele idealuri de libertate, pace și propășire materială și spirituală.

Cîntările rinduite pentru preamărirea praznicului de astăzi pun în lumină importanța actului Întîmpinării Domnului în istoria mîntuirii și, în același timp, ne cheamă să cerem iubitorului de oameni mîntuirea sufletelor noastre de tirania patimilor. Cei ce au împodobit praznicul cu cîntări frumoase bazate pe cuprinsul Sf. Scripturi ne deschid noi dimensiuni ale vieții duhovnicești spre care au năzuit cu multă rivnă și frică de Dumnezeu dreptul Simeon și proorocița Ana. La această zi solemnă au dorit să fie părtași mulți drepti ai Legii vechi și bucuria ei spirituală se revarsă numai în sufletele credincioase și smerite dornice de mîntuire și fericire veșnică. Așadar, să fim mereu preocupați ; ca și cei 2 bătrîni israeliți, de dobîndirea vieții veșnice, să ducem o viață morală curată în dragoste nețărnută față de Dumnezeu și semenul nostru pentru a dobîndi binecuvîntarea dumnezeiască la apusul vieții noastre pă-

mîrtești. Să nu uităm că principalele fapte bune care asigură mîntuirea noastră sînt dreapta credință în Hristos, iubirea față de Dumnezeu și de aproapele, iar pentru ca omul să devină templu al Duhului Sfînt, vrednic de a întîmpina pe Iisus Hristos trebuie să se curețe de patimi, să nu ma fie al său, ci al lui Dumnezeu, Amin.

Diac. Prof. EM. CORNIȚESCU

LA DUMINICA VAMEȘULUI ȘI A FARISEULUI

Duminica de astăzi este trecută în Calendarul Ortodox cu numele : a Vameșului și a Fariseului. Și se mai adaugă : începutul Triodului. Să ne lămurim. Timpul triodului este cunoscut așa după cartea Bisericii cu acest nume — Triodul, unde se cuprind canoane, imne, rugăciuni, care ne luminează prin mai adîncă reculegere, umilință și căință împreună cu postul — calea spre Înviere. Pe toți ne pătrunde și ne mîngîie acum un imn de rugăciune ca acesta : «Ușile pocăinței deschide-le mie — Dă-tătorule de viață ; mîncecă duhul meu la locașul Tău cel Sfînt, purtînd locaș al trupului meu cu totul întinat. Ci ca un Îndurat curățește-l cu mila milostivirii Tale».

Sfînta Evanghelie ascultată de noi astăzi ne dă, îndeosebi, acel cuvînt hotărîtor care deschide ușile duhului nostru către o asemenea rugăciune și căință curată, mîntuitoare. — Căci, din nefericire, și e cu puțință ca însăși rugăciunea să nu fie curată, să fie pătată de păcat, «să se prefacă în păcat» (Ps. 108, 6). Și astfel, tocmai ceea ce trebuie să fie neîntinat în mine, ceea ce întemeiază și înalță nădejdea mea mai presus de orice în lume, rugăciunea, și chiar în Templu, în biserică, să atragă în loc de răspuns îndurător, osînda lui Dumnezeu.

De această osîndă vrea să ne izbăvească pe noi Mîntuitorul prin pilda vameșului și a fariseului, descoperindu-ne vina, pătimirea ucigătoare de care suferă o astfel de rugăciune.

«Zis-a Domnul Pilda aceasta : Doi oameni s-au suit la templu să se roage : unul fariseu și celălalt vameș». Rugăciunea este un suiș la Dumnezeu. Aceasta este «fîrea rugăciunii : ea înalță pe om de la pămînt la cer» (Sfîntul Grigorie Palama). De aceea și altarele de demult se zideau pe înălțimi, însemnînd suișul. Templul din Ierusalim era zidit pe muntele Moria, acolo unde odinioară, suind Avraam, oferă ca jertfă pe fiul său Isaac (Facerea XXII, 1—12). — Dar rugăciunea e un suiș nu după loc, ci după fire, cu duhul. E o suire a minții și a inimii, a întregii făpturi către Dumnezeu, către Cel ce pururea și infinit ne depășește, ne înalță și ne înnoiește cu harul Său.

Prin cei doi oameni numiți în Sfînta Evanghelie, Mîntuitorul înfățișează două lumi adînc diferite, din acea vreme : a fariseilor, tagmă care se silea, dar și trufindu-se cu păzirea riguroasă a literei Legii ; și a vameșilor, slujbași ai stăpînirii romane, deveniți unelte de răpire și nedreptăți față de semenii. Prin aceste două categorii de «credincioși» Mîntuitorul scoate la lumină două feluri de rugăciuni și de stări sufletești, în care noi înșine se cuvine să ne privim și să ne judecăm.

«Fariseul, stînd așa se ruga : Dumnezeuule, Îți mulțumesc că nu sînt ca ceilalți oameni, răpitori, nedrepti, adulteri, sau ca și acest vameș. Postesc de două ori pe săptămînă, dau zeciuială din toate cîte cîștig. — Fariseul se arată, în cuvînt, mulțumit de el și cu el însuși. Dar, profund, în el însuși pătimește. Și încă pătimește de răul fundamental, de «începutul păcatului», mîndria, orgoliul. De acel păcat de care Cuviosul Ioan Scărarul merge pînă la a socoti că «cel mîndru nici nu va avea nevoie de demon, căci el însuși își este demon și vrăjmaș ce se luptă cu sine» (Cuv. XXII, 25). Cît de bolnav lăuntric era el !.

Fariseul mulțumește. Rugăciunea care începe cu mulțumire, ca «binecuvîntare» (Ps. 33, 1), adusă lui Dumnezeu pentru darurile primite e cu rînduială sfîntă. El știa aceasta. Dar, el nu mulțumește așa. În ce chip și pentru ce mulțumește ? — «Dumnezeule, Îți mulțumesc că nu sînt ca ceilalți oameni». Observînd o asemenea judecată la fariseu și înălțată ca o rugăciune, Mîntuitorul descoperă rana lui adîncă. — Cum putea fi primită o asemenea rugăciune de către Dumnezeu Părintele tuturor, deci nu numai al lui, ci și al «celorlalți oameni». Cît de grav e păcatul lui, cutezînd să-L facă pe Dumnezeu Părinte bun numai pentru el. Să te socotești singur drept ales și iubit de Dumnezeu. — De cîte ori nu cădem și noi într-o asemenea vină, socotind în unele situații că numai noi avem dreptul la mila și bunătatea lui Dumnezeu, iar alții la osîndă.

Dar unde poate ajunge o astfel de rugăciune ? Slava fariseului se înalță către sine, către închipuirea de sine. Centrul rugăciunii lui este el. Pe Dumnezeu Îl ia doar de martor al bunătăților lui. Cît de departe este el de Dumnezeu, chiar în «Casa lui Dumnezeu» fiind. Căci el vine aici să se măsoare pe sine. Și cu cine ? Se constată, se observă în comparație cu «ceilalți». Care ? Cîți ? Îl numește «ceilalți oameni», adică toți, chiar din orice neam. Mîntuitorul venise și pentru desființarea unei asemenea tragice judecăți care separă, dezbină unitatea sfîntă a oamenilor de pretutindeni.

Fariseul se vede pe sine strălucind în virtuți. Pe «ceilalți oameni» îi evidențiază prin rele : «răpitori, nedrepti, adulteri». Dar tocmai răul, ura și disprețul din el îi falsifică vederea. Învăță Sfîntul Apostol și Evanghelist Ioan : «Cel ce urăște pe fratele său este în întuneric...» (I Ioan I, 11). Aceasta vrea să spună că atunci cînd urăști și disprețuiești nu mai vezi în alții, în semenii tăi decît răul. Dar răul, întunericul este atunci în tine. — «Ochii Tăi sînt prea curați ca să vadă răul...» (Avacum I, 13), zice Sfînta Scriptură. Ochiul curat vede mai întii binele. Păcatul strîmbă firea. Mîndria naște invidie ; invidia naște ură, iar ura naște întunericul. Nu mai vezi atunci nici un bine dincolo de tine. Iar tu «singurul drept» și posesor al virtuții ajungi orb sufletește, bolnav fără să știi că ești bolnav și singur. Cum te vei vindeca ?

Și totuși fariseul consimte să se compare și el cu cineva cu cine ? Cu un vameș, care venise și el la Templu să se roage. — «Nu sînt ca și acest vameș». Se preamărește în fața unui vameș care făcea parte tocmai din acea tagmă caracterizată prin a fi plină de «oameni răpitori, nedrepti...». Nu s-a cercetat înainte de toate în fața lui Dumnezeu, după al Căruia chip știa și el că a fost zidit, deci în fața Căruia putea adevărat să se cunoască pe sine profund, în ultima lui adîncime și să-și cunoască starea în care se află: Nu s-a cercetat nici în fața unui drept, a unui sfînt

cu care se putea însoți pe calea dreptei judecăți. — «Nu te măsoara cu cei mai slabi dintre oameni, învață Sfântul Maxim Mărturisitorul, ci mai de grabă cu cei înaintați în iubire. Căci măsurându-te cu cei dinții vei cădea în groapa închipuirii de sine, dar de te vei măsoara după iubirea celor din urmă, vei înainta spre înălțimea smereniei».

Fariseul urmează cealaltă cale. Cît de mare se vede lîngă un vameș disprețuit deja de mulți. Dar, chiar lîngă un asemenea om așezîndu-se, de unde îi cunoaște adîncul sufletului? Pe lîngă păcatele cinului din care făcea parte acest suflet, avea și el ceva personal, o taină a lui, bunul dumnezeiesc, din el, din fiecare și care nu poate fi biruit de nici un rău. Limba hulitorului însă este mai rea decît iadul, se spune. Iadul osîndește doar pe cei răi; aceasta, și pe cei răi și pe cei buni.

Trufia lui era cu atît mai gravă cu cît o trîmbița înaintea lui Dumnezeu. Săvîrșea fapte «de laudă». — «Postesc, zice el, de două ori pe săptămîină, dau zeciuială din toate cîte cîștig». Cîteva fapte săvîrșite din obligația impusă de Lege îi dau părerea, închipuirea plinirii Legii și-l fac să uite de golul și uscăciunea morbidă din lăuntru lui. Iar evlavia și-o măsoară, și-o calculează contabil, în bani. Cît de superficială era cunoașterea de sine. Unde se mai vede aici la el harul, puterea lui Dumnezeu izvor a toată fapta bună, care se dă gratuit și nu se poate calcula cu nici un fel de zeciuială. Zice același Părinte duhovnicesc, Ioan Scărarul: «E rușine să se mîndrească cineva cu podoabă străină, dar e nebunia cea mai de pe urmă să se fălească prin închipuirea de sine cu darurile lui Dumnezeu. Fălește-te numai cu fapăturile tale dinainte de naștere. Căci cele de după naștere Dumnezeu ți le-a dăruit, ca și nașterea însăși» (Cuv. XXII, 25).

Dar vameșul? Cum se ruga? Ne vorbește mai departe Mîntuitorul: «Iar vameșul, departe stînd, nu voia nici ochii să-și ridice către cer, ci își bătea pieptul zicînd: Dumnezeule milostiv fii mie păcătosului». — Departe stînd și în același timp cît de aproape era de Dumnezeu în umilința lui! Cu ochii în jos, dar cu inima în sus, la El. Își lovea pieptul, adică locul inimii de unde pornea rugăciunea. Aceasta este așezarea ei deplină, a rugăciunii. Ceea ce rostești cu buzele, mintea să gîndească și să înțeleagă, inima să simtă, să o facă vie. Duhul Sfînt «Care se roagă în noi cu suspinuri negrăite» (Rom. VIII, 21), mișcă puterile firii, le unește între ele și ne unește în Dumnezeu. Vameșul se ruga în Duhul Sfînt, «în duh și în adevăr» (Ioan, 24).

Vameșul stă în fața lui Dumnezeu. Are conștiința neabătută că se află înaintea Lui. Nu are mintea acum îndreptată la nimic altceva, nici la sine, ci numai la Dumnezeu. Stă în fața iubirii și sfințeniei Lui absolute. Înțelege că așa se poate cunoaște pe sine cu adevărat. Fariseul nu s-a văzut pe sine «fariseu». Dacă s-ar fi recunoscut ca atare, s-ar fi schimbat. Vameșul s-a văzut însă pe sine «vameș», în fața lui Dumnezeu, s-a văzut cum era. Și I-a vorbit, s-a rugat așa cum se cuvine să se roage un suflet credincios. Cum?

Există o ordine în rugăciune. Începi printr-un cuvînt de preamărire îndreptat către Dumnezeu, precum rostim toți, asemenea îngerilor: «Slavă Ție Dumnezeului nostru, Slavă Ție». Aduci apoi mulțumire pentru darurile primite. După aceea cu o inimă curată, smerită ca într-o mărturisire a păcatelor făcută cu sinceră căință, îi ceri iertare, milosti-

vire, vindecare. Iertarea lui Dumnezeu înseamnă vindecare. În sfârșit, îi înfățișezi și alte cereri, dorinți, nevoi. Dar pe toate cererile tale le încheie asemenea Domnului în rugăciunea din Grădina Ghetsimani, — «Nu precum voiesc eu, ci precum voiești Tu Doamne».

Aceste mărturisiri și cereri sînt cuprinse, în esență, în rugăciunea vameșului. Întreg sufletul lui îl aduce înaintea Bunului Dumnezeu. Numai că el nu-și pomenește virtuțile, isprăvile. Va fi avut și bunătăți. Dar el le lasă pe seama Judecătorului suprem. Citim despre Avva Agaton că «La vremea săvîrșirii lui, avea ochii deschiși și nemișcați. L-au întreat frații zicînd : Avvo, unde ești ? Le-a răspuns : Înaintea judecării stau. I-au zis lui : Și tu te temi Părinte ? — Le-a zis lor : Cu adevărat m-am silit, după puterea mea ca să păzesc poruncile lui Dumnezeu ; dar, om sînt și de unde știu de au plăcut lucrurile mele lui Dumnezeu ! ? Și, i-au zis lui frații : Dar nu nădăjduiești că lucrul tău este după voia lui Dumnezeu ? Zis-a bătrînul : Nu nădăjduiesc pînă nu voi întîmpina pe Dumnezeu, căci alta, este judecata lui Dumnezeu și alta a oamenilor. Și se săvîrși în bucurie».

În acest duh își face și vameșul judecata. Nu-și dă singur sentința dreptății, nu se mîntuiește el pe sine. Centrul existenței și vieții lui, judecătorul lui este Dumnezeu. Înaintea voii și poruncilor lui își recunoaște greșeliile și se cunoaște pe el. Are conștiința multîmii păcatelor, dar știe totodată că mulțimea lor nu poate covîrși niciodată nemărginirea puterii și îndurării lui Dumnezeu în care crede cu tărie.

Chemarea acestei îndurări o face însă prin rugăciune, căință, smerenie. Strigătul curat al rugăciunii lui este lui începutul ridicării. E ca o jertfă. Cînd mă rog în căință și smerenie, întreaga mea făptură se află în stare de jertfă, de ofrandă adusă lui Dumnezeu. Și o asemenea ofrandă cu buna mireasmă este totdeauna primită. Precum spune același Părinte Ioan Scărarul : «Pocăința învie ; plînsul bate la ușa cerului, smerenia o deschide (Cuv. XXV, 1). Pocăința zguduie adînc făptura, o trezește. Lacrimile, «apa cea din adîncul sufletului» spală, curăță, luminează. «Roua Ta e rouă de lumină» (Isaia XXVI, 19) ; smerenia deschide ușa cerească a inimii ca să se reverse în ea lumina cea neînserată. Aceasta e lucrarea duhovnicească, mîntuitoare a acestor puteri. Căci, adînc înțelegînd, dacă mîndria înseamnă închidere în sine, închiderea în închipuirea de sine ca într-o temniță proprie, pentru care psalmistul se roagă : «Scoate din temniță sufletul meu, ca să laude numele Tău, Doamne» (Psalm 141, 7) ; smerenia, prin care îmi văd micimea, mă cunosc real în limitele mele ca făptură, mă deschide către Dumnezeu și semenii, către bogăția cea neîmpuținată a cerului și a pămîntului, care se face ca o însăși deschidere a raiului. «Ce este raiul ?, întrebă Părintele Isaac Sirul. Și răspunde : «Adînc de smerenie». — O veche experiență spirituală dă mărturie de asemenea în acest înțeles. Un ucenic bate la ușa Celui de sus. Dinlăuntru se aude o voce : cine este ? — Eu, răspunde ucenicul... Ușa îi rămîne închisă. Trece un timp și ucenicul bate din nou. Vocea dinlăuntru întreabă iarăși : Cine este ? Ucenicul răspunde : Tu ești ! Tu ești Existența, eu prin Tine și cu Tine exist. Și ușa i s-a deschis !

Mîntuitorul incheie parabola prin acest grav cuvînt : «Fiindcă oricine se înalță pe sine se va smeri, iar cel ce se smerește pe sine se va înălța» — aceasta e dreapta judecată a lui Dumnezeu. Amindoi, și fariseul și vameșul, au mers la templu. Nu amindoi au suit. Nu amindoi au primit același dar. Iar noi ne întrebăm încă o dată, pentru ca să nu plecăm de aici, din Biserică fără o înțelegere tot mai temeinică și fără mîngîierea și ajutorul dumnezeiesc, de ce și cum cel «înălțat» s-a întors smerit, smerit de Dumnezeu, umilit, oșîndit, în schimb, cel smerit în sinea lui s-a întors înălțat, înălțat de Dumnezeu, pus în cinste de El ? Se întreabă împreună cu noi și Sfîntul Grigorie Palama : «De ce oare smerenia suie spre înălțimea dreptății, iar buna părere despre sine coboară pe om spre adîncul cel mai de jos al păcatului ? Pentru că, răspunde Sfîntul Grigorie, cel care se socotește pe sine a fi cineva mare, și aceasta o face înaintea lui Dumnezeu, este părăsit pe bună dreptate de către Dumnezeu, ca unul care crede că nu are nevoie de ajutorul Lui. Cel care se socotește pe sine că e de nimic, și de aceea privește la îndurările cele de sus, are parte și dobîndește pe drept îndurarea, ajutorul și harul cel de la Dumnezeu. Căci zice Sfînta Scriptură : «Domnul este împotriva celor mîndri, dar dă harul Său celor smeriți».

De aceea, să luăm aminte acum, la aceste fapte care ne pot aduce osîndă și cădere, anume : părerea trufașă de sine, închipuirea de sine în fața lui Dumnezeu și disprețul aproapelui. Să cugetăm adînc la o asemenea rugăciune și stare ca aceea a fariseului, care : lui Dumnezeu îi mulțumește că i-a dat lui să nu fie ca ceilalți oameni — păcătoși. Deci El socotește pe Dumnezeu pîrtinitor și nu părinte îndurător față de toți fiii Săi. Pe aproapele îl pomenește pentru a-l ponegri ; iar pe sine, pentru a se proslăvi. — Să luăm aminte și la vameșul care nu judecă. Păcatele altora nu îi sînt nici sminteală, nici prilej de ocară sau vorbire de rău. Se privește pe sine în fața poruncilor dumnezeiești își vede răul pe care îl supune judecății lui Dumnezeu. Iar Dumnezeu îl spală în cîință, în lacrimile și smerenia Lui și-l îndreaptă. — Creștine, ce dar vrei să primești aici în Biserică, ce cale alegi să urmezi în rugăciunea și viața ta ?

Pr. Prof. CONST. GALERIU

DUMINICA FIULUI RISIPITOR

G. B. 1982
XLVI m. 1

Tată, am greșit înaintea cerului și a pămîntului și împotriva ta, iartă-mă !
(Luca XV, 21).

Așa cum ne amintim, Duminica trecută am ascultat pilda rostită de Mîntuitorul Hristos referitoare la rugăciunea cea adevărată. Vameșului i-a fost primită ruga fiindcă el a angajat întreaga sa ființă prin mărturisirea sinceră : Dumnezeuule, milostiv fii mie, păcătosul ! Întîia Duminică a Triodului cuprinde această pericopă ce caută să trezească sufletul omului prin minte, prin rugăciunea curată, fiindcă este știut că o minte sănătoasă sălășluiește într-un trup sănătos. Sfîntul Apostol Pavel învață

că omul trebuie să fie mai întâi sănătos trupește, ca să devină cu adevărat duhovnicesc (I Cor. XV, 46).

În a doua Duminică pentru pregătirea Postului Paștilor, Sfinții Părinți au rânduit citirea pericopei evanghelice cu pilda... *Fiul risipitor*. Dacă fariseul și vameșul erau în templu, maturi și cunoscători ai Legii, cu griji fiecare în felul său, în pilda ascultată astăzi ni se istorisește un fapt comun vieții tineretului : un tânăr care fugе de acasă și apoi se întorce la părinți.

Din paginile Sfintei Scripturi se cunosc atâtea cazuri de tineri buni și răi, răzvrățiți și ascultători, serioși și destrăbălați, primitori ai cuvîntului lui Dumnezeu sau ocolitori ai Mîntuitorului. De asemenea se cunosc atâtea convorbiri și vindecări ale tinerilor datorită intervenției sau mijlocirii părinților lor la milostivul Dumnezeu.

Avînd în vedere grija pentru creșterea, formarea și educarea tinerilor în familie, Biserica a rânduit, mai ales în Postul mare care se apropie, citirea unor anumite pericope evanghelice cu pilde, îndemnuri, întîlniri ale lui Hristos cu tineri sau rostirea unor pilde pentru aceștia și familia lor. Pentru vremea ascultării și înfrînării, Sfinții Părinți au rânduit Duminica Fiului risipitor pentru băieți, la început de post, și Duminica Cuvioasei Maria Egipteanca pentru fete la jumătatea Postului (Duminica a V-a).

În Sfînta Evanghelie de astăzi, însuși Mîntuitorul ne dă pilda cu Fiul risipitor. El nu vorbește în general, nu face o minune cu un tânăr, nu mîngîie un părinte, ci prezintă imaginea cea mai interesantă cea mai explozivă și în același timp vulnerabilă din viață : *tineretea*. Pilda este simplă în exprimare, cuprinzătoare în conținut, adevărată și permanent reală. Un tată era fericit, avea doi fii, în afara fiicelor, rudelor și argaților săi : Nu-i lipsea nimic, avea liniște, ascultare, bunăvoințe. Nu-l încercase niciodată vrăjmașul, cîștigase sau pierduse, se mulțumise cu munca sa, dînd și la alții sau pierduse așa cum se întîmplă în mutațiile economice sau sociale, dar avea de toate.

Fiul cel mai mic auzise că alții trăiesc mai bine, nu muncesc, au de toate, trăiesc în libertinaj, nu-i întrebă nimeni de nimic, știu ce-i viața, nu sînt urmăriți și dădăciți ca el... Atunci se ridică împotriva Părinților și fiind matur zice : Tată dă-mi partea mea de avere, munca ce mi se cuvine. Tatăl bucuros că fiul se va rostui, îi dă mai mult decît trebuia, crezînd că își va continua viața, așa cum făcuse și el și atunci cînd se va întoarce să-și vadă părinții va mai primi cîte ceva, așa cum fac familiile sănătoase... Or, tînărul ispitit de iluzii a plecat într-o țară îndepărtată. Nu știa ce înseamnă munca și economia, uitase de frați și de părinți. Din izvorul zglobiu al vieții nu se mai oprea. Era, aparent, fericit, așa cum sînt toți tinerii inconștienți. Viața ușuratică, neglijența, pierderea nopților, lenea aduc totdeauna ruină sufletului și obosesc trupul. Tînărul falnic de altă dată, viguros, odihnit și curat sufletește ajunsese acum în cumpăna disperării. Bani nu mai avea și-l părăseau admiratoarele ; hainele luxoase se peticiseră și-l rîdeau cerșetorii ; dormea pe unde

putea, fiind hăituit de cîini flămînzi și fără stăpîn. Fusese introdus într-o peșteră a nelegiuirii și își dădea seama ce înseamnă ca omul să fie condus de patimi și instincte ! Puterile fizice îl părăsiseră, era neputincios ca un copil anormal, el care se lupta cu fiarele pădurii la turma tatălui, cu furii și tilharii care rîvneau la bunurile familiei... Își dădea seama că numai munca cinstită ridică și menține pe om, că moștenirea se pierde, darurile se împart, numai munca este izvorul limpede al sufletului și mare a bunătăților. Cu acest gînd veșnic viu, se angajează la un stăpîn care avea o turmă de porci. Nemincat, dorea să guste din hrana animalelor, dar nu putea ; nedormit, n-avea unde să-și plece capul ; hainele nu-l mai încălzeau și curgeau peticele de pe ele ; încălțămîntea ruptă, murdar și cu fața asemenea celor ce ies din morminte ; speriat și huiduit de către toți. Iată ce făcuse ispita din acest tînăr și unde îl duseseră patimile !

Dar creșterea de acasă, dragostea părintească de altădată, începe să-i frămînte inima. Sîngele tatălui și suferința mamei îl determină la o adîncă meditație : cîți argați ai tatălui meu au unde dormi și ce mîncă și eu mă chinuiesc aici și nici roșcovele care ies din jgheabul porcilor nu le pot lua... așa-mi trebuie ! Mă voi ridica și mă voi duce acasă ; va rîde lumea de mine, mă va arăta cu degetul, dar nu mai suport iadul în care am intrat ; să nu mă mai recunoască tata de fiu, dar să mă primească în rîndul argaților săi... Așa a plecat din țara deșertăciunilor și a venit în pămîntul părinților. Totul i se părea curios, parcă era surd și mut și codrul și izvoarele, ce nelegiuire săvîrșise ! Acum înțelegea pe Cain-ucigașul. (Facere IV, 10—16). Îngenunche și sărută potecile pe care a învățat să meargă. Privea adînc, totul părea un rai. Cine l-a pus să plece, pe cine să arunce vina, nu-l va asculta nimeni... Și totuși, celui pe care l-am făcut de rîs, îi voi cere iertare, atît mai are sufletul meu și voi zice cu gura aceasta plină de bubele nelegiuirii : tată, «greșit-am înaintea cerului și a pămîntului și înaintea ta, iartă-mă și trece-mă în rîndul slujitorilor, nu sînt vrednic să mă mai numesc fiul tău !».

Văzîndu-l, bătrînul tată, în haine rupte de ocară, gol și plin de bube, desculț și murdar și chinuit de lipsa lui de atîta vreme, mila i-a copleșit mînia ; dragostea i-a inundat inima ; bunătatea s-a revărsat prin iertare. Și-a sărutat vlăstarul uscat de neascultare, găunos de încăpăținare, bolnav de mîndrie, iar acum umilit pînă în ultima fibră a ființei lui. L-a ridicat de la pămînt și și-a vărsat focul iubirii părintești, strîngîndu-l la piept, chemînd pe cei ai casei și slujitorii și dînd iertare fiului desfrînat : pierdut a fost și s-a aflat, mort a fost și a înviat. L-a spălat, i-a dat haine strălucitoare, i-a pus inel în deget și a început fireasca veselie. Tînărul îmbătrînit de patimi, cu capul plecat, nu mai scotea o vorbă.

Venind de la lucru fratele mai mare, auzind și văzînd toate acestea, s-a întristat. El nu ceruse nimic părinților, era ascultător și supus. Tatăl știa totul, îi simțise cugetul și-l asigură tocmai pentru bunătatea lui :

«fiule, toate ale mele sînt ale tale, dar acest frate al tău pierdut și aflat prețuiește mai mult decît orice, să-l iertăm ! Aici se încheie-pilda rostită de Mîntuitorul și consemnată în Evanghelia lui Luca.

Toți Sfinții Părinți au stăruit în comentariile lor asupra acestei pilde arătînd că durerea și fericirea familiei respective se repetă în multe familii. Fiecare fiu neascultător își chinuie familia și își batjocorește tatăl. În interpretarea Sfinților Părinți, familia este Biserica, tatăl este chiar Dumnezeu ; fiul pierdut este omul care părăsește casa pentru dezmierdările lumii, dar Tatăl îl primește oricînd, fiindcă și-a jertfit propriul Fiu pentru păcatele omenirii : «Așa de mult a iubit Dumnezeu lumea, încît pe Fiul Său l-a trimis s-o răscumpere...» (Ioan III, 16). Sf. Ap. Pavel se recunoaște «cel dintîi păcătos», fiindcă a persecutat Biserica lui Hristos (I Tim. I, 15).

Alți comentatori se recunosc ei înșiși din smerenie în persoana «rătăcitului», fie că au supărat părinții — Sf. Vasile cel Mare, Sf. Grigore de Nazianz, Fericiții Ieronim și Augustin — au recunoscut că au petrecut viața în «nelegiuiri» — Sf. Ioan Scărarul, Sf. Ioan Damaschin.

Marii pictori și sculptori ai lumii au intrat în nemurire și au fost iertați redînd drama tinărului din pilda evanghelică — Rafael, Michelangelo, Rubens ca și Tătărescu și Grigorescu. Poetul Divinei comedii, Dante Aligheri, este inspirat de actul iertării de către Tatăl în Paradis, după ce a trecut prin Infern ; de asemenea și Bîlciul deșertăciunilor. S-au alcătuit tragedii, piese de pocăință, imne de iertare, compoziții muzicale ce duc conștiințele oamenilor viețuitori acum spre spusele Mîntuitorului Hristos de acum două mii de ani.

Pentru cercetătorii de profunzime sufletească, pilda Fiului risipitor cu treptele sale de cunoaștere a minții, sentimentelor și voinței, a constituit și constituie punct de plecare și în același timp de rezolvare prin actul de curaj al iertării prin care mintea se reinnoiește, inima se bucură și prin voință, corpul recapătă vioiciune și prospețime. Pocăința trăiește prin înlăturarea patimilor și ambițiilor deșarte, dă roade prin cercetarea sufletului și îndreptarea vieții spre virtute.

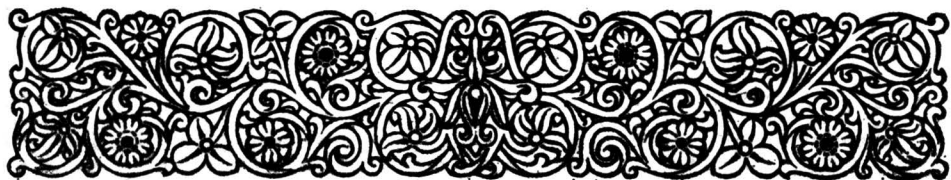
În pilda evanghelică ascultată astăzi, care face parte din pregătirea oamenilor pentru a înțelege sfîrșitul și învierea, Tatăl este însuși Dumnezeu care primește în Casa Sa pe fiecare credincios la locul său în multe locașuri (Ioan XIV, 2) ; fie între fii, deoarece cu toții sîntem fiii aceluiași Părinte, fie între slujitori, adică îngerii și sfinții Săi (Efes. II, 19). Stăpînul lumii, după care a alergat tinărul părăsindu-și Casa este însuși diavolul, tatăl minciunii (Ioan VIII, 44), care oferă totul spre pierderea prin desmierdare și plăcere, care se transformă apoi în durere și moarte. Porcii sînt simbolul murdăriei și spurcăciunii nu prin specie, ci prin comportare. Roșcovele sînt fructele amare pe care nu le poți folosi, simbol în Orient al femeilor sulemenite și fetelor ușurate. Toga sau hlamida roșie erau veșminte pentru femeile infidele la romani și o dovadă a neseriozității.

Multe alte comparații s-au făcut plecîndu-se de la această pildă răs-tită cu tîlc de către însuși Mîntuitorul Hristos.

În intimitatea familiei, cei doi fii sînt cele două direcții de bucurie sau de tristețe în casa părintească. Dumnezeu este Tatăl-iertător, iar în Biserică, puterea iertării a fost dată de către Mîntuitorul preoților-duhov-nici : «Luați Duh Sfînt căroră veți ierta păcatele, vor fi iertate, iar celor căroră nu veți ierta, nu vor fi iertate...» (Ioan XX, 23). Fiul ascultător reprezintă pe toți credincioșii care duminica și sărbătoarea vin și se bu-cură în Casa lui Dumnezeu, ascultînd și cîntînd imne Tatălui ceresc, ca vîzînd ceilalți, pilda lor «să preamărească pe Dumnezeu...» (Matei V, 16).

Dacă tatăl obișnuit a fost înduplecat de pocăința fiului său și i-a oferit iertare cu atît mai mult, în această vreme de pregătire sufletească pentru post, să avem încredere în milostivirea Tatălui tuturor, să-I ce-rem izbăvirea și să ne primească în Casa Sa cerească alături de Fiul Său, de Maica-Domnului, de îngeri și Sfinți, de Cuvioși și martiri, alături de toți dreptii în vecii de veci. Amin !

Diac. P. I. DAVID.

PAGINI ALESE DIN SFINȚII PĂRINȚI

SFÎNTUL AMBROZIE AL MILANULUI

DESPRE DUHUL SFÎNT *

CAP. IV

55. Nimeni nu s-a îndoit de faptul că Duhul este unul singur, deși mulți s-au îndoit de existența unui singur Dumnezeu. Căci mulți eretici au spus că este un Dumnezeu al Vechiului Testament și altul al Noului Testament. Dar, după cum Unul este Tatăl, Care odinioară, după cum citim, a vorbit părinților în Profeți, iar în zilele mai de pe urmă, ne-a vorbit nouă în Fiul (Evr. I, 2). Și, după cum este un singur Fiu, Care potrivit povestirii Vechiului Testament, a fost jignit de către Adam, văzut de către Avraam și adorat de către Iacob, tot așa și Sfîntul Duh este unul singur — care s-a revărsat prin profeți, care a fost insuflat în Apostoli (Ioan XV, 22) și care s-a unit cu Tatăl și cu Fiul în tainele celor botezați (Matei XXVIII, 19). Căci David spune despre El: «Și Duhul Tău Cel Sfînt nu-L îndepărta de la mine» (Ps. 50, 13). Tot despre El în alt loc a spus: «Unde mă voi duce de la Duhul Tău» (Ps. 138, 8).

56. Să știi că Duhul Domnului este același cu Duhul Sfînt, după cum citim și în Apostol: «Nimeni, vorbind în Duhul lui Dumnezeu, nu zice: Anatema să fie Iisus! și nimeni nu poate spune «Domnul Iisus», decît prin Sfîntul Duh (I Cor. XII, 3); pe Acesta Apostolul L-a numit Duhul Domnului. Pe Acesta L-a numit și Duhul lui Hristos, după cum spune: «Voi însă nu sînteți în trup, ci în Duh, dacă totuși Duhul Domnului sălăsluiește în voi. Dar dacă cineva nu are Duhul lui Hristos, acesta nu este al Lui» (Rom. VIII, 9). Și mai jos: «Și dacă Duhul Celui care l-a înviat pe Iisus din morți, locuiește în voi» (Ibid. II). Așadar, Duhul Domnului cu Duhul lui Hristos este același.

57. El este și Duhul vieții, după cum afirmă Apostolul: «Căci legea Duhului veștii în Iisus Hristos m-a eliberat de legea păcatului și a morții» (Ibid. 2).

* Continuare din revista «Glasul Bisericii», nr. 3, 1986.

58. Așadar Cel căruia Apostolul i-a spus «Duhul vieții», pe Acela Dumnezeu l-a numit în Evanghelie «Mîngîietorul», pe Acela L-a numit «Duhul adevărului», după cum spune : «și Eu îl voi ruga pe Tatăl ca să vă dea un alt Mîngîietor, ca să fie cu voi în veac, Duhul adevărului, pe Care această lume nu poate să-L primească, fiindcă nu-L vede și nu-L cunoaște» (Ioan XIV, 16, 17). Este numit deci și Mîngîietor. Același este Duhul, și cel denumit «Duhul adevărului» și cel numit «Duhul nevăzut». Așadar, cum pot să-L socotească unii pe Fiul văzut după dumnezeire, de vreme ce lumea nici pe Duhul nu-L poate vedea ?

59. Primește acum același glas al Domnului, fiindcă El este atît Duhul Sfînt cît și Duhul adevărului ; căci este scris, în ultima carte a Apostolului : «Luați Duh Sfînt» (Ioan XX, 22). Petru ne învață că Sfîntul Duh este același cu Duhul Domnului, cînd spune : «Anania, de ce ai vrut să ispitești și să minți Sfîntului Duh» (Fapte V, 3). Și îndată spune soției lui Anania același lucru : «De ce v-ați învoit ca să ispițiți Duhul Domnului ?» (Ibid. 9). Fiindcă spune «voi», arată că e vorba de același Duh de care îi vorbise și lui Anania. Așadar, Duhul Domnului este același cu Duhul Sfînt.

60. Domnul a arătat că Sfîntul Duh este același cu Duhul Tatălui, spunînd, după Matei, că nu trebuie cercetat ceea ce vorbim : «Căci nu voi sînteți cei căre vorbiți, ci Duhul Tatălui vostru este Cel care grăiește întru voi» (Matei X, 20). După Luca spune la fel : «Nu fiți îngrijorați de felul cum veți răspunde și veți vorbi, căci Duhul Sfînt al lui Dumnezeu vă va învăța chiar în acel moment, ce trebuie să grăiți» (Luca XII, 11, 12).

Prin urmare, deși multe sînt numite duhuri fiindcă scris este : «Cel care face pe îngerii săi duhuri...» (Ps. CIII, 4), totuși unul singur este Duhul lui Dumnezeu.

61. Așadar, există un singur Duh, pe care L-au urmat și Apostolii și Profeții. După cum este numit chiar Vas al alegerii, învățătorul popoarelor spune : «Fiindcă am băut un singur Duh» (I Cor. XII, 13), ca și unul care nu vrea să fie sfîșiat, ci să fie revărsat în suflete și strecurat în simțuri ca să stingă setea de veacuri.

CAP. V.

62. Așadar, Sfîntul Duh nu este de natură materială. El revarsă harul său nematerial în cele materiale, dar nu este nici din natura creaturilor nevăzute, căci și ele primesc sfințenia Lui și prin El întrec în strălucire celelalte creaturi care sînt în lume. Fie îngeri, fie domnii, fie stăpîinii, întreaga creatură așteaptă harul Sfîntului Duh. Căci după cum noi sîntem liberi prin Duhul, fiindcă «Dumnezeu a trimis în inimile noastre pe Duhul Fiului Său care strigă «Abba» : «Tată». Așadar, nu mai este rob, ci stăpîn (Galat. IV, 6, 7), așa și întreaga creatură așteaptă descoperirea fiilor lui Dumnezeu (Rom. VIII, 19), pe care, de asemenea, harul Sfîntului Duh i-a făcut fii ai lui Dumnezeu. Prin urmare, chiar întreaga creație se va schimba prin descoperirea harului duhovnicesc «și va fi eliberată de robia stricăciunii, fiind în libertatea slavei fiilor lui Dumnezeu» (Ibid. 21).

63. Prin urmare, întreaga creatură este schimbătoare, nu numai cea care se schimbă din cauza vreunui păcat sau din condiția creării elementelor, ci chiar și cea care poate fi supusă stricăciunii vreunui viciu al naturii, dacă nu se găsește supusă căci, după cum am învățat în scrierile unei discipline anterioare, este limpede că și natura îngerilor se poate schimba. Este de crezut întru totul faptul că după cum este natura uneia, la fel este și a celorlalte. De aceea, este schimbătoare și natura celor ce par că rămân neschimbate, dar modalitatea este alta.

64. Așadar, întreaga lume creată este schimbătoare, dar Sfântul Duh este bun și neschimbător, căci nu poate fi schimbat prin vreo greșeală. Cel care șterge greșelile tuturor și iartă păcatele. Cum să fie schimbător deci Cel care îi schimbă pe alții sfințindu-i prin har, fără ca El însuși să se schimbe?

65. Cum să fie schimbător, Cel care este mereu bun? Căci niciodată nu poate fi rău Sfântul Duh, prin care nouă ne sînt dăruite numai cele bune. De unde și doi evangheliști arată același lucru în unul și același loc, însă prin cuvinte deosebite: Așadar ai în Matei: «Dacă voi, răi fiind, știți să dăruiti Fiilor voștri daruri bune, cu cît mai mult Tatăl vostru, care este în ceruri, va dărui cele bune celor care se roagă» (Matei VII, 11). În schimb, la Luca, găsești scris astfel: «Cû atît mai mult Tatăl vostru din cer va dărui Duh Sfînt celor care se roagă» (Luca XI, 13). Observăm deci că Sfîntul Duh este bun după judecata Domnului și după mărturia evangheliștilor, de vreme ce unul a spus «cele bune» în loc de «Sfîntul Duh», iar altul «Sfîntul Duh» în loc de «cele bune». Așadar, dacă «ceea ce este bun» închipuie pe Duhul Sfînt, cum să nu fie bun Duhul cel Sfînt?

66. Nu rămîne neobservat faptul că unii au mărturii scrise chiar după Luca: «Cu atît mai mult Tatăl vostru din ceruri va dărui dar bun celor care se roagă!». Acest «dar bun» este harul duhovnicesc pe care Domnul Iisus l-a revărsat din cer după ce a fost răstignit pe lemnul crucii, întorcînd hainele morții celei ce fusese zdrobită, învingătorul morții a înviat din morți, după cum este scris: «Suitu-te-ai în înălțimi, ai dus cu tine robia înrobîtă și ai dăruiit cu daruri oamenilor (Ps. 67, 19). Și bine spune «daruri», căci, după cum ne-a fost dăruiit Fiul, despre Care este scris: «Un fiu s-a născut, Fiul ne-a fost dăruiit» (Isaia XI, 6), și harul duhovnicesc a fost dăruiit. De ce aș șovăi să afirm că a fost dăruiit și Sfîntul Duh, dat fiind că este scris: «Bunăitatea lui Dumnezeu s-a revărsat în inimile noastre prin Sfîntul Duh, care ne-a fost dăruiit nouă» (Rom. V. 5). Fiindcă pe acesta n-au putut să-L primească întru totul sufletele înrobite, înainte ca Domnul Iisus «să ia cu sine «robia înrobîtă», ca să poată revărsa darul harului divin în sufletele dezrobite.

67. De fapt a spus minunat «robie înrobîtă». Căci biruința lui Hristos este biruința libertății, care a eliberat pe toți prin har, neconstrîngînd pe niciunul cu nedreptatea. Astfel, prin eliberarea tuturor, nimeni nu a rămas înrobît. Și fiindcă în vremea dragostei de Dumnezeu era doborîtă nedreptatea, singura care îi pierduse pe toți robii pe care îi avea în stăpînire, întorcîndu-se asupra sa însăși, robia, a fost făcută roabă, atribuită nu lui Velial, ci lui Hristos, pentru Care a sluji înseamnă libertate. Căci cel care a fost chemat în numele Domnului, este slujitorul liber al Domnului» (I Cor. VII, 22).

68. Dar să ne întoarcem la subiect: «Toți ne-am abătut și toți ne-am făcut netrebnici; nu mai este nimeni care să facă bine, nu mai este niciunul» (Ps. 13, 3). Dacă exclud Sfântul Duh, atunci ei înșiși recunosc că El nu este în rîndul tuturor; dacă nu-L exclud, declară, așadar, că și El însuși s-a abătut odată cu toți ceilalți.

69. Dar să vedem dacă are bunătate, de vreme ce este începutul și izvorul bunătății. Căci după cum Tatăl și Fiul au bunătate, la fel și Sfântul Duh are bunătate. Ceea ce ne-a învățat chiar Apostolul, spunînd: «Însă roadele Duhului sînt pacea, iubirea, bucuria, răbdarea, bunătatea» (Gal. V, 22). De altfel, cine se îndoiește că este bun Cel al cărui rod este bunătatea? «Căci arborele bun aduce roade bune» (Matei VII, 17).

70. Așadar, dacă Dumnezeu este bun, cum să nu fie bun Cel care este Duhul gurii Sale (Ps. XXXII, 6), Cel care cercetează chiar și adîncurile lui Dumnezeu (I Cor. II, 10). Oare în adîncurile lui Dumnezeu poate să pătrundă influența răului? De aici se înțelege cît de fără minte sînt cei care neagă bunătatea Fiului lui Dumnezeu, de vreme ce nu pot să nege că Duhul lui Hristos este bun. Tocmai de aceea spune Fiul lui Dumnezeu: «Pentru aceasta am spus că ia din ce este al Meu» (Ioan XVI, 15).

71. Oare nu este bun Duhul, Care îi face buni pe cei răi, Care șterge păcatul, Care înlătură răul, Care înlătură vinovăția, Care revarsă darul cel bun, Care din persecutori face apostoli, din păcătoși, preoți: «Al-tădată ați fost întuneric, spune (Sfântul Pavel), acum sînteți lumină întru Domnul» (Efes. V, 8).

72. Dar ce răspundem acestora? Căci dacă pretind cuvinte, fiindcă faptele nu le tăgăduiesc, să accepte mărturia scrisă despre Duhul cel bun; căci David a spus: «Duhul Tău cel bun mă va povățui» (Ps. 142, 10). De fapt cum este Duhul, dacă nu plin de bunătate? Deși Acesta este o natură inaccesibilă, totuși ni se face accesibil pentru bunătatea Sa, plin de toată virtutea, participă numai la faptele cele drepte; natură simplă, este însă plin de virtuți; prezent în fiecare, împarte de la sine fiecăruia în parte și este totuși peste tot întreg.

73. Și pe drept cuvînt, Fiul lui Dumnezeu a spus: «Mergeți și botezați toate neamurile în numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh» (Matei XXVIII, 19), nerefuzînd comuniunea cu Sfîntul Duh. Așadar, de vreme ce Domnul nu L-a refuzat în Taina botezului, de ce unii, acum, primesc cu greu ca în evlavia noastră Duhul să fie unit cu Tatăl și cu Fiul?

74. Prin urmare, Duhul este bun: însă este bun nu ca și cum ar dobindi, ci ca și cum ar împărți bunătatea. Căci Sfîntul Duh nu primește, ci este primit de către creatură, după cum El nu este sfințit, ci sfințește; de fapt, creatura este sfințită, însă o sfințește Sfîntul Duh. În acest fapt este limpede comuniunea cu Cuvîntul, totuși există o deosebire de natură. Căci este numit «sfinț» și omul care primește și Dumnezeu care face sfințirea, fiindcă citim: «Fiți sfinți, fiindcă și Eu sînt sfinț» (Levit. XIX, 2). Prin urmare, sfințirea și stricăciunea nu pot fi de aceeași natură și de aceea harul Sfîntului Duh și creatura nu pot fi din aceeași materie.

75. Așadar, întrucît natura cealaltă nevăzută, în totalitatea ei (a cărei natură o socotesc, pe drept cuvînt, înzestrată cu rațiune și necorpo-

rală), cu excepția Treimii, nu împarte harul duhovnicesc, ci îl primește, nu dă, ci ia, trebuie separată întru totul natura lumii create de natura Sfintului Duh. Să creadă, așadar, că Duhul Sfânt nu este creatură, iar dacă îl socotesc creatură, de ce îl pun alături de Tatăl? Dacă îl consideră creatură de ce îl leagă de Fiul lui Dumnezeu? Iar dacă nu-l socotesc separat de Tatăl și de Fiul, să nu-l considere nici creatură, fiindcă unde este o singură sfințenie, acolo este o singură natură.

CAP. VI.

76. Sînt totuși unii care, din cauză că sîntem botezați în apă și prin Duh, nu socotesc că se deosebește darul apei de cel al Duhului și de aceea nu socotesc că se deosebește natura lor. Și nu observă faptul că sîntem îngropați în acel element al apei, ca, reînnoiți, să renaștem prin Duhul. Căci în apă este chipul morții, iar în Duh, arvuna vieții, astfel încît tot păcatul moare prin apă, care închide trupul ca într-un mormînt, iar prin puterea Duhului sîntem reînnoiți după moartea păcatului, re-născuți în numele lui Dumnezeu.

77. Și de aceea acești trei martori sînt una, precum a spus și Ioan: «Apa, sîngele și Duhul» (I Ioan V, 8). Sînt una în taină, nu în privința naturii lor. Așadar, apa este martora mormîntului, sîngele, martorul morții, iar Duhul este martorul vieții. Prin urmare, dacă în apă se află Duhul, nu este din cauza naturii apei, ci datorită prezenței Duhului Sfânt.

78. Oare trăim prin apă, așa cum trăim prin Duhul? Oare sîntem însemnați prin apă, așa cum sîntem însemnați prin Duhul? Căci prin El însuși trăim și El însuși este arvuna moștenirii noastre, după cum afirmă și Apostolul Pavel, scriind Efesenilor: «Crezînd în El ați fost pecetluiți cu Duhul făgăduinței, care este arvuna moștenirii noastre» (Efes. I, 13, 14). Așadar, sîntem însemnați prin Sfîntul Duh, nu de către natură, ci de către Dumnezeu, fiindcă scris este: «Dumnezeu care ne-a uns pe noi și care ne-a însemnat și a dat arvuna Duhului în inimile noastre» (II Cor. I, 21, 22).

79. Sîntem pecetluiți, așadar, prin Duhul de către Dumnezeu. Căci după cum murim în numele lui Hristos, ca să renaștem, tot astfel sîntem pecetluiți prin Duhul, ca să putem păstra strălucirea și chipul Lui și harul, fapt care este întru totul pecetea spirituală. Căci cu toate că la înfățișare sîntem pecetluiți prin trup, totuși în inimă sîntem pecetluiți prin adevăr; astfel încît Sfîntul Duh arată prin noi asemănarea cu chipul ceresc.

80. Așadar, cine îndrăznește să spună că Sfîntul Duh este deosebit de Dumnezeu-Tatăl și de Hristos dat fiind că prin El însuși ne facem demni de a ajunge la chipul și asemănarea lui Dumnezeu și prin El însuși se face, după cum a spus Apostolul Petru (II Petru I, 4), să devenim părtași ai naturii dumnezeiești? În aceasta este de preț nu moștenirea trupească, ci cea a dobîndirii harului duhovnicesc. Ba mai mult, ca să știm că acesta este pecetea mai curînd a sufletului nostru decît a trupului, ne învață Profetul care spune: «A fost pecetluită în noi lumina feței Tale, Doamne: ai dăruit veselie inimii mele» (Ps. IV, 7).

CAP. VII

81. Așadar, fiindcă întreaga creatură este restrînsă în limitele precise ale naturii sale (dacă chiar și acele creaturi nevăzute, care nu pot fi cuprinse în anumite locuri și între anumite hotare, sînt totuși închise în caracteristicile proprii lor naturi), cum ar îndrăzni cineva să-l numească creatură pe Sfîntul Duh, Care are putere nelimitată și nedeterminată, fiindcă este în toate și peste tot, ceea ce caracterizează dumnezeirea și stăpînirea : «Căci al Domnului este pămîntul și plinirea lui» (Ps. XXIII, 1).

82. Și de aceea Domnul pe alții îi numea în altfel, în timp ce pe Apostolii săi îi numea slujitori, ca să recunoaștem că sînt o altfel de creatură și că harul duhovnicesc este altceva, fiindcă nu au putut toți deodată să fie pretutindeni. În schimb a dăruit tuturor Sfîntul Duh, Căruia îi este îngăduit să răspîndească prin Apostolii deosebiți darul harului indivizibil. Așadar, erau persoane diferite, dar rezultatul lucrării era unul singur la toți, fiindcă unul singur este Sfîntul Duh, despre care se afirmă : «Veți primi o putere care va veni asupra voastră, Sfîntul Duh, și îmi veți fi martori în Ierusalim și în toată Iudeia și în Samaria, pînă la marginile pămîntului» (Fapte I, 8).

83. Așadar, nelimitat și fără sfîrșit este Duhul Sfînt, Care s-a revărsat în conștiințele ucenicilor aflați prin locuri separate ale unor ținuturi deosebite și pînă la marginile îndepărtate ale întregii lumi, pe Care nimic nu poate să-L întrecă sau să-L înșele. Și de aceea măritul David afirmă : «Unde voi merge de la Duhul Tău și de la fața Ta unde voi fugi?» (Ps. 138, 6). Despre care Înger spune Scriptura acest lucru ? despre care Domnie ? despre care Putere ? Puterea cărui Înger o aflăm că este răspîndită peste cei mulți ? Căci îngerii erau trimiși la puțini, în schimb Duhul Sfînt era revărsat peste mulțimi. Așadar, cine se îndoieste că este dumnezeiesc ceea ce se poate revărsa deodată peste mulțimi și nu este văzut : în schimb ceea ce este trupesc se vede și este la îndemîna fiecăruia ?

84. Dar, după cum Duhul, Care sfințește pe Apostoli nu este comun cu natura umană, tot astfel și cel care sfințește Îngerii, Domniile și Puterile, nu are aceeași natură cu lumea creată. Însă, dacă cei care consideră că sfințenia în îngeri nu este spirituală ci este un altfel de har din punct de vedere al naturii ei, aceștia vor considera, de bună seamă, că îngerii sînt inferiori oamenilor. Căci fiindcă ei înșiși mărturisesc faptul că nu îndrăznesc să compare pe îngeri cu Sfîntul Duh și nu pot să nege că Sfîntul Duh este revărsat peste oameni (pentru că sfințirea este, un dar și o datorie dumnezeiască a Duhului), se vor găsi mai ales oameni care au o sfințire mai bună, punînd-o mai presus decît a îngerilor. Dar, fiindcă îngerii vin în ajutorul oamenilor (Evrei I, 44), este de înțeles că natura îngerilor, care primește mai mult har spiritual, este, desigur, superioară ; totuși autorul are aceeași datorie și față de noi și față de ei.

85. Însă cît de îmbelșugat este harul care egalează chiar și creatura, de pe pămînt, a condiției umane cu privilegiile îngerilor, după cum însuși Domnul a promis, zicînd : «Veți fi ca îngerii din ceruri» (Matei XXII, 30). Și nu este greu, căci Cel Care i-a făcut pe aceia îngeri în

Duh, va face chiar și pe oameni asemenea îngerilor prin același har (Ps. 103, 4).

86. De care creatură însă se poate spune că a umplut toată lumea, așa cum s-a scris despre Sfântul Duh : «Vărsa-voi din Duhul Meu peste tot trupul» (Ioil II, 38). Despre înger nu se poate spune acest lucru. Astfel, Gavriil însuși, fiind trimis la Maria, îi spune : «Bucură-te, ceea ce ești plină de har» (Luca II, 28), arătând că în ea se află întru totul harul duhovnicesc, după ce Duhul Sfânt coborât peste ea și a avut pînțelece plin de har prin Cuvîntul ceresc.

87. Căci Domnului, care spune : «Eu umplu cerul și pămîntul» (Ier. XXIII, 24), «poate să plinească pe toate» (Ier. XXIII, 24). Prin urmare, dacă Domnul este Cel Care umple cerul și pămîntul, cine poate să cugete că Sfântul Duh, Care a umplut lumea și, fiind deasupra lumii, L-a umplut pe Iisus, Mîntuitorul întregii lumi, este exclus de la domnia și puterea divină ? Căci este scris : «Însă Iisus plin de Duhul Sfînt, S-a întors din Iordania» (Luca IV, 1). Așadar, cine altcineva decît Cel Căruia îi era proprie această plinătate, putea să umple pe Cel care le umple pe toate ?

88. Dar ca (ei) să nu obiecteze că a fost spus acest lucru în favoarea trupului, cu toate că unul singur face mai mult decît toți la un loc : acela din al cărui trup se va arăta puterea care va tămădui pe toți, totuși, după cum Domnul le umple pe toate, tot astfel se spune și despre Duh : «Fiindcă Duhul Domnului a umplut întreaga lume» (Înț. I, 7). Chiar și despre toți cei care se adunaseră împreună cu Apostolii se spune că «umpluți de Duhul Sfînt, predicau cu încredere cuvîntul Domnului» (Fapte IV, 31). De bună seamă că le-a dăruit și împlinire și încredere Duhul Sfînt de a Cărui lucrare arhanghelul o vestește pe Maria, spunînd : «Duhul Sfînt va coborî peste tine» (Luca I, 35).

89. Chiar și în Evanghelie se spune că un înger cobora la vreme în scaldătoare și apa se mișca, iar cel care intra mai întîi în scaldătoare se făcea sănătos (Ioan V, 4). Ce făcea în acest chip îngerul, dacă nu vestea coborîrea Sfîntului Duh, Care va fi în timpurile noastre și care, invocat prin rugăciunile preoților să sfințească apele ? Astfel, acel înger era vestitorul Duhului Sfînt, fiindcă prin el, prin harul duhovnicesc, va fi medicamentul care va da vindecare slăbiciunilor sufletului și minții noastre. Așadar, și Duhul are aceiași slujitori pe care îi are Dumnezeu Tatăl și Hristos. În același chip le umple pe toate, le are pe toate ; la fel lucrează toate și în toate, precum lucrează Dumnezeu Tatăl și Fiul.

90. Așadar, ce este mai dumnezeiesc decît lucrarea Duhului Sfînt, de vreme ce chiar Dumnezeu însuși îl declară domn al binefacerilor sale, spunînd : «Voi vărsa Duhul meu peste odrasla ta și binecuvîntările mele peste fiii tăi» (Isaia XLIV, 3). Căci nu poate fi deplină nici o binecuvîntare, fără revărsarea Duhului Sfînt. De unde și Apostolul nu găsește să aleagă ceva mai bun pentru noi, după cum el însuși spune : «Nu încetăm să ne rugăm pentru voi și să cerem ca să umpleți de cunoștința voinței Lui în toată înțelepciunea și priceperea duhovnicească, umblînd cu demnitate în fața lui Dumnezeu» (Colos. I, 9, 10). Așadar, aceasta este dorința lui Dumnezeu, ca să ne umple umblînd mai ales în fapte, cuvinte și simțăminte bune, din voia lui Dumnezeu, care varsă în

sufletele noastre Duhul Sfânt. Prin urmare, dacă cel care are Duhul Sfânt este umplut de voința lui Dumnezeu, între Tată și Duh nu există nici o deosebire de voință.

CAP. VIII

91. Totodată, luați aminte, fiindcă Dumnezeu este Cel care dă Duhul Sfânt (Rom. V, 5). Căci această lucrare nu este omenească și nici nu este dat Duhul Sfânt de vreun om, ci cel care este cerut de către preot, este dăruit de către Dumnezeu, fiindcă slujirea preotului este darul lui Dumnezeu. Căci dacă Sfântul Apostol Pavel a considerat că el însuși nu poate dăruia Duhul Sfânt prin puterea sa și s-a socotit atât de mic pentru această slujire încît cerea ca noi să ne umplem cu Duh de la Dumnezeu (Efes. V, 18), cine este atât de mare, încît să-și aroge trimiterea acestui dar?

Așadar, Apostolul a împlinit făgăduința (votum debuit) prin rugăciune, nu și-a asumat dreptul în numele unei alte puteri: a ales să se supună, nu a cutezat să conducă (impetrare optavit, non imperare prae-sumpsit). Chiar Petru spune că nu el era cel nimerit care să poată apropia sau îndepărta Duhul cel Sfânt. Căci a spus astfel: «Deci dacă Dumnezeu a dat lor același har ca și nouă, cine eram eu ca să-L opresc pe Dumnezeu» (Fapte XI, 17).

92. Dar poate (aceia) nu vor fi impresionăți de exemplele apostolilor și tocmai de aceea să ne folosim de proorociile dumnezeiești, căci scris este: «Iacob este fiul meu, pe el îl voi ocroti, Israel este alesul meu, sufletul meu l-a ocrotit și i-am dăruit Duhul meu» (Isaia XLII, 1). Însuși Domnul spune prin Isaia: «Duhul Domnului a coborît peste mine, fiindcă El m-a uns...» (Isaia LXI, 1).

93. Prin urmare, cine ar îndrăzni să spună că natura Duhului Sfânt este creată? Pentru că acesta a strălucit în inimile noastre, noi deosebim frumusețea adevărului dumnezeiesc și cunoaștem deosebirea dintre creatură și dumnezeire, astfel încît să se distingă lucrarea de autorul ei?

Ori, din ce creatură a arătat Dumnezeu că revarsă fie peste Domnii, fie peste Puteri, fie peste Îngeri? Dar spune «din Duhul» cînd afirmă «voi vărsa din al Meu (din Duhul Meu)» (Ioil II, 28). Nu spune «Duhul» ci «din Duhul», căci noi nu putem cuprinde mărirea Duhului Sfânt, ci primim atât, cît judecătorul ne-a împărțit după voința Sa. Fiindcă, după cum Fiul lui Dumnezeu «nu a socotit că este o pradă egalitatea Sa cu Dumnezeu, ci s-a golit pe Sine (Filip. II, 6), ca noi să-L putem înțelege cu mințile noastre (s-a golit, însă nu ca să fie gol de plinătatea Sa, ci ca să se reverse asupra mea care nu pot să susțin plinătatea Lui, în raport cu ceea ce pot să cuprind), tot astfel Tatăl spune despre Duhul Sfânt că se revarsă peste tot trupul, căci nu s-a revărsat în întregime, dar ceea ce s-a revărsat s-a revărsat din belșug.

94. Deci s-a revărsat din Duhul peste noi, dar numai asupra Domnului Iisus rămînea Duhul, cînd El a luat chip de om, după cum este scris: «Peste care vei vedea Duhul pogorîndu-se și rămînînd peste El, Acela este Cel ce botează cu Duh Sfânt» (Ioan I, 33).

În jurul nostru se află din belșug dărnicia Celui generos. În Acela însă, rămîne pentru totdeauna plinătatea Duhului întreg. El a vărsat așa-dar în noi atât cît a socotit că ne este de ajuns. Și ceea ce s-a revărsat

nu este nici separat, nici tăiat, ci păstrează unitatea cu întregul, încît să lumineze puterea de înțelegere a inimii noastre potrivit cu posibilitatea virtuții noastre. Așadar, primim atîta cît va procura un folos inimii noastre. Prin urmare, plinătatea harului duhovnicesc este de neseplat, iar nouă ni se împărtășește după puterea naturii noastre.

95. Dumnezeu revărsă așadar din Duhul. Prin Duhul este revărsată chiar dragostea lui Dumnezeu: în acest loc (Ioan I, 33) trebuie să recunoaștem unitatea de lucrare și de har. Căci după cum Dumnezeu a revărsat din Duhul Sfînt astfel: «Dragostea lui Dumnezeu s-a revărsat în sufletele noastre prin Duhul Sfînt» (Rom. V, 5), ca să înțelegem că Duhul Sfînt, Care este martorul și fîntîna îmbelșugată a dragostei divine, nu este o creatură.

96. Tot la fel, după cum vezi, ceea ce se revărsă nu poate să fie în rînd cu creaturile, ci constituie o trăsătură proprie numai dumnezeirii; chiar și numele Fiului se revărsă, după cum este scris: «Mireasmă vărsată este numele Tău» (Cînt. I, 2). Nimic nu poate fi mai presus de puterea acestui cuvînt. Căci așa cum parfumul, închis într-un vas anume își menține mirosul său, care, atît timp cît este ținut în strîmtorile aceluia vas, deși nu poate ajunge la cei mulți, totuși își păstrează puterea sa, însă cînd parfumul a fost vărsat din acel vas în care era închis, se întinde în lung și în lat, la fel și numele lui Hristos, înainte de sosirea Lui la poporul lui Israel, era «închis» ca și într-un vas în mințile iudeilor; «Căci este cunoscut Dumnezeu în Iudeea, în Israel marea este numele lui» (Psalm LXXV, 1); acesta este într-un tot numele pe care îl cuprindeau, închis în strîmtorile lor, vasele iudeilor.

97. Într-adevăr, mare era numele Lui și atunci cînd stăruia în strîmtorile celor mai slabi și puțini, dar încă nu vărsase măreția Lui în sufletele popoarelor și în ținuturile lumii întregi. Însă după ce, prin sosirea Sa, a început să lumineze prin întreaga lume, acel nume dumnezeiesc al Său s-a răspîndit, așadar, prin întreaga creatură, nu umplut de vreun adaos anume (căci plenitudinea nu cunoaște adăugire), ci umplînd golurile astfel, încît numele Lui să fie minunat pe întreg pămîntul.

Așadar, această revărsare a numelui este un fel de îmbelșugare de haruri și înseamnă dăruirea bunurilor cerești: căci din abundență dă pe dinafară ceea ce se revărsă.

98. Și astfel, după cum nu se poate spune că e creată înțelepciunea care porcede din gura lui Dumnezeu și nici Cuvîntul care se revărsă din suflet, nici puterea, în care se află plinătatea măreției veșnice, la fel nu poate fi socotit creat Duhul, care se revărsă din «gura» lui Dumnezeu, fiindcă însuși Dumnezeu a arătat o unitate atît de puternică, încît spune că este turnat Duhul Său. Ca să înțelegem că Dumnezeu-Tatăl are același har, ca și Duhul Sfînt și că fără scindare sau vreo altă pagubă se împarte pentru mîntuirea fiecăruia. Deci ceea ce se revărsă din Duhul lui Dumnezeu, nu este tăiat, nici nu este cuprins într-un fel de părți corporale, nici nu este despărțit.

99. Căci cum să fie de crezut că Duhul se împarte în părți care pot fi tăiate? Ioan spune despre Dumnezeu: «Și prin aceasta cunoaștem că El rămîne într-un noi, de la Duhul pe care ni l-a dat» (I Ioan III, 24). Iar ceea ce rămîne totdeauna, înseamnă că nu se schimbă. De aceea, dacă El nu este schimbător, este veșnic. Așadar, Duhul Sfînt este veșnic, iar

creatura este supusă greșelii (Rom. VIII, 20) și de aceea este schimbătoare. Iar ceea ce este schimbător, nu poate fi veșnic și tocmai de aceea nu poate să fie vreo unitate între Duhul Sfânt și creatură pentru că Duhul este veșnic, iar creatura devine în timp.

100. Pe de altă parte, chiar și Apostolul arată că Duhul Sfânt este veșnic : «Căci dacă sângele taurilor și al țapilor și cenușa unei vaci împrăștiată peste cei întinați îi sfințește, curățându-le trupul, cu atât mai mult sângele lui Hristos care S-a adus pe Sine prin Duhul veșnic, nepătat în fața lui Dumnezeu» (Evrei IX, 14, 13). Deci Duhul este veșnic.

CAP. IX

101. Însă cei mai mulți au socotit că Duhul Sfânt este untelemnul parfumat al lui Hristos. Și este un foarte bun untelemn parfumat, fiindcă este denumit untelemnul bucuriei, legătura mai multor haruri la un loc răspîndind plăcut miros, dar Atotputernicul Dumnezeu-Tatăl L-a uns pe El, Cel dinții dintre preoți, care nu a fost uns ca alții simbolic din Lege, ci și conform Legii a fost uns în trup și într-adevăr a fost umplut de la Tatăl, mai presus de Lege, cu puterea Duhului Sfânt.

102. Acesta este untelemnul bucuriei despre care spune Profetul : «Dumnezeu te-a uns pe tine, Dumnezeul Tău Te-a uns înaintea fraților Tăi» (Psalm 44, 8). În sfârșit, Petru spune că Iisus a fost uns cu Duh, după cum este scris : «Voi știți cuvîntul care a fost făcut în toată Iudeea, începînd din Galileia, după botezul pe care l-a propovăduit Ioan cum a uns Dumnezeu cu Duhul Sfânt pe Iisus din Nazaret» (Faptele Ap. X, 37—38). Așadar, Duhul este untelemnul bucuriei.

103. Și s-a spus foarte bine untelemnul bucuriei, ca să nu socotești că este creatură ; căci natura untelemnului este așa încît să nu se amestece de loc cu natura altui lichid. Totuși, bucuria nu unge trupul, ci luminează cele dinlăuntru ale sufletului, după cum a spus Profetul : «Ai dăruit bucuria în sufletul meu» (Psalm IV, 7). Deci fiindcă își bate joc de lucrare cel care acoperă untelemnul, amestecîndu-l cu o creatură lichidă, (deoarece natura untelemnului este mai ușoară decît a celorlalte, ele rămînînd dedesubt, cele ușoare se ridică deasupra) cum socotesc acești foarte răi cîrciumari că pot să amestece, prin înșelăciunea lor, untelemnul bucuriei cu celalalte creaturi, de vreme ce nu pot în nici un chip să amestece cele corporale cu cele fără trup, cele create cu cele necreate.

104. Și i se spune corect untelemnul bucuriei Celui cu care este uns Hristos ; căci pentru El nu a fost folosit untelemnul și nu trebuie gîndit la ceva comun prin care să se vindece rănilor, sau să se ușureze temperatura, fiindcă leacul rănilor Sale nu caută mîntuirea lumii și virtutea veșnică nu cerea refacerea trupului obosit.

105. Și nu este de mirare dacă are untelemnul bucuriei Cel care a făcut pe muritori să tresalte de bucurie, Care a scos omenirea din tristețe și a îndepărtat duhoarea morții sinistre. Și de aceea Apostolul afirmă : «Căci sîntem mireasma lui Hristos în fața lui Dumnezeu» (II Cor. II, 15), arătînd că vorbește întru totul de cele duhovnicești. Dar și fiindcă însuși Fiul lui Dumnezeu spune : «Duhul Domnului este peste Mine, pentru aceasta M-a uns...» (Luca IV, 18), închipuie untelemnul du-

hovnicesc bine mirositor. Deci Duhul este untdelemnul bine mirositor al lui Hristos.

106. *Sau, fiindcă numele lui Iisus este untdelemn binemirositor care se revarsă, dacă aici (ei) vor să înțeleagă pe însuși Hristos redat cu numele de untdelemn binemirositor și nu Duhul lui Hristos, oricum, fiindcă Apostolul Petru a spus că Domnul Iisus a fost uns cu Duhul Sfânt, este limpede, fără nici o îndoială, că și Duhul este numit untdelemn binemirositor.*

107. *Dar pentru ce este de mirare, când se spune că și Tatăl și Fiul sînt Duh? De fapt, despre acest lucru vom spune mai în amănunt când vom începe să vorbim despre unitatea numelui (Infra cap. 14). Totuși, fiindcă și acesta este un subiect foarte frumos, ca să pară că-l trecem cu vederea fără vreo răsplată, să se afle că și Tatăl este numit Duh, așa cum a arătat Domnul în Evanghelie: «Fiindcă Duh este Dumnezeu» (Ioan IV, 24); Și Hristos este numit Duh, fiindcă Ieremia a spus: «Duhul dinaintea feții noastre Domnul Hristos» (Plîngeri, IV, 20).*

108. *Așadar, și Tatăl și Fiul sînt Duh, fiindcă ceea ce nu este trup creat, este Duh; dar Duhul Sfânt nu se confundă cu Tatăl și cu Fiul, desigur, El se deosebește atît de Tatăl cît și de Fiul. Așadar, Duhul nu poate fi și sfînt și mort pentru că El nu poate să moară: dumnezeirea este veșnică, fiindcă nu și-a asumat trup și prin urmare nu a putut fi capabilă de moarte, însă Hristos a murit după trup.*

109. *A murit așadar în ceea ce a luat de la Fecioară, nu în ceea ce avea de la Tatăl, căci Hristos a murit în ceea ce a fost răstignit. Duhul Sfânt însă nu a putut fi răstignit, fiindcă nu a avut carne și oase, ci a fost răstignit Fiul lui Dumnezeu, care a luat asupra Sa carnea și oasele, încît să moară pe acea cruce cele care dau mărturie de trupul nostru. Căci și-a asumat ceea ce nu era, ca să ascundă ce era; a ascuns ceea ce era ca să fie pus la încercare prin aceasta, ca să fie răscumpărat ceea ce nu era, ca să ne cheme pe noi la ceea ce era, prin ceea ce nu era.*

110. *O, Sfîntă Taină a acelei cruci în care neputința este înlănțuită, virtutea lăsată liberă, viciile țintuite, iar izbînzile înălțate spre cer? De aceea un sfînt spune: «Străpunge cu piroanele fricii de Tine trupul meu» (Ps. 118, 120), nu spune cu «piroane de fier», ci cu «piroanele fricii și ale credinței», căci mai puternică este constrîngerea virtuții decît cea a pedepsei. Astfel, pe Petru, pe cînd îl urma pe Domnul pînă în atrium-ul celui dintîi dintre proeți (Mat. XXVI, 58), pe care nu-l legase nimeni, îl legase credința. Și pe cel pe care l-a legat credința, nu-l dezleagă teama de pedeapsă. Și iarăși, cînd era legat de iudei, l-a eliberat evlavia, iar pedeapsa nu l-a constrîns, fiindcă nu s-a depărtat de Hristos.*

111. *Așadar, și tu răstignește păcatul, ca să mori în numele păcatului, căci cel care moare în numele păcatului, trăiește în numele lui Dumnezeu, trăiește pentru Cel care nu S-a temut pentru propriu-l Fiu, ca prin Trupul Lui să fie răstignite patimile noastre. Căci pentru noi a murit Hristos, astfel ca să putem trăi prin Trupul Lui înviat. Așadar, în El a murit nu viața noastră, ci vina. Căci se spune: «El a purtat păcatele noastre să trăim cu dreptate, cu a Cărui rană v-ați vindecat» (I Petru II, 24).*

112. *Așadar, acel lemn al crucii ca și o navă a mîntuirii noastre este răsplata noastră (și) nu pedeapsa: căci nu este altă mîntuire, decît*

plata mîntuirii veșnice. Așteptînd moartea, nu o simt, de vreme ce disprețuiesc pedeapsa, nu o rabd, de vreme ce nu cunosc teama, o neglijez.

113. Cine este deci cel prin a cărui rană ne-am însănătoșit, dacă nu Domnul Hristos, despre care Isaia a profețit același lucru și anume, că rana lui este leacul nostru (Is. LIII, 5) și despre care Apostolul Pavel a scris în epistolele sale : «El nu a cunoscut păcatul, dar a fost făcut păcat pentru noi» (II Cor. V, 21). Aceasta este, în adevăr, dumnezeire în El, anume că trupul nu a făcut păcat, căci partea creată a trupului primit nu a păcătuit în El. Căci ce este de mirare dacă nu a păcătuit dumnezeirea singură, de vreme ce nu are pornirile pentru a păcătui ? Însă dacă numai Dumnezeu este lipsit de păcat, urmează că orice creatură prin natura ei, după cum am arătat, se poate face vinovată de păcat.

CAP. X

114. Să spună așadar, oricine neagă dumnezeirea Duhului Sfînt : Duhul, însă, nu a putut să se facă vinovat de păcat, cu atît mai mult cu cît El iartă păcatele. Oare îngerul iartă păcatele ? Oare arhanghelul iartă păcatele ? Sigur că nu, ci numai Tatăl, Fiul și Duhul Sfînt (Luca V, 21). Nimeni nu poate ierta păcatul și nu se poate feri de păcat.

115. Dar poate cineva a spus aceasta fiindcă și un serafim i-a spus lui Isaia : «Iată acesta s-a atins de buzele tale și va șterge nedreptățile făcute de tine și va curăți păcatele tale» (Is. VI, 7). Spune «va șterge și va curăța», nu «eu voi șterge», ci «acel foc de pe altarul lui Dumnezeu care este harul duhovnicesc. Căci ce altceva sfînt înțelege că a fost pe altarul lui Dumnezeu decît harul Duhului ? Cu siguranță nu e vorba nici de lemnul pădurilor, nici de funingine sau de cărbune. Sau ce poate fi mai evlavios decît faptul că înțelegem potrivit taniei care se descoperea prin gura profetului Isaia, că toți oamenii trebuie să fie răscumpărați prin patima lui Hristos, care ca un cărbune a ars, după trup, păcatele noastre, după cum se spune în Zaharia : «Oare acest cărbune nu a fost scos din foc ? Și el era Iisus îmbrăcat în veșminte murdare» (Zah. III, 2, 3).

116. Prin urmare, după cum știm această taină a răscumpărării a fost dezvăluită foarte clar prin profeți, căci chiar în acest loc s-a spus : «Iată ți-a iertat păcatele» (Ibid. 4). Aceasta nu înseamnă că Hristos își lepăda păcatele, fiindcă El nu a făcut păcat, ci că prin Trupul lui Hristos întreg neamul omenesc era absolvit de păcatele sale.

117. Chiar dacă Serafimul a șters păcatul, el era întru totul ca și unul dintre slujitorii lui Dumnezeu, destinat acestei taine. Cînd Isaia spune astfel : «Fiindcă a fost trimis la mine unul dintre serafimi» (Is. VI, 6).

118. Se spune oarecum că și Duhul a fost trimis (Ioan XVI, 7), dar Serafimul a fost trimis la unul singur, iar Duhul la toți ; serafimul este trimis în ajutor, în timp ce Duhul operează taina ; serafimul îndeplinește ceea ce i se poruncește, Duhul împarte ceea ce vrea (I Cor. XII, 11) : Serafimul trece dintr-un loc în altul, căci el nu le umple pe toate, ci chiar el însuși este umplut de Duhul ; Serafimul coboară cu o altă trecere potrivit naturii sale, însă desigur, nu putem socoti același lucru despre Duhul Sfînt, despre care Fiul lui Dumnezeu spune : «Cînd va veni Mîngîie-

torul-Duhul adevărului, pe care Eu vi-L trimit vouă și care de la Tatăl porcede» (Ioan XV, 26).

119. Căci dacă Duhul porcede dintr-un loc se și întoarce și în acel loc îl va găsi pe Tatăl însuși ca și pe Fiul. După unele interpretări denaturate, dacă Duhul pe Care îl trimite Tatăl sau Fiul iese dintr-un loc, trecând în întregime din acel loc, ba mai mult, înaintînd, se pare că, potrivit unor interpretări greșite, lasă în urmă, ca pe un trup, pe Tatăl și pe Fiul.

120. Spun acest lucru potrivit aceluia care spun că Duhul are o mișcare în coborîre. Dar Tatăl nu se limitează într-un anumit loc, fiindcă este deasupra tuturor, nu numai deasupra firii trupești, ci chiar și deasupra creaturii nevăzute; nici Fiul nu poate fi închis în locul și timpul creaturilor Sale, fiindcă făuritorul întregii creații este deasupra întregii creații, și nici Duhul adevărului, ca unul care este Duhul lui Dumnezeu, nu se limitează între anumite hotare trupești, deoarece fiind netrupesc (Înț. VII, 23) se ridică deasupra întregii creații inteligibile a materiei prin plenitudinea de nedescris a dumnezeirii, suflînd cînd vrea (Ioan III, 8) și cum vrea, avînd putere asupra tuturor.

121. Deci, Duhul, cînd este trimis de Fiul, nu este trimis ca și dintr-un loc oarecare, sau nu vine ca și dintr-un loc oarecare, fiindcă după cum spune însuși Fiul: «De la Tatăl am porces și am venit în lume» (Ioan VIII, 42), distruge toate opiniile care îl consideră dintr-un loc într-altul ca și în cele trupești. La fel însă, fiindcă citim că Dumnezeu este și înăuntrul și în afară, nu înseamnă că-L închidem pe Dumnezeu, cu orice preț, în interiorul unui trup, sau că-L separăm de vreun trup, dar cîntărind acest lucru printr-o judecată profundă și de nespus, înțelegem că este o taină a firii dumnezeiești.

122. În sfîrșit, așa este scris că înțelepciunea s-a descoperit din gura Celui Prea Înalt (Ecles. XXIV, 5), nu pentru a se afla în afara Tatălui, ci la Tatăl, fiindcă «Cuvîntul era la Dumnezeu» (Ioan I, 1); și nu numai la Tatăl, ci chiar în Tatăl. Căci spune Evanghelistul: «Eu sînt în Tatăl și Tatăl este întru Mine» (Ioan XIV, 10). Dar cînd iese din Tatăl, nu se retrage din loc, așa cum un trup se desparte de alt trup, iar cînd se află în Tatăl nu este închis ca un trup în alt trup. Însuși Duhul Sfînt, cînd vine de la Tatăl și de la Fiul nu se desparte de Tatăl și nici de Fiul. Căci cum s-ar putea despărți de Tatăl, Duhul care este «din gura» Lui? (Psalm XXVII, 6). Aceasta arată pe deplin și semnul veșniciei și unitatea lui Dumnezeu.

123. Deci Duhul care este «din gura» Lui există și rămîne mereu, dar pare să coboare fiindcă îl primim ca să locuiască în noi, ca să nu fim străini de harul Lui. Pare să coboare la noi, nu fiindcă El ar coborî, ci fiindcă sufletul nostru urcă la El. Despre aceasta o să vorbim mai pe deplin decît am amintit în cărțile anterioare (Carte a V-a, De Fide, cap. 7), arătînd că și Tatăl a spus: «Vom coborî și vom amesteca limbile lor» (Gen. XI, 7) și Fiul a spus: «Cel care mă iubește, va păzi cuvîntul Meu și Tatăl Meu îl va iubi: și vom veni la el și vom locui împreună cu el» (Ioan XIV, 23).

124. Așadar, Duhul vine în același chip în care vine Tatăl, fiindcă unde este Tatăl, acolo este și Fiul, iar unde este Fiul acolo este și Duhul Sfînt. Și nu trebuie socotit că Duhul Sfînt vine separat. De asemenea, nu

vine din loc în loc, ci de la ordinea naturii pînă la harul sfințitor, astfel încît trece de la pămînt la cer, de la nedreptate la slavă, de la sclavie la domnie.

125. Deci Duhul vine în același chip în care vine Tatăl. Căci Fiul a spus : Eu și Tatăl Meu «vom veni și vom locui împreună cu el». Oare Tatăl vine sub formă trupească ? Prin urmare și Duhul vine astfel, în locul în care cînd vine, prezența este umplută și de Tatăl și de Fiul.

126. Cine însă poate să despartă Duhul Sfînt de Tatăl și de Fiul, de vreme ce nu putem chema pe Tatăl și pe Fiul fără Duh ? «Căci nimeni nu poate spune că Iisus este Domn, decît numai în Duhul Sfînt» (I Cor. XII, 3). Prin urmare, dacă nu putem să-L numim pe Iisus Domn fără Duhul, cu atît mai mult nu putem predica fără Duhul. Iar dacă îngerii îl predică pe Domnul Iisus, pe care nimeni nu poate să-l predice fără Duhul, urmează că și în aceștia lucrează darul Duhului Sfînt.

127. Vom dovedi, așadar, că există o singură prezență și un singur har al Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh : acest fapt este atît de cerosc și dumnezeiesc, încît pentru aceasta Fiul duce harurile Tatălui, spunînd : «Te laud pe tine, Tată, Domn al cerului și al pămîntului, pentru că ai ascuns acestea de cei înțelepți și pricepuți și le-ai dezvăluit pruncilor» (Mat. XI, 25).

Traducere după P. L. 16, col. 746—763 de

Asist. VASILE RĂDUCA

ARTICOLE ȘI STUDII

ORIENTAREA MISIONARĂ A PAROHIEI

«Zidirea Trupului lui Hristos» (Efes. 4, 12), adică creșterea parohiei prin încorporarea de noi credincioși, constituie o permanentă obligație și perspectivă a pastorației. În practica sa misionară, pastorația ortodoxă n-a urmărit cu tot dinadinsul și cu orice mijloc creșterea numărului credincioșilor, dar ea n-a renunțat niciodată la acest obiectiv, nici când forțele și mijloacele ei au fost reduse. În fond, parohia are criteriile ei proprii pastorale și spirituale de a identifica credincioșii săi. Din punct de vedere statistic, un locaș de cult fără credincioși poate să apară ca o biserică goală, dar aceasta nu înseamnă că parohia respectivă nu conține pe o comunitate reală de credincioși, dintre care unii nu pot să se exprime totdeauna prin frecvența la serviciile liturgice publice. Lucrarea pastorală a preotului nu se limitează la spațiul liturgic, care nu poate să fie umplut mereu din diverse motive. Astăzi din ce în ce mai mult, aria pastorală se întrepătrunde cu aria misionară. În aceste condiții, cetatea în Biserică poate deveni o nouă sarcină și perspectivă pastorală, care desigur se realizează pornind de la Biserica instituțională, respectiv parohia existentă. Care sînt premisele acestui proiect :

1. *Pastorația extinsă.* — Sistemul parohial de pînă acum a fost bazat pe o anumită înțelegere sociologică a satului sau comunei, sau chiar a orașului, ca o entitate compactă, din punct de vedere demografic, etnic și profesional. Parohia are o comunitate organizată, disciplinată cu propria ei identitate liturgico-culturală și configurație teritorială. Odată cu extinderea marilor metropole cu noi spații urbane, odată cu mișcarea populației rurale spre orașe și cu urbanizarea satelor și comunelor, s-a produs însă o adevărată mutație în delimitarea și configurația tradițională a parohiei. Mai important decît aspectul administrativ al acestei mutații sociale, este aspectul ei pastoral și misionar. Căci preotul este chemat acum să dezvolte o altă formă de pastorație pentru aceste noi situații, pornind de la parohia organizată existentă. Este vorba, de fapt, de a da o nouă funcție parohiei existente în raport cu cei care s-au stabilit în noi cartiere, fie în lăuntrul parohiei, fie în vecinătatea ei. Mutația socială prin mișcarea populației nu este deci un fapt extern, ci pastoral, deoarece Biserica trebuie să însoțească pe credincioși acolo unde ei trăiesc și deoarece «mulțimea», lumea, chiar fără să fie cuprinsă într-un sistem parohial, este o categorie biblică.

2. *Parohia «potențială»* — În Noul Testament, mulțimea este comparată cu «oile fără păstor» (Marcu 4, 34). Poate fi folosită această parabolă biblică pentru a descrie situația mulțimilor din afară de locașul bisericii și din afara sistemului parohial existent? Într-adevăr, una din cele mai importante mărturii apostolice transcrise, în Evangheliile este aceea despre *mulțimea* care întîmpina și urma pe Iisus Hristos. Este adevărat că Iisus n-a fost totdeauna cu mulțimea, El a evitat tumultul, a preferat dialogul direct, personal, cu Apostolii și ucenicii Săi apropiați, rugăciunea izolată. Dar cînd «ora Sa» se apropie, Iisus stabilește o relație nemijlocită cu mulțimea, trecînd parcă, în mod deliberat, de la convertirea personală a discipolilor la o mobilizare amplă a mulțimii. În orice caz, mulțimea este subiectul acțiunii în cursul marilor momente din viața publică a lui Iisus, ca, de pildă, unele minuni (învierea lui Lazăr), Intrarea în Ierusalim, Patimile Sale.

Iisus se află în mijlocul mulțimilor nu cu intenția de a le mobiliza și a le organiza ca putere politică, ci de a le reda capacitatea de a regăsi coeziunea lor de a se iubi și de a deveni un singur popor, o singură «turmă». Este o mulțime dezorientată întrucît nu știe de ce fel de putere are nevoie pentru a se regăsi. El nu vine nici să le scuze, nici să le declare nevinovate. Pe o parte, adunarea mulțimii în jurul Lui este semnul profetic al împărăției cerești, cînd toate vor fi reunite și adunate în Hristos. Este o adunare-sărbătoare care prefigurează Împărăția (Matei 22, 1—14; Luca 13, 29; Apoc. 19, 6—10). Pe de altă parte, mulțimea nu poate fi recapitulată fără jertfa unuia care se comunică tuturor. Unitatea și comuniunea mulțimii se realizează prin jertfa unică a Unuia. Caiafa, mare preot la templu, se adresează sinedrului astfel: «Voi nu știți nimic, nici nu cugetați că vă este mai de folos să moară un om pentru popor, decît să piară tot neamul. Dar aceasta n-a zis-o de la sine, ci fiind arhieru al anului aceluia, a prorocit că Iisus avea să moară pentru neamul lor, și numai pentru neamul lor, ci și ca să adune laolaltă pe fiii lui Dumnezeu cei risipiți (Ioan 11, 50—52).

Dacă Iisus compară mulțimea care-l urma ca «oile fără păstor», Biserica trebuie să se adreseze mulțimii care o înconjoară, ca unei parohii potențiale.

3. *Mreaja liturghiei și parohiei existente.* — Biserica nu poate să aducă mulțimea, cetatea și spațiul ei liturgic, pastoral dacă nu aruncă în largul acesteia mrejele sale misionare: propovăduirea Evangheliei, cateheza, liturghia, pastorația directă, prezența și acțiunea credincioșilor sub diverse forme de spiritualitate și mărturie creștină. Care sînt exigențele acestei extinderi:

a) *Parohia* existentă trebuie să aibă conștiința că liturghia ei se duce nu numai pentru cei de față, ci și pentru cei absenți fizic. Preotul pomenește la vohodul mare «pe cei care au adus aceste daruri, pe cei în numele cărora s-au adus, și pentru cei ce s-au adus». Ce se întîmplă acolo în altar se întîmplă în numele fiecăruia din cei prezenți, dar și în numele tuturor, de pretutindeni. Parohia, prin liturghia ei locală, are această facultate și misiune vicarială, de a se ruga în numele tuturor. Biserica este o prezență eficientă, un «semn» care vorbește pentru toți.

b) *Biserica trebuie să țină împreună «a învăța și a hrăni»* (Marcu 6, 34—41). Or, a hrăni în termeni pastorali, înseamnă a se dăruia pentru alții, a intra într-un schimb de viață cu semenii, în numele lui Hristos, care a suferit din cauza altora și în numele altora. Aceasta este poate cea mai importantă exigență impusă unei Biserici deschise pentru mulțime, care vrea să primească cetatea în sinul ei : a se prezenta nu ca o instituție plină de activitate, ci ca o comunitate ospitalieră, care nu trăiește pentru sine : Biserica se definește în raportul ei cu lumea și în calitatea acestui raport. Mulțimea L-a întâmpinat pe Iisus strigând «Osana, binecuvîntat este cel ce vine întru numele Domnului, împăratul lui Israel : (Ioan 12, 13). Iar Iisus recunoaște că vine plin de putere și de autoritate. Dar Iisus răspunzînd mulțimii care întreba : «Noi am învățat din Lege că Hristosul rămîne în veac ; cum zici Tu atunci că Fiul omului trebuie să fie ridicat ?» (Ioan 12, 34), insistă asupra condiției fundamentale a slujirii Sale mesianice : «Iar Eu, cînd voi fi ridicat de pe pămînt, îi voi trage pe toți la mine» (Ioan 12, 32). Biserica, dacă vrea să tragă pe toți în sinul ei, nu are decît să rămînă în această stare de dăruire, de jertfă.

c) «*Mreaja aruncată în larg*» poate fi comparată azi cu comunitatea de credincioși care practică o liturghie extinsă în rîndul celor ce formează cetatea. Programul pastoral «cetatea în Biserică» nu poate fi realizat fără «această prezență extinsă a parohiei existente în cetate. Și chiar dacă aceasta nu duce totdeauna la intrarea celor ce vor crede în locașul de cult și nici atașarea formală la o parohie sau alta, totuși, Biserica încearcă astfel să pună în relație, bărbați și femei care au ceva în comun totdeauna sau la un moment dat. Aici totul depinde de o astfel de pregătire a credincioșilor datorită căreia să nu se lase impresia că există două moduri separate de prezență creștină : una liturgică, în locașul de cult, alta în afară, în cetate. Căci apartenența la parohie, privilegiul de a fi mădular al unei adunări liturgice, trebuie să fie trăit și exprimat ca atare în situații umane. Principiul includerii mirenilor în extinderea misionară a parohiei este deci capital.

Mulți preoți se pot întreba dacă aceasta nu ar duce la slăbirea sau dizolvarea parohiei existente. Preoții care vor ajunge să restrîngă misiunea lor și a credincioșilor lor, la parohie, păstrînd-o intactă în cadrul cultului, vor ajunge să înțeleagă că acest avantaj are efecte pastorale limitate. Căci credincioșii constituie «Mreaja aruncată în larg» a parohiei, deoarece vor din ce în ce mai mult să mărturisească altora credința lor, să împărtășească altora experiența și bucuria lor, să fie în relație cu toți cei ce au ceva în comun cu ei. În acest caz, principiul Evangheliei va acționa «celui ce vrea mai mult i se va da mai mult, iar celui ce are puțin i se va lua și ceea ce are» (Marcu 4, 25).

Pr. Prof. Dr. ION BRIA

ASPECTE ALE PASTORAȚIEI MISIONARE ÎN SITUAȚIA PREZENTĂ

Reprezentanți ai grupărilor misionare sectare (adeptii acestor grupări de origine protestantă sînt cunoscuți sub denumirea de «evangelici conservatori» sau «fundamentațiști») afirmă, cu un oarecare sentiment de satisfacție, că Bisericile Ortodoxe au devenit un sol fertil pen-

tru proliferarea comunităților formate din adepții lor. De altfel, în strategia misionară a acestor grupări sectare, prozelitismul în rîndul ortodocșilor despre care spun că sînt «creștini prin naștere nu prin convertire», ocupă un loc important. Acest prozelitism cunoaște azi o evoluție destructivă în multe țări ortodoxe. Căci strategia sectelor fundamentaliste implică nu numai contrabanda cu Bibliei, în versiuni deformate, peste frontierele unei țări, sau încălcarea violentă a limitelor toleranței misionare, promovarea unor martiri falși, ci merg mină în mină cu presiunea politică, reacționară, cu relativizarea valorilor culturale naționale, cu spiritul antiecumenic, cu lipsa de participare, deliberată la viața socială și culturală a țării unde se plantează. Se știe că dependența financiară, culturală și politică de agențiile străine este singura cauză de proliferare și de supraviețuire a acestor secte, în anumite țări.

Este adevărat că diferențele actuale între practica Bisericii Ortodoxe și programul acestor grupări sectare provin din alte domenii decît cele tradiționale și au alte proporții. Desigur, doctrinele lor principale rămîn aceleași: unicitatea și finalitatea lui Iisus Hristos, autoritatea Bibliei, mîntuirea personală prin credință, misiunea «de la ușă la ușă», goana după creșterea numerică a comunității, grija exclusivă de viața sufletească și de cea viitoare, erezia ecleziologică despre așa zisa «*Biserica adevărată*», ideologia contra autorității civile. Au apărut însă probleme noi, din alte domenii ale vieții creștine, care cer răspunsuri concrete, cum ar fi: morala socială creștină, modul de a trăi și a mărturisi Evanghelia într-un context cultural în proces avansat de secularizare, raportul dintre puterea spirituală și temporală într-o societate pluralistă etc. La toate aceste probleme, sectele recurg la răspunsuri indirecte, unele provenind din critica Bisericilor istorice, după ele tradiționaliste și instituționalizate. Înainte de a specifica aceste probleme, să amintim cîteva idei și metode de lucru ale sectelor, care contravin învățaturii și practicii misionare ortodoxe.

Metoda de lucru a sectelor este aceea de a se plasa pe poziția unei așa-zise biserici «adevărate», ascunse, evanghelice, punînd la îndoială și discreditînd Biserica organizată, oficială, pe care o acuză de compromis cu autoritatea seculară. Dincolo de această metodă stă intenția de a crea Biserici paralele, «adevărate», grupuri partizane și rivale care să substituie și să submineze Bisericile «oficiale», recunoscute. Astfel, sectele folosesc însuși cuvîntul de «biserica» într-un anumit sens anume pentru a atrage după sine o mare confuzie. Credincioșii ortodocși nu trebuie însă să cedeze la această concepție nesănătoasă și să se grăbească a fi necredincioși față de propria lor Biserică. Biserica Ortodoxă este o comunitate disciplinată, care își organizează viața prezentă și-și pregătește viitorul pe temeiul unei continuități fără ruptură a Tradiției autentice.

Nu numai cuvîntul Biserică ci și cuvîntul autoritate irită pe sectanți. În exegeza lor ocultă, capitolul 13 din Romani este manevrat în toate direcțiile, selecționînd și identificînd autoritățile civile conform unei ideologii prestabilite. Reclamînd libertatea dată de Evanghelie sectele pretind adepților lor să se disocieze de anumite sisteme sociale și politice, impunînd acestora, cu ipocrizie și ostentație, alte ideologii politice. Secta intră ea însăși în cursa pentru a acapara puterea politică, folosind argumente ce par că se întemeiază pe Scriptură.

Or, creștinii ortodocși nu trebuie să intre în această cursă. Desigur, ascultarea față de autorități nu este oarbă, ci liberă și activă. În ascultarea lor, creștinii vor să construiască împreună cu alții, de alte credințe și ideologii, o comunitate umană nouă în care să domnească dreptatea și pacea.

Făcînd acea separare între creștinism și Evanghelie, grupurile fundamentaliste pun foarte ușor în contradicție apartenența la Biserică, la o comunitate liturgică organizată, și libertatea harismatică a credinței. Ei vorbesc chiar de creștini fără Biserică-instituție, ceea ce este deopotrivă nebiblic și neistoric. Căci în Noul Testament Iisus este numit «Capul Bisericii» (Efes. 1, 22 ; 4 ; 15 ; 5 ; 23 ; Col. 1, 18 ; 2, 10 ;), Biserica fiind denumită trupul Său» (Rom. 12, 14 ; 1, Cor. 10, 17 ; 12, 12 ; Efes. 1, 23 ; 4, 13 ; 5, 23 ; Col. 1, 18 ; 2, 19 ; 3, 15). În acest organism lumea întregă va fi recapitulată (Ioan 11, 52 ; I Cor. 15, 28). Convertirea personală este deja semnul acestei recapitulări, care se traduce prin încorporarea credinciosului într-o comunitate eclesială văzută, fără de care harul lui Hristos nu poate fi găsit. Din perspectiva eclesiologică ortodoxă, este vorba aici de îmbisericirea credinciosului ; din perspectiva sectară, este vorba de privatizarea evlaviei creștine, de dezmembrarea Bisericii-instituție.

Sectele fundamentaliste concep convertirea și ca alienare față de propria lor cultură a credincioșilor și a noilor convertiți, prin care credința ar trebui să fie comunicată și trăită. Mai mult, sectele încearcă să dezvolte o substructură religioasă fără raport cu societatea în care trăiesc. De pildă, la începutul stabilirii în România a unor comunități neo-protestante, prin intermediul misiunilor străine bisericesti sau diplomatice, acestea au dat propria lor versiune românească a Bibliei, o adevărată profanare a limbii române. Cu timpul, acestea au denigrat misiunea Bisericii Romane și din cauză că aceasta avea avantajul unei culturi tradiționale naționale și a unei majorități sociale, fiind considerată pe drept cuvînt Biserica poporului român. Biserica Română trebuie deci să înțeleagă frustrarea acestor comunități care nu au suportul etnic și cultural al poporului român, popor ortodox de la originea sa, dar ea trebuie să fie intolerantă față de prozelitismul acestora.

Din punct de vedere social și politic, unele secte sînt mișcări conservatoare și chiar reacționare. Ele adoptă în general o poziție de resemnare în fața nedreptăților sociale, oprîmării economice, militarismului, sub pretextul fals că acestea nu sînt subiecte biblice, — Biblia ar vorbi exclusiv de mîntuirea sufletului, de viața viitoare, nicidecum de relații de dreptate și de pace între oameni, pe pămînt. Sub cuvertura evanghelizării și misiunii la cei ce nu cred, folosind puternice mijloace financiare, pe care le obțin insinuînd că sînt victime ale Bisericilor dominante sau ale puterii politice, sectele au devenit ele însele mari puteri politice și ideologice. Aici trebuie să fie denunțată o evoluție distructivă a prozelitismului sectar, deoarece re-evanghelizarea lor merge mină în mină cu re-colonizarea culturală și ideologică.

Una dintre practicile subversive ale sectelor este contrabanda cu Bibliei, forțînd frontierele unei țări. Mai trebuie să fie amintit și spiritul lor antiecumenic, găsînd că Biblia ar fi vorbit numai de pocăință și de convertire, nu și de unitate și de reconciliere.

Problemele în care ideologia sectelor este în contradicție flagrantă cu practica Bisericii Ortodoxe sînt multiple. Să amintim cîteva :

Sectele pun în discuție rolul Bisericii ca instituție în societatea pluralistă de azi. Deoarece Statul proclamă separarea radicală între Biserică și societate, sectele se refugiază în conservatorism social și viața socială, la lupta pentru pace și dreptate economică, este secundară, în raport cu preocuparea pentru domeniul «spiritual», pentru mîntuirea sufletului.

Comunitatea creștină, zic aceste grupări, trebuie să fie eliberată de obsesia de a se instala într-o ordine politică stabilită. Energia creștinilor nu trebuie deci să fie investită în a căuta forme de colaborare cu Statul și nici în efortul de a schimba acel *status quo* care a devenit o formă de oprimare. Toate acestea ar constitui o deturnare a vieții parohiale. Din contră, orice efort și mijloc este permis în vederea înmulțirii adeptilor, a creșterii numerice a convertiților, mai ales în rîndul generației tinere.

Preținzînd că instituțiile culturale tradiționale ar fi fost intolerante față de denominațiunile minoritare, acuzînd Bisericile istorice de paternalism cultural, grupările «evangelice» cer ca tradițiile umane să cadă în fața Evangheliei, în vederea creării unei societăți creștine autonome, fără configurație culturală particulară. Nu este de mirare că sectanții sînt cei mai înverșunați avocați ai contraculturii.

Sub pretextul că vor să evite orice formă de sincretism și de pluralism, sectele promovează, după cum s-a mai amintit, ruptura dintre lumea sacră, spirituală, lumea credinței, și lumea profană, materială, lumea necredinței, care ar exista independent. În aceste domenii diferite există reguli diferite. Aceleași probleme morale sînt tratate diferit, dacă nu contradictoriu, în Biserică și în societate. De asemenea, în domeniile respective, se practică sensuri ale libertății religioase care sînt ireconciliabile.

Nu este vorba de a trata aici aceste probleme¹. Credincioșii ortodocși sînt pregătiți, prin catehizare și practică liturgică, să răspundă la aceste probleme în spirit de fidelitate față de Tradiția Bisericească. Vom sublinia, totuși, cîteva exigențe pastorale și misionare care se impun parohiei în general, preotului în special, care sînt confrunțați cu aceste probleme. Preotul trebuie să ajute parohia să-și cristalizeze răspunsul ei eclezial. Zicem, răspundem, deoarece nu este vorba doar de o simplă atitudine sau metodă față de secte, ci de însăși natura credinței și a Bisericii. Preotul nu se poate refugia într-o atitudine de pasivă toleranță, nici să recurgă la o metodă apologetică sau la un răspuns dogmatic. Preotul trebuie să antreneze parohia să dea un răspuns viu comunitar care se degajă din toate activitățile ei interne și externe. Înainte a face aceasta, preotul trebuie să aprofundeze pentru el însuși înțelegerea modului de a trăi și de a mărturisi pe Hristos într-un context cultural și politic nou. Care sînt aceste exigențe ?

Este vorba mai întîi de însănătoșirea și întărirea organismului propriu parohial acolo unde aceasta este slăbit, dîndu-se atenție nu numai calității vieții creștinilor, ci și dinamicii instituționale a parohiei. Grupările evangelice sectare fac mare caz de avantajul comunității de tip

1. Vezi și : Ion Bria, *Mărturia Creștină a Bisericii Ortodoxe*, în «Glasul Bisericii», XLI (1982), nr. 1—3, p. 70—109.

evanghelic față de Biserica instituțională, a curentului harismatic de tip evanghelic față de curentul popular. Unul dintre motivele majore ale prozelitismului sectelor este tocmai sindromul creșterii numerice a adeptilor, sindrom propriu oricărei minorități. Nevoia de a crește numeric, cantitativ, de a înmulți cu orice preț comunitățile organizate, recurgînd la recuperarea unor credincioși și clericali excomunicați de alte Biserici, vine deci și din situația de minoritate a acestor secte, mai ales acolo unde Biserica a fost Biserica de Stat.

Preocuparea pentru creșterea autentică a parohiei, atît în sens instituțional cît și în sens de spiritualitate, rămîne în centrul pastoralei ortodoxe. În situația actuală, această preocupare ar avea o dublă orientare : către credincioșii care formează parohiile rurale, proveniți dintre țărani și muncitori ; către noile generații de copii și de tineret. Trebuie cunoscut că parohiile cele mai neglijate, sînt tocmai parohiile rurale, acolo unde evlavia ortodoxă are cea mai mare energie, pe considerentul că, credința se transmite din generație în generație. Sînt parohii rurale care rămîn vacante ani în șir, fără atenție specială din partea eparhiilor. Episcopiiile în impresia că se acomodează cel mai bine cu parohiile urbane, preoții fiind transferați la parohii din marile centre urbane în sens de promovare. Literatura pastorală și catehetică ce s-a scris pînă acum, cu excepția unor cărți de rugăciuni, vizează această categorie de credincioși. Literatura catehetică pentru copii și tineri de la sate este săracă. Cea mai mare nevoie de Biblie se simte încă la sate. Copii și tinerii ortodocși trebuie să fie introduși și antrenați în mediul liturgic și cultural al parohiei de către familiile lor, care la rîndul lor trebuie să dispună de o literatură creștină adecvată. Cîtă vreme nevoia de Biblie și de catehisme pentru copii și tineri ortodocși nu este satisfăcută, cîtă vreme parohiile rurale continuă să rămînă «vacante», se lasă o cale liberă pentru pătrunderea unor misiuni eterogene din punct de vedere confesional și cultural.

Dinamizarea organismului parohial presupune întărirea sentimentului de apartenență la comunitatea eclesială. Parohia nu este o instituție de prestații liturgice și rituale private. Ea este manifestarea văzută a vieții în Hristos. Ea este mediul în care Evanghelia este trăită de credincioși în ansamblul lor. Preotul și fiecare credincios trebuie să se supună acestei discipline comunitare parohiale, mai ales astăzi cînd pentru mulți creștini credința în Hristos e o moștenire formală. Se poate vorbi de o spiritualitate parohială, în care este vorba nu numai de calitățile personale ale preotului și ale semenilor, credincioșilor, ci și în felul în care aceștia înțeleg *obligațiile* parohiale ale lor și ale semenilor lor. În acest sens, trebuie să fie subliniat faptul că liturghia face parte din această disciplină comunitară parohială fiind cea mai autentică manifestare a apartenenței la trupul Bisericii.

În multe părți ale Bisericii se constată o relativizare în practică a slujirii misionare ca atare, ca și cînd aceasta n-ar face parte integrantă din obligațiile preotului și din chemarea oricărui credincios.

Or Biserica stă totdeauna sub obligația apostolatului misionar (I Cor. 9, 16), deoarece ea nu trebuie să țină ascunsă revelația Cuvîntului lui Dumnezeu și nici să o reverse unui anumit popor sau unui grup. Evanghelia are un caracter universal : «Oricine va chema numele Domnului,

se va mîntui» (Fapte, 2, 21 ; cf. Matei, 28, 19—20 ; Marcu, 16, 15—16). Biserica este comunitatea aleasă și trimisă să vestească și să celebreze prezența și lucrarea lui Dumnezeu în noi și în mijlocul nostru, pentru toți, căci la Dumnezeu nu este părtinire (Rom. 2, 10). Dacă ea va tăcea, «pietrele vor striga» (Luca, 19, 40). Desigur, Biserica are în primul rînd datoria ei pastorală, rolul ei de învățătoare, față de cei ce au auzit și se află deja în lăuntrul ei. Preotul nu poate însă să rămînă limitat la acest rol. Căci propovăduirea evanghelică și profetică la cei ce n-au auzit cuvîntul lui Dumnezeu, constituie un mandat apostolic : «Veți fi martorii mei». Această lucrare nu este uniformă ; ea cunoaște diverse forme, în funcție de situație : «Cu iudeii am fost ca un iudeu, ca să dobîndesc pe iudei... Cu cei ce n-au Legea, m-am făcut ca unul fără Lege...» (I Cor. 9, 20—21). Această lucrare este mai presus de orice o lucrare a libertății. Orice nedreptate, orice oprimare sau violență împotriva libertății, mai cu seamă sub pretextul convertirii, reprezintă un adevărat sacrilegiu. Agresivitatea misionară, violența prozelitistă, trebuie să fie excluse din principiu.

În acest domeniu, trebuie să fie angajați direct toți credincioșii, fiecare cu darul și particularitatea sa². În Biserica veche au existat numeroase și variate forme de slujiri cultice, auxiliare preotului — hipodiaconi, anaghoști-citeți, psalți-cîntăreți, ușieri, etc. —, care au avut importanța lor în pregătirea credincioșilor pentru cult și pentru misiune. De asemenea, a existat tradiția învățătorilor sau predicatorilor misionari, care vizitau comunități creștine în vederea consolidării unității și creșterii acestora :

«Dacă vine cineva la voi să vă învețe acestea toate pe care le-am spus mai înainte, primiți-l. Dar dacă învățătorul însuși se schimbă și învață altă învățătură, ca să o distragă pe aceasta, să nu-l ascultați ; iar dacă învață pentru sporierea dreptății și cunoștinței Domnului, primiți-l ca pe Domnul ; Cu privire la apostoli și profeți, potrivit dogmei Evangheliei, să faceți așa : «Orice apostol care vine la voi, să fie primit ca Domnul ; dar să nu rămînă decît o zi ; iar dacă e nevoie, și a doua zi ; dar dacă rămîne trei zile, este profet fals. Apostolul, cînd pleacă, să nu ia nimic decît pîine, pînă ce găsește alt sălaș ; dar dacă cere bani, este profet fals... Nu ispititi și nici nu criticați pe orice profet care vorbește în duh, că «orice păcat se va ierta, dar păcatul acesta nu se va ierta». Dar nu oricine grăiește în duh este profet, ci numai dacă are purtările lui Domnului. Deci după purtări se va cunoaște profetul fals și profetul» (Didahia, XI, 1—8).

În ce privește participarea creștinilor la dezvoltarea vieții sociale și rolul Bisericii Ortodoxe în societate, trebuie să fie evitată cu orice preț acea polarizare păgubitoare între pietatea personală și etica socială. Unii preoți și creștini pot fi ușor satisfăcuți cu acea spiritualitate care vorbește de îndumnezeire prin asceză, prin cult și rugăciune, în contex-

2. «Mirenii de toate stările și condițiile, la rîndul lor, pretind o mai largă angajare în conducerea Bisericii, în activitățile pastorale, misionare, instructive și liturgice. Simpla participare la rezolvarea treburilor administrative și gospodărești le oferă prea puține satisfacții. De fapt trebuie să recunoaștem că Biserica noastră a sesizat cerințele vremii și a instituționalizat contribuția mirenilor pe cele mai variate planuri» (*Exigențele Bisericii*, în «Mitropolia Banatului», XXXI (1981), nr. 1—3, p. 8).

tul cultului. Credincioșii nu pot însă separa, nu pot lăsa credința lor la poarta uzinei industriale, a cooperativei agricole, a laboratorului de cercetări sau a amfiteatrului universitar. Ei trebuie să mărturisească și să recunoască harul și lucrarea lui Dumnezeu în toate sferele vieții umane, personale și sociale. Noul Testament și Tradiția eclesială nu recunosc două reguli morale, una care ar călăuzi pietatea pe plan personal și alta cu alte valori, care ar orienta răspunsul creștinilor pe plan social, în mediul în care trăiesc și muncesc. Mai mult, anumite probleme numite etice (de pildă, libertatea religioasă, ascultarea față de autoritățile civile) sînt în fondul lor probleme de credință. De aceea, chiar în acest domeniu, credinciosul nu poate avea o orientare duplicitară, fiind pus în fața a două măsuri. Căci este vorba de coerența și integritatea vieții creștine, bazate pe credința că Dumnezeu aparține tuturor și că totul aparține lui Dumnezeu. Ascultarea față de autoritatea civilă, supunerea față de legile societății (Rom. 13, 1—7), participarea la viața societății, se fac anume cu înțelegerea biblică și cu credința că «cezarul» aparține lui Dumnezeu, că orice formă de putere și de stăpînire stă sub judecata suverană a lui Dumnezeu. Ascultarea este o condiție de prim ordin pentru conlucrarea în societatea umană.

Intrarea la cei ce nu cred, cu alte cuvinte transmiterea credinței altora, ține nu numai de natura Bisericii însăși, ci și de libertatea religioasă. Aici desigur intervine cadrul juridic prevăzut de legislația cultelor, care se referă la raportul dintre libertatea religioasă și legile societății. Această legislație are principiile ei acceptate și respectate de către comunitățile creștine. Aici, de asemenea, intervine și cadrul ecumenic, interconfesional. Majoritatea Bisericilor pot mărturisi împreună că trăiesc astăzi într-o situație nouă ecumenică, în care prozelitismul este mort. Aceste Biserici și-au impus anumite criterii comune pentru o mărturie creștină autentică. După cum s-a văzut, sectele, în căutare de adepți, nu numai că falsifică noțiunea de misiune și de mărturie comună, ci recurg la metode prozelitiste violente și neautentice, care violează libertatea religioasă. Acestea practică o dublă agresivitate: contra celor ce cred și sînt deja membri ai unei Biserici, folosind argumentul că ar exista o separare netă între credința personală și apartenența instituțională la o biserică organizată; și contra celor ce nu cred, cărora le aduc argumentul lipsei de valoare a omului păcătos denigrînd tocmai ceea ce trebuie să fie vindecat și mîntuit.

Respectarea libertății religioase și a legislației care se referă la această libertate nu înseamnă acceptarea unei ideologii care ar da definiții arbitrare religiei, sau contrare credinței, definiții pe care cei ce cred nu le admit. De altfel, legislația nu pretinde să dea o definiție religiei sau credinței, deoarece este incompetentă în acest domeniu. Legislația prevede norme care orientează pe cei ce cred în raporturile lor publice, politice, cu cei de altă credință și cu cei ce nu cred în ansamblul societății, fără însă să descrie conținutul și forma credinței. Orice graniță pusă ca stare mistică personală și transmiterea credinței, este o graniță pur ideologică. Iată un exemplu:

«Libertatea de conștiință nu vizează reproducerea fenomenului religios, permanentizarea lui, ci, cum vom vedea, tocmai contrariul. Numai că subiecții credincioși (unii dintre ei), neînțelegând că libertatea îi privește pe ei ca indivizi, ca ființe ce se pot raporta nestinjenit la obiectul credinței lor, acționează dincolo de perimetrul credinței lor, acționează dincolo de perimetrul religiei în alt subsistem al vieții sociale, cel al educației, transmitând generației tinere ideile și prejudecățile moștenite de la înaintași, Individul în acest caz, nu privește religia ca o problemă particulară a sa, ci implică, prin ideile și comportamentul manifestat de alții. Principiul reciprocității nu este respectat, întrucît dacă statul, societatea, nu se amestecă în problema convingerilor, stinjenindu-le în vreun fel, credinciosul însă se amestecă în domenii ale vieții sociale afectînd bunul mers al acestora.

Bucurîndu-se de libertatea de a practica în cadrul cultului credința sa, subiectul religios care nu înțelege corect acest principiu face din altul o ființă neliberă. Eroarea se află nu în faptul că individul este liber să creadă, ci în aceea că el îl educă pe altul în spiritul credinței sale, contrarînd efectul valorilor autentice» (*Întrebări și răspunsuri la probleme de educație ateistă a tineretului*), editor Florin Georgescu, Editura politică, București, 1982, p. 183).

În realitate, definiția credinței aparține în mod legitim celui ce crede și comunității sale, care trebuie să fie o comunitate disciplinată, organizată. Pentru cel ce crede, credința nu este o simplă «problemă particulară» și nici nu ține de categoria «sentimentelor religioase», sau de teoria economiei politice, cum poate să apară celui ce nu crede, ci ține de teoria cunoașterii. Credința este tocmai expresia libertății de a fi în comuniune cu alții, de a crește împreună și de a conlucra cu semenii. Credința dă o nouă identitate persoanei care poartă cu ea valorile respective în comunitate, introducîndu-le în mediul personal și social în care trăiește. Nici păcatul, nici mintuirea nu sînt acte individuale, ci ele afectează lumea celui ce greșește și a celui ce iartă. Acțiunea credinței trebuie concepută în dimensiunea ei comunitară, nu doar în dimensiunea îngustă a individului. De aceea a respecta și garanta identitatea credinciosului înseamnă a respecta și garanta libertatea acestuia de a iradia credința sa. Problema libertății religioase nu este aceea de a transmite sau a nu transmite credința altora, de a se amesteca sau a nu se amesteca în domenii ale vieții sociale, ci de a transmite în mod autentic sau neautentic, de a se amesteca în mod legitim sau ilegitim. Aici intervin normele legislației privind activitatea cultelor.

Prin urmare, Ortodoxia nu se acomodează cu ideologia, inclusiv ideologia sectelor, de proveniență burgheză, despre privatizarea vieții religioase, reducînd credința la viața afectivă individuală, la subiectivism și pietate socială. După cum s-a spus, toate acestea au la bază ruptura între lumea sacră, spirituală, receptivă la har, și lumea profană, materială, care ar exista independent. Pentru teologia ortodoxă această discontinuitate ontologică reprezintă o erezie.

Pr. Prof. Dr. ION BRIA

SFÎNTA SCRIPTURĂ ȘI TRADIȚIA APOSTOLICĂ LA SFÎNTUL IRINEU DE LUGDUNUM

(140—202) *

Introducere

Neavînd la îndemîină nici un document care să ne poată certifica locul și anul nașterii Sfîntului Irineu, pe baza «*Scrisorii către Florinus*» cunoscut și prieten din copilărie¹, deducem că Sfîntul Irineu s-ar fi născut în jurul anului 140 în localitatea Smirna din Asia Mică. «Dacă Sfîntul Policarp, în momentul martiriului, la 23 febr. 156 avea 86 ani, iar Irineu «era copil», nașterea acestuia poate fi așezată, aproximativ, spre 140»², trăind încă din fragedă copilărie în mediul Sfîntului Policarp, episcopul Smirnei.

Deși nu cunoaștem de asemenea, nici împrejurările în urma cărora a ajuns în Galia, la Lugdunum, nu este exclus însă ca «Sfîntul Irineu să fi însoțit pe Sfîntul Policarp în călătoria acestuia la Roma, în anul 155 și, de acolo, să fi ajuns mai apoi în Galia»³.

Din relatarea lui Eusebiu de Cezareea⁴, aflăm că în timpul persecuției lui Marcu Aureliu în Galia, în anul 177, frații de la Lugdunum (Lyon) au trimis un mesaj referitor la ucenicii lui Montan, Alcibiade și Teodot din Asia și Frigia, episcopului Eleuther de la Roma pentru a feri Biserica de frămîntări, prin Irineu, recomandat episcopului Romei ca fiind «preot adevărat».

Va reveni la Lugdunum îndată după încetarea persecuției, unde va fi ridicat la rangul de episcop, succedînd în scaunul de Lugdunum, bătrînului episcop Photin, mort în timpul persecuției⁵.

Lucrarea misonară de convertire a popoarelor păgîne din sudul Galiei și din Germania, alături de rivna deosebită pe care a arătat-o în străduința de împăcare a Bisericilor din Asia (reprezentate de episcopul Policarp al Efesului) cu Bisericile Apusului (reprezentate de episcopul Victor al Romei) în problema datei Paștilor, ca și lupta neobosită pe care a depus-o neconținînd împotriva gnosticismului, ce periclită liniștea Bisericii, a făcut din Sfîntul Irineu una dintre personalitățile de prim rang ale Bisericii creștine din secolul al II-lea.

Din nefericire, nu cunoaștem cu certitudine nici momentul de sfîrșit al vieții Sfîntului Irineu, cei mai mulți dintre scriitorii bisericești fiind de acord în a afirma martiriul său în timpul persecuției împăratului Septimiu Sever (202)⁶.

2. Opera

Presiunea gnosticilor care circulau tot timpul și ridicau școli, amenința la jumătatea celui de al II-lea secol după Hristos și începutul celui

* Lucrare susținută în cadrul cursurilor de doctorat, la catedra de Patrologie și Literatură Creștină Post Patristică, sub îndrumarea P. C. Pr. Prof. Dr. Ștefan Alexe, care a dat și avizul pentru publicare.

1. Pr. Prof. Dr. Ioan G. Coman, *Patrologie*, vol. II, București, 1985, p. 16—17.

2. Idem, *Ibidem*. 3. *Ibidem*.

4. Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericescă*, V, 4, 2, apud *Ibidem*, p. 18.

5. *Ibidem*, p. 19.

6. Vezi pe larg *Ibidem*, p. 16—20; Berthold Altaner, *Précis de Patrologie*, traduit par l'abbé Marcel Grandclaoudon, Editions Salvator Malhouse (Haut-Rhin) 1941, p. 115—117.

de al III-lea, să tulbure liniștea Bisericii Mântuitorului Iisus Hristos, atât în Apus, cât și în Răsărit. Reprezentanții gnosticismului (vezi Ptolomeu și Marcu) ajunseseră pînă în Valea Ronului și chiar pînă la Lugdunum. În această situație, Sfinții Părinți ai Bisericii au purces la o luptă titanică împotriva ereticilor și ereziei gnostice (sub toate formele ei), organizînd sau reorganizînd Biserica, în primul rînd, prin definirea cît mai clară a învățaturii ei. În acest spirit, Sfîntul Irineu de Lugdunum s-a folosit de toată pricepera sa, de toate cunoștințele sale, de tactul și de clarviziunea preotului și episcopului creștin ortodox, pentru a combate «luxurianta mitologie și fanteziile doctrinare ale ereticilor care puteau infecta nu numai pe creștini, dar și pe necreștinii din Galia»⁷.

Dintre titlurile păstrate în Istoria Bisericească de către Eusebiu de Cezareea, menționăm⁸ în mod deosebit: *Combaterea și nimicirea științei cu nume mincinos* (ἔλεγχος καὶ ἀνατροπὴ τῆς ψευδονόμου γνώσεως), operă cunoscută în genere sub denumirea de *Adversus Haereses* (o foarte veche traducere latină din jurul anului 200) ce reprezintă chintesenta teologiei Sfîntului Irineu de Lugdunum. Din textul întregii lucrări, scris în lb. greacă⁹ ni s-au păstrat fragmente traduse în lb. armeană (cărțile IV și V) și (23 fragmente) în lb. siriacă și integral în lb. latină¹⁰.

Compusă în jurul anilor 189/190, la rugămintea unui apropiat al său, care dorea să cunoască îndeaproape sistemele gnostice, îndeosebi cel al lui Valentinian și Ptolomeu, «cartea» începe prin a combate învățăturile și faptele eretice (Cartea I-a) ale sistemelor (gnostice) amintite, pentru ca apoi «să le distrugă» pe cale rațională (cartea a II-a). Sfîntul Irineu prezintă apoi învățătura Bisericii referitoare la Tradiția Apostolică, Dumnezeu (Unul), Iisus Hristos, rugăciune (c. a III-a), Sfînta Scriptură, profeți și profetism, pilde (cartea a IV-a), învierea trupului, identitatea dintre Demiurg și Tatăl (cartea a V-a); prin opera sa, Sfîntul Irineu întărend conștiința ortodoxă a vremii în detrimentul tuturor sistemelor gnostice cărora le-a dat prin aceasta lovitura de grație!

Utilizînd ca izvoare Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiție și centrîndu-și învățătura pe intruparea Mântuitorului, Sfîntul Irineu apare alături de Tertulian drept creatorul teologiei creștine în Occident, teologie elaborată pe îndelete, cu multă mîgală, împletită cu eliminarea ideilor gnostice»¹¹.

O altă operă descoperită în anul 1904 de către K. Ter-Mekertholian, la Erevan, în lb. armeană, împreună cu ultimele două cărți din *Adversus Haereses*¹², intitulată *Demonstrația predicării apostolice către fratele Marcian* (Ἐπιδείξις τοῦ ἀποστολικοῦ κηρύγματος) amintită de către Eusebiu de Cezareea¹³ continuă oarecum lucrarea mai sus menționată. Împărțită în două părți, prima teologică și a II-a hristologică, opera este

7. Pr. Prof. Dr. Ioan G. Coman, *op. cit.*, p. 20.

8. Apud *Ibidem*, p. 20—25.

9. J.P. Migne, *Patrologiae Graeca...*, VII, col. 437—1224.

10. Versiunea armeană și latină a acestor cărți a fost editată recent de către A. Rousseau, B. Hemmerding, L. Doutreleau și Ch. Mercier, în «Sources Chrétiennes» nr. 100 * 100 ** 152, 153, 1965, 1969.

11. Pr. Prof. Dr. Ioan G. Coman, *op. cit.*, p. 22.

12. *Ibidem*, p. 23.

13. Eusebiu de Cezareea, *op. cit.*, V, 26 apud B. Altaner, *op. cit.*, p. 117.

«o dogmatică din care nu lipsește nici accentul didactic nici cel apologetic»¹⁴ (De menționat că în prima parte (teologică), ultimele două capitole tratează despre Sfinții Apostoli și Biserică).

Alte opere : *Contra păgînilor* (Despre știință) (*De disciplina aliud*), *Despre ogdoadă* sau octavă, lucrare adresată «lui Florin» în care se prezintă ca fiind unul care a primit prima succesiune de la Sfinții Apostoli» etc.¹⁵.

Sfinta Scriptură după Sfîntul Irineu de Lugdunum

Asaltată de scrierile gnosticilor care depășeau în timpul Sfîntului Irineu cu mult pe cele ale creștinilor ortodocși, ca și de primele apariții ale literaturii apocrife¹⁶, Sfînta Scriptură a făcut și ea obiectul multor dezbateri ocupînd în ansamblul operei Sfîntului Irineu de Lugdunum un loc central.

Preocupat să dovedească realitatea întrupării Fiului lui Dumnezeu «la plinirea vremii» (Gal. IV, 4) celor ce tăgăduiau aceasta, păgîni sau eretici de toate spețele, Sfîntul Irineu va fi nevoit să apeleze adeseori la textele mesianice ale Sfîntei Scripturi a Vechiului Testament, lucru care îl va determina pe Sfîntul Părinte să depună mărturie în același timp și pentru autenticitatea și valoarea extraordinară a textelor folosite.

Sfîntul Irineu de Lugdunum arată că Domnul nostru Iisus Hristos a dat Sfinților Săi Apostoli puterea de a binevesti Evanghelia la «toată făptura» (Matei XXVIII, 19—20, Marcu XVI, 16), fapt prin care «noi» am cunoscut adevărul, adică învățătura mîntuitoare a Fiului lui Dumnezeu întrupat, «căci — spune Sf. Irineu —, nu prin alții am cunoscut iconomia mîntuirii noastre, ci prin aceia prin care Evanghelia a ajuns la noi. Această Evanghelie, mai întîi ne-au povăduit-o; apoi, prin voia lui Dumnezeu, ne-au transmis-o în Scripturi, care să fie stîlpul și temelia credinței noastre»¹⁷.

Sfîntul Irineu apără autoritatea divină a Sfîntei Scripturi înaintea ereticilor din vremea sa care, din ignoranță, o acuzau «și o respingeau pe motiv că ar fi falsificată; redactată într-un limbaj echivoc și neadevărată»¹⁸, tuturor acestora «recomandîndu-le să o cerceteze cu multă băgare de seamă»¹⁹. Le atrage atenția că numai Bisericii îi revine rolul de a interpreta prin Sfinții Apostoli și Ucenicii Acestora, episcopii și preoții, sub asistența Duhului Sfînt, pe temelia credinței în Mîntuitorul Iisus Hristos și Sfînta Treime²⁰.

O problemă deosebit de importantă care s-a pus însă în primele secole după Hristos, în ce privește Sfînta Scriptură, a fost aceea a formării canonului Vechiului și Noului Testament. Din acest punct de vedere «Sfîntul Irineu este martorul prețios al formării canonului Noului

14. Pr. Prof. Dr. Ioan G. Coman, *op. cit.*, p. 23.

15. *Ibidem*, p. 20—25; B. Altaner, *op. cit.*, p. 115—117 etc.

16. Pr. Prof. Ioan G. Coman, *op. cit.*, p. 29.

17. Irénée de Lyon, *Contre les hérésies*, Livre III, Ed. critique par Adelin Rousseau et Louis Doutreleau S. J., tome II, texte et traduction în col. «Sources Chrétiennes», nr. 211, Les Editions du Cerf, Paris, 1974, p. 21.

18. *Ibidem*, III, 2, 1, p. 25—27.

19. *Ibidem*, tome II, 2, 12, p. 231.

20. *Ibidem*, IV, tome II, 26, 2, p. 719; 34, 5, p. 861; V, tome II, 20, p. 257.

Testament»²¹, care, după Sfântul Irineu, cuprinde : cele patru Evanghelii, Faptele Sfinților Apostoli, 12 epistole pauline (fără Epistola către Filimon, privită ca parte integrantă a Epistolei către Coloseni — și cea către Evrei —, neatribuită Sfântului Apostol Pavel. Epistolele I Petru ; I și II Ioan și Apocalipsa Sfântului Ioan Evanghelistul, Canonul, care se deosebește foarte puțin de (canonul) Muratori, mai cuprindea Apocalipsa lui Petru și Păstorul lui Herma, dar omitea și Epistola a III-a a Sfântului Ioan.

O atenție deosebită o acordă Sfântul Irineu Evangheliilor și (Evangheliștilor) autorilor acestora. Bunăoară, el ne oferă informații prețioase referitoare la Evanghelia lui Matei. «Acesta — spune Sfântul Irineu — a scris Evanghelia în limba evreilor din Palestina — adică în aramaică — în perioada în care predicau la Roma Sfinții Apostoli Petru și Pavel. Sfântul Evanghelist Marcu scrie Evanghelia — ne spune Sfântul Irineu — abia după moartea Sfântului Petru (anul 64 e.n.) transmitând în scris predica acestuia, ca unul ce a fost «ucenicul și interpretul Sfântului Apostol Petru»²².

Mărturie prețioasă ne dă Sfântul Irineu de Lugdunum și referitor la celelalte două Evanghelii, a lui Luca — care a consemnat în scris predica Sfântului Apostol Pavel și Ioan, ucenicul cel iubit care-și alcătuieste Evanghelia, spune Sfântul Irineu, pe cînd se afla la Efes²³.

Faptul că Sfântul Irineu de Lugdunum acordă o atenție cu totul deosebită Sfintelor Evanghelii, unității acestora (pentru care folosește adesea termenul de *εὐαγγέλιον τετραμορφον*²⁴, nu înseamnă însă că pentru el celelalte cărți ale Vechiului și Noului Testament ar fi lipsite de importanță. Dimpotrivă, abundența textelor citate din Vechiul Testament²⁵ în legătură cu diferite probleme menite să întărească afirmațiile făcute și să convingă pe cei cărora le erau adresate, ne dau convingerea că pentru Sfântul Irineu întreg canonul Sfintei Scripturi reprezenta în aceeași măsură «stîlpul și temelgia credinței noastre»²⁶.

Interesat să demonstreze contemporanilor săi legătura indisolubilă ce există între cele două Testamente, Sfântul Irineu afirmă continuitatea acestora «prin aceea că ceea ce Legea Vechiului Testament a început, harul Noului Testament continuă și desăvîrșește»²⁷. Așadar, «Vechiul Testament este înainte-mergător ; iar Noul Testament are caracter definitiv»²⁸, ca unul ce este nou Legămînt *της καινης διαθήκης*²⁹, unitatea indisolubilă a celor două Testamente provenind din faptul că unul și Același Dumnezeu le-a dat pe amîndouă pentru a noastră mîntuire³⁰.

«Lucrurile vechi, spune Sfântul Irineu, sînt în Lege (legea anterioară)³¹, iar cele noi sînt în Evanghelia, toate împreună constituind tezaurul credinței noastre, al cărui unic stăpîn este Fiul lui Dumnezeu.

21. Pr. Prof. Ioan G. Coman, *op. cit.*, p. 27.

22. Irénée de Lyon, *op. cit.*, *Livre III*, 1, 1, p. 23.

23. Idem, *ibidem*.

24. *Ibidem*, III, 2, 8, p. 51.

25. *Ibidem*, III, 2, 1, p. 25—27 și *Livre III*, 1, 1, p. 23.

26. *Ibidem*, III, 1, 1, p. 23.

27. *Ibidem*, IV, 13, 1, p. 525.

28. Pr. Prof. Dr. Ioan G. Coman, *op. cit.*, p. 27.

29. Irénée de Lyon, *op. cit.*, *Livre III*, tome II, 12, 5, p. 197.

30. *Ibidem*, IV, I-ère partie, 1, 1, p. 393 și 9, 1, p. 477 (Paris, 1965, nr. 100 **).

31. *Ibidem*, IV, II, 9, 1, p. 479.

II. Sfânta Tradiție

a) În cartea a III din lucrarea *Contra ereziilor*, Sfântul Irineu dezvoltă amănunțit problema *tradiției* care, în viziunea sa, constituie și concentrează însăși viața Bisericii, «sursa și regula credinței»³². «Toți cei care vor să vadă adevărul pot să privească în orice Biserică Tradiția Apostolilor» — spune Sfântul Irineu³³.

b) Tradiția Apostolică *s-a manifestat în lumea întreagă*, dar nu în afara Bisericii, ci numai în comunitatea tuturor aceluia care doresc să vadă adevărul propovăduit de către Sfinții Apostoli și succesorii acestora, episcopii și preoții, în toată lumea»³⁴.

c) Sfântul Irineu afirmă că, deși variază, *conținutul Tradiției Apostolice se centrează în persoana Mântuitorului Iisus Hristos*, Fiul lui Dumnezeu cel Întrupat, aducând în sprijinul afirmației sale despre «unicul și adevăratul Dumnezeu creatorul tuturor celor văzute și nevăzute și despre Fiul Său întrupat pentru toți oamenii din toate timpurile și din toate locurile la «plinirea vremii» (Gal. IV, 4)³⁵ argumentarea că: «noi păzim cu strictețe regula adevărului, după care există un singur Dumnezeu atotputernic care a creat prin cuvântul Său, a organizat și a făcut din nimic toate lucrurile întru ca ele să existe» (II Macabei, VII, 28; Înțelepciunea lui Solomon, I, 14), după cum zice Scriptura: «la cuvântul Domnului cerurile s-au întărit și cu duhul gurii lui toată puterea lor» (Ps. XXXII; 6)³⁶.

Referitor la *conținutul Tradiției Apostolice*, Sfântul Irineu conchide că Faptele Apostolilor exprimă adevărul credinței și al doctrinei, de vreme ce Sfinții Apostoli «n-au învățat (pe alții) și n-au cunoscut nimic din bișuielile (ereticilor), căci, «dacă Sfinții Apostoli ar fi cunoscut taine ascunse pe care ei le-ar fi descoperit celor desăvârșiți separat și pe ascuns de ceilalți, le-ar fi transmis cu siguranță (și) aceluia cărora le-au încredințat Bisericele»³⁷.

Sfântul Irineu întărește afirmația enumerând ca exemple de «transmitere a tradiției și de păstrare a ei» — cazul Bisericilor din Smirna, Roma și Efes, ai căror succesori imediați Sfinților Apostoli îi erau cunoscuți personal³⁸.

d) *Vorbind despre unitatea și unicitatea Tradiției Apostolice*, Sfântul Irineu afirmă că «nici Bisericele din Germania nu au altă credință sau altă tradiție, nici cele care sînt la iberi, nici cele care sînt la celți, nici cele ale Orientului, ale Egiptului, nici cele care sînt rînduite în centrul lumii, însă la fel ca soarele, această creatură a lui Dumnezeu, care este unul și același în lumea întreagă, tot așa și această lumiaă este propovăduitoarea adevărului strălucitor (Ioan I, 5) peste tot și iluminează pe toți oamenii (Ioan I, 9) care vor «la cunoștința adevărului să vină» (I Timotei II, 4). Nimeni nu are voie să micșoreze această Tra-

32. B. Altaner, *op. cit.*, p. 117.

33. Irénée de Lyon, *op. cit.*, *Livre III*, 3, 1, p. 31.

34. *Ibidem*, tome II, 2, 2, p. 27.

35. *Ibidem*, *Livre I*, tome II, 22, 1, p. 309.

36. *Ibidem*.

37. *Ibidem*, III, 9, 1, p. 31.

38. *Ibidem*, III, 2, 3, 4, p. 38—45.

diție primită de la Apostoli, una și aceeași, la fel ca actul credinței care și ea este una și aceeași»³⁹.

e) Cit privește *vechimea Tradiției Apostolice*, Sfântul Irineu de Lugdunum o plasează cu mult înainte de începerea redactării canonului Sfintei Scripturi a Noului Testament, cind exista deja o tradiție nescrisă a Bisericii⁴⁰, argumentind prin aceea că: «dacă Sfinții Apostoli nu ne-ar fi lăsat nimic scris, atunci n-ar fi trebuit să urmăm (ordinea) tradiției pe care aceștia au transmis-o aceloră (ucenicilor lor direcți) cărora le-au încredințat Bisericele»⁴¹.

f) Referitor la *importanța* deosebită pe care o are Tradiția Apostolică în viața Bisericii și a credincioșilor, Sfântul Irineu afirmă și confirmă că aceasta se datorește îndeosebi caracterului și valorii normative de credință pe care o posedă. De menționat că nici pentru Sfântul Irineu valoarea Tradiției Apostolice nu scade cu nimic atunci cind este privită comparativ cu Sfânta Scriptură și nici nu diminuează importanța acesteia, chiar dacă afirmă (cum am văzut) că în cazul în care Sfinții Apostoli nu ne-ar fi lăsat Scripturile, ar fi trebuit să urmăm tradiția, așa cum fac popoarele barbare care posedă credința în Hristos în inima lor, nu scrisă, ci, din urmare cu scrupulozitate a tradiției, (ei) cred într-un singur Dumnezeu, Creatorul cerului și al pământului... și în Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, care, din prea mare dragoste pentru opera mîinilor Sale a binevoit să se întrupeze din Fecioară, pentru a uni El însuși, omul cu Dumnezeu, pătimind sub Ponțiu Pilat și înviat fiind, să fie înălțat întru slavă... ca un Mîntuitor...»⁴².

g) În fine, încheind micul capitol despre Tradiția Apostolică a Bisericii din cartea sa împotriva ereticilor, Sfântul Irineu evidențiază faptul că «grație Tradiției vechi Apostolice ne putem feri de invențiile dușmănoase ale ereticilor»⁴³. Tradiția apostolică fiind, din acest punct de vedere, scut și pavăză fiilor credincioși ai Bisericii înaintea amăgitorilor de tot felul și din totdeauna, îndemnind «pe toți aceia care vor să vadă adevărul, să privească în orice Biserică Tradiția Apostolilor»⁴⁴, ca să cunoască, deoarece convingerea Sfântului Irineu este aceea că necunoașterea adevărului (adică) ignoranța este mama tuturor relelor, și aceasta nu poate fi distrusă decît numai prin cunoașterea lui Dumnezeu, așa cum ne-au învățat Ucenicii Domnului, în numele Cărui vindecau bolnavi și opreau păcătoșii de la calea păcatului⁴⁵.

III. Raportul dintre Sf. Scriptură și Sf. Tradiție după Sf. Irineu de Lugdunum

a) Ca mijloace și căi autentice de transmitere a Adevărului Revelat, Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție se bucură, spune Sf. Irineu de Lugdunum, de aceeași autoritate în Biserică. Este adevărat, tradiția este anterioară Sfintei Scripturi⁴⁶, dar Sfânta Scriptură este cea unică carte

39. *Ibidem*, I, 10, 2, p. 161.

40. *Ibidem*, III, 3, 1, p. 31.

41. *Ibidem*, III, 4, 1, p. 47.

42. *Ibidem*, p. 49.

43. *Ibidem*.

44. *Ibidem*, III, 3, 2, p. 31.

45. *Ibidem*, III, 5, 2, p. 61.

46. *Ibidem*, III, 3, 1, p. 31.

inspirată de Dumnezeu care a consemnat (în scris) multe din adevărurile Tradiției Apostolice, cele scrise aici fiind confirmate de Tradiție, iar adevărurile de credință exprimate de Tradiție fiind formulate și completate de Sf. Scriptură. Acest fapt întărește convingerea Sfântului Irineu de Lugdunum că legătura dintre Sfânta Scriptură și Tradiția Apostolică este indisolubilă, lucru datorat faptului că amândouă «atît Sfînta Scriptură cît și Sfînta Tradiție posedă «Adevărul» revelat nouă de Dumnezeu»⁴⁷.

Pentru Sfîntul Irineu, legătura dintre Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiție Apostolică este atît de puternică, încît nu poate fi concepută existența uneia fără cealaltă, deoarece fără mărturia Tradiției Apostolice, Sfînta Scriptură ar rămîne izolată și lipsită de cea mai autoritativă, mai veche și mai vrednică de crezare mărturie a Bisericii și ar fi în pericol de a fi insuficient sau chiar rău înțeleasă, în locurile unde se exprimă prea scurt sau prea sumar. Dar, nici Tradiția nu-și poate păstra autoritatea ei divină ca formă a Revelației fără aportul Sfîntei Scripturi. Așa cum am amintit, după Sf. Irineu de Lugdunum, «calitatea specifică a Sfîntei Tradiții Apostolice față de Sfînta Scriptură constă în aceea că Tradiția Apostolică a fost forma inițială și primordială a transmiterii adevărului revelat»⁴⁸. Creștinismul s-a întins, a pătruns și s-a păstrat în lume, în perioada primară, numai pe calea predicării orale a Evangheliei Mîntuitorului Iisus Hristos, care a dat putere sfinților Săi Apostoli să binevestească Evanghelia «la toată făptura», întărind cuvîntul cum că «Cine vă ascultă pe voi, pe Mine Mă ascultă și cine vă primește pe voi pe Mine Mă primește și pe Acela care M-a trimis» (Luca X, 16).

«Această Evanghelie, — spune apoi Sfîntul Irineu —, prin voința lui Dumnezeu ne-a fost transmisă de către Ei, prin Scriptură, pentru ca (în felul acesta) aceasta să fie fundamentul și îndreptarul credinței noastre»⁴⁹.

Împotriva acelor care nu recunoșteau și nu admiteau nici Sfînta Scriptură și nici Tradiția Apostolică, acuzînd-o de lipsă de claritate și falsitate, iar pe cea de a doua de îndepărtare de Adevăr, Sfîntul Irineu face un aspru rechizitoriu, afirmînd că nimeni în afara Apostolilor (și grație succesiunii episcopilor și preoților) nu-i este îngăduit să propovăduască învățătura Bisericii, deoarece nimeni nu poate avea mai multă înțelepciune decît aceia cărora le-a fost încredințat Adevărul⁵⁰ de către Dumnezeu, Adevăr pe care mai întii l-au propovăduit prin viu grai (Tradiția), iar mai apoi prin scris, «stîlpul și temelie» Adevărului propovăduit fiind însuși Fiul lui Dumnezeu întrupat, Mîntuitorul Iisus Hristos.

Concluzii.

Deși nu s-a preocupat în mod cu totul deosebit de Sfînta Scriptură și Tradiția Apostolică în opera sa îndreptată împotriva ereticilor timpului Sfîntul Irineu de Lugdunum dezbate adesea problema Sfîntei Scripturi și a Tradiției Apostolice, avînd în acest sens meritul de a fi formulat cîteva adevăruri fundamentale referitoare la acestea, într-o perioadă destul de tulbură pentru Biserică.

47. *Ibidem*, III, 2, 2, p. 27—29.

48. *Ibidem*.

49. *Ibidem*, III, 1, 1, p. 20.

50. *Ibidem*, p. 27.

a) Bunăoară, referitor la Sfânta Scriptură, Sfântul Irineu de Lugdunum precizează faptul că ea *consemnează în scris* multe din adevărurile de credință propovăduite de către Sfinții Apostoli prin viu grai (Tradiția Apostolică), fiind deci *posteroară* Tradiției, dar *egală ca valoare* și autoritate în Biserică.

b) Sfântul Irineu recomandă *cercetarea cu multă atenție* a adevărilor cuprinse în ea, atrăgând atenția că (numai) Bisericii îi revine menirea de a o interpreta.

c) De asemenea, tot legat de Sfânta Scriptură, Sfântul Irineu dă informații prețioase referitoare la timpul și modul formării Canonului Noului Testament, despre care afirmă că este continuatorul și desăvârșitorul canonului Vechiului Testament, legătura dintre acestea fiind indisolubilă⁵¹.

II. Și referitor la Tradiția Apostolică, Sfântul Irineu formulează multe adevăruri de credință devenite fundamentale pentru viața Bisericii noastre creștin-ortodoxe.

a) El afirmă că «Biserica a primit *predica și credința Sfinților Apostoli*», pe care le păzește cu grijă. Ea se încrede în Apostoli, predică, învață și transmite credința în deplin acord, ca și când ar avea un singur suflet, inimă și gură.

b) Deși în lume sînt limbi diferite, *puterea Tradiției* este una și aceeași, Bisericile întemeiate în Germania, sau în Iberia, sau la Celți, sau în Răsărit, sau în Egipt, sau în Libia, sau în restul lumii, nu cred și nu transmit diferit, ci așa cum soarele, făptura lui Dumnezeu, e unul și același în toată lumea, așa și mesajul adevărului luminează pretutindeni, pe toți oamenii, care vor să vină la cunoașterea adevărului. Nici cel meșter în cuvînt dintre întiiistătătorii Bisericilor nu va vorbi altfel, nici cel slab în cuvînt nu va micșora Tradiția. Fiind una și aceeași credință, nici cel ce va putea spune mult despre ea n-o va amplifica, nici cel ce va vorbi puțin n-o va micșora»⁵².

Această poziție fermă a Sfântului Irineu a avut darul de a apăra Biserica de confuzie în fața erezilor gnostice de tot felul din perioada tulbură a secolului al II-lea (după Hristos) și pe credincioșii ei de rățaciri.

Sfinții Apostoli au pus în Biserică, întocmai ca într-o cămară a credinței «*toate cele ale adevărului*», pentru ca oricine va dori să vadă și să-și însușească adevărul să aibă unde-l căuta. Ori, dacă «începutul vieții» l-au făcut Sfinții Apostoli, toți ceilalți «care, sub orice formă, fie din proprie plăcere, fie din vanitate, fie din orbire îmbrățișează altă părere decît cea care trebuie sînt furi și tilhari»⁵³.

Drd. HAU I. MIHAI

51. *Ibidem*, IV, I-er., 1, 1, p. 393.

52. Pr. prof. dr. Ioan G. Coman, *op. cit.*, p. 30.

53. Irénée de Lyon, *op. cit.*, *Livre III*, 3, 2, p. 33.

ȘTIRI ECUMENICE

COLOCVIU ASUPRA SPIRITUALITĂȚII MONAHALE

În Iugoslavia, la Mănăstirea Sfintul Gheorghe, din Lovnița, (Bosnia), s-a ținut de la 6 la 13 octombrie 1986, un colocviu privind spiritualitatea monahală. Întrunirea a fost organizată de Consiliul Ecumenic al Bisericilor, în scopul realizării unui schimb de opinii și experiență a viețuitorilor din diferite orizonturi ale creștinismului monastic.

Ideea unei atare întâlniri a apărut ca o concluzie a consultării care a avut loc în Egipt în 1979, cum și a celei din Annecy (1984), care au tratat temele: «Locul vieții monahale în mărturisirea Bisericii de azi» și, respectiv, «O spiritualitate pentru vremurile noastre». În aceeași direcție a orientat lucrările Comitetul Central al CEB, în cadrul celei de a Șasea Adunări Generale a acestuia, care a avut loc la Vancouver. Raportul prezentat de Consultația de la Annecy a arătat necesitatea unui studiu și a unei meditații aprofundate asupra aspectelor specifice ale spiritualității, între care se numără acela al vieții monahale, a vieții consacrate ascultării față de apelul la o totală disponibilitate în serviciul lui Dumnezeu și al lumii.

În consecință, subunitatea «Înnoire și Viața Parohială» — cu ajutorul echipei ortodoxe de lucru din CEB — a propus o consultație în care să predomine participarea monahală ortodoxă, ceea ce s-a concretizat la Lovnița, în 1986, cu participarea a trei protestanți, a trei romano-catolici și a unsprezece ortodocși, la care s-au adăugat un ortodox și o anglicană din personalul de la Geneva, doi interpreți reformați și un număr de vizitatori ai bisericilor din Iugoslavia — ceea ce a sporit prezența ortodoxă a acestei reuniuni.

După o săptămână de schimburi de opinii și experiențe împărtășite, participanții au formulat câteva paragrafe care exprimă opinia lor asupra vieții pe care caută să aducă și a semnificației pe care ei i-o atribuie. Acestea sînt :

I. *Metania* sau pocăința, este chemarea evanghelică pe care creștinul este ținut să o practice și care constituie sinteza tuturor voturilor monahale. *Metanoia* înseamnă un proces de evaluare a condiției umane și îndrumarea acesteia pe linia cerută de Hristos. Ea implică în același timp o asceză în vederea înfringerii forțelor răului, care războiesc omul prin trupul lui, și pregătirea creștinului pentru Împărăție. «Voturile monahale au ca obiect manifestarea acestei duble acțiuni: de renunțare și consimțire, de negare și de afirmare, de moarte și înviere». Toată această lucrare se realizează în noi prin Duhul Sfînt, principiu al luminii și vieții, și cea dintîi participare a noastră este aceea de a nu-i face opoziție.

Biserica este o comunitate de păcătoși convertiți, sfințiți, iluminați și îndumnezeiți prin puterea Sfintului Duh, iar viața monahală are menirea de a fi indiciul acestei convertiri și acestei transfigurări. Este ceea ce se manifestă în mod esențial în liturgia euharistică — inaugurare a comunității eshatologice a celor răscumparați.

II. *Ascultare și libertate.*

Ascultarea definește esența vieții creștine și, cu atât mai mult, viața monahală. Mîntuitorul însuși este cel care se definește ca făcînd «voia Celui care M-a trimis», și nu pe a Sa proprie. Ascultarea este însă o invitație, și ea devine obligație, numai pentru cei care au făcut promisiunea aceasta. Monahul și monahia au făcut acest vot pentru a manifesta dorința lor de a se elibera de propriul eu, eliberare prin care ei pot atinge libertatea desăvîrșită a Împărăției. Ei ascultă de părintele spiritual (stareț), prin care ei consideră că se supun voii lui Dumnezeu — Tatăl ceresc — singurul care este cu adevărat Tată al tuturor.

III. *Celibat pentru Împărăție.*

Celibatul definește starea de necăsătorie, fecioria ca integritate fizică și ca stăpînire de sine față de pornirile sexuale; iar castitatea este virtutea care stăpînește aceste porniri fie în starea de căsătorie, fie în cea de celibat. Iisus cheamă pe unii la starea de «eunuci pentru Împărăție», ceea ce nu duce însă la izolarea de lume și la închistare, ci la un eros transfigurat și deci la un mod de nouă libertate. Creștinii pot astfel să se privească nu ca subiecte stîrnind dorințe sexuale, ci ca frați și surori dintr-o Împărăție a iubirii lui Dumnezeu, dintr-o viață îngerească.

Trebuie conjugată starea de celibat cu aceea de sărăcie. Ceea ce celibatul este față de viața trupească este și sărăcia față de bunurile acestei lumi. De aceea se poate spune că «celibatul monahal nu realizează o etică, ci o teologie, aceea în care trupul nu apare doar ca un element al acestei lumi, ci ca cel al unei slăviri», trupul omenesc aparținînd nu numai acestei lumi, ci și lui Hristos însuși.

IV. *Unificare și viață de comuniune.*

Monahul și monahia sînt chemați prin vocație la unitatea de sine și la unirea cu Dumnezeu. El se regăsește pe sine prin unirea cu Dumnezeu și cu cei cu care viețuiește în comuniune. Cenobiții — cei care viețuiesc în comunitate —, ca și eremiții — cei ce viețuiesc în singurătate —, nu sînt în fapt singuri pentru sine, ci se găsesc în comuniune de rugăciune, unii pentru alții și, fiecare și împreună, pentru întreaga lume. «Este artificial să se opună viața contemplativă celei de acțiune, căci orice rugăciune este activă, iar acțiunea fără rugăciune este sterilă».

V. *Rugăciunea.*

Ceea ce unește diferitele realități de care s-a vorbit mai sus este rugăciunea. Viața monahală nu poate fi concepută fără rugăciune; dimpotrivă, ea este în întregime inspirată de rugăciune. Este greu monahului să vorbească despre rugăciune, căci aceasta este experiența sa cea mai intimă și tocmai pentru că ea este strîns legată de taina dumnezeirii.

Mînăstirea este o casă de rugăciune, o școală de rugăciune. Toate formele de rugăciune se întretes în acest locaș, începînd cu rugăciunea personală și ajungînd la serviciul liturgic. De aceea, mînăstirea joacă un rol important pentru parohiile în preajma cărora se află, cu ai căror membri realizează un schimb de experiență de viață, și cărora membrii realizează un schimb de experiență de viață, și cărora le oferă ospitalitate, loc de liniște și pace, de împăcare a fiecăruia cu sine și cu lumea, Mînăstirea fiind astfel un loc propice edificării unității Bisericii.

După exprimarea celor câteva puncte de vedere inserate mai sus, participanții la colocolviul din Lovnița au încheiat raportul final cu următoarea

CONCLUZIE:

«Viața noastră monahală și diferitele ei tradiții se situează în marea Tradiție a Bisericii.

Aceasta înseamnă, pe de o parte, că viața aceasta este o legătură adincă între familiile noastre profesionale, întrucât ea a apărut din nou, și la Bisericile ieșite din Reformă, de mai bine de un secol. Aceleași voturi ne angajează la o aceeași consacrare. În contextul actual al căutării unității, acest lucru ne dă o deosebită răspundere, spre care dorim să ne menținem atenția.

Pe de altă parte, aceasta înseamnă că nu există vreo ruptură între credincioșii parohiilor noastre și minăstiri. Ceea ce noi trăim nu e altceva decât viața evanghelică așa cum ea este propusă tuturor, în uimitoarea și constanta sa noutate. Pentru aceea, trebuie să ne ferim — și să cerem iertare — de triumfalismul de care poate că dăm impresia. Dacă noi aspirăm, cu toată vigoarea noastră, să fim un indiciu al noii creații, noi știm că nu trăim decât din har.

Ca oricărare botezat, noi trăim tensiunea Împărăției deja prezente printre noi și, totuși, care urmează să vină. Cu ajutorul cuvîntului lui Dumnezeu, celebrat și meditat, prin slujirea aproapelui (în minăstire, uneori în parohie sau alături de oarecare formă de suferință personală), viețile noastre caută să dea mărturie despre vestea cea bună a Împărăției, potrivit harismei noastre proprii, care rămîne cea a rugăciunii.

«Separati de toți și uniți cu toți» — acest vechi adagiul monahal rămîne încă și astăzi cea mai bună expresie a spiritualității noastre, cea pe care noi am dori să o trăim prin puterea Duhului Sfînt».

PROCEDURA ȘI ORDINEA DE ZI STABILITE DE CEA DE A III-A CONFERINȚĂ PANORTODOXĂ PRECONCILIARĂ PENTRU CEA DE A IV-A CONFERINȚĂ PANORTODOXĂ PRECONCILIARĂ

De la 28 octombrie 1986 la 6 noiembrie 1986 a avut loc la Chambésy cea de a treia Conferință pregătitoare a Sfîntului și Marelui Sinod panortodox. Temele discutate au fost cele hotărîte anterior, purtînd asupra celor patru mari probleme privind postul, relațiile Ortodoxiei cu întreaga creștinătate, relațiile Ortodoxiei cu Consiliul Ecumenic și aportul ei la rezolvarea disesiunilor din lumea contemporană.

La sfîrșitul lucrărilor acestei a treia Conferințe s-au stabilit și temele care urmează a fi studiate în următoarea Conferință panortodoxă presinodală:

1. *Diaspora.*
2. *Autocefalia și modul în care ea trebuie să fie proclamată.*
3. *Autonomia și modul în care ea trebuie să fie proclamată.*
4. *Dipticele.*

«Aceste patru teme prezintă între ele o legătură de rudenie și o interdependentă profundă; ele se bazează pe lunga tradiție canonică și pe practica eclezială a Bisericii Ortodoxe și se înscriu de asemenea în raport direct sau indirect cu problemele canonice actuale ale acestora».

Secretariatul pentru Sfîntul și Marele Sinod va avea grijă să folosească la maximum contribuția Bisericilor Ortodoxe locale, să grăbească procedura la nivel panortodox și să pregătească materialul pentru fiecare din teme, urmînd a-l trimite fiecărei Biserici.

Convocarea Comisiei interortodoxe pregătitoare nu trebuie să intervină decît după ce Secretariatul pentru pregătirea Sfîntului și Marelui Sinod va fi încheiat pregătirea acestui material. Totuși, în timpul acestei faze de pregătire, Comisia interortodoxă pregătitoare ar putea fi convocată, ori de cîte ori acest lucru ar fi necesar, chiar înaintea convocării celei de a IV-a Conferințe panortodoxe preconciare.

Pe lingă discutarea și aprobarea temelor propuse și acceptarea celorlalte patru spre studiere, cea de a III-a Conferință (din 28 octombrie — 6 noiembrie 1986) a ratificat și un «Regulament al Conferințelor panortodoxe preconciare».

(*Episkepsis*, 15 decembrie 1986).

Adunarea C. B. E. în Scoția.

Conferința Bisericilor Europene a ținut ședința celei de a IX-a Adunări la Stirling (Scoția) de la 4 la 11 septembrie 1986, cu tema: «*Slavă lui Dumnezeu și pace pe pămînt*».

Au fost cooptate în cadrul acestei ședințe două noi Biserici: Biserica Ortodoxă Sîrbă și Biserica Metodistă din Estonia, C. B. E. numărînd astfel 118 Biserici în prezent.

Problemele abordate au fost: activitatea teologică; colaborare cu Biserica Romano-Catolică; relațiile Nord-Sud; pacea; problemele dreptului omului; relațiile cu evreei și musulmanii, etc.

(*La Documentation Catholique*, 19 octombrie 1986).

I. P. S. MITROPOLIT DAMASCHIN DIN ELVEȚIA — DOCTOR HONORIS CAUSA AL FACULTĂȚII ROMANO-CATOLICE DIN BONN

În ziua de 6 decembrie 1986, Facultatea de teologie romano-catolică de la Universitatea din Bonn a decernat titlul de *doctor honoris causa* I. P. S. Mitropolit Damaschin Papandreu. Această distincție a fost oferită Mitropolitului pentru activitatea sa consacrată «restabilirii unității Bisericii», pentru opera sa de editor și de autor în lucrările dialogului dintre Bisericile Ortodoxe și cele Occidentale; pentru organizarea — din 1980 — a seminariilor care au făcut «din Centrul ortodox din Chambésy un loc de întîlniri și de dialoguri teologice recunoscut pe plan internațional» și pentru publicațiile care au rezultat din aceste izvoare de înțelegere mutuală și reconciliere ecumenică; pentru serviciile sale în calitate de secretar pentru pregătirea Sfîntului și Marelui Sinod al Bisericii Ortodoxe; pentru modul în care se achită de răspunderile sale pastorale în duhul iubirii, «singurul care poate descoperi adîncimea interioară a Evangheliei și construi o punte solidă între Bisericile creștine».

Analiza și evaluarea operei și personalității înaltului ierarh au fost făcute de Prof. Frank Lothar Hossfeld, decanul Facultății de Teologie din Bonn.

Mitropolitul Damaschin a răspuns mulțumind, printr-un discurs intitulat: «*Sucesiunea apostolică. Reflexuni privind depășirea diviziunii Bisericii*».

La ceremonie au participat: rectorul și decanul Facultății romano-catolice din Bonn, profesori de teologie, reprezentanți ai Bisericilor Romano-Catolică și Evanghelică, mitropoliți din Germania și din Etiopia, episcopii de Düsseldorf, de Aristi și de Lampakos, episcopul H. Kunst, profesorul W. Schneemelcher, personalități ale ambasadelor din Grecia, Cipru, Liban, Elveția etc.

(*Episkepsis*, 8 decembrie 1986).

UN CENTRU ECUMENIC ÎN SPANIA

În zilele de 20 și 21 septembrie 1986 a fost inaugurat Centrul Ecumenic de întâlniri din Los Rubios, situat la cca. 20 km de Málaga. Au participat la această festivitate numeroși reprezentanți ai Bisericilor europene, ai organizațiilor internaționale de intrajutorare și ai Bisericii Evanghelice din Spania.

Între invitații care au luat cuvîntul: pastorul J. C. Berrey, președintele organizației Entraide Protestante Suisse, M. H. Schmocker, reprezentant al CEB și al CBE și diferiți reprezentanți veniți din Franța, Germania, Olanda, cum și M. R. Lombard pentru Asociația Pro Hispania.

Cultul de inaugurare a fost efectuat de pastorul Carlos Morales, directorul Centrului și Președinte al Bisericii Evanghelice spaniole, alături de Mgr. Ramon Buxarrai, episcop al Bisericii Romano-catolice din Málaga, care a participat și cu o delegație la construirea acestui centru.

Centrul din Los Rubios este în serviciul mișcării ecumenice din Spania, favorizînd schimburile de opinii privind problemele ecumenice ale Spaniei și ale comunității internaționale, loc de meditație și reflexiune asupra păcii, a dreptății etc.

(S. P. P. Informations, nr. 29/1986).

ROMA — ÎN DEZACORD DOCTRINAL CU PROF. E. SCHILLEBEECKX

Teologul olandez Eduard Schillebeeckx a fost acuzat de Congregația pentru doctrina credinței, pentru faptul că în una din lucrările sale ecleziologice întrevăde ca «posibilitate dogmatică» un «preot extraordinar», care să fie ales de comunitățile creștine private de slujitor hirotonit, în vederea ofierii Euharistiei.

Apărarea teologului olandez nu a fost considerată suficientă și Congregația doctrinară catolică a făcut cunoscut că această concepție este străină de învățătura Bisericii, și că se vede obligată a notifica această concluzie tuturor credincioșilor.

(La Documentation Catholique, 16 noiembrie 1986).

BISERICA ROMANO-CATOLICĂ DIN ELVEȚIA
RESPINGE INTERCOMUNIUNEA CU CELELALTE BISERICI CREȘTINE

Conferința episcopală din Elveția, constatînd că unii preoți romano-catolici oferă Taina Euharistiei unora din credincioșii protestanți a publicat hotărîrea sa privind intercomuniunea, redînd textul concluziilor la care a ajuns în această problemă, cu ocazia ședinței Comisiei mixte ortodoxe-romano-catolice, ținute în 1982 la München.

Acest text afirmă următoarele:

«Celebrarea comună a Euharistiei trebuie să fie semnul unei unități ecleziale deja existente. Chiar cu frații noștri ortodocși cărora le recunoaștem validitatea Tainelor, ospitalitatea euharistică nu poate fi decît una de excepție».

«Chestiunea este încă mai delicată cu Bisericile și comunitățile ieșite din Reformă, căci — printre subiectele în care noi nu am găsit încă un acord suficient, întîlnim tocmai Euharistia și slujirea preoțească. Cu toate acestea, putem acorda Euharistia fraților noștri protestanți — și aceasta nu în mod regulat, ci în caz de necesitate — atunci cînd ei nu pot avea acces la un slujitor al comunității lor. Un astfel de creștin trebuie să fie primit la comuniunea euharistică dacă cererea sa corespunde unei veritabile nevoi spirituale și dacă el se află în imposibilitate fizică sau morală să primească Euharistia în propria lui comunitate. În această situație el trebuie să

mărturisească aceeași credință cu noi în privința Tainei Domnului. Aceste condiții subliniază seriozitatea cu care trebuie să considerăm ospitalitatea euharistică. Admițându-l la comuniune, care este semn de unitate eclezială ar fi să lăsăm impresia că unitatea este deja realizată. Aceasta nu ar însemna să înlesnim unirea Bisericilor, ci să sporim confuzia» (*Episkopspsis*, 1 oct. 1986).

RĂSPUNSUL PATRIARHULUI ECUMENIC LA B. E. M.

Într-o scrisoare adresată Secretarului General al C.E.B., Patriarhul Ecumenic a făcut cunoscut punctul de vedere asupra «documentului de la Lima», indicând elementele pozitive și negative ale acestei «convergențe». «Fanarul» subliniază că, în redactarea sa actuală, B. E. M. nu poate în nici un fel să exprime «credința unitară și comună a Bisericii cea una, sfântă, sobornicească și apostolică, cu care se identifică Biserica Ortodoxă».

În ceea ce privește elementele pozitive ale B. E. M., Patriarhia Ecumenică observă că textul este scris în momentul cind mișcarea ecumenică «se străduiește să găsească o teologie unificată și vie în serviciul unității Bisericii. Faptul că B. E. M. a fost elaborat de teologi din diferite Biserici este un considerent «pozitiv și încurajator». Acest text constituie o contribuție în vederea revenirii la învățătura tradițională a Bisericii nedespărțite, «pe care trebuie să se întemeieze unitatea Bisericii».

Patriarhia Ecumenică consideră ca parte negativă a textului de la Lima «absența unei baze ecleziologice ferme», care să fi coordonat părțile sale componente. Fanarul subliniază că, pentru ortodocși, credința este calea care duce la mîntuire și la îndumnezeire (theôsis). Astfel, nu se poate obține un consens asupra Botezului, Euharistiei și slujirii preoțești, dacă nu există în prealabil un consens asupra acestui drum către mîntuire și îndumnezeire, ceea ce presupune un acord ecleziologic. De aceea, Patriarhia Ecumenică exprimă dorința ca ecleziologia să fie una din prioritățile imediate ale Comisiei Credință și Constituție din C. E. B.

În concluzie, Patriarhia Ecumenică crede că unirea Bisericilor va fi lucrarea voinței lui Dumnezeu, dar și rodul unui acord între Biserici, stabilit nu în mod abstract, ci pe baze teologice și ecleziologice.

(S. O. P., decembrie 1986).

ANCA MANOLACHE

DOCUMENTARE

İNDELETNICIRE MAI NOUĂ IMPUSĂ DE PROGRESUL TEHNIC ȘI CONSECINȚELE CANONICE LA CARE SE POT EXPUNE PREOȚII CARE O PRACTICĂ

1. În canoanele Bisericii Ortodoxe sînt prevăzute multe fapte și îndeletniciri care sînt socotite incompatibile cu demnitatea «Preoției» și cu scopul spiritual al ei. Săvîrșirea unor asemenea fapte și practicarea unor asemenea îndeletniciri de către cineva, după primirea botezului, constituie impedimente pentru admiterea lui în cler ; iar săvîrșirea unor asemenea fapte și practicarea unor asemenea îndeletniciri, după primirea hirotoniei, constituie motive pentru îndepărtarea lui din cler. Chiar dacă efectele sfințitoare ale tainelor și ierurgiilor nu depind de vrednicia sau nevrednicia preotului săvîrșitor, fiindcă — așa cum învață Biserica — lucrarea sfințitoare aparține Duhului Sfînt, Biserica n-a îngăduit, totuși, ca în «Preoție» să fie promovați sau menținuți, cei care își întinează «bunul nume» cu delictе ca : bătaia, sperjurul, desfrînarea, adulterul, uciderea¹ etc., sau cu îndeletniciri ca : servicii publice, negoțul, camăta, vinătoarea, arendarea și administrarea de averi² ș.a. După

1. V. can. 25 ap. : «Episcopul ori presviterul, ori diaconul prinzîndu-se în desfrînare, ori în sperjur, în furțișag, să se caterisească, dar să nu se afurisească. Căci zice Scriptura : «Nu vei pedepsi de două ori pentru aceeași (faptă). Asemenea și ceilalți clerici» ;

— can. 27 ap. : «Episcopul sau presviterul, sau diaconul, care va bate pe credincioșii cei ce păcătuiesc, ori pe necredincioșii cei ce au făcut nedreptate și prin unele ca acestea voiesc să-i înfricoșeze, poruncim să se caterisească, căci Domnul nici unde nu ne-a învățat aceasta, ci dimpotrivă, el bătut fiind, nu bătea, ocărit fiind, nu ocăra, pățimînd, nu amenința (I Petru, 2, 23) ;

— can. 61 ap. : «dacă se va ridica asupra unui credincios vreo învinuire de desfrînare, ori de adulter, ori de altă oarecare faptă oprită, și se va dovedi, să nu se promoveze în cler» ;

— can. 65 ap. : «Dacă vreun cleric, lovînd pe cineva în gilceavă și-l va omori dintr-o lovitură, să se caterisească pentru pripirea sa ; iar dacă va fi laic, să se afurisească».

2. V. can. 6 ap. : «Episcopul sau presviterul, sau diaconul să nu ia asupra sa purtări de grijă lumești, iar de nu să se caterisească» ;

— can. 81 ap. : «Am zis că nu se cuvîne episcopului sau presviterului să se pună pe sine în servicii publice, ci să se îndeletnicească cu afacerile bisericesti. Deci, ori să se supună a nu face aceasta, ori să se caterisească. Căci nimenea nu poate sluji la doi ștăpîni, după dumnezeasca poruncă» (Mat. VI, 24)».

— can. 44 ap. : «Episcopul ori presviterul, ori diaconul, cerînd camătă de la dătornici, ori să înceteze, ori să se caterisească».

cum se vede, sînt socotite ca incompatibile cu demnitatea «Preoției» și cu serviciul spiritual din Biserică îndeletniciri care în societate sînt reglementate și pot fi practicate, fără nici o stînjenire, de către ceilalți membri ai societății, ca : armata, negoțul, arendarea și administrarea de averi, vînătoarea ș.a. ; cu toate acestea, autoritatea bisericească — începînd cu Sfinții Apostoli — a socotit că asemenea îndeletniciri nu pot fi practicate de către clerici, fiindcă — unele — sînt cu totul necompatibile cu calitatea și demnitatea de preot, ca : negoțul, camăta, vînătoarea etc., iar altele, fiindcă prin raporturile juridice pe care le impun pot crea situații păgubitoare calității și demnității de preot, ca : arendarea și administrarea de averi.

Fără a ne mai referi la toate îndeletnicirile menționate de canoane ca incompatibile sau păgubitoare demnității «Preoției», vom aminti o îndeletnicire pe care și-o însușesc, în zilele noastre, mulți membri ai societății, impusă de progresul tehnic, anume îndeletnicirea de *conducător auto*. Această îndeletnicire, prin utilitatea pe care o prezintă pentru societate, în domeniul mijloacelor de transport, nu poate fi socotită, în principiu, incompatibilă cu calitatea de preot. Experiența a dovedit însă că această îndeletnicire, fie pentru transportul în comun, fie pentru transportul individual, nu este scutită de riscuri. Într-adevăr, se știe că zilnic au loc tot mai multe accidente, cu toată exigența care se depune la examenul pentru obținerea permisului de conducător auto, cu toată reglementarea amănunțită a circulației și cu toată recomandarea care se face stăruitor conducătorilor auto să respecte normele stabilite ca obligatorii pentru toți conducătorii auto. Unele accidente se limitează la pagube materiale — avarierea mașinilor ; altele își extind urmările și la rănirea conducătorilor auto și a însoțitorilor lor. Sînt însă și accidente care se soldează și cu pierderi de vieți omenești. Asemenea accidente sînt socotite, fără îndoială, cele mai grave și atrag după ele cele mai aspre sancțiuni, împotriva celor dovediți vinovați de producerea lor.

Întrucît în asemenea accidente de circulație — chiar în cele soldate cu pierderi de vieți omenești — au fost implicați și preoți conducători auto, apare și pentru autoritatea bisericească datoria de a cunoaște exact vinovăția lor, pentru a putea aprecia în ce măsură ei mai pot rămîne în oficiul preoțesc, ca săvîrșitori ai lucrărilor sfințitoare pentru

---

— can. 3 in. IV ecum. : «S-a făcut cunoscut sfințului sinod că oarecări dintre cei ce sînt primiți în cler, pentru cîștig mirșav, iau în arendă averile altora și se îndeletnicesc de afaceri lumești, și, neglijînd serviciul divin, aleargă prin casele laicilor și din iubire de argint se angajează administratori de averi. Deci Sfințul și Marele Sinod hotărăște ca în viitor, nic episcopul, nici clericul, nici călugărul nu poate să arendeze moșii sau să ia asupra sa administrarea de bunuri lumești ; afară numai dacă va fi chemat de lege la epitropia minorilor, pe care nu o poate refuza, sau dacă episcopul cetății i-ar încredința să ia asupra sa purtarea de grijă a lucrurilor bisericești, sau a orfanilor, sau a văduvelor fără apărare sau a persoanelor care au îndeosebi nevoie de ajutorul bisericesc, pentru frica lui Dumnezeu. Iar dacă cineva ar mai încerca așa ceva de acum înainte, neținînd seama de cele hotărîte, unul ca acela să se supună pedepselor bisericești». (V. și can. 10 Sin. VII ecum.). V. de asemenea, și art. 30 din Regulamentul de procedură al instanțelor disciplinare și de judecată ale Bisericii Ortodoxe Române : «...Preoții nu pot exercita nici un fel de comerț, nici pe numele lor, nici pe numele soției sau prin persoane interpușe ; nu pot participa în societățile comerciale, în locurile care implică responsabilitatea personală, cum ar fi de exemplu : administratori-delegați, directori sau casieri».

care aveau competență, potrivit treptei ierarhice primită prin hirotonie. Cel dintâi aspect de care trebuie să se țină seama în asemenea situație, este, fără îndoială, cel al legalității vinovăției sau infracțiunii, fiindcă — așa cum prevede Codul penal, în art. 17 — «singurul temei al răspunderii penale este infracțiunea»; iar o faptă este socotită infracțiune numai dacă îndeplinește următoarele condițiuni: a) dacă prezintă pericol social; b) dacă este săvârșită cu vinovăție și c) dacă este prevăzută de legea penală. De aceea vom expune mai întâi: care este autoritatea competentă să constate vinovăția celor care provoacă accidente de circulație și, în al doilea rând, în ce măsură hotărârile acestei autorități, rămase definitive, sînt obligatorii pentru instituțiile în care lucrează cei implicați în accidente de circulație, cînd aceste instituții vor să stabilească sancțiuni împotriva lor și sub aspect disciplinar.

2. Autoritatea competentă să cerceteze accidentele de circulație, pentru a stabili din vina cui s-a produs accidentul, este Inspectoratul General al Miliției, prin organele de specialitate ale serviciului circulației. Aceste organe, cercetînd condițiile și împrejurările în care a avut loc accidentul, încheie un proces-verbal în care se menționează toate elementele, în lumina cărora poate fi apreciată vinovăția sau nevinovăția conducătorului auto. Acest proces-verbal este socotit act administrativ de autoritate și cele cuprinse în el — pînă la proba contrarie — sînt considerate ca adevărate.

Cînd este vorba de un accident socotit obișnuit, adică fără urmări grave, dar pentru conducătorul auto se poate stabili, totuși, o vină, spre exemplu, că n-a respectat întocmai normele de conducere și de circulație, organele de miliție pot aplica acestuia fie o măsură de simplu avertisment, fie o amendă, fie — dacă greșeala s-a repetat — ridicarea permisului de conducere, pe un anumit timp sau definitiv.

Cînd însă accidentul a provocat vătămarea integrității corporale sau a sănătății, necesitînd internarea în spital pentru tratament mai mult de 10, 20 sau 60 de zile, cazul este cercetat — pe lîngă organele de miliție — și de către procurorul competent în teritoriul accidentului și, la cererea celui vătămat, de către medicul legist. La fel se procedează și în cazul cînd accidentul s-a soldat cu victime omenești, cu deosebirea că în asemenea caz intervenția medicului legist este obligatorie, autopsia putînd duce la concluzia care ar putea confirma — sau ar putea și infirma — concluziile organelor de miliție sau, ale procurorului. Dacă procurorul, anchetînd personal cazul, ajunge la concluzia vinovăției conducătorului auto, — chiar dacă miliția ar fi propus clasarea — încadrează vinovăția în articolele corespunzătoare din Codul penal și propune trimiterea celui socotit vinovat de accident și de urmările lui în judeată. Pentru vina vătămării integrității corporale sau a sănătății se pot aplica, după caz, sancțiunile prevăzute în articolele 81—84 din Codul penal³.

3. Art. 181 Cod penal: «Fapta prin care s-a pricinuit integrității corporale sau sănătății o vătămare care necesită pentru vindecare îngrijiri medicale de cel mult 60 de zile se pedepsește cu închisoare de la 6 luni la 3 ani.

Acțiunea penală se pune în mișcare la plîngerea prealabilă a persoanei vătămate. Împăcarea părților înlătură răspunderea penală.

Așa cum rezultă din textele acestor articole din Codul penal, acțiunea penală se pune însă în mișcare numai la plîngerea prealabilă a persoanei vătămate, iar împăcarea părților, intervenită după punerea în mișcare a acțiunii penale, înlătură răspunderea penală.

Pentru vina uciderii unei persoane — în cazul accidentelor cu pierderi de vieți omenești — se aplică sancțiunea prevăzută de art. 178 din Codul penal, adică închisoarea, care — după circumstanțele ce se iau în considerare la încadrarea vinei — poate fi de la un an la 12 ani — sau chiar 15 ani ⁴.

Dar, se poate întîmpla ca și în cazul unor asemenea accidente care au avut drept consecințe vătămarea integrității corporale sau a sănătății victimei sau chiar pierderi de vieți omenești, atît organele miliției cît și procurorul să ajungă la concluzia completei nevinovății a conducătorului auto și, în loc să propună trimiterea lui în judecată, îl scot complet din cauză, nu-l implică sub nici o formă în accident și, drept consecință, propun clararea cazului. Mai mult, se poate întîmpla ca și după ce a fost trimis în judecată, conducătorul auto să-și poată dovedi nevinovăția în fața instanței de judecată și să obțină o sentință

Art. 182 Cod penal: — «Fapta prin care s-a pricinuit integrității corporale sau sănătății o vătămare care necesită pentru vindecare îngrijiri medicale mai mult de 60 de zile sau care a produs vreuna dintre următoarele consecințe: pierderea unui simț sau organ, încetarea funcționării acestora, o infirmitate permanentă fizică ori psihică, sluirea, avortul ori punerea în primejdie a vieții persoanei, se pedepsește cu închisoare de la 2 la 7 ani.

Art. 183 Cod penal: — «Dacă vreuna dintre faptele prevăzute la art. 180—182 a avut ca urmare moartea victimei, pedeapsa este închisoarea de la 3 la 10 ani.

Art. 184 Cod penal — «Fapta prevăzută în art. 180 alin. 2, care a pricinuit o vătămare ce necesită pentru vindecare îngrijiri medicale mai mult de 10 zile, precum și cea prevăzută în art. 181, săvîrșite din culpă, se pedepsește cu închisoare de la o lună la 3 luni sau cu amendă.

Dacă fapta a avut vreuna din urmările prevăzute în art. 182, alin. 1, pedeapsa este închisoarea de la 3 luni la 2 ani sau amendă.

Cînd săvîrșirea faptei prevăzute în alin. 1 este urmarea nerespectării dispozițiilor legale sau a măsurilor de prevedere pentru exercițiul unei profesii sau meserii, ori pentru îndeplinirea unei anumite activități, pedeapsa este închisoarea de la 3 luni la 2 ani sau amendă.

Fapta prevăzută în alin. 2, dacă este urmarea nerespectării dispozițiilor legale sau a măsurilor de prevedere arătate în alineatul precedent se pedepsește cu închisoare de a 6 luni la 3 ani.

Pentru faptele prevăzute în alin. 1 și 3, acțiunea penală se pune în mișcare la plîngerea prealabilă a persoanei vătămate. Împăcarea părților înlătură răspunderea penală.

4. Art. 178 Cod penal: — «Ucidera din culpă a unei persoane se pedepsește cu închisoare de la 1 la 5 ani.

Ucidera din culpă, ca urmare a nerespectării dispozițiilor legale ori a măsurilor de prevedere pentru exercițiul unei profesii sau meserii, ori pentru efectuarea unei anume activități, se pedepsește cu închisoarea de la 2 la 7 ani.

Cînd ucidera din culpă a unei persoane este săvîrșită de un conducător de vehicul cu tracțiune mecanică, avînd în sînge o îmbibație alcoolică care depășește limita legală, sau care se află în stare de ebrietate, pedeapsa este închisoarea de la 5 la 12 ani.

Cu aceeași pedeapsă se sancționează fapta săvîrșită din culpă, de orice altă persoană în exercițiul profesiei sau meseriei și care se află în stare de ebrietate.

Dacă prin fapta săvîrșită s-a cauzat moartea a două sau mai multor persoane, la maximum-ul pedepselor prevăzute în alineatele precedente se poate adăuga un spor pînă la 3 ani.

de achitare. Cînd o asemenea hotărîre a instanței penale a rămas definitivă, ea dobîndește autoritate de lucru judecat, atît cu privire la existența faptei, cît și cu privire la persoana care a săvîrșit-o și la vinovăția acesteia.

3. S-ar putea, deci, ca un preot conducător auto, implicat inițial într-un accident de circulație, soldat cu pierderi de vieți omenești, să fie scos totuși complet din cauză, neimputîndu-i-se nici o vină. O asemenea situație este cea mai dificilă pentru autoritatea bisericească, în aprecierea vinovăției preotului, în vederea sancționării lui pe cale disciplinară. Căci, potrivit principiului legal amintit — prevăzut de art. 17 Cod penal — acolo unde nu este vinovăție, nu este infracțiune, și unde nu este infracțiune, nu există sancțiune. Într-adevăr, dacă vinovat de săvîrșirea unei crime, unei ucideri, este numai cel învinuit de o asemenea faptă și condamnat ca atare de către justiția civilă, însemnează că celui în sarcina căruia justiția civilă n-a reținut o asemenea vinovăție, nimeni nu-i poate imputa o asemenea faptă, și nu-i poate aplica sancțiune pentru o asemenea faptă, impunîndu-se principiul autorității de lucru judecat. De altfel, din Regulamentul de procedură al instanțelor disciplinare și de judecată ale Bisericii Ortodoxe Române rezultă că acesta a fost normativul stabilit și de către Sf. Sinod pentru instanțele disciplinare și de judecată. Astfel, la art. 3, lit. t), alin. 2, se prevede: *«De asemenea, se consideră delictе disciplinare și faptele constatate și pedepsite de către instanțele judecătorești, fapte urmînd a fi sancționate și pe cale bisericească, luîndu-se ca temei procedura și sentințele aplicate. Asemenea delictе sînt: t) furtul; u) camăta; v) bătaia; w) omorul; x) conjurațiunea împotriva autorităților legale și trădarea intereselor R. S. România».*

Această enumerare a faptelor constatate și pedepsite de către instanțele judecătorești — care se consideră delictе disciplinare și urmează să fie sancționate și pe cale bisericească — nu este însă limitativă, ci — potrivit formulei cuprinzătoare de la lit. x) — unde spune: *«Condamnarea definitivă de către instanțele judecătorești ale R. S. România, pentru orice alte crime și delictе», vor fi socotite delictе disciplinare și vor fi sancționate și pe cale bisericească «orice alte crime și delictе»*⁵ pe care le-a condamnat definitiv instanțele judecătorești ale R.S.R. Deci, ca să poată fi socotite delictе disciplinare și sancționate pe cale bisericească, asemenea fapte — crime și delictе — trebuie să fie, în prealabil, constatate și pedepsite de către instanțele judecătorești ale statului. Atîta timp cît asemenea fapte nu sînt constatate și pedepsite de către instanțele judecătorești, ele nu pot fi socotite delictе disciplinare și sancționate pe cale bisericească. Același sens se desprinde și din articolul 29 din Regulamentul de procedură, unde — pe lîngă

5. Art. 22 din Codul de procedură penală: — *«Hotărîrea definitivă a instanței penale are autoritate de lucru judecat în fața instanței civile care judecă acțiunea civilă, cu privire la existența faptei, a persoanei care a săvîrșit-o și a vinovăției acesteia.»*

Hotărîrea definitivă a instanței civile prin care a fost soluționată acțiunea civilă nu are autoritate de lucru judecat în fața organului de urmărire penală și a instanței penale, cu privire la existența faptei penale, a persoanei care a săvîrșit-o și a vinovăției acesteia.

lărgirea enumerării delictelor — se stabilesc și criteriile după care să se conducă instanțele disciplinare, în aplicarea pedepselor bisericești, clericilor care au fost condamnați de către instanțele judecătorești. În acest articol (29) se spune: *«Dacă vreunul dintre cei supuși judecării bisericești, va fi condamnat definitiv de instanțele penale, pentru vreo crimă sau pentru vreunul din delictele următoare: fals, furt, înșelăciune, abuz de încredere, mărturie mincinoasă, adulter, delapidare de bani publici, luare de mită, spargere de sigiliu, cei în cauză vor fi trađuși, din oficiu, în judecata bisericească, pentru aplicarea sancțiunilor disciplinare, după gravitatea sancțiunii penale, aplicate cu observarea sfintelor canoane și a următoarelor norme, întrucît hotărîrea de condamnare nu dispune suspendarea sau pierderea drepturilor civile.*

Dacă cel în cauză a fost condamnat la amendă sau închisoare corecțională pe un anumit termen, i se va aplica oprirea de la cele sfinte, pe un termen echivalent cu cel al sancțiunii civile sau penale.

Dacă cel în cauză, condamnat pentru crimă, la închisoare corecțională, temniță grea sau muncă silnică, pe un termen mai mare de un an, i se va aplica una din pedepsele prevăzute la art. 4 par. B, după gravitatea cazului».

La acest paragraf al art. 4 sînt prevăzute următoarele pedepse, pentru clerici: a) Degradarea definitivă a vinovatului din rangurile bisericești și onorifice ce posedă; b) Pierderea pentru totdeauna a dreptului de a fi ridicat la un rang ierarhic superior sau administrativ; c) Depunerea sau pierderea dreptului pentru totdeauna de a săvîrși vreo lucrare sacră, fără pierderea calității de preot, cu puțința de a fi întrebuințat în administrația bisericească; d) Caterisirea.

Ca să nu se creadă însă că instanța bisericească ar putea sancționa pe un cleric condamnat de justiția civilă pentru crimă, la oricare din pedepsele prevăzute în art. 4, par. B, s-a revenit în art. 35, cu precizarea că: «omorul săvîrșit de un cleric, chiar din greșeală sau în legitimă apărare, atrage după sine oprirea pentru totdeauna de la slujirea Sfintei Liturghii, rămînînd numai cu drepturile și cinstea demnității de cleric și putînd îndeplini celelalte ierurgii, afară de Sfintele Taine. În afară de cazurile prevăzute de acest articol, omorul săvîrșit de un cleric se pedepsește cu caterisirea».

Din dispoziția art. 35 rezultă limpede pe de o parte că instanța bisericească, atunci cînd i se prezintă spre judecare și sancționare pe cale disciplinară un cleric care s-a făcut vinovat de omor și această vină a fost constatată și pedepsită de justiția civilă, prin sentință definitivă, este datoare să rețină vinovăția așa cum a fost stabilită de autoritățile competente — omor săvîrșit cu intenție, din greșeală, fără voie sau în legitimă apărare — iar pe de altă parte că la aplicarea sancțiunii instanța bisericească se poate deosebi de justiția civilă, orientîndu-se în această privință și de dispozițiile canonice cu obligativitate în Biserica Ortodoxă și de dispozițiile legislației Bisericii proprii, cum ar fi, în speță, legislația Bisericii Ortodoxe Române. Ca exemplificare, amintim canoanul 65 apostolic, care prevede că: *«Dacă vreun cleric, lovînd pe cineva în gîlceavă îl va omori dintr-o lovitură, să se caterisească pentru pripirea sa; iar dacă va fi laic, să se afurisească»*. Interpretarea termenii-

lor «dintr-o lovitură», a fost dată în sensul că cel în cauză prin aceea singură lovitură n-a avut intenția să omoare⁶, omorul săvârșit în asemenea cazuri putînd fi socotit ca săvârșit fără intenție. Pedepsa caterisirii prevăzută pentru un asemenea omor, — fără intenție —, nu apare însă exagerată, din moment ce — potrivit canonului 27 apostolic — cu caterisirea se pedepsește clericul și în cazul bătăii, adică atunci cînd ar bate pe cineva fără să-l omoare.

4. Pentru a avea o privire cît mai cuprinzătoare asupra aspectelor pe care le-a luat în considerare Biserica la stabilirea pedepselor sau epitiimiilor împotriva celor care s-au făcut vinovați de delictul uciderii — în afară de canoanele 27 și 65 apostolice, la care ne-am referit mai înainte și care privesc în special pe clerici : episcop, presviter, diacon — vom mai aminti cîteva canoane cu obligativitate generală în Biserica Ortodoxă, prin care s-au luat hotărîri privitoare la acest delict, precizîndu-se și epitiimiile socotite corespunzătoare gradului de vinovăție a săvîrșitorului.

Într-adevăr, precum se va vedea din textul acestor canoane, la stabilirea epitiimiei s-a ținut seama de gradul de vinovăție a delicventului. În acest scop, în general, s-a făcut o distincție între ucideri : unele au fost socotite mai grave, cele săvîrșite cu voia, cu premeditare ; altele au fost socotite mai puțin grave, cele săvîrșite fără voie, fără premeditare. S-au analizat însă și situații cînd uciderea — privită în cadrul împrejurărilor și circumstanțelor în care a fost săvîrșită — putea fi apreciată ca săvîrșită fără voie sau în legitimă apărare ; dar, pentru ca o asemenea măsură să nu fie luată ca încurajare spre ucidere, în situații asemănătoare, uciderea a fost calificată, totuși, ca săvîrșită cu voie, prevăzîndu-se, în consecință, și o epitiemie mai aspră.

Între cele dintîi hotărîri luate cu privire la acest delict, prin canoane întărite cu obligativitate generală în Biserica, de către sinodul VI ecumenic, prin canonul 2, sînt menționate hotărîrile sinodului local din Ancira (314), luate prin canoanele 21, 22 și 23. Părinții acestui sinod, în canoanele amintite, se referă totuși la hotărîri anterioare, care se aplicau îndeobște față de asemenea delict, fără să facă însă vreo precizare cu privire la autoritatea de la care provoneau aceste hotărîri.

Astfel, prin canonul 21, Părinții sinodului din Ancira au găsit potrivit să îmblînzească măsura ce se aplica față de femeile, care, rămî-nînd gravide, din raporturi nelegale, își omorau fătul prin diferite procedee, nădăjduind ca acest lucru să nu se dea în vileag și astfel să scape de rușine. Potrivit acestor hotărîri anterioare care se aplicau înainte de a interveni hotărîrea sinodului din Ancira, un asemenea delict era socotit ucidere cu voia, cu premeditare, și femeile care erau dovedite că le-au săvîrșit, erau oprite de la împărtășire pînă la sfîrșitul vieții. Acestei măsuri, socotite prea aspre, i-au adus Părinții sinodului de la Ancira îmblînzire, reducînd oprirea de la împărtășire la zece ani. În aceeași

6. Balsamon, în comentariul la acest canon, înclină să considere un asemenea omor ca săvîrșit fără intenție, dar ca pedeapsă socotește tot caterisirea. V. *Sint. At.*, II, p. 84.

categorie — ca vinovăție și sancțiune — erau socotite și femeile care se îndeletniceau cu pregătirea mijloacelor de avort ⁷.

Această îmblinzire a epitimiei hotărîtă de sinodul din Ancira față de femeile care își omorau fătul, prin meșteșugire, și-a însușit-o și Sfîntul Vasile cel Mare, prin canonul 2. Cu privire la delict, Sfîntul Vasile se arată destul de aspru. El socotește vinovată de pedeapsa uciderii cu intenție, pe femeia care își omoară fătul prin meșteșugire. Tot ca apreciere cu asprime a delictului se poate reține și faptul că Sfîntul Vasile înlătură, ca fără temei, subtilitatea la care recurgeau unii, pentru ușurarea pedepsei, făcînd apel la distincția care se făcea în Vechiul Testament, între «făt» format și «făt» neformat, în primul caz aplicîndu-se ca pedeapsă, moartea, în cel de-al doilea caz pedeapsa reducîndu-se la amendă. Dar, cu toată această asprime pe care o arată Sfîntul Vasile în calificarea acestui delict, în încheierea canonului, el propune, totuși, ca pocăința celor care s-ar face vinovate de acest delict să nu se întindă pînă la moarte, ci ele să fie primite la împărtășire după un termen de zece ani. Aceasta însemnează că la stabilirea epitimiei sau pedepsei se pot lua în considerare și alte elemente, nu numai gravitatea delictului privit în sine. În acest scop, Sfîntul Vasile chiar adaugă, la sfîrșitul canonului, principiul — pe care el îl repetă deseori în canoanele sale — ca «*vindecarea să se hotărască nu după timp, ci după chipul pocăinței*» ⁸. Aceasta însemna, după Sfîntul Vasile cel Mare, că cel îndreptățit să aplice epitimii sau pedepsei pentru asemenea delict, poate fie să reducă, fie să prelungească epitimia stabilită prin canoane, în funcție de sinceritatea pocăinței pe care o observă la penitent.

În privința uciderilor apreciate ca săvîrșite cu voia, Părinții sinodului din Ancira au hotărît, prin canonul 22, ca vinovații să fie opriți de la împărtășire pînă la sfîrșitul vieții ⁹; iar în privința uciderilor apreciate ca săvîrșite fără voie, ei s-au referit — prin canonul 23 — la două hotărîri existente, care se aplicau în asemenea cazuri. Potrivit primei hotărîri, vinovații erau opriți de la împărtășire pe timp de șapte ani; iar

7. *Can. 21 Ancira*: «Pe femeile care sînt desfrinate și își omoară fătul, și se îndeletnicesc cu pregătirea mijloacelor de avort, hotărîrea de mai înainte le-a oprit pînă la ieșirea (din viață) și această (hotărîre) se ține (în deobște). Dar găsind ceva (spre a le trata' mai blînd, am hotărît ca vreme de zece ani să îplinească (în penitență), potrivit treptelor hotărîte». v. N. Milaș, *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii*. Traducere de N. Popovici și Uroș Kovincici, vol. II, p. I, Arad, 1934, p. 24.

8. *Can. 2 Sf. Vasile cel Mare*: «(Femeia) care omoră fătul prin meșteșuguri se supune pedepsei uciderii; și la noi nu este după subtilitatea expresiunii de (făt) format și neformat; căci aici se osîndește nu numai pentru cel ce se va naște, ci pentru că și pe sine s-a primejduit; căci mai de multe ori mor femeile în acest fel de încercări. Dar pe lîngă aceasta se mai adaugă și omorîrea fătului, altă ucidere după intenția celor ce îndrăznesc acestea. Dar nu trebuie să se întindă pocăința lor pînă la moarte, ci să se primească după un termen de zece ani; dar vindecarea să se hotărască nu după timp, ci după chipul pocăinței». v. N. Milaș, *op. cit.*, vol. II, p. II, Arad, 1936, p. 50.

9. *Can. 22 Ancira*: «În privința uciderilor de voie, (vinovații) să se prostearnă (viața lor întreagă), iar de cele desăvîrșite să se învrednicească (numai) la sfîrșitul vieții». v. N. Milaș, *op. cit.*, vol. II, partea I, p. 25.

potrivit hotărîrii a doua, oprirea de la împărtășire era limitată la cinci ani ¹⁰.

La întrebările repetate ale episcopului Amfilochie din Iconiu, cerînd îndrumări pentru aplicarea de epitimii cît mai potrivite diferitelor cazuri de delict care i se prezentau, Sfîntul Vasile cel Mare a revenit de mai multe ori asupra distincției dintre delictele săvîrșite cu voie și cele săvîrșite fără voie. În canonul 8, Sfîntul Vasile a tratat pe larg această chestiune, exemplificînd cu cazuri practice care puteau să facă mai bine înțeleasă distincția dintre uciderile cu voie și cele fără de voie. După ce, la începutul canonului, Sfîntul Vasile se pronunță categoric, cu privire la cazul asupra căruia fusese întreat, că «cel care în mînie a întrebuițat secure asupra soției sale, este ucigaș», el spune: «sînt multe deosebiri între cele făptuite cu voință și cele fără de voie. Căci cu totul fără de voie este și departe (de voința) făptuitorului dacă aruncînd el cu piatră asupra unui cîine, sau pom, nimește un om; căci intenția i-a fost de a goni animalul, ori de a scutura fructul; dar s-a întîmplat de la sine că prin lovitură a nimerit în trecere alături, deci una ca aceasta este fără de voie. Asemenea dintre (faptele) cele fără de voie este și aceea cînd cineva în încăierare apărîndu-se împotriva cuiva, cu lemn, ori cu mîna, fără cruțare ar îndrepta lovitura spre locurile mortale ca să-i facă rău, dar nu ca să-l omoare de tot; aceasta însă se apropie deja de cea cu voința; căci cel care a întrebuițat astfel de unealtă spre apărare, ori cel care fără cruțare a dat lovitura, este lămurit că fiind biruit de patimă nu a cruțat pe om. Asemenea și cel care a întrebuițat un lemn greu, ori piatră mai mare decît puterea omenească, se numără la cei care fără de voie (au făptuit), una însă vînd, și alta făcînd; deoarece din mînie a dat acest fel de lovitură, încît a omorît pe cel lovit, deși intenția i-a fost poate numai să-l facă neputincios, iar nu de a-l omorî cu totul. Însă cel care a întrebuițat sabie, sau orice de acest fel, nu are nici o iertare, și mai ales cel care a aruncat cu securea; căci se vede că nu a lovit cu mîna, așa încît măsura loviturii să fie în stăpînirea sa, ci a aruncat în așa fel ca și cu greutatea fierului, și cu strășnicie, și prin avînt cît mai mare, lovitura să fie neapărat mortală. Și iarăși deplin voluntară și nicidecum îndoielnică este (fapta) de felul celei (săvîrșite) de tîlhari, sau de năvălirile vrăjmașilor; căci aceștia cu adevărat pentru bani omoară, fugind de vădire; iar cei care merg în bătălii pentru ucideri, (nu merg) nici să înfricoșeze, nici să înțeleptească, ci propunîndu-și învederat ca să omoare pe cei care li se împotrivesc; însă și dacă cineva pentru altă pricină din dorința de a ști ar pregăti doctorie, dar ar omorî, pe una ca aceasta o considerăm voluntară; în care fel fac femeile de multe ori, cu oarecare descîntece și vrăjitorii încercînd să atragă pe unii spre dragoste, și dîndu-le acelora doctorii, care produc întunecarea minților; deci unele ca acestea omorînd, deși una vînd, altceva au făcut, totuși pentru că s-au îndeletnicit din dorința de a cunoaște și cu ceea ce este oprit, se socotesc între cei careucid voluntar. Prin urmare și cele care

10. *Can. 23 Ancira*: «În privința uciderilor fără de voie, hotărîrea de mai înainte poruncește ca (cei vinovați) să dobîndească cele desăvîrșite la anul al șaptelea potrivit treptelor hotărîte; iar a doua (hotărîre poruncește) să implinească vreme de cinci ani», v. N. Milaș, *op. și loc. cit.*

dau doctorii de avort sînt ucigașe, și ele, și cele care primesc otrăvurile care omoară fătul»¹¹.

După cum se vede din textul canonului, Sfîntul Vasile folosește exemplificările la care s-a referit ca să ajute pe Sfîntul Amfilochie să poată face distincție între uciderile care se cuvine să fie sancționate mai aspru — ca săvîrșite cu voia — și cele care se cuvine să fie socotite ca săvîrșite fără voie — orientîndu-se adică după intenția celui care a ucis. În acest canon, lămurind cînd poate fi socotită uciderea cu voia și cînd fără de voie, Sfîntul Vasile nu amintește însă nimic cu privire la pedepsele sau epitiimiile care pot fi aplicate în cazurile date. La aceasta, adică la durata opririi de la împărtășirea cu cele sfinte a celor vinovați de ucidere, se referă Sfîntul Vasile în canoanele 56 și 57. Astfel, în canonul 56, el spune: «Cel care a ucis, și după aceea s-a căit, douăzeci de ani va fi neîmpărtășit de cele sfinte», adăugînd, apoi cum vor fi repartizați acești douăzeci de ani, în cele patru trepte ale pocăinței. Din textul canonului rezultă însă și aceea că de oprirea de la împărtășirea celor sfinte pe timp de douăzeci de ani beneficiază numai cel care, după ce a ucis cu voia, s-a căit în mod sincer; altfel, oprirea ar putea fi prelungită și peste douăzeci de ani¹².

Cu privire la cel care a ucis fără voie, Sfîntul Vasile spune — în canonul 57 — că acesta «zece ani nu se va împărtăși de cele sfinte», arătînd și aici cum se vor împărți cei zece ani, în treptele pocăinței¹³. Acest termen de penitență, de zece ani, de către cel care a ucis fără voie, îl confirmă Sfîntul Vasile și în canonul 11, în care îi răspunde lui Amfilochie din Iconiu, în legătură cu unul vinovat de o asemenea ucidere, care ispășise deja unsprezece ani de oprire de la împărtășirea cu cele sfinte. Ca să-l convingă pe Amfilochie că cel în cauză, deși ucisese prin lovire, se încadrează totuși în categoria ucigașilor fără voie, Sfîntul Vasile s-a referit la distincția care se făcea în Vechiul Testament; anume, dacă cel care a fost lovit, a căzut în urma rănilor primite, dar după aceea a mai putut umbla, sprijinindu-se pe toiagul său, acesta nu se socotește că a fost omorît și, deci, cel care l-a rănit nu este socotit ucigaș; la care, Sfîntul Vasile adaugă: chiar dacă cel lovit nu s-a mai sculat după rănilor primite, și zăcînd a murit din cauza lor, cel

11. N. Milaș, *op. cit.*, vol. II, p. II-a, p. 59—60. «Punctul de vedere cu care Sfîntul Vasile cel Mare încheie canonul 8, socotind ucigașe și pe cele care dau doctorii de avort și pe cele care primesc otrăvurile, a fost confirmat și de către Părinții Sinodului VI ecumenic, prin canonul 91, în care se spune: «Femeile care dau medicamente provocatoare de avort și cele care primesc otrăvurile omoritoare de prunci, să se supună pedepsei ucigașului». V. N. Milaș, *op. cit.*, vol. I, p. II, p. 472.

12. *Can. 56 al Sf. Vasile cel Mare*: «Cel care cu voia a ucis și după aceea s-a căit, douăzeci de ani va fi neîmpărtășit de cele sfinte; iar cei douăzeci de ani i se vor împărți lui astfel: patru ani trebuie să se tînguiască, stînd afară de ușile bisericii, și rugîndu-se credincioșilor, care intră, să facă rugăciune pentru dînsul, mărțurisindu-și fărădelegea sa; iar după patru ani se va primi între cei care ascultă; și cinci ani va ieși cu aceștia; apoi șapte ani va ieși cu cei care se roagă, prosternîndu-se; patru ani va sta numai împreună cu credincioșii, dar nu se va împărtăși; iar împlinindu-se aceștia se va împărtăși de cele sfinte». v. N. Milaș, *op. cit.*, vol. II, p. II, p. 111.

13. *Can. 57 Sf. Vasile cel Mare*: «Cel care a ucis fără de voie, zece ani nu se va împărtăși de cele sfinte; iar cei zece ani i se vor împărți lui astfel: doi ani, adică, se va tîngui, iar trei ani va petrece între cei care ascultă; în patru ani se va prosterna, și un an va sta numai împreună și după aceea se va primi la cele sfinte». v. N. Milaș, *op. cit.*, p. 112.

care l-a rănit va fi socotit ucigaș, dar fără voie; căci n-a avut scopul să-l distrugă, ci să-l lovească¹⁴.

La o altă întrebare a lui Amfilochie, în legătură cu oucidere pe care o socotea fără voie, Sfântul Vasile cel Mare, referindu-se la lămuririle pe care i le-a dat mai înainte (în canonul 8), scoțind în evidență deosebirile care se pot face în cazul uciderilor fără voie i-a spus (în canonul 54) că nu are altceva de adăugat, dar că el, Amfilochie, cu înțelepciunea lui, poate prelungi sau scurta epitiimiile, potrivit împrejurărilor¹⁵.

Tot ca lămurire și întărire a celor arătate în canonul 8, Sfântul Vasile spune, în canonul 43, că: «cel care a dat aproapei lovitură de moarte este ucigaș, ori de a început bătaia, ori de s-a apărât»¹⁶.

În același scop, de a putea fi apreciată cât mai corespunzător vinovăția unor femei, surprinse de momentul nașterii, pe când se aflau singure în călătorie, Sfântul Vasile a dat lămuriri în două canoane, 33 și 52. El socotește vinovată de delictul uciderii, atît pe femeia care, născînd în călătorie, n-a purtat grijă de cel născut, părăsindu-l, — chiar dacă acesta n-a murit, fiind găsit și îngrijit de altcineva¹⁷ —, cît și pe femeia care intenționat n-a purtat grijă de cel născut și acesta a murit, cu toate că ea l-ar fi putut salva. Sfântul Vasile adaugă însă îndatorirea celor chemați să stabilească vinovăția, de a cerceta împrejurările și condițiile în care s-a găsit femeia; și dacă se va dovedi că ea n-a putut să salveze pe cel născut, din cauza lipsei celor necesare, în pustietate, să fie iertată¹⁸.

Acest punct de vedere al Sfântului Vasile cel Mare, recomandînd iertarea completă — adică fără aplicarea vreunei epitimii — cînd s-ar constata nevinovăția femeii pentru moartea fătului ei, se cuvine să fie reținut, fiindcă el ar putea fi adoptat, prin analogie, și în alte cazuri, în care a avut loc moartea cuiva, dar cel socotit vinovat de producerea morții și-ar dovedi nevinovăția.

14. *Can. 11 Sf. Vasile cel Mare*: «Iar cel care a comis ucidere fără de voie, indestul a împlinit osînda în cei unsprezece ani; căci este învederat că în privința celor loviți să observăm legea lui Moisi; și pe cel care a căzut din ranele ce a primit, dar iarăși a umblat pe toiașul său, nu-l vom socoti că a fost omorît; și chiar dacă nu s-a mai sculat după lovituri, însă cel care l-a lovit n-a avut intenția să-l distrugă, acesta este ucigaș, dar după intenție (ucigaș) fără voie». v. N. Mișaș, *op. cit.*, p. 67; v. și comentariul lui Zonara la acest canon, în *Sint. At.*, IV, p. 130.

15. *Can. 54 Sf. Vasile cel Mare*: «Despre deosebirile uciderilor fără de voie știm că am scris mai înainte Prea Sfinției tale, după cît mi-a fost cu putință și nu pot să spun nimic mai mult despre acelea; deci rămîne la chibzuința ta ca potrivit cu împrejurările epitiimiile să le lungească sau scurteze». v. N. Mișaș, *op. cit.*, p. 110.

16. N. Mișaș, *op. cit.*, p. 102.

17. *Can. 33 Sf. Vasile cel Mare*: «Femeia care a născut în călătorie și n-a purtat grijă de cel născut, să se supună vinovăției ucigașului». v. N. Mișaș, *op. cit.*, p. 94.

18. *Can. 52 Sf. Vasile cel Mare*: «(Femeia) care n-a purtat grijă în călătorie de fătul său, și deși a avut putința să-l salveze, a întrelăsat (să facă acest lucru), ori socotînd că astfel își va acoperi păcatul, ori avînd intențiune cu totul dobitocească și neomenească, să se judece ca pentru ucidere; iar dacă nu a putut să poarte grijă (de fătul său) și din cauza pustietății și a lipsei celor necesare fătul a pierit, (în acest caz) mama să se ierte». N. Mișaș, *op. cit.*, p. 109.

În comparație cu această largă înțelegere a Sfântului Vasile, recomandând iertarea completă a femeii care nu și-a putut salva copilul, născut în călătorie, fiindcă n-a avut cele necesare îngrijirii, a părut de neînțeles atitudinea sa — din canonul 13 — față de cei care au ucis în război, pentru care el a recomandat ca să fie oprii de la împărtășire timp de trei ani, deși cunoștea punctul de vedere al Sfântului Atanasie cel Mare, că «*a ucide pe dușmani în război este legal și vrednic de laudă*». De altfel, așa cum observă atit Zonara cât și Valsamon, în comentariile lor la canonul 13, Biserica n-a urmat, în cazul celor care au ucis în război, recomandarea Sfântului Vasile, ci învățătura Sfântului Atanasie cel Mare. Mai mult, Valsamon menționează cazul unor preoți care au participat la război și au ucis inamici și, în loc să fie lipsiți de demnitatea și funcțiunile preoțești, ei au fost distinși și lăudați¹⁹. Acest punct de vedere a fost adoptat și aplicat de către Bisericile Ortodoxe naționale, în mod constant, până în zilele noastre. Într-adevăr, ar fi necorespunzător sentimentului patriotic și datoriei tuturor de a-și apăra Patria, când ar fi atacată și invadată de vrăjmași, dacă creștinii ar ști că, luptând împotriva celor care invadează, pustiesc și înrobesc țara și omorînd dintre ei, Biserica i-ar considera vinovați de păcatul uciderii și le-ar impune o pedeapsă așa de aspră, pe mireni oprindu-i de la împărtășirea cu cele sfinte pe timp de trei ani, iar pe clerici lipsindu-i de demnitatea și funcțiunile preoțești, caterisindu-i.

Zonara socotește greu de respectat și altă dispoziție a Sfântului Vasile cel Mare, prevăzută în canonul 55, prin care sînt oprii de la împărtășire laicii și sînt caterisiți clericii care pleacă să lupte împotriva țilharilor²⁰, fiindcă — spune Zonara în comentariul la acest canon — este greu pentru cineva să nu ucidă pe țilharul care a vrut să-l omoare pe dînsul și voia să facă rău încă multor altora. El încheie însă spunînd că aceasta se referă numai la laici²¹. În comentariul la același canon, Valsamon face o analiză mai amănunțită, referindu-se și la ceea ce spune legea și la ceea ce s-a hotărît într-un sinod, sub Patriarhul Constantin Hliarin. În Vasilicale, cartea 60, titlul 39, cap. 14, par. 2, se spune clar : «*pe țilharul care îți amenință viața, îl poți omorî fără nici o teamă (de pedeapsă)*»; iar în sinodul care a discutat dacă se cuvine ca toți cei care omoră țilhari să fie cinstiți fără nici o distincție, unii au spus că «*dacă cineva fiind în stare să fugă de amenințarea (complotul) țilharului, n-a făcut aceasta, ci cu calcul l-a omorît pe acesta, potrivit canonului prezent, nu va fi cinstit, ci (mai mult), dimpotrivă, va fi pedepsit ca ucigaș*». Valsamon face și alte exemplificări interesante, însă, ca și Zonara, distincțiile la care se referă, privesc pe laici; căci

19. *Can. 13 Sf. Vasile cel Mare*: «Părinții noștri nu au socotit între ucideri uciderile din războaie; mi se pare că ei dau iertare celor care luptă pentru buna cuviință și pentru dreapta cinstire (de Dumnezeu). Dar poate că este bine a-i sfătui ca trei ani să se rețină de la împărtășire, ca niște necurați cu mîinile». v. N. Milaș, *op. cit.*, p. 68; v. *Sint. At.*, IV, 132, 133.

20. *Can. 55 Sf. Vasile cel Mare*: «Cei care pleacă să lupte împotriva țilharilor, fiind afară de biserică, se opresc de la împărtășania bunului; iar fiind clerici, se caterisesc din treaptă; «Căci», zice, «tot cel ce scoate sabia de sabie va muri» (Matei 26, 52); v. N. Milaș, *op. cit.*, p. 110—111.

21. *Sint. At.*, IV, 212.

pentru clerici, în orice situație s-ar fi găsit și au omorît, pedeapsa va fi tot caterisirea²².

De delictul uciderii s-a ocupat și Sfântul Grigorie de Nisa. Socotind uciderea ca efect al miniei, al irascibilității, Sfântul Grigore, în canonul 5, face aceeași distincție, ca Sfântul Vasile cel Mare, între ucideri cu voia și ucideri fără voie. «Între cele voluntare — spune Sf. Grigore — se socotește uciderea, întâi când cineva se hotărăște prin pregătire cum să săvârșească păcatul, pe care este gata (de a-l comite). Apoi, între cele voluntare s-a socotit și acela, când cineva în învălmășeală și gilceavă lovind și fiind lovit, ar aplica cuiva cu mâna lovitură de moarte. Căci cel care este stăpînit deja de minie și s-a lăsat în voia pornirii de minie nu ține seama în timpul patimei de nimic, ceea ce ar putea împiedica răul; încît făptuirea omorului din gilceavă se consideră faptă voluntară, iar nu din întîmplare. Iar (uciderea) cele fără de voie au semne distinctive evidente, (așa) când cineva are îndreptată năzuința spre altceva, (și) din întîmplare săvârșește acea nenorocire». În continuare, Sfântul Grigore se deosebește de Sfântul Vasile, în privința duratei penitenței, prevăzînd pentru uciderile cu voia douăzeci și șapte de ani, repartizați cîte nouă ani în trei trepte, în loc de douăzeci de ani, cît prevede Sfântul Vasile, repartizați în patru trepte, ale pocăinței; iar pentru uciderea fără voie, Sfântul Grigore spune că «merită iertare, dar nu și laudă», în timp ce Sfântul Vasile prevede oprirea de la sfînta împărtașanie pe timp de zece ani.

În privința duratei penitenței, Sfântul Grigore recomandă celui care chivernisește biserica, să fie cu băgară de seamă și «după motivul de pocăință va scurta întinderea epitimiei, încît în loc de nouă ani, în fiecare treaptă, să fie opt, sau șapte, sau șase, sau numai cinci, dacă mărimea căinței ar învinge timpul, și prin zelul de îndreptare ar întrece pe cei ce se curățesc pe sine mai cu lenevire de întinăciune în termenul îndelungat». Toate cele arătate — și reducerea timpului în treptele pocăinței pentru ucigașii cu voia, cînd ar arăta căința sinceră, și iertarea, în cazul uciderii fără voie —, se referă la laici, căci un cleric — spune Sfântul Grigore — «chiar dacă involuntar s-ar păta de ucidere, canonul a hotărît să fie lepădat din ieraticescul har, ca unul ce s-a întinat de un păcat greu»²³, distincție pe care am văzut că au făcut-o și Zonara și Valsamon în comentariile lor la canonul 55 al Sfîntului Vasile cel Mare.

Pentru păstrarea bunului nume al clericilor, ca săvîrșitori ai sfințelilor taine în general și ai jertfei celei fără de sînge, în special, Sfinții Părinți — în afară de cazul uciderilor în timp de război — au fost neîngăduitori, față de clericii care se întinează cu păcatul uciderii, prevăzînd caterisirea atît în cazul uciderilor cu voia, cît și în cazul uciderilor fără voie.

Această grijă pentru păstrarea bunului nume al clericilor se desprinde și din interpretarea pe care Părinții sinodului al nouălea local, I—II Constantinopol, ținut la anul 861, au dat-o, prin canonul 9, canonului 27 apostolic, care interzice clericilor în general — episcop, presviter, diacon —, să bată pe credincioșii care au păcătuit sau pe necredincioșii care au făcut nedreptăți, sub pedeapsa caterisirii. Întrucît unii

22. *Sint. At.*, IV, 213—214.

23. v. N. Milaș, *op. cit.*, p. 170.

clerici nu băteau ei, ci puneau pe alții să bată, socotind că astfel ei nu se fac vinovați de delictul bătăii și nu pot fi pedepsiți cu caterisirea, Părinții sinodului menționat au precizat cum se cuvine să fie înțeleasă dispoziția canonului 27 apostolic, spunînd: «*Deoarece apostolescul și dumnezeescul canon supune caterisirii pe iereii care se apucă să bată pe credincioșii care au păcătuit, sau pe necredincioșii care au făcut nedreptăți, cei care meșteșugind slujesc mîniei lor și falsificînd așezămintele apostolești au înțeles (sub acei ierei) numai pe cei care bat cu mîinile lor, deși nici canonul nu are acest înțeles, nici mintea sănătoasă nu admite a se înțelege aceasta. Dar cu adevărat și foarte greșit lucru ar fi să se caterisească (numai) cel care de trei ori sau de patru ori lovind ar bate cu mîna sa, dar să rămînă nepedepsit acela care, dîndu-i-se voie ca prin porunca (ce o dă) să bată, continuă răzbunarea brutal și pînă la moarte. Pentru aceasta, deoarece canonul oprește în general de a bate, și noi împreună așa hotărîm: Căci preotul lui Dumnezeu trebuie să povățuiască pe cel ce nu se supune legilor prin învățături și sfătuirii, cîteodată însă și cu certări bisericești, dar să nu sară asupra trupurilor oamenilor cu bice și lovituri. Iar dacă unii nicidecum nu s-ar supune și nu ar da ascultare corecțiunii certărilor, nimeni nu oprește ca aceștia să se înțeleptească prin acuzarea lor la dregătorii locului. Căci și canonul al cincilea al sinodului de la Antiohia a canonizat ca cei care bagă în biserică gîlcevi și turburări, să se îndrepte prin mîna cea din afară»²⁴.*

După cum se vede din textul canonului, Părinții sinodului I—II Constantinopol pentru curmarea unui asemenea procedeu la care recurgeau unii clerici, au îngăduit ca Biserica să încredințeze justiției laice pe clericii care ar bate sau ar pune pe alții să bată pe credincioșii care păcătuiau sau pe necredincioșii care săvîrșeau nedreptăți, renunțînd la privilegiul pe care îl obținuse, cu multă stăruință, de la autoritatea politică de a-și disciplina și judeca ea pe clerici (*privilegium fori*).

Din canoanele la care ne-am referit, cu obligativitate generală în Biserica Ortodoxă, rezultă limpede că, deși, în general, se face distincție între ucideri, în vederea aplicării pedepselor sau epitimiilor — în cazul uciderilor fără voie recomandîndu-se uneori chiar iertare, cînd cel implicat s-ar dovedi complet nevinovat — în privința clericilor, indiferent dacă au fost găsiți vinovați de ucidere cu voie sau fără voie, atît canoanele, ca legi, cît și comentariile, ca interpretare a canoanelor, au prevăzut și au recomandat lipsirea lor de demnitatea și funcțiile preoțești, excepție făcîndu-se numai pentru clericii care ar ucide în război, apărîndu-și țara.

5. Dar pentru stabilirea vinovăției și pentru încadrarea vinovăției — ca ucidere cu voie sau fără voie — este necesară existența unei hotărîri definitive a autorității competente să constate și să încadreze asemenea delict. În plus, pentru clerici, în aprecierea vinovăției sub aspect disciplinar, o dificultate o constituie deosebirile care există între dispozițiile canoanelor și ale legislației bisericești pe de o parte și ale legislației civile pe de altă parte. Astfel, după cum am văzut, canoanele încadrează uciderea săvîrșită în legitimă apărare între uciderile socotite ca săvîrșite cu voia (can. 5 Sf. Grigore de Nisa), deși, în general,

24. *Idem, op. cit.*, p. I, p. 315—316.

în legislația civilă astfel de ucideri sînt trecute între faptele care nu constituie infracțiune, așa cum prevede și Codul penal român în art. 44, alin. 1, unde se spune: «Nu constituie infracțiune fapta prevăzută de legea penală săvîrșită în stare de legitimă apărare». Sub acest aspect apare importanța deosebirii de care am amintit, prevăzută de art. 35 din Regulamentul de procedură al Bisericii Ortodoxe Române, potrivit căreia instanța bisericească poate sancționa pe un cleric care a ucis din greșeală sau în legitimă apărare, chiar dacă justiția civilă nu i-a aplicat nici o pedeapsă, pentru motivul cuprins în art. 44, alin. 1, anume că o faptă prevăzută de legea penală ca infracțiune nu constituie totuși infracțiune, dacă este săvîrșită în legitimă apărare.

Ceea ce trebuie reținut, deci, ca element esențial, de care instanța bisericească nu poate să facă abstracție, atunci cînd este chemată să aprecieze și — eventual — să sancționeze și sub aspect disciplinar, o faptă săvîrșită de un cleric, este constatarea și încadrarea acestei fapte ca infracțiune de către justiția civilă, indiferent dacă, trecînd la aplicarea sancțiunii, justiția bisericească s-ar putea deosebi de justiția civilă, așa cum am văzut că se poate întîmpla în cazul cînd justiția civilă constată fapta, ca infracțiune prevăzută de codul penal, dar nu trece totuși la sancționarea făptuitorului, dacă fapta a fost săvîrșită în legitimă apărare. Astfel, fără să existe o constatare a justiției civile că o faptă a avut drept urmare o ucidere, justiția bisericească nu poate califica acea faptă ca «omor». Și celelalte aspecte, care pot constitui circumstanțe agravante sau atenuante, trebuiesc luate tot după constatările justiției civile: dacă, spre exemplu, uciderea a fost săvîrșită cu intenție, din culpă, fără voie, din greșeală, sau în legitimă apărare. Altfel, instanțele bisericești și-ar depăși competența la care se referă și articolele menționate (art. 3, lit. t, ț, u, v, w, x, y; art. 4 par. B; art. 29 și art. 37) din Regulamentul de procedură al instanțelor disciplinare și de judecată ale Bisericii Ortodoxe Române.

6. Rămîne, totuși, un alt aspect peste care autoritatea bisericească, de asemenea, nu poate trece ușor cu vederea, anume atunci cînd în urma unui accident — în care a fost implicat un preot conducător auto — și-au pierdut viața una sau mai multe persoane. Întrucît chiar dacă preotul conducător auto este găsit complet nevinovat de producerea accidentului, de către autoritățile de stat competente să constate și să sancționeze pe cei vinovați de asemenea accidente, în legătură cu accidentul se formează, totuși, o atmosferă de vinovăție a conducătorului auto, care a scăpat cu viață din accident, îndeosebi de către familiile îndoliate. O asemenea atmosferă se poate forma și împotriva unui preot conducător auto, chiar dacă — așa cum am spus — autoritățile de stat constată că el n-are nici o vină în producerea accidentului, și îl scot complet din cauză.

În asemenea cazuri, socotim că este în interesul păstrării prestigiului și demnității «Preoției» ca autoritatea bisericească, — în funcție și de atmosfera care s-a creat, în urma accidentului în legătură cu preotul conducător auto — să ia anumite măsuri care, pînă la stabilirea vinovăției, fără a fi socotite sancțiuni — pe de o parte dau satisfacție morală familiilor îndoliate și opiniei publice, iar pe de altă parte nu îngăduie ca un slujitor bisericesc — socotit vinovat de ucidere, delict ce se pedepsește cu caterisirea — să săvîrșască lucrări sfințitoare.

Astfel, ținându-se seama de faptul că uciderea, omorul — cu voie sau fără voie — se sancționează, după canoane, cu caterisirea, autoritatea bisericească ar putea opri pe un preot conducător auto implicat într-un accident cu asemenea urmări, de la slujirea celor sfinte, pe tot timpul cât autoritățile de stat competente, cercetează cazul și, dacă este trimis în judecată, pînă ce se ajunge la o hotărîre definitivă, care ar stabili completa nevinovăție a lui. Pentru o asemenea măsură poate fi luată ca temelie și dispoziția art. 74, aliniatul 1 din Regulamentul de procedură al instanțelor disciplinare și de judecată ale Bisericii Ortodoxe Române, unde se prevede: «Abaterile socotite grave de Chiriarh, atrag după sine, chiar din momentul ordonării anchetei sau al acționării în judecată, suspendarea din serviciu a inculpatului, pînă la darea sentinței definitive, cu accelerarea însă a judecării procesului pentru toate cazurile de această natură».

Dacă însă chiar de la primele cercetări s-ar ajunge la constatarea nevinovăției preotului conducător auto în producerea accidentului și ar fi scos din cauză, prin încheieri în acest sens, ale Miliției și Procuraturii, și nici plîngerii din partea familiilor celor care și-au pierdut viața în urma accidentului — chiar numai pentru despăgubiri civile — nu s-au produs, Chiriarhul respectiv — ținînd seama și de propunerea Consistoriului Eparhial căruia i se va trimite cazul spre apreciere sub aspect disciplinar — va putea: fie să repună pe preot în toate drepturile pe care le avea înainte de accident, fie să-l oprească de la slujirea Sfintei Liturghii și a Sfințelor Taine, pe un timp limitat, în funcție de atmosfera de învinovățire, care s-ar păstra în legătură cu preotul, îndeosebi din partea familiilor victimelor accidentului. O asemenea măsură n-ar contraveni spiritului general al canoanelor. Căci, dacă un credincios este oprit de la împărtășire, pe timp de mai mulți ani, chiar în cazul ucidărilor fără voie, ar apărea cu totul nepotrivit ca un preot să fie totuși săvîrșitor al Jertfei celei fără de sînge și al Sfințelor Taine, atîta timp cît împotriva lui există o atmosferă de învinovățire pentru producerea accidentului în urma căruia s-au pierdut vieți omenști, chiar dacă această atmosferă nu este confirmată printr-o hotărîre a autorităților legale competente să constate asemenea infracțiuni. Dar, se cade ca autoritatea bisericească să se edifice bine asupra realității, pentru ca nu cumva atmosfera de învinovățire să fie alimentată de unii interesați, pentru a se ajunge la vacantarea postului preotului în cauză și astfel durata opririi²⁵ de la slujirea Sfințelor Taine ar putea deveni o sancțiune prea aspră pentru un preot vrednic, pe care numai vinovăția altora — poate chiar a victimelor — l-au implicat într-un accident, de producerea și de consecințele căruia autoritățile competente să stabilească adevărul în asemenea cazuri, pe el l-au găsit complet nevinovat și, în consecință, nu i-au aplicat nici o sancțiune, nici chiar ridicarea temporară a permisului de conducere auto.

Prof. IORGU D. IVAN

25. Pentru preoții conducători auto care au avut accidente în urma cărora și-au pierdut viața copiii sau oamenii în vîrstă, dar au fost găsiți nevinovați și au fost scoși complet din cauză de către autoritățile competente să cerceteze și să constate vinovățiile în asemenea cazuri, s-a stabilit, ca un fel de jurisprudență, oprirea lor de la slujirea Sfințelor Taine pe timp de 2—3 ani, cu drept de a săvîrși ierurgii și de a îndeplini îndatoriri administrative. Pentru cei găsiți vinovați, fiind pedepsiți de instanțele civile, Consistoriile bisericești aplică depunerea din treaptă sau caterisirea.

CONTRIBUȚII LA ISTORIA SCHITULUI CRASNA SAU IZVOARELE DE PE TELEAJEN

Partea I: *Inceputul.*

A. Așezare

Cercetătorul, dornic de a cunoaște schitul Crasna, se oprește lângă biserica din centrul satului Izvoarele de pe Teleajen, nume care s-a dat la început și schitului pe care îl are în vedere această lucrare. Biserica aceasta de mir din Izvoarele se află în apropierea kilometrului 40 de șoseaua Ploiești—Vălenii de munte — Cheia — Brașov ¹.

Luându-și ca tovarăși de drum tolașul și rucsacul, pelerinul părăsește asfaltul șoselei pe un drum de care, în amonte, pe valea pîriului Crasna. Pîriul, primul afluent din dreapta al riului Teleajen, cu oarecare importanță, capabil să miște mori, fierăstraie și pive, izvorăște din pantele de sud ale muntelui Rădila Mare (1488). Zonei izvoarelor sale i se zice Moașa ².

Printre afluenții Crasnei se află și pîriișul Crășnuța al cărui șipot îl primește cu 11 km. înainte de confluența sa cu Teleajenul, în punctul Chirilești (488 m.).

Flancul nordic al văii Crasnei este dominat de plaiul Ursului între cotele 1189—663, iar cel sudic (drept) de plaiul Șerban-Vodă, între vârful Trifoiului (1337) și Schiulești ³.

Iată impresia lui N. Iorga în momentul unui crepuscul, cînd, *după cei 7 km de drum*, a zărit schitul. «De foarte departe se văd turnuri de biserică, dar pădurea, în mijlocul căreia se află, pare că le înghite». În sfîrșit, dînd o poartă de jitar, o deschide și «te afli într-o frumoasă poiană», în care i se pare că biserica schitului se desfășoară «minunat din fondul de verdeață al pădurii pe care se reazimă» ⁴.

Așadar, drumul de pe malul stîng și abrupt al Crasnei, dar mai ales schitul, se află într-o mare de livezi, păduri și finețe ca-n basme, stăpînite doar de cerul nemărginit de deasupra ⁵.

B. Ctitorii

În prima jumătate a veacului al XVIII-lea, trăia în Vălenii de Munte un vameș, State ⁶, ajuns apoi cupeț bogat în acel tîrg. Atras fiind probabil de o zestre deosebită, el s-a căsătorit cu Stana, fiica lui Badiu din Izvoarele, județul Saac. În felul acesta, aria lui de interese s-a extins și în moșia Izvoarele, adăugînd la stînjienii de zestre, alții prin cumpărătoare ⁷. După 25 de ani de la căsătorie, State neguțătorul a trecut întru Domnul ⁸.

1. Harta 1/100 000, ed. 1916, Planșa Vălenii de Munte.

2. E. Lahovari, Gh. Brătianu și Gr. Tocilescu, *Marele dict. geogr. al Rom., II*, București, 1899, p. 748.

3. Gh. Niculescu și V. Velcea, *Județul Prahova*, București, ed. Acad., 1973, p. 21.

4. N. Iorga, *Țara Românilor, Vălenii de Munte*, 1910, p. 20.

5. Idem.

6. Arh. St. Buc., Schit Crasna, II/4.

7. Idem, II/20.

8. Idem, IV/1.

Cei doi, State și Stana, n-au avut copii. De aceea, ei au crescut și l-au dat la învățătură, pînă a ajuns preot, pe un nepot de soră al Stanei, Radu Potlogescu, căruia i-au dăruit aproape 500 de stînjeni de moșie la Izvoarele, în hotarul moșului Coadă, pe lîngă cei ce îi moștenise de la părinții săi firești⁹.

Sînt dovezi că popa Radu Potlogescu a fost un bun și stringător moșnean¹⁰. Se pare că în 1789 popa Radu se petrecuse din viață, lăsînd fiului său Dinu (Constantin) o frumoasă avere moșnenească.

Dinu n-a moștenit numai averea materială de la părinții săi, ci mai ales, o educație și o instrucție aleasă pentru cumpăna dintre secolele al XVIII-lea și al XIX-lea.

Știutor de carte, cu un scris frumos și cu frază îngrijită¹¹, ceea ce explică faptul că a ajuns logofăt¹² și postelnicel¹³, Dinu a lăsat în păstrarea schitului Crasna un număr mare de înscrisuri, din care reiese că s-a străduit mult să adauge la averea părintească¹⁴. Prin căsătorie, Dinu s-a înrudit cu un alt neguțător, om prea avid de îmbogățire, Panca, tot din Vălenii de Munte și de la care avea să îndure grele necazuri la sfîrșitul vieții, deși s-a zbuțumiat să și-l apropie în realizarea visului său de ctitor.

Dinu a avut un singur fiu, Nicolae, cu care însă a împărtășit în ade-văr acel vis.

C. Cînd a fost ctitorit schitul Crasna ?

S-a scris într-un îndrumător în arhivele centrale din București că schitul Crasna ar fi existat și înainte de 1745, iar în 1828 a fost numai rectitorit¹⁵. Cei care au emis o astfel de părere se bazează pe faptul că o

9. Idem, IV/9 și VI/4.

10. Idem, III/2, IV/3, VI/7.

11. Idem, VI/10.

12. Idem, III/4.

13. Idem, II/36.

14. Idem, I/2, III/7, 9—12; IV/8 și 11; V/5 a și b etc.

15. M. Soveja, I. Gheorghian, M. D. Ciucă, *Îndrumător în arhivele Centrale*, 1971, București, p. 217—218.

Probabil că de la o asemenea informație, nestudiată critic, s-au strecurat într-un ghid turistic o serie de erori relative la istoria schitului Crasna. Pentru exacta lor înțelegere se reproduce din textul ghidului: «El (adică schitul Crasna, n.n.) stă în legătură cu evenimentele istorice și sociale de la începutul secolului trecut. Din cauza asupririi fanariote, mulți săteni din Izvoarele și din localitățile vecine au luat calea codrului și au înființat un cătun sub virful Ursoaia, la 900—950 m, înălțime — Băjenari — pe moșia marelui postelnic Dinu Porlogea... La sugestia acestuia (adică a episcopului Chesarie, n.n.) marele postelnic a transformat biserica în schit — Schitul Izvoarele, s-a călugărit luînd numele de Chesarie și a devenit primul său stareț...».

Cătunul Băjenari a luat ființă în 1864 cu 30 de ani mai tîrziu, deci nu ar fi fost nevoie de biserică în inexistentul cătun. Cătunul Băjenari, azi desființat, a existat la circa 2—3 km spre nord de schit. Cum ar fi ajuns biserica de zid pe vatra de astăzi? Cu aceasta cade și mențiunea despre ambianța istorico-socială. În plus, numele corect al ctitorilor a fost Potlogescu. Nici unul din ei nu a fost stareț. Primul «nacialnic» al schitului a fost monahul Silvestru. Constantin Potlogescu nu a fost mare postelnic, deci mare boier divanit, ci un modest postelnic. Nici școală nu a ființat vreodată în schitul Crasna.

Din acest text s-au inspirat cei ce au întocmit scurtul istoric afișat pînă de curînd în pridvorul bisericii. Vezi Gh. Niculescu, *Valea Teleajenului*, Ed. Sport-Turism, București, 1981, p. 152.

donatoare a numit biserica din Izvoarele, care se află în imediata apropiere a șoselei spre Brașov, după cum s-a precizat mai înainte, ca «mînăstirea Izvoarele». Dar schitul, cu biserica și toate acareturile sale, se află la 7 km mai departe spre vest decît pretinsa «mînăstire» din Izvoarele anului 1745, căreia Stana, soția lui State cupețul îi lăsa prin testament 10 taleri ¹⁶.

Pe de altă parte, nici un document al vremii sau ulterior nu pomeneste de un schit la poalele plaiului Ursului, în limbajul localnicilor Ursoaia. Chiar dacă s-ar face apel la tradiție, nu există încrustată pe colanul tradiției locale nici o amintire despre un schit la punctul Ursoaia. Iată și o probă concretă.

La 8 februarie 1801, un Bratie scrie preotului Ilie din Izvoarele și nu starețului unei mînăstiri, că tocmise doi zugravi care urmau «să zugrăvească biserica» și nu mînăstirea sau schitul de la Izvoarele ¹⁷.

Cele peste trei sute de documente relative la schitul Crasna grăiesc altfel. Dar, mai întii să se știe ce a scris între altele unul dintre ctitori pe un Ceaslov. «Și la leat 1828, mai 6, ne-am scos pecetluit de la părintele episcop Chesarie și am început a lucra și a clădi schitul Crasna în plaiul Teleajenului. Și această carte am dăruit-o schitului. Cine a furat-o să fie într-un loc cu Iuda». A mai scris în continuare Nicolae sin Dinu Potlogescu : «Să se știe că la leat 1777, ghenar 4, duminică seara, m-a făcut maica mea Catrina pe mine Nicolai sin Dinu călugărul. Și cînd m-am însurat, eram de ani 20, și zile 23. Și am luat fata protopopului Voicu ot Fundeni. Și copii nu ne-am cîștigat. Și nunta (a fost) în ziua sfîntului Harala(m)pie. Și am trăit ani noo, luni 6 și a murit soția. Și am luat cinul călugăriei la schitul Crasna» ¹⁸.

Cele scrise în ultima parte a mențiunii amintite sînt confirmate și de «Maria sin răposatul protopop Voicul, soția dumnealui Nicolaie Pot(logescu) Izvoranul ot Izvoare», într-o danie pe care o făcea schiturilor Țigănești și Ghighiu, la 24 iunie 1827 ¹⁹.

D. Freamătul ctitoririi.

Data de 6 mai 1828, cînd s-a început lucrul, este prevăzută și în amîntitul pecetluit al episcopului Chesarie, după cum se va vedea. Însă, frămîntările în legătură cu ctitorirea începuseră de mai mulți ani.

Iată, de exemplu, că între documentele schitului se află și scrisoarea polcovnicului Panca, adresată starețului de la schitul Ghighiu. A scris Panca, între altele : «voiesc, aici în partea locului, a face... un schituleț, pe moșia noastră Izvoarele din sud Saac... cu toată cheltuiala mea»... ²⁰. El cerea starețului să roage pe episcop «a scoate și el o bla-

16. Arh. St. București, Schit Crasna IV/1.

17. Idem, IV/10.

18. E. Vîrtosu, *Mînăstirea Cheia (Prahova), Inscripții și însemnări*, în «Glasul Bisericii», XXII, 1963, p. 944—945.

19. Arh. St. Buc., M-rea Ghighiu, XII/6.

20. Arh. St. Buc., Schit Crasna, VI/14.

goslovenie prin pecetluit de a face (schitululețul)». Își motiva cererea pe faptul că-i spusese cumnatul său Dinu Izvoranu (Potlogescu) despre trecerea deosebită ce o avea starețul Arsenie la înțeleptul episcop.

Două amănunte trebuie neapărat reținute :

a) După formularea scrisorii, s-ar părea că polcovnicul este inițiatorul acestei ctitorii, promițând toată cheltuiala lui. Se va vedea dacă, și cât a respectat din toate acestea.

b) Tot polcovnicul amintește și de cumnatul său. De ce ? Pentru că postelnicul Constantin Potlogescu și fiul său logofătul Nicolae au fost în realitate inițiatorii și realizatorii acestei ctitorii, precum se va înțelege din cele ce urmează.

Episcopul fusese informat mai de mult despre hotărîrea de a se face un schit în apropierea Crasnei. Se pare că se formase chiar un nucleu și viitoarei chinovii sub conducerea unui monah Nil²¹, iar pentru cercetarea personalității ctitorilor, a donației lor și a locului unde se propunea ridicarea schitului, se făcuseră deja sondaje. De aceea doar scria episcopul în pecetluitul său din 20 aprilie 1828, către protopopul de la Teleajen : «S-a văzut înștiințarea ce faci în pricina cercetării poruncite de către noi pentru locul unde este a face logofătul Nicolae Izvoranul schit și pentru lucrurile ce ne-a arătat că va afierosi. Drept aceea, îți scriem ca, după ce vor lua sfârșit cît scriem dumnealui medelnicerului Mirzii prin empericlisita (sic !) scrisoare, ce într-adins se lasă deschisă a-i vedea coprinderea. Împreună cu dumnealui, să mergi la locul ce ne arăți că este mai îndemnat, unde, chibzuindu-se și cel cuviincios de o asemenea clădire, vei urma cu aceasta după orînduiala molitfii de începere»²².

Cît despre adevăratul inițiator, culegerea de documente care stă la baza acestei lucrări²³, conține și prima diată a celor doi adevărați ctitori Dinu-tată — și Nicolae fiu²⁴.

«Și această diată o încredințăm în cinstită mina sfinției sale părintelui stareț Arsene ot Ghighiu, ca să facă sfint schit pe moșia noastră, ce se numește Izvoarele din sud Saac, în Ursoaia, unde au dat și alți frați de moșie iscălitură de a se face». Iată dar de ce se adresa polcovnicul Panca starețului de la Ghighiu. Dinu nu-și destăinuise dorința sa de ctitorire numai starețului Arsenie sau numai cumnatului său Panca, ci tuturor consătenilor săi, frați de moșie. Panca încerca să se situeze în frunte, rămînînd să se vadă dacă își merita locul țintit.

Din această primă diată, istoricul este atras de cel puțin încă trei amănunte, în afară de migala cu care Dinu sin Radu Potlogescu își închina averea destul de însemnată pentru un moșnean.

21. Idem, V/11. Nu trebuie confundat cu viitorul Nil, adică Nicolae sin Dinu Potlogescu, care nu se călugărise încă în 1822.

22. Idem, IV/16.

23. Gion Ionescu, *Doc. priv. la ist. comunei Izvoare*, 1980, manuscris care va fi donat Arh. St. fil. Prahova.

24. Arh. St. Buc., Schit Crasna, V/8.

Mai întâi este mențiunea că o parte din averea sa provenea din zestrea soției sale Ecaterina, de la strămoșul acesteia, Ene vătaful de plai. Iată dar că Dinu nu a iubit biserica numai dintr-o pornire de moment. Dragostea lui pentru biserică era nativă, curată și hotărîtă însușire, moștenită de la tatăl său preotul Radu Potlogescu și susținută prin soția sa, de exemplul lui Ene vătaf, care ctitorise biserica din Homoricu, sat vecin, încă din 1744²⁵.

La data când își formula această diată (probabil prin 1817), Dinu Potlogescu nu-și putea imagina că el sau fiul său vor putea să materializeze visul lor. De aceea îl încredințează starețului Arsene. Din acest fapt se poate presupune că cel puțin Dinu Potlogescu și-a început noviciatul într-un monahism în schitul Ghighiu.

În sfârșit, cel de al treilea amănunt este faptul că Dinu s-a îngrijit și de biserica din Izvoare, unde oficiase tatăl său. «Lăsăm și aceasta asupra părintelui stareț Arsenie ot Ghighiu. Să pue, să se isprăviască (și) să șindrilească zidul, adică al bisericii de la Izvoare. Și să gătească chiliile, să bage niște bătrîni sau dascăli pentru a învăța copiii...». Aceasta arată că cei doi ctitori dispuneau de o spiritualitate multilaterală. Două dintre fațetele ei, ajutorarea bătrînilor scăpătați și stimularea învățămîntului, atît de rare în primul sfert al secolului al XIX-lea, sînt menționate expres chiar de Dinu.

Cea de a doua diată a celor doi principali ctitori a fost scrisă la 1 mai 1828²⁶. Numai după ce aceasta a fost prezentată episcopului Chesarie, probabil odată cu raportul protopopului de Teleajen, s-a eliberat pecetluitul de începerea lucrului amintit deja. Este o diată foarte interesantă prin conținutul său și care definește personalitatea celor doi ctitori. Formulată metodic și clar, cu aceeași frază îngrijită și un scris frumos, diata arată că Dinu, ca și fiul său Nicolae știau carte la un nivel mai elevat decît rudimentele de bucherit de care dădeau dovadă cei mai mulți știutori de carte ai timpului lor.

Prevederile relative la averea ce dăruiau schitului, prezentîndu-se în altă parte a lucrării, se reproduc numai două fraze din această a doua diată.

«Și după pristăvirea dumnealui, (adică a polcovnicului Panca, pe care îl lăsaseră clironom n.n.) să fie tot neamul dumnealui, fiindu-ne neam și ostenitor la acest lăcaș, din temelie și pînă la săvîrșire».

Iată dar că nu mai era vorba de cheltuiala polcovnicului, ci de simpla osteneală. Dinu și Nicolae Potlogescu mai scriau : «Însă acest schit este în muntele Ursoaia, în poale, în locul ce se numește Seciul, pe apa Crasnii, pe moșia noastră Izvoare, unde au dat și alți frați de moșie doaozeci de pogoane de loc hărăzit cu zapis». Se înțelege deci că vatra schitului avea o arie de 20 pogoane pe care le dăruiseră toți moșnenii devălmași.

Mai trebuie reținut că diata era semnată de : Chesarie schimonah, Neculai fratele, sin ego și Panca polcovnic. Celelate două semnături sînt ale preotului Matei, protopop de Teleajen și a episcopului Chesarie de Buzău, pentru întărirea diatei.

25. Gion Ionescu și Romeo Grosu, *Homoricenii, ramura Nicolae fiul lui Iordache căpitan*, comunicare la Comisia de Heraldică, Genealogie și Sigilografie în ziua de 17.XII.1981 și la fil. Prahova a Soc. de Istorie și Filologie, în Ploiești, la 9 iunie 1982.

26. Idem, III/13 și V/9.

Dacă în prima diată Dinu (Costandin), fiul lui popa Radu Pótlogescu, se presupune a fi fost numai postulănt la monahism, în cea de a doua, el era schimonah cu numele Chesarie. Chiar și fiul său Nicolae își începuse noviciatul, semnând ca «frate». După doi ani, la 25 august 1820, Nicolae devenise deja «Nil monahul, călugăr ot schitul Izvoarele»²⁷. Dinu primise metania în schitul Ghighiu, înainte de 1827²⁸.

Nici nu trecuseră doi ani de la începerea lucrului, că la 6 decembrie 1829, clădirea schitului a și fost tirnosită de însuși episcopul Chesarie «după puțină gătire în sfintul altar»²⁹.

Încă o dovadă care îl înfățișează pe destoinicul și întrepidul episcop ca încurajator al ctitoririi și rectitoririi multor locașe de rugăciune din eparhia sa³⁰.

La acea dată deci, schitul Izvoarele era gata «în zid roșu» și bine înțeles acoperit. Mai erau însă multe de făcut. Și iată-l pe polcovnicul Panca, ieșind din postura sa de ctitor, tocmai atunci, când «acest schit (era) intrat și în grea datorie», că-i lua «în silnicie, în zaptul dumisale, toată averea imobilă din Izvoare și alte părți ale schitului». În jalba sa către Divanul Judecătoresc, monahul Nil, fostul logofăt Nicolae, îi recunoștea osteneala de pînă atunci a polcovnicului, dar scria ritos că pîrîritul luase averea schitului tocmai pentru această osteneală depusă. Și sta lucrul «batalisit, neavînd de unde să se ajute» schitul. Dinu, adică Chesarie Potlogescu, era bătrîn și în slăbiciune, cauză din care inter venea Nil, fiul său.

Pînă la urmă, polcovnicul nu s-a putut menține în stăpînirea silnică a averii schitului. Dar nu a încetat a iscodi alte mijloace ca să-și însușească totuși din avutul schitului. În 1831 a reușit să convingă pe cumnatul său Chesarie pentru a face un schimb de bunuri. În acest schimb polcovnicul primea jumătatea schitului din muntele Bobul cel Mic. Schitul primea partea lui Panca din muntele Ursoaia și alte petece de pămînt în diferite alte localități. Schimbul era evident cu mult în favoarea polcovnicului. Abia peste patru ani, timp în care fostul postelnicele Dinu murise, a aflat episcopia. Chesarie episcopul a și pornit cu demersurile legale pentru anularea schimbului. Succesul îi era asigurat pentru mai multe motive: schimbul se făcuse fără știrea soborului și mai ales, fără aprobarea ierarhului căpetenie a eparhiei, apoi, schimbul era «cu totul păgubitor schitului»³¹.

Judecătoria județului Saac, însușindu-și toate aceste motive, a hotărît la 9 decembrie 1835, desfacerea schimbului. În motivarea hotărîrii sale, judecătoria arată că «Panca, hrăpind întru ale sale nedrepte cugetări, a maglisit pe acel Chesarie monahul și prin înșelăciune», a reușit să facă nedreptul schimb. Polcovnicul, «muncit fiind de vicleană cugețare, a pășit spre lăcomie cu a hrăpi dreptul schitului, iar nu de la sineși»³².

27. Idem, VI/15.

28. Arh. St. Buc. M-rea Ghighiu, XII/7 și 8.

29. Idem, Schit Crasna, VI/15.

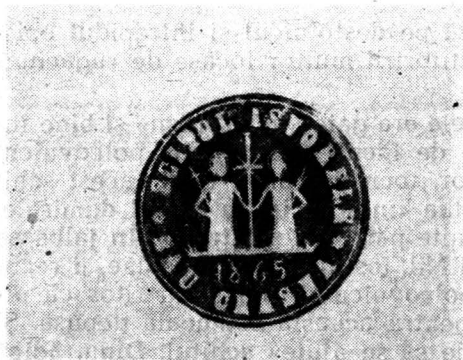
30. D. Furtună, *Chesarie episcopul Buzăului*, Buc., 1913, p. 13—17.

31. Arh. St. Buc., Schit Crasna, III/17.

32. Idem, III/16.

În adevăr, hotărîrea No. 187 din 9 decembrie 1835, a rămas definitivă și Panca urma să retrocedeze schitului și în fapt, jumătatea munte-lui Bobul cel Mic. Dar lucrurile nu s-au petrecut astfel.

Atît de strînse legături avea cu autoritățile locale, că și în 1848, adică după 13 ani, sentința 187 a judecătoriei Saac era tot neexecutată, iar cotropirea lui Panca nu încetase. Și între timp se desființase județul Saac și ca urmare judecătoria lui, muriseră 2—3 stareți, muriseră Che-sarie monahul ctitor și chiar Panca polcovnicul.

Primul sigiliu al schitului Crasna din 1865, reprezentînd Hramul Sfinților Împărați Constantin și Elena după numele ctitorului Constantin Potlogescu

Este de necrezut, dar negli-jența, tergiversarea și chiar reaua credință a subcîrmuitorilor de-a lungul acestor 13 ani este categoric dovedită³³, cu toate că Epifanie starețul tot alerga după dreptate «care acum se răsună în lume», referindu-se la țelurile revoluției din 1848³⁴. Pricina aceasta trebuia să capete totuși un sfîrșit, ceea ce s-a întîmplat după încă 6 luni de zbucium. La 8 iulie 1854, în urma unei împăciuirii, ieromonahul Epifanie ade-verea că a primit 3 289 de lei de la pitarul Moise Pănculescu, fiul fostului polcovnic, drept despăgu-biri pentru turburările de posesie

în muntele Bobul cel Mic. Trecuseră aproape 20 de ani³⁵.

Toate aceste răutăți ale polcovnicului n-au împiedicat pe stareții schitului să nu răspundă lui Panca cu mult bine. Creștin iubitor al ade-vărului, starețul Crasnei a sărit în ajutorul fiilor lui Panca într-o pri-cină în care moșnenii din Izvoare stăruiau să cotopească cei 128 de stînjeni care aparțineau pe drept casei răposatului Panca³⁶.

E. Despre zestrea imobilă a schitului.

Este de la sine înțeles că o colectivitate de aproximativ 30—50 de suflete, cît a reprezentat soborul din Crasna, nu ar fi putut trăi și evolua în timp, fără oarecare bază materială pe care să se sprijine, în vremea cînd cleștele feudaliității era în plină sfărîmăre și nici mai tîrziu, sub regimul burghezo-moșieresc.

Pe de altă parte, se știe precis că acest schit nu a fost ctitorit și în-zestrat din belșug de vreun voievod sau mare boier, nici de vreun negu-țător bogat³⁷ și nici cel puțin de un grup de alți oameni înstăriți³⁸, ca-

33. Arh. St. Buc., Bunuri mînăstirești, Schit Crasna, 1/1844.

34. Idem, 19.

35. Arh. St. Buc., Schit Crasna, IV/37.

36. Idem, III/21 și IV/35.

37. Gion Ionescu și Gr. Popescu, *Biserica Popa Soare. Monografie istorică*, în «Glasul Bisericii», XXXVIII, 1979, p. 825—852.

38. Gion Ionescu, *Schitul Cheia de pe Teleajen*, dactilo, I, II în portofoliul re-vistei «Glasul Bisericii» la 3.X.1979.

zuri în care averea ar fi făcut din Crasna o adevărată feudă. Schitul Crasna s-a ridicat și s-a dezvoltat în principiu pe averea și din averea unei singure familii de moșneni, Dinu Potlogescu din Izvoare. Toate celelalte danii, indiferent de natura lor, n-au fost decât simple adăugiri, care n-au putut dubla valoarea mai ales morală a daniei primordiale. Aceasta arată ab initio că schitul Izvoarele de pe Crasna a dispus de o zestre ce poate fi socotită cel mult ca suficientă, dacă se ține cont de numărul persoanelor ce trăiau acolo, de nevoile de completare și întreținerea clădirilor și acareturilor necesare unei astfel de colectivități.

Se poate spune chiar mai mult. Schitul Crasna n-a dispus nici de această avere, decât numai într-o redusă măsură, dat fiind că pseudocitorul Panca polcovnic îi răpise inițial totul, apoi muntele Bobul cel Mic, al cărui proces mai continua și după 13 ani.

Mai era ceva. Perioada aceasta de stăpânire, plină de șicane și cheltuieli, a durat abia trei decenii. Odată cu secularizarea, iluzia proprietății funciare pentru schit a dispărut. În schimb, odată cu secularizarea, societatea românească a luat pe propriii săi umeri, sarcina de întreținere a chinoviilor și chinovienilor lor, așa cum făcuse cu trei decenii mai înainte cu învățămîntul primar, una dintre cele mai mari cuceriri ale poporului român la acea vreme.

Trebuie precizat că nu se pot menționa toate documentele referitoare la această avere. Asemenea mențiuni ar umple zadarnic spațiul, cu amănuntele lor lipsite de importanță pentru această lucrare. Autorul găsește de ajuns să citeze câteva dintre ele și anume pe cele mai semnificative.

Mai întâi este a doua diată a celor doi ctitori: Dinu (Chesarie) și Nicolae (Nil), Potlogescu. Desprinzîndu-se de viața mirenească, aceștia au dăruit schitului lor cei 227 de stînjeni din care 178 proveneau de la soție, respectiv mamă, Catrina, «coboriți cu stăpînirea» de la căpitanul și apoi vătăful de plai Ene Bratocescu³⁹, patru case pe pivnițe de piatră, din care trei cu prăvălii, toate în Izvoare, o căruciumă cu «salon» în muntele Teleajen, în drumul Brașovului⁴⁰, două mori pe Crasna și una pe Teleajen, o pivă cu patru ciocane pe Crasna, zece pogoane de vie păragină în dealul Găgenilor. Se mai pot menționa 50 de vase diferite pentru borhot, țuică sau vin, cazanul (alambicul) pentru fabricat rachiu, stupi, vite corne, cai, rîmători și 1 500 vedre de borhot⁴¹.

La acest dar cu care s-a pornit, s-au alăturat cu vremea și alte danii. Astfel, la 4 iunie 1833, schitul primea 11 stînjeni cu casă și analogia lor din munte de la Nicolae sin Ion Puiu, cu condiția ca schitul să plătească

39. Gion Ionescu, *Homorîcenii*, comunicare prezentată la ședința Comisiei de Heraldică, Genealogie și Sigilografie, în ziua de 17 dec. 1981. -

40. Actuala șosea Vălenii de Munte — Cheia nu exista pe atunci decât ca un drum foarte greu accesibil. Legătura cu Brașovul, cu carele, se găsea pe drumul Văleni, Drajna de Jos, Ceraș, Slon, plaiul Virful lui Crai, Tabla Buții (Vezi Gh. M. Zağariț, *Trecătorile pe Valea Teleajenului*, în «Anuarul de Geografie și Antropogeografie», III, 1911—1912, p. 62—100.

41. Arh. St. Buc., Schit Crasna, III/13; vezi și Gion Ionescu, *Istoria moșiilor Teișani*, manuscris, 1980, sau Gion Ionescu, *Penetrația domeniului feudal în moșia Teișani*, comunicare la ședința din 16.XII.1981 a Soc. de Ist. și Filologie, filiala Prahova.

polcovnicului Panca, mereu același Panca, 200 de taleri, pentru a-i scoate de sub zălog⁴².

La 9 octombrie 1834, Angela Mălăiasca dăruia niște petece de vie în dealul Mălăeștilor cu pivniță și vase, fără să se arate suprafața sau răzoarele⁴³. După 13 ani, la 7 noiembrie 1864, schitul era nevoit să vîndă această vie «spre ajutor la întîmpinarea altor trebuințe»⁴⁴. Aprobarea din partea Departamentului Credinții era semnată de Petrache Poenaru, unul din ctitorii învățămîntului public sătesc.

Bucăți mari de vie, mai ales păragină, a primit schitul și de la Mihalache Nicolae, în dealul Valea Săracă⁴⁵.

La 12 decembrie 1835, schitului i se dăruiau trei pogoane de vie, cu embatic pe moșia mînăstirii Glavacioc, în dealul Cernăteștilor, de la preotul Ene sin Radu din satul Dîrvari. «Și am mai dat trei buți i un hîrdău i o pîlnie și patru cosoare i un cofer i șopronul, ulucile și case ce se vede»⁴⁶.

După 10 ani, octombrie 1845 schitul cumpăra cu 3 000 de lei, două pogoane și trei cezvîrți de vie în Valea Călugărească, de la Zoița păhărnicăsa Caramlău⁴⁷.

S-a păstrat o listă de veniturile schitului Crasna, întocmită de starețul Epifanie ieromonah la 1 iunie 1847. Schitul obținuse în acel an un venit de 5 300 lei. Din această sumă, 800 de lei îi reveneau schitului din «arenda unui herăstrău pe apa Crazna». Cu scrisul său foarte frumos, Epifanie nu a uitat să menționeze și efectivul Crasnei, «Părinții care se află în soborul acestui schit sînt, cu frații dimpreună, în număr de cincizeci»⁴⁸.

Merită a fi semnalate încă două donații, atît pentru valoarea lor, cît mai ales pentru ineditul cu care se prezintă cauzele care le-au determinat.

Prin 1857, preotul Ion, duhovnic în mahalaua Prăjani a tîrgului Slănic din județul Prahova, cerea subcîrmuirii de Teleajen să oblige pe curatorii și cumnații lui, Nicolae Stănică și Tache Brumaru, a preda schitului Crasna averea lui. Preotul fusese arestat sub bănuiala că-și asasinase soția, iar averea încredințată celor doi curatori.

«Acum, după ce s-a cunoscut inocența mea prin sentință judecătorească, văzîndu-mă depărtat de slujba bisericească și nemaivînd mulțumire să trăiesc în soțietate, m-am hotărît cu stărnornicie și m-am închinat la sfîntul schit Crasna, cu zel de călugărire»⁴⁹. Schitul era rugat să achite cei 40 de galbeni «evropenești» lui C. Chelaru din Slănic, pe care îi luase preotul împrumut pentru a duce cheltuielile procesului⁵⁰. Datoria fusese preluată între timp de unul dintre «ipitropisiți»⁵¹ curatori ai preotului, anume Nicolae Stănică.

42. Idem, III/16.

43. Idem, VIII/9.

44. Idem, VIII/15.

45. Idem, XII/2, 3 și 4.

46. Ibidem, VIII/11 și 12.

47. Idem, VIII/12 c.

48. Idem, IV/30.

49. Idem, XI/4.

50. Idem, XI/1.

51. Idem, XI/2.

A fost nevoie pentru a se scoate averea din mîna lui Stănică și de intervenția hotărîită a lui Epifanie stareț Izvoranu: «Și eu, care păstrez cîrmă acestui schit, viu și reclam averea sa... ca să mi se predea, împreună cu socoteală lămurită... datorita ce am de a îngriji de existența acestui preot, pe carele l-am și așezat la mînăstire»...⁵². Se obliga a plăti cheltuielile și datoriile sale. Averea preotului consta dintr-o vie «în dealul Cuibului»⁵³. Judecata se mai purta și în 1860⁵⁴.

Iată și al doilea caz.

Simțindu-și moartea pe aproape, pitarul Ștefan Macovei din Starchiojd, județul Saac, azi în Prahova, își întocmea diata la 25 august 1819⁵⁵. Rămîneau în urma lui patru fii: Dumitrache (cel Mare), Nicolae, Iancu și Dumitru cel Mic. Lui Nicolae i-a lăsat 708 stînjeni în moșia Părepa, zisă și Inoteasca, afară de alți 120 stînjeni afierosiți danie bisericii din acel sat, tot sub clironomia lui Nicolae. Acesta mai primea și 9 pogoane vechi de vie în dealul Dumbrăvii de la Tohani și unele locuri de casă în sat, la Starchiojd.

Cercetîndu-se catagrafia din 1838 a satului Starchiojd se află înscris un «Costache sin Nicolae pitar Ștefan Macovei, nepot de pitar» de 26 de ani, holtei și mut, fără grai⁵⁶. Așadar, se pare că Nicolae murise înainte de 1838 și lăsase, odată cu întreaga avere, un singur fiu, Costache mutul. Viața lui Costache a fost un chin neînterupt, mai ales că, însurîndu-se, soția i-a adus alte negre supărări. Pentru infirmitatea și neputința sa de a comunica cu ceilalți oameni, Costache fusese pus sub epitropie.

În 1842, mai 10, slugerul Constantin Nenișor, epitropul său, cerea tribunalului Saac să fie desărcinat de această obligație⁵⁷, întrucît Costache Macovei se împăcase cu soția care putea îngriji de avere. Probabil că prin 1854, rudeniile nevolnicului Costache cereau episcopiei de Buzău să aprobe intrarea lui în rîndul călugărilor la schitul Crasna, deoarece el însuși voia și fusese «închinat cinului călugăresc» chiar de părinții lui. Și pentru că «despicarea căsniciei sale cu soția sa Maria» aștepta o neîndoielnică sentință de divorț din partea consistoriului spiritual al eparhiei Buzău, ceea ce s-a și întîmplat la 15 iulie 1854⁵⁸, rudeniile amintite îl afierosiseră de asemenea schitul Crasna, cu tot avutul său. Costache mutul a primit în monahism numele de Chesarie⁵⁹. A decedat în 1877⁶⁰.

52. Idem, XI/5.

53. Idem, XI/3.

54. Idem, XI/6.

55. N. Iorga, *Izvoade de cheltuieli, socoteli, diate din colecții private*, în «Bul. Com. Ist. a Rom.», IV, 1925, p. 153—158, Arh. St. Buc., schit Crasna, I/31.

56. Arh. St. Buc., Catagrafii, 1838, județul Secuieni, plaiul despre Buzău, no. 91, II, f. 542—571, rubrica 241.

57. Arh. St. Buc., Schit Crasna, I/12.

58. Ibidem, I/9.

59. Idem, M. Culte, 99/1873, f. 3 și 42.

60. Ibidem, 98/1878.

Averea sa a trecut în supravegherea schitului la 20 decembrie 1855, de la Obșteasca Epitropie⁶¹. Treburile însă nu se lămuriseră nici în 1858⁶², Abia în 1859 rudele lui Chesarie monahul se «lepădau» de cli-nonomia acestuia⁶³.

Este de menționat că averea lui Chesarie Macovei nu a intrat în pa-trimoniul schitului Crasna, ci numai sub epitropia sa, după cum se va vedea mai jos. Însă schitul Crasna a trebuit să poarte ani în șir judecăți cu fosta soție a lui Chesarie⁶⁴.

Este de înțeles că o astfel de avere a schitului fărâmițată și răspin-dită prin multe locuri, mai mult sau mai puțin depărtate, să ridice pro-bleme. Din această cauză părțile de moșie se arendau⁶⁵. Pe de altă parte, munca în regie proprie nu era posibilă, deoarece claustrarea și disciplina monahală nu s-ar fi putut aplica cu rigurozitate.

Printre supărările încercate de conducere sau chiar de întreaga obște monahală din Crasna, în afară de cele provocate de Panca, de curatorii preotului Ion din Prăjani, de Marița Macovei, au mai fost cele cu moș-nenii Isvorani sau alți vecini răzași, dar care nu se înscriu în țelul ace-s-tei lucrări.

De aceea, o primă grijă a stareților Crasnei a fost să ceară hotărni-cirea părții ei de moșie. Însă nenorocul i-a urmărit și în această cerere a lor. Hotarnicul numit de Judecătoria județului Saac a fost Ion Cera-șanu din Vălenii de Munte, încă din 1841. Cerașanu a dat dovadă de nespusă neglijență. Așa se face că la jalba protosinghelului Epifanie, Ju-decătoria Prahova dojenea pe Ion Cerașanu: «Prezidenția cu mirare văzînd că dîmneavoastră, într-un așa de îndelungat termen de 12 ani, nu ați desăvîrșit acea hotărnicie... cît mai în grabă să o desăvîrșiți în Judecătorie... nemiadăstînd și altă pohtire»⁶⁶.

Evenimentul care a pus în cumpănă existența proprietății imobiliare a schitului Crasna a fost secularizarea averilor mînăstirești. Schitul Crasna nu avea cum să fie exceptat de la această realizare epocală a domnitorului Alexandru I. Cuza și a echipei sale ministeriale, care avea să aducă în patrimoniul statului o imensă avuție publică, rău și uneori abuziv administrată pînă atunci.

Iată «proprietățile schitului» la 4 octombrie 1862, înscrise în cata-grafia întocmită de comisia M.C.I.P. cu ocazia orînduirii ca stareț a ie-romonahului Paisie⁶⁷: 238 stînjeni moșie în hotarul Izvoarele în devăl-mășie ;

140 de stînjeni în muntele Ursoaia, de asemenea în devălmășie ;
60 de stînjeni în toți munții hotarului Izvoarele ;

61. Idem, Schit Crasna, I/4 și 83.

62. Ibidem, I/98.

63. Ibidem, I/101.

64. Arh. St. fil. Ilfov, C. Apel, S. II, 18/1857, f. 6.

65. Arh. St. Buc., Schit Crasna, IV/34, 36, 38 și 39.

66. Ibidem, V/14.

67. Idem, M. C. I. P., 1356/1863, f. 26—33.

1 slon pe Teleajen, în poalele muntelui Bobu, cu o clădire cu două odăi și un grajd și cu livezi în jurul lui ;

1 metoh cu 4 pogoane loc cu livezi de pruni și curte, în satul Izvoarele ;

3 cârciumi în satul Izvoarele, din care una cu livezi de pruni și loc de arătură în jur, iar două numai clădirile și curțile lor ;

2 mori cu câte o roată pe apa Crasnei ;

1 piuă pe apa Crasnei ;

1 vie la Pleașa de aproximativ 11 pogoane ;

1 vie la Cernătești de 8 pogoane ;

1 vie la Valea lui Seman de șapte pogoane, din care 5 lucrătoare ;
1 metoh în Ploiești, mahalaua Sfinții Voievozi (clădire, curte, grădină) ;

1 loc de 30 stînjeni la uliță, cu o căscioară ruinată în București mahalaua Hagiu ;

1 moșie la Parepa, plasa Cricov : cîmp, fineață, arătură, cârciumă, șase clăcași, metoh în mijlocul acestei moșii.

Iată în rezumat și ceea ce i s-a luat din imobilele schitului cu ocazia secularizării din 1864 :

— partea din muntele Bobul cel Mic ;

— morile din Livezi și de la Vine ;

— fierăstrăul de pe **Crasna** ;

— 14 stînjeni din poeni, cu 3 cârciumi și 20 de clăcași (chiriași).

— partea din Slon.

Rămîneau în seama schitului :

— partea din moșia Parepa pentru semănături ;

— trei vii și

— livezile din jurul schitului pentru hrana vitelor ⁶⁸.

Se va vedea că nici aceste rămășițe n-au fost respectate.

Într-o atare situație este de așteptat ca efectivul chinovienilor din Crasna să se fi redus ⁶⁹.

GION IONESCU

BISERICA CURTEA VECHĂ DIN BUCUREȘTI

Veche capitală a Țării Românești, orașul București păstrează numeroase monumente de artă religioasă medievală, printre care o serie de biserici și mănăstiri vechi începînd din secolul al XVI-lea, de cînd orașul a devenit reședința statornică a voievozilor munteni.

Printre cele mai importante monumente de acest fel se găseau, în chip firesc, bisericile construite la vechea curte domnească (numită după părăsirea ei, în 1775, «Curtea Veche»), lăcașuri din care se mai păstrează azi în ființă doar biserica Buna Vestire, numită în trecut «biserica domnească mare», sau «biserica de jos», spre a

68. Idem, M. Agr. Dom., Bunuri Mici, 167/1864, f. 2 v. și 216/1864, f. 1 și urm.

69. Eventualele concluzii se vor prezenta la definitivarea lucrării.

se deosebi de «biserica de sus», cu hramul Sf. Ioan Botezătorul, construită în sec. XVII și demolată în secolul trecut.

În apropiere de Piața Unirii, la întretăierea străzilor Căldărari și 30 Decembrie, peste drum de vestitul han al lui Manuc, se înalță silueta impunătoare a unei biserici despre care puțini trecători știu că este *cea mai veche biserică din București*, că a fost lăcaș de închinăciune pentru mulți din domnii Țării Românești, că aici s-au rugat cu credință și evlavie Mihai Viteazul, Matei Basarab, Șerban Cantacuzino, Constantin Brîncoveanu și alți iluștri voievozi din veacurile XVI—XVIII. Inconjurată de flori și verdeață, *biserica este o adevărată bijuterie a artei vechi românești*, apreciată ca atare de toți specialiștii ¹.

Pentru datarea bisericii dispunem de mai multe știri. În pisania pusă de Ștefan vodă Cantacuzino deasupra ușii de intrare (și care a înlocuit vechea pisanie din sec. XVI) se spune: «Această sfântă și dumnezeiască biserică, unde să cinstește hramul Blagoveștenia preaslăvitei Născătoarii de Dumnezeu și pururea Fecioarii Mariei, din temelie ei iaste zidită de bătrânul Mircea vodă și în urmă de fiu-său, Pătrașco vodă, cu frații săi, Radul și Mircea cel Tânăr, o au înfrumusețat și o au zugrăvit» ².

Din textul pisaniei rezultă deci că biserica a fost zidită de Mircea Ciobanul, probabil în a doua domnie (1558—1559), fiind terminată și zugrăvită de urmașul său, Petru cel Tânăr (1559—1568).

Cronica țării — redactată la mijlocul sec. XVII pe baza unor însemnări mai vechi — afirmă și ea că Mircea Ciobanul ar fi făcut «biserica cea domnească din București», unde a fost îngropat la 21 sept. 1559 ³, dată acceptată în general pentru terminarea construcției lăcașului.

Informațiile din pisanie și din cronică sînt confirmate de un document din 13 mai 1563, în care este amintită prima oară biserica domnească, de curînd terminată ⁴.

Paternitatea lui Mircea Ciobanul asupra lăcașului i-a fost recunoscută și prin faptul că chipul său și al doamnei Chiajna — apriga fiică a lui Petru Rareș și soția lui Mircea vodă — se păstrează în tabloul votiv, aflat pe latura nordică a peretelui.

1. Lucrarea de față are la bază o monografie mai mare despre bisericile de la Curtea Veche, a aceluiași autor, ce apare în «Glasul Bisericii».

Bibliografia mai veche este indicată de N. Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din București*, Buc., 1961, p. 198. La titlurile cunoscute autorului la acea dată s-au adăugat numeroase altele, dintre ele amintim: Ioan Dărvărescu, *Din trecutul bisericii domnești Curtea Veche, actuala biserică «Sf. Anton» — Curtea Veche din București*. Arhimandritul Visarion («Glasul Bisericii», XVI, 1957, nr. 10—11, p. 692—718); Nicolae Vătămănuș, *Bisericile Curții Vechi (ibidem, XVIII, 1959, nr. 3—4, p. 288—294)*; M. Cazacu, *Cea mai veche biserică din București: biserică doamnei Maria (ibidem, XXV; 1966, nr. 9—10, p. 845—853)*; Ioan Dărvărescu, *Din trecutul bisericii domnești Curtea Veche din București — actuala biserică «Sfîntul Anton» — Curtea Veche (ibidem, XXVI, 1967, nr. 5—6, p. 555—596)*; idem, *Noi contribuții la cunoașterea trecutului fostei biserici domnești Curtea Veche din București, actuala biserică Sf. Anton (ibidem, XXVII, 1968, nr. 1—2, p. 138—147 + 4 pl.)*; Cristian Moisescu, *Biserica Curtea Veche*, Buc., 1967; Panait I. Panait, *Curtea domnească din București în secolul al XVI-lea («Buletinul Monumentelor istorice», 1973, nr. 2, p. 3—9)*.

2. *Inscripțiile medievale ale României*, vol. I, *Orașul București*, Buc., 1965, p. 245—246, care indică și lucrările unde a mai fost publicată inscripția, începînd din 1862.

3. *Istoria Țării Românești, 1290—1690. Letopiseșul Cantacuzinesc*, ed. C. Grecescu — D. Simonescu, Buc., 1960, p. 50.

4. *Documenta Romaniae Historica*, seria B, vol. V, Buc., 1983, p. 292.

Trebuie să mai menționăm și faptul că — în aceeași perioadă cu biserica — Mircea Ciobanul a întreprins și o serie de lucrări de refacere la vechea reședință domnească din București, căreia îi lipsea la acea dată un lăcaș de rugăciune. «Considerațiile privitoare la atribuirea rolului de ctitor al palatului voievodal lui Mircea Ciobanul și urmașilor săi imediați se bazează pe știrile privitoare la rămânerea sa aproape permanentă la București, pe studiul tipologic al vestigiilor și pe inventarul arheologic surprins în situații stratigrafice certe»⁵.

După construirea ei, noua curte domnească a devenit centrul economic al orașului: pe lângă ea trecea Ulița Mare (menționată la 24 iulie 1587); în jurul și în apropierea ei s-au așezat meșteșugarii și negustorii din capitală; ulițele unde s-au stabilit aceștia — numite mai tirziu Blănari, Șelari, Mămulari, Bolangii, Bărbieri, Lipscani etc. — se găseau în preajma curții domnești; tot lângă curtea domnească exista și «pazarul» (= piața) orașului, amintită prima oară la 13 mai 1563, în același document cu biserica domnească.

«Încă de la zidirea ei și pînă spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea, istoria zburcumată a acestei biserici se va împleți cu istoria curții domnești pentru care a fost construită. Vor suferi deopotrivă vitregia vremurilor și vor cunoaște aceleași nenumerate refaceri și transformări, ca urmare a atitor distrugerii întîmpinate»⁶.

Pentru plasarea monumentului în contextul clădirilor curții domnești, este bine să precizăm de la început că «peretele de est al palatului voievodal se afla la numai 10 m față de intrarea în biserică. Aproximativ pe axul longitudinal al lăcașului se păstrează, în zidul edificiului domnesc, culoarul de acces spre sala tronului și apartamentele domnești»⁷, aceasta dovedind apropierea dintre casele domnești și biserică, unde accesul se făcea direct din palat.

Biserica era acoperită cu țigle smălțuite, de culoare verde închis. În cursul săpăturilor arheologice executate în anul 1953 s-au găsit fragmente din aceste țigle, înlăturate probabil la reparațiile din vremea domniei lui Ștefan Cantacuzino. «Această învelitoare sclipitoare dădea monumentului, ale cărui fațade aveau cunoscuta pozoabă de arcaturi și panouri de cărămidă aparentă, un aspect policrom deosebit de bogat»⁸. În această vreme biserica domnească era cea mai importantă construcție religioasă din capitală.

De abia construită și pictată, biserica Curții Domnești din București a trecut printr-o grea încercare în timpul domniei lui Mihai Viteazul, cînd oștile lui Sinan pașa au prîjolit capitala Țării Românești; în acest incendiu a fost arsă «pînă la temelie» biserica doamnei Maria, situată în apropierea bisericii Buna Vestire. Nu

5. Panait I. Panait, *Curtea domnească din București în secolul al XVI-lea* («Buletinul Monumentelor istorice», 1973, nr. 2, p. 4). Ținînd seama de faptul că fundația noului edificiu al caselor domnești pornește dintr-un strat gros de cărbune și pămînt înroșit, care indică un mare incendiu, ca și de acela că ultima monedă descoperită în săpături poartă data de 1553, s-a admis ipoteza că aceste case au fost construite după jaful otoman din 28 februarie 1554 (C. C. Giurescu, *Istoria Bucureștilor*, p. 57). Biserica a fost construită probabil după terminarea casei domnești, dar în legătură cu aceasta; așa se explică faptul că ușa păstrată pe latura de est a casei voievodale corespunde axului bisericii Curții («Buletinul Mon. istorice», 1973, nr. 2, p. 9).

6. Cristian Moisescu, *op. cit.*, p. 5.

7. D. Almaș și Panait I. Panait, *Curtea Veche din București*, București, 1974, p. 95.

8. *București. Rezultatele săpăturilor arheologice și ale cercetărilor istorice din anul 1953*, Buc., 1954, p. 204.

avem însă știri despre arderea acesteia din urmă, dar faptul că domnii de după Mihai Viteazul i-au făcut numeroase danii constituie o dovadă că biserica se afla în funcție ca lăcaș de rugăciune al curții domnești.

Lăcașul a avut probabil de suferit de marea pradă a turcilor și tătarilor care au pustit orașul București. Într-un document din 13 iulie 1669 se arată că, în cursul acestor triste evenimente «fost-au pierit cărțile bisericii domnești de răutăți»⁹.

Una din calamitățile cele mai de temut în trecut au fost incendiile, care s-au abătut adeseori și asupra curții domnești; de pildă, în august 1712, în cursul unui incendiu, au ars acoperișul unei «perechi» de case, mai mici, până la pământ. În februarie 1718, un alt mare incendiu pustiește centrul orașului, când ard și clădirile din curtea domnească, scăpând numai «casele boltite», cum spune un cronicar contemporan¹⁰. Nu știm însă dacă aceste incendii au afectat și biserica, ce nu este amintită în mărturiile invocate.

În decursul vremii biserica a fost locul de desfășurare a multor ceremonii impresionante, în primul rând ceremonia ungerii domnilor Țării Românești care-și aveau reședința în casele domnești din apropiere și a jurământului de credință depus aici de boieri și slujitori¹¹.

Biserica a suferit o serie de transformări în vremea domniei lui Ștefan Cantacuzino (1714—1716), transformări menționate în pisania aflată deasupra ușii de intrare. Iată textul: «Iară când a fost acum, în zilele blagocestivului și creștinului domn, Io Ștefan Cantacuzino voevod, domnia sa, pentru podoaba acestii sfinte biserici, au deschis ușa fiind fost foarte strîmtă, făcînd-o de piatră precum să vede și o au înfrumusețat atât pe dinlăuntru cu frumoase icoane și podoabe, cât și pe dinnafară precum să vede, întru slava marelui și atotțitorului Dumnezeu și întru pomenirea a lui, a părinților și a moșilor lui, săvîrșindu-se de lucrul ei la leat 7223 (1715), avgust 20»¹².

Din textul pisaniei rezultă că Ștefan Cantacuzino a făcut frumosul portal de la intrare, care a înlocuit o ușă mai strîmtă, a adăugat în interior unele icoane și «podoabe» (e vorba de o nouă zugrăveală) și a împodobit lăcașul în exterior. După unele opinii, domnul a schimbat «cu totul aspectul fațadelor întregului monument. Acestea au fost îmbrăcate cu o tencuială albă, foarte îngrijit lucrată, împărțită cu rosturi bizotate în panouri, imitînd o fațadă de piatră de talie»¹³.

Mesterii domnului au demolat peretele masiv care despărțea pînă atunci naosul de pronaosul bisericii, înlocuindu-i cu trei arcade ce se sprijineau pe coloane de piatră. După cum arăta arhitectul Horia Teodoru — conducătorul restaurării din 1928—1935 — «în biserică se mai aflau cele patru coloane de piatră, frumos cioplite, pe care le pusese în 1715 Ștefan Cantacuzino, cînd dărimase peretele masiv care despărțea pînă atunci naosul și pronaosul. Aceste coloane nu sînt figurate în planul vechi, deși avem probe că mai existau la acea dată, căci au fost doborîte

9. G. Potra, *Documente privitoare la istoria orașului București*, vol. I, Buc., 1961, p. 143.

10. N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 33.

11. Vezi și Panait I. Panait și D. Almaș, *op. cit.*, p. 98, care subliniază importanța deosebită a bisericii pentru istoria Țării Românești: «Mulți dintre domnii țării, pînă la Gheorghe Bibescu, au primit ungerea în scaunul bătrînilor Basarabi în acest lăcaș. Fiind biserica principală a Curții, aici erau primiți marii prelați ai ortodoxiei răsăritene, unii din solii popoarelor și statelor vecine».

12. *Inscripțiile medievale ale României, I, Orașul București*, p. 246.

13. *București. Rezultatele săpăturilor arheologice*, p. 204.

numai mai târziu. Bucăți din fusurile lor s-au găsit reintrebuințate în zidăria de umplutură a arcadelor de trecere dintre cele trei biserici, umplutură ce nu s-a făcut decât atunci când bisericile laterale nu mai existau»¹⁴.

În secolul XVIII — când mai exista o altă biserică în curtea domnească — biserica veche a fost numită biserica «de jos». Ea este amintită cu diverse prilejuri, când aici s-au petrecut unele evenimente memorabile pentru oamenii acelor vremuri.

În același secol al XVIII-lea biserica a suferit și alte modificări. Dintr-un document din 20 oct. 1758 rezultă că vodă Constantin Mavrocordat mărise mult lăcașul, adăugându-i «două paraclise alătura cu biserica cea mare»¹⁵.

După cum au dovedit cercetările arheologice efectuate cu prilejul restaurării monumentului, cele două capele laterale adăugate ctitoriei lui Mircea Ciobanul se aflau de-a lungul pronaosului și naosului pînă la jumătatea absidelor laterale. Ele figurează și în planul curții domnești din 1799, în care biserica are o formă mult lărgită pe laturile de nord și sud; acesta este singurul document cartografic în care biserica este reprezentată împreună cu paraclisele.

După cum arată arhitectul Horia Teodoru, «pe vremea aceea biserica Domnească avea trei altare, cum avea, după mai multe transformări, și biserica domnească Sfântul Nicolae din capitala Moldovei. Urmele catapetesmelor de zid ale celor două biserici laterale ne dovedesc îndeajuns prezența acestor altare. Cele trei biserici comunicau între ele prin deschideri arcate, practicate în groasele ziduri ale pronaosului bisericii lui Mircea Ciobanul»¹⁶.

Urmele zidurilor fostelor paraclise se văd și astăzi în curtea bisericii, sub forma unor pavaie lângă temelii; se mai văd, de asemenea, locurile pe unde ele comunicau cu biserica.

Săpăturile arheologice din 1953, executate în interiorul celor două capele anexe ridicate de Constantin Mavrocordat pe laturile de nord și de sud ale bisericii, «au arătat că pe latura de sud, sub fundația acestei capele, se află, spre vest și spre sud, o fundație mai veche și mai largă, care spre est indica un început de absidă mai puțin dezvoltată decât aceea a capelei de mai târziu»¹⁷. Problema acestei fundații mai vechi nu a fost lămurită de săpăturile din 1953.

Săpăturile efectuate în jurul bisericii au dovedit că cele două capele laterale ale lăcașului, desființate după incendiul din 1847, erau acoperite cu olane.

Cele două paraclise aveau preoți separați, judecînd după «odăjdiile ce le-au făcut măria sa domnul nostru, Io Constantin Nicolae voevod, pentru paraclise»¹⁸.

Spre sfîrșitul sec. XVIII unul din aceste paraclise (cel din dreapta) se afla în grija breslei bucătarilor din București; într-o anafora a mitropolitului și a marilor boieri către domn, din 10 iulie 1793, se spune că bucătarii «au arătat și altă evlavie la sfînta biserică ot curtea gospod (= domnească) cea veche, că cu a lor cheltuială au împodobit un paraclis cu candelile de argint și alte trebuințe, avînd și un om tocmit și orînduit de poartă grije a le aprinde totdeauna, cu untdelemn și luminări de la dînșii, avînd și tejghea cu luminări de ceară, care tot norodul cîți merg la biserica cu

14. «Buletinul Comisiei Mon. istorice», 1943, p. 122.

15. G. Potra, *Documente privitoare la istoria orașului București*, I, p. 442.

16. «Buletinul Com. Mon. istorice», 1943, p. 122.

17. *București. Rezultatele săpăturilor arheologice*, p. 205.

18. Acad. R. S. România, ms. 403, f. 10 (condica bisericii Curtea Veche din 1762).

înlesnire găesc de cumpără și aprind în sfânta biserică; pentru care una ca aceasta bună orînduială și noi găsim cu care ca să se urmeze după cum și pînă acum»¹⁹.

După cum declara Alexandru vodă Ipsilanti la 1775, «chiverniseala de viață» a preoților, diaconilor, dascălilor, cîntăreților și grămăticilor mireni de la bisericile domnești de jos (Buna Vestire) și de sus (Sf. Ioan Botezătorul) «totdeauna au fost din milele domnilor, după cum se adeverează din privilegiurile ce au din trecutele vremi de la cei mai dinainte răposai pravoslavnici domni care au stătut oblăduitori creștinescului acestui scaun»²⁰. Într-adevăr, din numeroase documente ce ni s-au păstrat, rezultă că clerul și personalul deservent al bisericilor domnești s-a bucurat în decursul veacurilor de multă «milă» din partea domnilor Țării Românești, care le-au acordat cu generozitate o serie de avantaje materiale, într-o vreme în care clerul avea numai venituri din slujbe.

Trebuie să arătăm că, față de clerul obișnuit din restul orașelor și satelor Țării Românești, clerul și personalul deservent al bisericilor domnești de la Curtea Veche s-au bucurat de o situație privilegiată, beneficiind de numeroase scutiri de dări (într-o epocă în care fiscalitatea era principala greutate ce apăsa asupra locuitorilor), danii în bani de la domnie, ca și de unele proprietăți situate în jurul curții domnești (moară pe Dîmbovița și locuri de prăvălii).

După desființarea reședinței domnești și mutarea ei în noua curte de lângă mănăstirea Mihai Vodă, în vremea domniei lui Alexandru-Ipsilanti, biserica domnească a rămas singura clădire din complexul impresionant de construcții de la Curtea Veche care va mai dănu, deși va trece prin încercări grele.

Biserica domnească a ars la 28 august 1804, după cum rezultă dintr-o însemnare contemporană, în care se spune că incendiul — care a început pe strada Cavafilor și a prîjolit centrul capitalei — «au apucat spre pușcărie, arzînd iarăși de rînd cu pușcăriile, bisericeștii pușcăriei, au ars și toate casele și prăvăliile ce se făcuse de curînd în Curtea Domnească cea Veche și Biserica Domnească; trecînd focul pînă la poarta de sus a Curții Vechi Domnești... Au ars și podul de peste Dîmbovița de la poarta de sus»²¹.

Nu știm cît de mari au fost pagubele provocate de incendiu; după cum rezultă din cataografia din 1810, biserica era în funcțiune și în stare bună, ceea ce arată că stricăciunile nu au fost prea mari și că au fost reparate pînă la data catagrafiei.

După desființarea Curții Vechi, importanța bisericii domnești a început să scadă, iar pe terenul fostei reședințe voievodale au început să apară numeroase alte construcții care au înconjurat fosta biserică domnească, îndeosebi după ce acest teren a fost vîndut la mezat la 1798—1799, de Constantin vodă Hangerliu.

La 22 aprilie 1832 se constata că biserica domnească «cea din Curtea Veche» era «cu totul isterisită (= lipsită) de loc și de chilli, încît preoții să află lăcuind prin case cu chirie, pre la depărtate locuri»; din acest motiv se hotărăște să se construiască o «bina spre odihna bisericașilor» la poarta de jos a fostei curți domnești²² (unde biserica avea locuri dăruite de domnie).

19. V. A. Urechia, *Istoria românilor*, V, p. 287. Vezi și *ibidem*, VII, p. 121, unde se publică hrisovul breslei bucătarilor din 10 iulie 1797, în care se prevede că breasla avea în grijă sa «paraclisul ce este din dreapta la biserica domnească ot Curtea Veche».

20. *Ibidem*, II, p. 57.

21. N. Iorga, *Manuscriptele mănăstirii Cernica aflătoare azi la Academia Română*, Buc., 1902, p. 20—21.

22. G. Potra, *op. cit.*, II, p. 364.

Biserica nu era prea bine întreținută. În primăvara anului 1835 se constata că «din pricina neținerii în bună stare a învălitoarei de fier, s-au pricinuit simțitoare stricăciuni la zidurile și la bolta bisericii»²³. În același an s-au luat măsuri pentru «prefacerea învelitoarei» bisericii. Biserica fusese dezvelită de vînt încă din 1828, dar, din lipsă de venituri, nu putuse fi reparată²⁴.

Lăcașul a ars parțial în cursul marelui incendiu care a mistuit centrul capitalei la 23 martie 1847. Incendiul nu a cauzat însă prea multe stricăciuni bisericii; dintr-un raport al eclesiarhului Visarion aflăm că biserica, «din dumnezeiasca pronie, și a treia oară s-a mîntuit prin o deosebită minune de grozava ardere»²⁵.

Întrucît pîrjolul din 1847 a mistuit focarele de infecție din jurul bisericii, Visarion cere domnului aprobarea pentru mărirea curții lăcașului, pe care Constantin vodă Hangerliu, «cel fără de inimă, a strimtorat-o într-atîta, încît nici morții nu mai au unde să se îngroape».

Lucrările de reparație au început chiar în 1847, după proiectul întocmit de arhitectul iuncăr Belz, lucrările fiind săvîrșite de polcovnicul Banov. Ele au fost întrerupte în timpul revoluției din 1848, fiind reluate în 1849, după devizul întocmit de arhitectul I. Schlatter²⁶.

Lucrările executate după incendiul din 1847 au schimbat aspectul exterior al monumentului, care a devenit neo-gotic, stil la modă pe acea vreme, promovat de arhitecții germani sau austrieci. N. Iorga a condamnat această «inconștiență naivă» care ar fi nimicît «tot caracterul» vechii biserici domnești²⁷. «Fără a ține seama de stilul vechi, biserica a fost îmbrăcată de sus pînă jos cu un decor de tencuială, la modă în vremea aceea»²⁸.

S-a făcut o nouă turlă de zid, s-a adăugat un mic pridvor în fața intrării, ferestrele au fost mult mărite, au fost micșorate proscomidia și diaconiconul etc. Cornișa monumentului, executată din cărămidă în dinți de fierăstrău, a fost desființată. Cu prilejul săpăturilor din 1953, în stratul de dărîmături ale anexelor laterale, desființate după 1847, s-au găsit numeroase fragmente din astfel de cărămizi.

Arhitectul lui Știrbei vodă a demolat capetele adăugate bisericii, pe laturile de sud și nord, în secolul al XVIII-lea, distrugînd și contraforții; alături de contraforții distruși a ridicat niște pilaștri mai puțin proeminenți și fără legătură constructivă cu vechea zidărie, de care erau prinși cu niște scoabe de fier. Tot atunci au fost închise trecerile laterale către cele două paraclise desființate.

A fost refăcut categemenul pentru cor, adosat peretelui de vest al bisericii, «cărui a i s-au pus puternice grinzi de stejar, în lungime de 4 stînjeni și i s-au făcut o scară rotundă ce ducea sus la categemen, cu 30 de trepte». Cafasul — desființat

23. Arh. St. Buc., Min. Instrucțiunii, dos. 8321/1835, f. 3.

24. Arh. St. Buc., Biserica Curtea Veche, I/40.

25. Într-un alt raport, prin care urmărea să obțină fonduri pentru reparații, același Visarion declara că «sfîntul locaș al catedralei Curții Vechi se găsește într-o stare foarte jalnică din pricina prăpădeniei focului», motiv pentru care Visarion a început reparațiile încă din 1847. (Arh. St. Buc., Dep. Credinței, «delă în privința săvîrșirii reparației bisericii Curtea Veche»).

26. «Glasul Bisericii», 1957, nr. 10—11, p. 712—713.

27. N. Iorga, *Istoria bisericii românești*, ed. I-a, vol. II, p. 250. Și alți cercetători au judecat cu multă asprime restaurarea lui Schlatter, care «nu a reușit să redea monumentului trăsăturile esențiale» (Panait I. Panait și D. Almaș, *op. cit.*, p. 97). Acesta va fi motivul pentru care biserica va fi din nou restaurată în secolul nostru.

28. Horia Teodoru, în vol. *Închinare lui N. Iorga*, Cluj, 1931, p. 398.

ulterior — era sprijinit pe doi stâlpi de lemn, ale căror urme sînt marcate în actuala pardoseală prin cite o mică lespede patrată.

A fost refăcută pardoseala bisericii din 110 scinduri de stejar²⁹.

Va trebui să subliniem faptul că la biserica Curtea Veche *transformările executate de Schlatter nu au fost atît de profunde încît să pericliteze monumentul*; ele au fost mai mult de suprafață decît de structură.

Intrucît fresca din 1715 era în bună parte distrusă de incendiu, s-a hotărît pictarea din nou a bisericii, operație pentru care a fost angajat profesorul C. Lecca cu suma de 600 galbeni. Domnul a acceptat propunerea Departamentului Credinței cu rezoluția «primit pentru considerația că *Leca este, într-adevăr, artist*»³⁰.

După incendiu s-au refăcut și parte din mobilierul bisericii, precum și tîmpla; pentru «săparea catapetesmei, a două iconostase și a unui jeț domnesc a fost angajat cunoscutul sculptor Babic, iar, ca poleitor meșterul Dragomir, «care va polei toate acestea cu aurul de cea mai bună calitate».

După ce toate lucrările au fost încheiate, la 22 martie 1852 a avut loc tîrnosirea bisericii, cu care prilej a fost pusă următoarea pisanie, scrisă pe tablă de zinc (în 1953 inscripția a fost montată pe peretele interior de la intrarea bisericii): «Această catedrală cu hramul Bunei Vestirea Prea Curatei Născătoarei de Dumnezeu, la arderea Capitalei din 1847 martie 23, fiind vătămată și de vechimea ei, s-a început a se preînoi în zilele prea înălțatului domn George D. Bibescu, iar în 1852 martie, s-a săvîrșit și s-a împodobit din porunca prea înălțatului domn Barbu Dimitrie Știrbei vvd, mitropolit țării fiind prea sfinția sa părintele Nifon, iar ecleziaș bisericesc și ostenitor la preînoirea ei a fost smeritul Visarion arhimandrit. Zugrăvirea s-a lucrat de profesorul de desen Constantin Leca» (decî de Lecca singur, nu împreună cu Mișu Popp, cum susțin unii autori).

După incendiul care a mistuit atît biserica, cît și prăvăliile din jurul acesteia, arhimandritul Visarion a căutat să lărgească locul bisericii, unde avea de gînd să ridice unele construcții. În jalba adresată de el domnului țării se cerea ca «locurile de la colțul uliții Căldărarilor, în lung pînă la paraclis și ulița înfundată a Curții Vechi, iar în curmeziș de la podul Curții Vechi pînă la ulița Covacilor, cite se află, să nu se vîndă nici să se facă schimb sau să se cuprîndă de clădiri, ci să rămînă pe seama bisericii catedrale, precum: pentru facerea clopotniței, lăcuințelor clerului și pentru zidirea așezămîntului coral și a altor acareturi, care să producă folos și po-dobabă, iar nu strîmtorare și necinste sfințului locaș»³¹.

În fotografia datorată lui Angerer din 1856, biserica apare tencuită și văruiată în alb, acoperită cu tablă, avînd pe laturi cite trei ferestre înalte, o altă fereastră fiind tăiată pe absida altarului. Sub cornișă apare un motiv ce reproduce decorația bazei ancadramentelor de la ferestre. Turla este greoaie, avînd un plan exagonal, baza ei fiind însă patrulateră. În fața bisericii se profilează o clădire scundă, deasupra căreia se înalță clopotnița. Întreaga veche ctitorie voievodală este înconjurată cu gard din uluci, care o separa de piața Sf. Anton, inundată de căruțe, tarabe, țărani cu mărfuri întinse pe jos, cumpărători³².

29. Despre reparațiile făcute lăcașului bisericii după incendiul din 1847 există o bogată corespondență la Arh. St. Buc., Min. Cultelor și Instrucțiunii, dos. 1323/1847, 1852/1852, 2905/1853.

30. «Glasul Bisericii», 1957, nr. 10—11, p. 714.

31. Arh. St. Buc., Biserica Curtea Veche, I/66.

32. Panait I. Panait și D. Almaș, *op. cit.*, p. 97.

Nu știm dacă lăcașul a mai suferit unele reparații după restaurarea sa la 1847—1852; el și-a păstrat aspectul neogotic pînă la începutul secolului nostru, cînd vechea biserică domnească și-a recăpătat treptat frumoasa sa înfățișare de odinioară și a re-devenit — prin grija Comisiei Monumentelor Istorice — unul din cele mai valoroase monumente religioase din capitală.

Prima restaurare a bisericii a fost începută în 1914 de arhitectul Gh. Lupu, cu care prilej a fost demolată turla adăugată în sec. XIX. Lucrările de restaurare au fost intrerupte din cauza primului război mondial, cînd capitala țării a fost ocupată vremelnic de trupele germane.

O nouă restaurare a fost executată în anii 1928—1935 de arhitectul Horia Teodoru, care a redus planul inițial, a subliniat mai pregnant elementele decorative și a marcat eșantioanele picturii vechi.

Aceste lucrări de restaurare — supravegheate de ilustrul istoric Nicolae Iorga — «au avut marele merit de a fi redat monumentului aproape în totul înfățișarea și strălucirea de la început. Adăugirile și transformările succesive făcute bisericii, mai ales cele de la mijlocul secolului al XIX-lea, i-au schimbat atît de mult vechiul aspect, încît restaurarea a fost deosebit de dificilă.

Datorită sondajelor făcute în zidărie, precum și în urma săpăturilor de cercetare efectuate în jurul bisericii, au putut fi determinate atît dispoziția generală a planului inițial, cît și acele elemente constructive și decorative dispărute, care dădeau bisericii o notă de originalitate.

Socul, succesiunea de ocnite de la partea superioară, contraforturile, cornișa, acoperișul și turla au căpătat forma și frumusețea lor inițială. Cele mai multe din adăugirile străine arhitecturii originale, făcute de-a lungul veacurilor, au fost îndepărtate. Astfel, a fost desfăcut stratul gros de tencuială de factură neogotică care acoperea fațadele, dîndu-se la iveală parametrul bisericii din secolul al XVI-lea. Zidurile unor construcții care nu au mai fost refăcute, ca acelea ale micului pridvor care adăpostea intrarea, ale celor două paraclise ce încadrau pronaosul (și naosul — n.a.) sau ale celor două anexe ale altarului, au fost marcate la nivelul solului pentru a li se cunoaște forma și locul unde se aflau.

Din decorul hibrid al refacerilor de la mijlocul secolului trecut, datorită faptului că, la data restaurării, nu se cunoștea forma inițială a ferestrelor, au fost păstrate doar cadrele din piatră cu grile metalice, care prezintă însă dezavantajul că tulbură oarecum aspectul echilibrat al fațadelor»³³.

Pentru a crea un cadru corespunzător, restauratorul a construit o nouă clopotniță și cele două corpuri de clădiri ale casei parohiale, înălțate din cărămidă aparentă, pentru a cadra cu biserica. Purtători de grijă din partea bisericii au fost preoții Nicolae Georgescu, paroh și Ion Dărvărascu.

După cutremurul din 1977, biserica a fost reparată din nou prin grija preoților Dinu Proviaan paroh, Victor Popescu și Ion Cristache; s-a consolidat turla și clopotnița, s'a reinnoit în parte portalul și s-au schimbat treptele de la intrare. Curtea bisericii și fundațiile anexelor bisericii, care au dispărut, au fost împrejmuite cu gard de fier.

La interior, a fost restaurată pictura din 1852 a lui C. Lecca de pictorița Virginia Videa, care a pictat din nou și turla. A fost construit un cafas pentru cor, s-au înlocuit stranele, biserica și altarul au fost împodobite cu lambriuri.

33. Cristian Moisescu, *Biserica Curtea Veche*, p. 21—22.

Au fost reparate, de asemenea, cele două corpuri de case parohiale.

Lucrările au fost recepționate la sfârșitul anului 1982. Toate lucrările au fost executate din contribuțiile închinătorilor, prin grija preoților acestei biserici și a consiliului parohial.

Slujba sfințirii lucrărilor de reînnoire și restaurare a bisericii a avut loc în ziua de 17 ianuarie 1983 — prăznuirea numelui sfințului Antonie cel Mare, al doilea patron al sfințului lăcaș — de către P.S. Episcop Roman Ialomițeanul, vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor, în fruntea unui sobor de preoți și diaconi.

Cu acest prilej, preotul Dinu C. Provian a evocat importanța și istoricul acestui lăcaș domnesc, a arătat amploarea lucrărilor executate, aducând calde mulțumiri celor care au ajutat la realizarea lor.

În amintirea acestor frumoase realizări, care au redat venerabilului lăcaș de închinăciune strălucirea cuvenită unei ctitorii voievodale și unui monument de mare valoare al arhitecturii religioase medievale românești, s-a montat o placă pe peretele din spatele cafasului în care se relatează lucrările executate.

Cu arhitectura sa deosebit de valoroasă, cu pictura sa readusă la lumină, strălucind de curățenie și înconjurată de verdeață și de trandafiri, biserica Curtea Veche a devenit un lăcaș de închinăciune foarte frecventat de credincioși.

Descrierea bisericii. Deși — așa cum am arătat — biserica a suferit numeroase schimbări și adaosuri în decursul vremii — «sub această îmbrăcăminte... s-au putut găsi mai toate elementele originale de care s-a ținut seama în cursul lucrărilor de restaurare întreprinse de Comisiunea Monumentelor istorice»³⁴.

«Ceea ce a contribuit în mare măsură la renumele bisericii Curtea Veche, în afara semnificației sale deosebite de lăcaș de rugăciune al curții domnești, a fost, fără îndoială, arhitectura sa»; prin elementele noi folosite în construcția sa, *biserica are o semnificație deosebită pentru evoluția arhitecturii muntenești*³⁵.

Intrarea în biserică se face pe sub portalul impunător, aflat în axul fațadei de vest, creație a cioplitorilor în piatră din 1715, formați în vremea de puternică înflorire cultural-artistică cunoscută sub numele de epoca brâncovenească.

Destinată a fi biserica curții domnești și necropola familiei ctitorului, lăcașul are dimensiuni destul de mari; în exterior lungimea măsoară 25 de m, iar lățimea 9 m, în dreptul altarului și 14 m, în dreptul absidelor.

Interiorul bisericii respectă distribuția caracteristică planului triconc așa cum a fost el materializat în secolul al XIV-lea la biserica mănăstirii Cozia, în care pronaosul este acoperit cu o boltă cilindrică, iar naosul încununat cu o turlă.

Pronaosul, spațios, de formă aproape pătrată, era luminat de două ferestre înguste, ulterior mărite, care străpung pereții laterali dinspre nord și sud: este acoperit cu o boltă semicilindrică, dispusă în sens longitudinal. Acest sistem de boltire face necesară apariția unui fronton semicircular, pe fațada vestică, asemănător celui de la biserica mănăstirii Cozia.

Trecerea din pronaos se făcea inițial — ca la toate bisericile vechi — printr-un gol practicat în zidul gros care despărțea cele două încăperi. La restaurarea din 1928—1935, în noua pardoseală din piatră de Bampton, au fost marcate cu plăci de marmură atât locul zidului despărțitor, cât și locul coloanelor centrale ale arcadelor, adăugate de Ștefan vodă Cantacuzino la 1715 și desființate în urma lucrărilor de re-

34. Horia Teodoru, în vol. *Inchinare lui N. Iorga*, Cluj, 1931, p. 398.

35. Cristian Moisescu, *op. cit.*, p. 18, lucrarea utilizată la descrierea bisericii.

parație de la mijlocul secolului trecut. Două din aceste coloane, frumos sculptate, sînt adosate în perete la locul unde se aflau în 1715.

În prezent naosul și pronaosul formează o singură, mare încăpere, sporind astfel impresia de monumentalitate a interiorului bisericii.

Ceea ce caracterizează acest tip de biserică cu planul triconc este structura naosului, acoperit cu o boltă semicilindrică unitară, întreruptă în dreptul absidelor laterale de o turlă.

Pentru a mări spațiul în interior, în pereții laterali sînt adăncite patru firide laterale, terminate în arc. Prin intermediul pandantivelor, la partea superioară a spațiului central, se obține posibilitatea de trecere de la planul patrat la planul circular al tamburului refăcut al turlei, ridicat în exterior pe o bază scundă de secțiune patrată, luminat de 12 ferestre înalte și înguste.

Partea dinspre răsărit, despărțită de naos printr-o catapeteasmă de lemn, se compune dintr-o absidă mare de formă semicirculară, care este altarul, și din două mici încăperi dreptunghiulare adiacente — proscomidia și diaconiconul, care erau mult mai mari în sec. XVIII—XIX — acoperite cu cite o boltă semicilindrică.

Separate prin ziduri groase de altarul cu care comunică, aceste două anexe mai scunde decît înălțimea bisericii — după modelul bisericii Sfîntul Nicolae Domnesc din Curtea de Argeș — se prezintă ca două încăperi distincte; întrucît au fost demolate și refăcute, zidurile lor actuale sînt noi, ridicate pe urmele fundațiilor vechi, descoperite cu prilejul restaurării din 1928—1935.

Cu prilejul efectuării săpăturilor arheologice au fost descoperite, în pronaos, trei cavouri boltite, construite din zidărie de cărămidă, toate profanate la o dată necunoscută. Cavoul mare din dreapta pare a fi aparținut lui Mircea vodă Ciobanul, despre care știm că a fost îngropat în biserica domnească din București în anul 1510. Locul acestor morminte a fost marcat în pardoseală cu dale de marmură albă în care sînt încastrate fișii de granit care indică dimensiunile.

Trecînd acum la exteriorul bisericii, vom prezenta decorația acesteia și contraforții existenți la biserica din secolul al XVI-lea, care o deosebesc de toate celelalte biserici ridicate în Țara Românească în această epocă.

«Elementul cel mai neașteptat» dat la iveală cu prilejul lucrărilor de restaurare din 1928—1930 au fost cei 5 contraforți pe care-i avea biserica lui Mircea Ciobanul³⁶. Doi din acești contraforți, susțineau proscomidia și diaconiconul, alți doi naosul, iar al cincilea — mult mai jos decît celelalte — proptea, ca și în Moldova, absida altarului, sub fereastra din axul mare al bisericii.

«Alături de friza de ocnite de la partea superioară a clădirii, folosirea contraforturilor apare ca o primă manifestare în Țara Românească a influenței arhitecturii Moldovei, de unde venise însăși soția ctitorului, apriga doamnă Chiajna, fiica lui Petru Rareș».

Din cele cinci contraforturi descoperite au fost refăcute numai trei, și anume cel de pe latura de sud a naosului și cele ale proscomidiei și diaconiconului, celelalte două fiind acoperite cu o lespede de piatră, lăsînd să se vadă urma acestora care se ridică mult pe perete, fără a li se putea determina cu precizie înălțimea, precum și faptul că au fost zidite odată cu întreaga construcție³⁷.

Arhitectura exterioră dovedește preocuparea meșterilor care au conceput-o de a realiza o plastică monumentală expresivă.

36. Horia Teodoru, *Contraforți la d biserică muntenească din secolul al XVI-lea*, în vol. *Închinare lui N. Iorga*, Cluj, 1931, p. 398—401.

37. Cristian Moiescu, *op. cit.*, p. 20—21.

Procedul folosit în decorarea fațadelor, alcătuit din fișii alternative de cărămidă aparentă și tencuială, a fost utilizat, se pare, pentru prima oară în Țara Românească la biserica mănăstirii Valea, din județul Argeș, ctitorită de Radu vâdă Paisie la 1537 și zugrăvită de urmașul său Mircea Ciobanul, ctitorul bisericii curții domnești din București. La biserica Curtea Veche fișiile aparente sînt formate numai din trei șiruri de cărămizi, iar zonele tencuite, împărțite la fel în panouri de formă dreptunghiulară, sînt așternute pe cărămizi dispuse mai retras de la fața zidului, încît cele tencuite rămîn la același nivel cu rîndurile de cărămidă aparentă. Se încearcă astfel ca fațadele să capete aspectul unei zidării mixte din cărămidă și piatră.

Această decorație imită de fapt, într-o formă nouă, un vechi sistem de construcție roman, preluat apoi de arhitectura bizantină și utilizat la noi de paramentul bisericilor Sf. Nicolae Domnesc și Sin Nicoară din Curtea de Argeș. Dar, în timp ce la Argeș și la prototipurile sale alternarea pietrei cu cărămida avea în primul rînd un rol structiv de a asigura o uniformizare a tasărilor, la monumentele din secolul al XVI-lea alternarea cărămizilor cu tencuiala avea un simplu rost decorativ.

În afară de aceasta, trebuie să mai subliniem la fațadă atît tehnica îngrijită a zidăriei, cît mai ales frumusețea profilelor soclului și cornișei, unde au fost folosite cărămizi de fabricație specială.

Un alt element caracteristic pentru decorația exterioară a fațadelor este sublinierea părții superioare a monumentului cu o friză de ocnițe, frumos arcuite, avînd arhivele construite din cărămizi și așezate pe muchie, marcate la rîndul lor de alte cărămizi, puse pe lat, ce urmăresc forma ocnițelor.

Valoarea deosebită a decorației exterioare a fost subliniată și de arhitectul Grigore Ionescu: «Prin introducerea unui șir de ocnițe așezate sub cornișă și mai ales prin întrebuițarea la zidirea soclului și a cornișei, a cărămizilor profilate de fabricație specială, (*biserica*) Curtea Veche se evidențiază net și reprezintă un progres însemnat față de biserica de la Valea, ale cărei fațade, fără profile nici suprafețe acuzate de intrînduri sau ieșinduri, ne înfățișează stadiul primar al acestui fel de decor, sortit să aibă una din cele mai interesante evoluții în arhitectura românească»³⁸.

«Prin decorarea fațadelor cu un rînd de ocnițe așezate sub cornișe, prin folosirea contrafortului, cum și prin introducerea cărămizilor profilate de fabricație specială la zidăria soclului și a cornișei, această biserică aduce în arhitectura vremii o notă nouă și originală, rămînd peste secole simbolul unui efort constructiv remarcabil, într-o perioadă de grea cumpănă pentru poporul nostru»³⁹.

Acoperișul — care a avut inițial, ca și la biserica domnească din Tirgoviște, o învelitoare de ceramică smălțuită — urmărește întocmai liniile unduitoare ale bolților, sporind, astfel, farmecul și armonia construcției.

Un ultim cuvînt despre frumosul portal al bisericii. Precum se știe, în vremea domniei lui Constantin Brîncoveanu, cît și a urmașului său Ștefan Cantacuzino, unele clădiri mai vechi au fost îmbrăcate într-o formă nouă, adăugîndu-li-se o decorație folosită frecvent în această perioadă. Utilizînd repertoriul de motive intilnit curent în epoca brîncovenească, cum sînt capitellurile corintiene, motivele florale și vegetale care decorează cîmpul pilaștrilor și al cornișei sau motivele figurative, cum sînt capetele de îngeri aflate imediat deasupra intrării, portalul este considerat drept «un ele-

38. Grigore Ionescu, *Istoria arhitecturii în România*, I, Buc., 1963, p. 380.

39. Cristian Moisescu, *op. cit.*, p. 30.

ment de o reală valoare artistică ce se încadrează armonios în vechea arhitectură a mōnumentului»⁴⁰.

În încheierea acestei descrieri, se mai cuvine să amintim că toți specialiștii care au cerșat monumentul au subliniat valoarea sa cu totul deosebită pentru evoluția arhitecturii medievale românești.

«În întregul ei, biserica Curtea Veche este un exemplu remarcabil de logică constructivă și de juste formule decorative aplicate unui material puțin pretențios, maleabil și destul de durabil, cum este cărămida. Este cazul să subliniem în mod deosebit tehnica îngrijită și frumusețea profilelor soclului și a cornișei, a firidelor turlei, precum și echilibrul just care există între diferitele părți componente ale monumentului»⁴¹.

«Echilibrul judicios al volumelor, zveltețea și tendința de înălțare imprimă acestui monument un aer de eleganță, iar proporțiile armonioase între diferitele părți componente îi dau un farmec deosebit»⁴².

«Din punct de vedere arhitectonic, construcția a devenit în scurt timp un prototip pentru lăcașurile ridicate în București sau în țară»⁴³.

Biserica a fost pictată de trei ori. Din prima frescă, executată, cum spune pisană, din porunca fiilor lui Mircea Ciobanul, se mai păstrează fragmente în partea superioară a peretelui de sud al proscomidiei; ele sînt însă destul de greu de des-cifrat.

Din cea de-a doua frescă — executată în vremea domniei lui Ștefan Cantacuzino — se conservă cîteva fragmente, descoperite cu prilejul restaurării din 1928—1935 și montate în nișele din dreapta și din stînga intrării.

De o deosebită prețuire s-a bucurat la vremea sa pictura executată de C. Lecca, profesor de desen la gimnaziul Sf. Sava. După cum declara un martor la sfințirea lăcașului, «și mai cu deosebire pictura ce s-au lucrat de d-l pitarul C. Lecca, profesorul de desen, a făcut să fie admirată de toți privitorii, chiar de cei de un gust pretențios, încît, după hotărîrea comună, asemenea frumusețe mai că n-are nici o biserică din capitala noastră»⁴⁴.

După cum au arătat însă specialiștii, «Lecca și Tăttărăscu poartă răspunderea unui stil în contradicție cu tradiția națională, în contradicție cu condițiile climaterice, în contradicție cu rolul picturii religioase la noi, care devine astfel un ornament occidental, ilogic și foarte fragil, pe zidurile unei clădiri de tradiție bizantină»⁴⁵.

După opinia specialiștilor, pictura nu depășește limitele unui stil neoclasic corect și rămîne la un nivel artistic mediocru. Decorația murală are însă meritul de a încerca o umanizare a figurilor reprezentate, îndepărtîndu-se de la canoanele tradiției bizantine; ea nu se remarcă însă prin calități deosebite de concepție sau colorit.

Dintre marile panouri pictate distingem, pe peretele dinspre vest al pronaosului, tabloul votiv reprezentînd portretele principalilor ctitori, pe Mircea Ciobanul și doamna Chiajna, în stînga intrării, și pe Ștefan Cantacuzino cu doamna Păuna, în

40. *Ibidem*, p. 23—24.

41. Grigore Ionescu, *op. cit.*, p. 380.

42. Cristian Moiescu, *op. cit.*, p. 19.

43. Panait I. Panait și D. Almaș, *op. cit.*, p. 98.

44. «Vestitorul românesc», 1852, p. 97. Subliniem faptul că Lecca singur a făcut pictura bisericii, nu împreună cu Mișu Popp, așa cum a apărut în numeroase lucrări.

45. G. Oprescu, *Pictura românească în secolul al XIX-lea*, Buc., 1937, p. 108.

dreapta. Tratați în manieră medievală, atît în fizionomie cît și în redarea detaliilor de costum, aceste portrete au fost, fără îndoială, inspirate din pictura de la 1715, peste care probabil se suprapun.

Timpla din lemn aurit, «săpată» de sculptorul Babic la mijlocul secolului trecut, de oarecare interes artistic, respectă principiul repartizării scenelor în registre: cel al icoanelor împărătești, al icoanelor prăznicare și al apostolilor, avînd în centru pe Hristos. În decorație se remarcă o tratare în volume mai ample a lemnului și folosirea unor motive vegetale sau antropomorfe cum ar fi struguri sau capete de îngeri, care amintesc tîmplele din lemn sculptate ale epocii brîncovenesti.

Dintre icoanele ce le cuprinde, pictate o dată cu restul bisericii la 1852, reține atenția a noua icoană din registrul inferior al prăznicarelor, singura păstrată din cele care împodobeau catapeteasma făcută în timpul domniei lui Ștefan Cantacuzino, reprezentînd una din scenele cu sensul cel mai simbolic din întreaga mistică ortodoxă, arătarea celor trei îngeri ai lui Avraam la stejarul de la Mamvri ⁴⁶.

Obiecte de cult, cărți vechi. Ca fosta biserică a curții domnești, acest lăcaș a fost înzestrat cu prețioase odoare de către domnii care s-au perindat la tronul Țării Românești și și-au avut reședința la Curtea Veche; nestatornicia vremurilor, invaziile, jafurile sau incendiile au făcut însă ca ele să nu ajungă pînă la noi.

Dintre odoarele păstrate în inventarul bisericii, prezintă interes două ripide de argint, un potir de metal și un artofor de argint, avînd formă de biserică, toate dăruite în anul 1800 de Alexandru Constantin Moruzi vœvod (1793—1796; 1799—1801), după cum reiese din inițialele Al. Ks. Mrz. Vv., imprimate alături de stema țării, pe fiecare din obiectele amintite (aflate acum în micul muzeu al bisericii).

Se mai păstrează, de asemenea, o tavă rotundă de argint pentru anafură, frumos cizelată cu ornamente florale pe contur, avînd în relief pe cei patru evangheliști. În mijlocul tăvii sînt imprimate stema țării, inițialele donatorului Constantin Ipsilanti vœvod (1802—1807) și anul 1806, cînd a fost dăruită bisericii.

Zestrea de odoare și vestminte a sporit mult în perioada de după 1844, cînd ieromonahul Visarion a adus numeroase astfel de obiecte din Rusia, dintre care amintim o sfiță și un stihar de catifea roșie, două perechi de rucavițe, un epitrahil, două stihare preoțești, un vas de argint poleit cu aur (tiplota), o evanghelie «îmbrăcată cu tablă de argint poleită cu aur și cu chipuri de amalt», un «sicriu» (= chivot) de argint aurit pentru păstrarea moaștelor etc ⁴⁷.

După incendiul din 1847, s-au achiziționat noi odoare; în devizul de reparații ale bisericii se prevede și procurarea unui epitaf cusut cu aur, o cădelniță de argint, un policandru, candelile, icoane ale praznicelor zugrăvite pe aramă, toate valorînd 20.670 lei; mare parte din acestea au fost aduse din Rusia.

Biserica dispunea de numeroase obiecte de cult («argintăria bisericii»): o cutie pentru sfînta împărtașanie în formă de biserică; 6 candelile mici și 6 mai mari, 4 discopotire «cu tacîmul lor», două cădelnițe etc., precum și: o pereche cununii de argint, o cruce mare poleită de argint, «foarte vechi», un chivot de argint, o linguriță de argint poleită cu aur.

Dintre obiectele mai vechi și prețioase, amintim două icoane de argint masiv, aflate în pronaosul bisericii. Pe icoana masivă a Bunei Vestiri se află inscripția:

46. Cristian Moiesescu, *op. cit.*, p. 28—29.

47. «Glasul Bisericii», 1957, nr. 10—11, p. 709—710.

«Această sf. icoană s-a făcut din argintul bisericii, iar costul lucrului și al argintului s-a dat de d-lui Theodorache Dobrovici, soția Zamfira și fiii, prin stăruința preot superior Spiridon Bădescu. Anul 1868, aprilie 20».

Icoana reprezentind pe sfinții Arhangheli are următoarea inscripție: «Dar al lui Mihail Califarov, executată de fratele său Nicolae, 1870 martie».

Cît privește *cărțile*, la 1861 sînt înregistrate o Evanghelie veche îmbrăcată în catifea albastră, cu tablii de argint, colțurile fiind poleite cu auri și o alta îmbrăcată peste tot cu argint, poleită cu aur și cu smalțuri.

Înainte de a fi predate Patrimoniului Cultural Național, biserica avea numeroase cărți vechi: Evanghelie grecească, 1803; Ohtoih, Buda, 1811; Triod, 1816; 10 Mineie, 1831—1832; Liturghier, 1833; două Mineie, 1835; Ceaslov, 1835; Apostol și Ohtoih, 1836; două Mineie, 1850 și alte cărți mai noi.

Acum biserica are cărți de cult noi, iar inventarul de odăjdii a fost reinnoit prin grija parohului Dinu Provian.

În încheierea acestei prezentări a istoricului bisericii domnești «Buna Vestire» — repetăm, *cea mai veche biserică din București* — ne însușim concluzia unuia din specialiștii folosiți în lucrarea noastră: «cel care, cu dragoste pentru vechea noastră artă, își va lua osteneala să cerceteze acest prețios monument va afla în zidurile sale nu numai mărturia unui trecut plin de zbucium și frămîntare, dar și dovada migalei și priceperii meșterilor care l-au ridicat și împodobit, al căror nume nu-l vom cunoaște poate niciodată»⁴⁸. Și — adăugăm noi — *vor simți tiorul că se roagă lui Dumnezeu în același loc în care s-au închinat mării noștri voievozi Mihai Viteazul, Matei Basarab sau Constantin Brîncoveanu.*

DR. DINU PROVIAN

48. Cristian Moisescu, *op. cit.*, p. 30.

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI UNGROVLAHIEI

TRADIȚIONALĂ SERBARE A COLINDELOR DE CRĂCIUN ȘI ANUL NOU, DE LA SEMINARUL TEOLOGIC DIN BUCUREȘTI

În seara zilei de vineri, 19 decembrie 1986, la Seminarul teologic din București, a avut loc tradiționala serbare a colindelor de Crăciun și Anul Nou-1986. La această serbare a participat — pentru prima dată în noua sa calitate — Prea Fericea Sa, Prea Fericitul Părinte Patriarh TEOCTIST însoțit de colaboratorii săi: P. S. Episcop Vasile Tîrgovișteanul, vicar patriarhal — rectorul Institutului teologic universitar din București, P. S. Nifon Ploieșteanul, Episcop-vicar patriarhal, P. S. Episcop Roman Ialomițeanul, vicar al Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, PP. CC. consilieri patriarhali și ai Sfintei Arhiepiscopii. Au mai participat membrii corpului didactic al Seminarului teologic, activi și onorari, invitați și numeroși credincioși. Înainte de a intra în sala de festivități a școlii, frumos amenajată, Prea Fericitul Părinte Patriarh TEOCTIST, a ținut să se închine în paraclisul bisericii Radu Vodă unde își doarme somnul de veci Fericitul întru pomenire Patriarh Justinian care a hărăzit minăstirea Radu Vodă «să fie și pepinieră pentru formarea viitorilor slujitori ai Sfintei Biserici».

După vizitarea acestui străvechi lăcaș de închinăciune, Prea Fericitul Părinte Patriarh s-a îndreptat spre sala de festivități a Seminarului unde a fost primit în acordurile imnului patriarhal executat de corul elevilor seminarști sub conducerea P. C. Diac. prof. Marin Velea.

P. C. Pr. prof. Dumitru Dima, directorul Seminarului teologic din București, a deschis serbarea arătînd că elevii seminarști, continuînd firul unei vechi și românești tradiții, înainte de a pleca în vacanța de Crăciun, au pregătit un frumos program de colinde și cîntece de stea pentru a-l oferi celor de față ca pe un buchet de nestemate ale folclorului muzical religios românesc. Arătînd că aceste producții folclorice muzicale religioase au o mare vechime și reflectă originea poporului nostru, P. C. Părinte director Dumitru Dima a urat bun venit Prea Fericii Sale, Prea Fericitului Părinte Patriarh TEOCTIST și colaboratorilor Săi, reprezentantului Departamentului Cultelor, ca și celorlalți participanți la tradiționala serbare a colindelor, urîndu-le să guste din plin mesajul biblic și frumusețea melodico-ritmică a acestor comori de mare preț ale poporului nostru, așa cum arată cercetători de prestigiu ai folclorului literar și muzical românesc.

Înainte de a începe programul propriu-zis al concertului, P. C. Pr. prof. Ion Buga, a expus un scurt și interesant cuvânt despre colinde, intitulat: «Locul colindelor în spiritualitatea creștină românească», în care a prezentat importanța folclorului pentru spiritualitatea românească, arătând totodată și rolul său în educația religioasă a credincioșilor Bisericii noastre Ortodoxe.

Programul prezentat a fost alcătuit din tradiționalele colinde și cîntece de stea și recitări a căror tematică religioasă a fost nașterea minunată a Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos.

După încheierea prezentării acestora, corul școlii a executat binecunoscutul «Plugușor», ca un preludiv la noul an 1987, prin care colindătorii au urat Prea Fericirii Sale, Prea Fericitului Părinte Patriarh TEOCTIST și tuturor celor de față, un an bun, cu sănătate, fericire și «La mulți ani!».

Împărtășind tuturor patriarhicești binecuvîntări, Prea Fericitul Părinte Patriarh TEOCTIST s-a îndreptat spre Cancelaria profesorilor unde s-a întreținut cu conducerea școlii, cu membrii corpului didactic, interesîndu-se îndeaproape de procesul instructiv educativ ce se desfășoară în Seminarul teologic din București, al cărui ocrotitor este, prin noua sa calitate de Întîistătător al Bisericii Ortodoxe Române.

ASISTENT

PRĂZNUIREA SFÎNTULUI GRIGORIE TEOLOGUL LA SEMINARUL TEOLOGIC DIN BUCUREȘTI

— 25 ianuarie 1987 —

Moment de înaltă trăire spirituală — hramul Seminarului teologic din București — a prilejuit și anul acesta, corpului profesoral activ și onorar, elevilor și tuturor salariaților de la această instituție de învățămînt teologic, răgaz de adîncă rugăciune și reculegere duhovnicească.

Potrivit rînduiriilor tipiconale, sărbătorirea praznicului Sfîntului Grigorie Teologul, a început printr-un serviciu divin în biserica Sfînta Treime — paraclisul școlii — în după-amiaza zilei de sîmbătă, 24 ianuarie a.c., cu priveghere și litie.

A doua zi, duminică 25 ianuarie 1987, între orele 9—12,00, a fost săvîrșită sfînta liturghie de către P. S. Roman Ialomițeanul, Episcop-vicar al Sfîntei Arhiepiscopii a Bucureștilor, înconjurat de P. C. Pr. prof. Dumitru Dima, Directorul Seminarului teologic din București, P. C. Pr. prof. Gheorghe Sărbu, P. C. Pr. prof. Ion Buga, P. C. Pr. Florin Boitan — spiritualul seminarului, P. C. Pr. prof. onorar Afinoghen Leviți, ajutat de soborul diaconilor de la Catedrala Patriarhală.

Răspunsurile liturgice au fost cîntate omofon și alternativ de către elevii școlii sub conducerea P. C. Diac. prof. Marin Velea. Înainte de executarea cîntării liturgice «heruvicul», Prea Fericitul Părinte Patriarh TEOCTIST a intrat în sfîntul locaș înconjurat de colaboratorii săi ascultînd în jîlful arhieresc lina desfășurare a momentelor înălțătoare ale Sfîntei Liturghii. La momentul potrivit, a fost rostită predica zilei de către elevul Buga Gheorghe din anul V. La sfîrșitul sfîntei liturghii s-a rostit un polihroniu pentru Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Părinte Patriarh TEOCTIST, pentru conducerea de stat și pentru toți cei de față.

Serviciul divin s-a încheiat cu parastasul pentru profesorii și elevii decedați.

În jurul orei 13,00, Prea Fericitul Părinte Patriarh TEOCTIST înconjurat de colaboratorii săi, a intrat în sala de festivități a Seminarului unde au fost întimpinați cu imnul patriarhal intonat de corul elevilor seminaristi condus de P. C. Diac. prof. Marin Velea, după care a fost executat troparul sfântului Grigorie Teologul — patronul Seminarului teologic din București. Programul festiv a fost deschis de P. C. Pr. Dumitru Dima, directorul Seminarului, care, în cuvinte calde, pline de simțire, a urât bun venit Prea Fericirii Sale, Prea Fericitului Părinte Patriarh TEOCTIST și colaboratorilor săi, făcând în același timp și scurte considerații asupra vieții sfântului ierarh Grigorie teologul raportate la pregătirea viitorilor slujitori ai altarelor străbune. În continuare, a luat cuvântul domnul profesor Adrian Popescu, care, într-o amplă conferință, a dezvoltat tema: «Opera sfântului Grigorie Teologul și ecoul ei asupra contemporanilor și posterității». În expunere a fost descrisă detaliat întreaga personalitate a sfântului Ierarh Grigorie, a cărei moștenire spirituală este o călăuză sigură pe drumul slujirii Ortodoxiei și al unității creștine.

După încheierea programului serbării, alcătuit din coruri și recitări adecvate momentului sărbătorit, a luat cuvântul Prea Fericitul Părinte Patriarh TEOCTIST care și-a exprimat bucuria de a fi participat la aniversarea hramului Seminarului teologic din București, unde a fost evocat chipul Sfântului Ierarh Grigorie Teologul, în care au fost revărsate din plin minunate daruri de scriitor și poet, filosof și tâlmăcitor al științei, cercetător neobosit pentru cunoașterea adevărilor dumnezeiești, mare ierarh al Bisericii secolului al IV-lea și, în același timp, adinc trăitor al vieții monahale, lăsându-ne o moștenire de neprețuit, *el este exemplul și salvarea*

După ce arată importanța deosebită pe care o are tâlmăcirea Sfintei Treimi făcută de către Sfântul Grigorie Teologul pentru apropierea diferitelor credințe în lume, Prea Fericirea Sa, Prea Fericitul Părinte Patriarh TEOCTIST adresându-se elevilor îi îndeamnă spunându-le că: «rugăciunea liturgică, rugăciunea obștească și rugăciunea particulară să facă parte din ființa voastră, din hrana voastră zilnică, pentru că nu există viață duhovnicească fără trăirea adevărilor credinței, prin rugăciune și iubire evanghelică». După ce a felicitat călduros conducerea școlii, profesorii și pe elevii care au executat programul artistic «bine întocmit», Prea Fericitul Părinte Patriarh TEOCTIST împărtășind tuturor celor de față patriarhicești binecuvântări, a părăsit sala de festivități a Seminarului în acordurile imnului patriarhal, îndreptându-se spre reședința patriarhală.

Sărbătorirea hramului Seminarului teologic din București, a luat sfârșit cu tradiționala agapă.

ASISTENT

COLINDE DE CRĂCIUN LA PROTOIERIA CÎMPULUNG-MUSCEL

În decursul veacurilor, închinătorii lui Hristos s-au apropiat de acea taină a Întrupării Domnului, cu sfiata pe care o inspiră icoanele Bunei Vestiri. S-au apropiat cu cîntări de laudă, cu acele imne religioase care pătrund sufletele credincioșilor de pretutindeni în noaptea sfîntă a Nașterii Domnului.

Sînt gînduri ce dau aripi și astăzi inimilor noastre, cînd, cu suflarea întretăiată, așteptăm să ni se vestească de glasurile binecuvîntate ale colindătorilor: «Astăzi s-a născut Hristos, Mesia chip luminos»!

Adunați în minunatul local al Protoieriei de lingă Minăstirea Negru Vodă, a Basarabilor, locul primei capitale a Țării Românești, preoțimea musceleană a simțit în cugete imnul de slavă cîntat de îngerii Domnului în Ziua cea mare a Nașterii Lui: «Mărire întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire».

Au vibrat în ei emoțiile și fiorii trăirii lăuntrice și călăuziți de aceeași stea care odinioară i-a îndrumat pe magi, preoții musceleni au înălțat către Cel Atotputernic rugăciunea lor fierbînte și s-au simțit uniți și pe această cale de tot ceea ce a însemnat măreție și sublim în trecutul neamului nostru.

Cu aceste curate și sfinte simțiri la inițiativa P. C. Pr. protoiereu Stănescu I. Emilian, preoții din Protopopiatul Cîmpulung Muscel, dimpreună cu familiile lor, în după-amiaza zilei de 27 decembrie, s-au adunat în sala de ședințe a Cancelariei Protoieriei, împodobită anume, pentru a asculta primul program de colinde, susținut de un grup de preoți, pregătit de P. C. Pr. Vlădescu Constantin, de la parohia Valea Popii.

În cuvîntul de prezentare, P. C. Protoiereu Stănescu Emilian, a relevat rostul acestui concert, și un cuvînt de omagiu la aniversarea Republicii, de la 30 decembrie.

În continuare preotul Stoica Dorel, parohia Sf. Nicolae Nicuț, Cîmpulung a prezentat frumusețea și rolul colindelor religioase în tezaurul cultural artistic al popoului nostru.

După interpretarea melodiei psaltice a troparului Nașterii Domnului, corul a executat următorul program de colinde:

«Sus creștini nu mai dormiți» și «Iată vin colindători», de Tiberiu Brediceanu; «O, ce veste minunată!» și «Domnul Iisus Hristos», în notația lui D. Gh. Kiriac, «Astăzi s-a născut Hristos», de Timotei Popovici; «Moș Crăciun», de D. Gh. Kiriac și binecuvîntata lucrare corală «Plugușorul», de Nicolae Lungu.

Semnificația și frumusețea fiecărui colind a fost scoasă în evidență de preotul Manu Dănuț, de la parohia Domneasca Cîmpulung.

Incadrată în atmosfera de adevărată trăire creștinească, din timpul programului de colinde a fost și poezia «La gura sobei», compoziția proprie și recitată de domnul Cotenescu Gavriil, precum și piesa religioasă într-un act «Irozii», susținută de un grup de tineri din parohia Valea Popii, pregătită sub îndrumarea preotului paroh Vlădescu Constantin.

La sfîrșitul programului, P. C. Protoiereu aduce mulțumiri grupului de colindători și celor ce au ascultat îndemnul Prea Cucerniciei Sale de a se organiza acest popas sărbătorec al colindelor, adresîndu-le tuturor celor prezenți călduroase felicitări, urări de sănătate și deosebite realizări în noul an care va începe.

Din tot sufletul și cu alese sentimente preoții musceleni și întreaga asistență au intonat «Imnul Patriarhal» și «Mulți ani trăiască», cu toții îndreptîndu-și gîndul către Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, arhiepiscopul nostru, spre cel care poartă de grijă neîncetat Sfintei noastre Biserici, sprijinitorul de pace și progres a Patriei noastre scumpe.

Pr. STĂNESCU EMILIAN

ADORMIȚI ÎN DOMNUL

P. S. ANTIM ANGELESCU

«Slujba ta fă-o deplin! Că eu de-acum mă jertfesc și vremea despărțirii mele s-a apropiat» (II Tim. IV, 5).

Așa scrie pe crucea ce stă de strajă la mormintul ierarhului Antim Angelescu care aproape 36 de ani a păstorit cu cinste Episcopia Buzăului și care își doarme acum șomnul de veci în umbra catedralei ce de 500 de ani stă de strajă la curbura Carpaților, la hotarul unde «sufletul moldovean cu cel muntean și-au dat totdeauna întinlire și s-au contopit în această sfântă unitate românească».

Aici, la Buzău, pe malul râului în care a fost martirizat unul dintre primii creștini ai neamului nostru românesc, pe o vatră străbună de veche moștenire «pe care au cinstit-o în timp de aproape cinci veacuri bărbați înțelepți, ierarhi plini de zel și dreaptă credință...», aici, zic, în catedrala episcopală înființată în timpul voievodului Radu cel Mare, astăzi, 8 februarie 1987, a fost zi de comemorare, de pomenire: s-au împlinit șapte ani de când ierarhul bun, pedagogul desăvârșit, neîntrecutul slujitor, alesul predicator și distinsul cirmuitor, Antim, episcop al Buzăului, a trecut la cele veșnice.

Nu era nevoie să se dea de știre pentru aceasta.

În mintea, dar mai ales în inima credincioșilor buzoieni ziua de 8 februarie este înscrisă, pentru eternitate, ca zi de doliu și ei vin la biserică în număr mare spre a se ruga pentru odihna sufletului fostului lor păstor duhovnicesc: «...De aceea am venit astăzi atât de mulți să-i spunem și să-i arătăm dragostea noastră, să-i spunem... că a fost pentru noi un chip de lumină, că ne va lipsi cu adevărat, dar să ne și promitem nouă și lui că nu-l vom uita, că amintirea lui va dăinui printre noi și că o vom transmite și celor după noi...».

Așa spunea I. P. S. Antonie în ziua înmormintării acum șapte ani și cuvintele I. P. S. Sale au rămas testament nemuritor pentru întiiștătorul eparhiei noastre care, în fruntea unui sobor numeros de preoți și diaconi oficiază an de an slujba de pomenire a vrednicului său înaintaș.

Anul acesta Prea Sfințitul nostru Episcop, împreună cu P. S. Arhiereu vicar Gherasim, înconjurăți de P. C. Pr. Teofil Dumitrescu, vicar ad-tiv, P. C. Pr. Gheorghe Guță, consilier economic, P. C. Arhim. Nifon Stoica, exarh eparhial, P. C. Arhim. Neofit Smărăndoiu, starețul minăstirii Ciolanu, P. C. Pr. Manea Criștor, directorul Seminarului, preoții și diaconii catedralei, au oficiat Sfânta Liturghie și slujba de pomenire a vrednicului iconom al Domnului care astăzi este fericit și dăruit cu negrăită răsplătă făgăduită celor ce și-au chivernisit bine economia încredințată lor.

În fața familiei îndoliate de șapte ani și a credincioșilor întristați, P. S. Episcop Epifanie citește cu emoție sacrele cuvinte... «*Insuși, Doamne, odihnește sufletul adormitului robului Tău Antim episcopul, în loc luminat, în loc de verdeață, în loc de odihnă, de unde au fugit durerea, întristarea și suspinarea...*». Și molifta e continuată de P. S. Arhiereu vicar pînă la capăt, pînă la mormintul lui «Lazar cel înviat», pînă la veșnica pomenire, pînă la tronul Celui ce a biruit moartea, Mîntuitorul Iisus Hristos.

Cuvîntul de omagiere a fost rostit de P. S. Episcop Epifanie care, printre altele, a spus:

«S-au scurs șapte ani de când a adormit în Domnul, întru așteptarea învierii și a vieții veșnice, sufletul episcop al Episcopiei Buzăului, Antim Angelescu.

Întreaga Eparhie atunci, preoțimea, cinul monahal și credincioșii care au fost binecuvîntați și îndrumați să meargă pe calea adevărului, a binelui și a păcii, au fost profund îndurerați pentru că au pierdut pe învățătorul lor duhovnicesc. Au fost întristați, dar nu ca cei ce nu au nădejde, pentru că în conștiința adevăraților creștini clipa morții este socotită doar o mutație: sufletul nemuritor se desparte de trup, părăsindu-și locuința vremelnică — «vasul cel de lut», potrivit cuvintelor Sfintei Scripturi: «...fărîna se întoarce în pămîntul din care a fost luată, iar sufletul se întoarce la Dumnezeu care l-a dat» (Eclesiast, 12, 7).

Ne plecăm în fața rînduiei lui Dumnezeu care a chemat la Sine pe vrednicul Său slujitor, pe episcopul Antim și an de an ne rugăm pentru iertarea păcatelor făcute cu voie sau fără de voie și pentru odihna sufletului său «în latura celor vii».

Ne rugăm pentru odihna sufletului său, pentru că mult a trudit în viața sa pămîntescă.

Din cei 40 de episcopi care au condus această Episcopie din anul 1500 pînă în prezent, el a avut conducerea cea mai îndelungată: 36 de ani. Ani de muncă susținută pentru ștergerea urmelor lăsate de marele cutremur din 1940, de cel de-al II-lea război mondial și de pustiitoarea secetă din 1947. Ani de muncă pe plan religios: grijă deosebită în îndrumarea clerului pe făgașul cel nou al «apostolatului social», orientarea credincioșilor și menținerea lor în dreapta credință ortodoxă pentru care și-au dat viața moșii și strămoșii lor.

A vizitat toate parohiile din Eparhie, a cercetat îndeaproape minăstirile și, acolo unde nu putea ajunge cu trenul sau cu căruța, nu se sfia să meargă pe jos. Astfel a vizitat schitul «Găvanu» prin anul 1948—1950, urcînd cu piciorul prăpăstioasa vale a Sghiabului numai din dorința de a vedea schitul în care se pustnicea prin anul 1909 schimnicul Sofronie — un monah îmbunătățit despre care avem informații în România Pitorească a scriitorului Al. Vlahuță.

Și-a ținut, astfel, făgăduința făcută chiar de la instalarea în scaunul de episcop, cînd spune că: «...nu voi cruța nici o oboeală și nici o jertfă cînd va fi vorba de sufletele ce mi s-au încredințat arhipăstoriei mele».

A învățat cuvîntul Domnului, fiind un neîntrecut predicator; a sfătuit, a scris articole pe studii, a cercetat și îndrumat elevii Seminarului din incinta Episcopiei, Seminar pe care îl numea: «școala noastră iubită și pepiniera unde se va cultiva adevărata vocație preotească».

Dacă ar fi să luăm în considerație numai această activitate și ar fi de ajuns pentru un om.

Dar episcopul Antim a fost și un foarte bun gospodar.

Ca și înaintașul său, Chesarie, a ținut să-și lege activitatea și numele de construirea citorva obiective de importanță majoră în Episcopie: clădirea muzeului, centrala termică, fabrica de luminări, zidul ce înconjoară centrul eparhial, reparații de minăstiri și schituri, biserici parohiale ș.a., realizări care au costat mulți bani și pentru care a consumat multă energie.

A păstorit într-o vreme de adinci transformări sociale, a înțeles vremea și s-a integrat plenar în ea, fiind exemplu pe care mulți preoți și credincioși l-au urmat.

Modest în viață, dar «înalt la sfat», a căutat întotdeauna să împace dreptatea cu dragostea, lăsînd să biruie dragostea; să împace blîndețea cu severitatea, învingînd blîndețea; fermitatea cu răbdarea, dar învingînd răbdarea, ținînd cont de sfatul Evangheliei care ne spune că «Cine rabdă pînă la sfîrșit, acela se va mîntui».

A fost, așa cum îi plăcea să spună, «acele sentinelle de veghe despre care vorbește proorocul, care n-am dat ochilor dormitare și genelor noastre odihnă pînă ce nu ne-am încredințat că sintem pe linia datoriei impusă de chemarea de arhipăstor».

Binecuvîntat de Dumnezeu pentru virtuțile sale alese, avem încredințarea că după o așa activitate frumoasă a trecut la Domnul cu conștiința datoriei împlinite față de Biserică, față de țara sa și de credincioșii pe care i-a păstorit.

A plecat dintre noi lăsîndu-ne o zestre spirituală deosebită și exemplu demn de urmat: munca, perseverența în bine, blîndețea și dragostea față de oameni.

Numele său va dăinui veșnic în catedrala de la Buzău și în Eparhie, iar noi îl vom pomeni întotdeauna în rugăciunile noastre.

În continuare, întregul sobor a cîntat «veșnică pomenire» și a mers la mormînt, făcînd și aici cuvenita rugăciune de dezlegare.

Apoi, o pace sfîntă a coborît din înălțimea crucii ridicată la căpătii, pînă pe lespedea sub care se odihnește fostul distins episcop al Buzăului.

În liniștea ce se așterne, se simte goul trist pe care-l lasă copacul, aproape centenar, doborît de secure. Se simte lipsa bătrînului înțelept care, chiar de la instalarea în scaunul episcopal spunea: «Să pecetluim cu exemplul vieții noastre ceea ce ne place să vestim altora de la amvon».

Noi cei ce i-am cunoscut viața pilduitoare de muncă încordată și rodnică închinată Bisericii și Patriei, noi cei ce i-am respectat bătrînețele lui nepătate și linia demnă de conduită bisericească, rugăm pe Bunul Dumnezeu să dăruiască sufletului său ales pace veșnică în împărăția celor dreپتي.

Veșnică să-i fie amintirea.

Arhid. prof. TUDOR MIHALACHE

† PREOTUL IACOB PETROVAN

S-a stins din viață după o grea suferință, în vîrstă de 81 de ani, vrednicul preot Iacob Petrovan, parohul Bisericii Slobozia din Capitală, care, vreme de 29 de ani a slujit la această biserică monument istoric, lăsînd în mijlocul credincioșilor săi adînci regrete.

Vreme de 56 de ani a slujit Biserica lui Hristos, dăruindu-se pe sine tuturor celor care veneau să-i solicite o rugăciune, un sfat, sau un sprijin.

S-a născut la 20 martie 1906 în comuna Cișmele, pe malurile Dunării, dintr-o familie de gospodari credincioși — Grigore și Domnica. După ce a urmat școala primară și Seminarul Teologic, se înscrie la Facultatea de Teologie din București, unde își ia licența în anul 1929. Este hirotonit preot la 1 septembrie 1929 și, după mai multe ascultări bisericești, vine în Capitală ca slujitor la bisericile Alba Postăvari, apoi la Mihai Bravu și, în fine, la Slobozia, unde a slujit pînă la tristul său deces. Între timp a funcționat în cadrul administrației Patriarhale.

Ceremonia înmormîntării a avut loc în ziua de 17 ianuarie 1987 în biserica Slobozia, fiind săvîrșită de un sobor de preoți, în frunte cu P. S. Episcop Roman Ialomițeanul. În continuare, a luat cuvîntul Preotul David Popescu, suplinitor, care a elogiat viața și activitatea celui dispărut, subliniind munca depusă în cei 56 ani de slujire lui Hristos, și în mod deosebit, la această parohie. A arătat regretul întregii parohii, care deplînge stingerea din viață a părintelui lor sufletesc.

În numele organelor parohiale și al credincioșilor a vorbit Domnul Iancu Carp, consilier parohial.

În sfîrșit, luînd cuvîntul P. S. Episcop Roman Ialomițeanul, Vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor, a prezentat condoleanțe familiei și credincioșilor, în numele Centrului Eparhial. Seara tîrziu, sicriul cu corpul neînsuflețit al preotului Iacob Petrovan, purtat pe umeri de colegi și credincioși a fost depus în cripta din curtea Bisericii la care a slujit atîția ani.

Dumnezeu să-l odihnească cu dreptii.

Pr. DAVID POPESCU

Preotul Dr. GHEORGHE CHIRIAC

Preoțimea Capitalei a pierdut încă pe unul dintre preoții săi de vază, pe strălucitul și eruditul teolog Dr. Gheorghe Chiriac, fost, în ultima vreme slujitor la biserica parohiei Sfînta Vineri Nouă din București.

Fiu de țărani dreptcredincioși din tînutul Romanului urmează școala primară în satul natal, și, dovedindu-se un element talentat și plin de rîvnă la învățămînt, la îndemnul dascălului său, a fost înscris la Seminarul Teologic «Veniamin Costache» din Iași, pe care îl absolvă cu rezultate deosebite. Apreciat de către Conducerea Episcopiei Romanului, este recomandat la Facultatea de Teologie din București, ale cărei cursuri le urmează concomitent și cu cele de la Filosofie și Filologie și, își ia licența la toate cu distincția «Magna cum laude». Pentru meritele sale deosebite, Episcopia îi acordă o bursă în Germania, unde studiază Teologia și Filosofia la Freiburg și apoi la Strassburg. Întors în țară, este numit preot la parohia Popa Tatu din București și după cîțiva ani la parohia Cărmămidari și în fine, la Parohia Sfînta Vineri Nouă, unde a rămas pînă la pensionarea sa. A fost un excelent preot slujitor și un distins predicator, dar, mai presus de toate, a fost un adînc gînditor, veșnic frămîntat de problemele teologice și filosofice cele mai înalte și imbatabile în discuțiile ce le purta cu cunoscătorii. Cine nu-și amintește, cu plăcere intervențiile și discuțiile provocate sau ridicate de către preotul Gheorghe Chiriac la Conferințele preoțești și cu cită vervă și documentație susținea temele purtate.

Iubitor de frumos, de poezie și de artă, a prezentat, de multe ori, la unele cenacluri lucrările sale, legate de creația populară și ale marilor noștri scriitori: Eminescu, Sadoveanu, Creangă, etc.

Articolele sale publicate în revistele bisericești, Studii Teologice, Raze de lumină, Cronica Romanului etc. arătau chipul și personalitatea unui preot intelectual de înaltă clasă.

Dar caracteristica spirituală a regretatului dispărut era modestia, delicatetea și sensibilitatea în relațiile cu colegii și cu credincioșii, și, cu toți cei care l-au cunoscut și l-au apreciat.

Pentru toți preotul Gheorghe Chiriac rămâne chipul preotului literat, care a altoit pe fondul sufletului său, ramurile cele mai alese ale teologiei și filosofiei și ideile cele mai înalte ale gândirii.

Ceremonia înmormântării s-a desfășurat la Biserica Manu Cavafu de către un sobor de preoți în frunte cu P. S. Episcop Roman Ialomițeanul, în prezența multor colegi, prieteni și credincioși.

A luat cuvântul d-na Anastasia Popescu, licențiată în Teologie, colegă de Facultate cu cel răposat, care, în numele foștilor colegi a prezentat un foarte simțit portret evocând calitățile alese ale răposatului și în primul rând, sentimentul prieteniei pe care l-a cultivat toată viața. A arătat, în cuvintele sale, osteneala ce a depus pentru credința strămoșească și Biserica lui Hristos. A amintit unele din lucrările sale, dintre care multe inedite și apreciate, teologice și literare, ca: «Frumosul în concepția creștină, Virtualitatea noțiunilor în textele Noului Testament, Raportul dintre metafizică și religie, Suferința, ca factor de salvare, Paradoxul Crucii, etc.». Cuvintele spuse au impresionat.

Preotul Nicolae Cozma, de asemenea coleg al regretatului preot, i-a ilustrat chipul de preot adevărat, cu eleganță și modestie în vorbă și delicatețe în comportare, care pentru toți rămâne un exemplu de urmat.

La sfârșit P. S. Episcop a adus cuvinte de mângiere credincioșilor și a prezentat condoleanțe din partea Centrului eparhial.

Dumnezeu să-l ierte și să-l odihnească în pace.

Pr. D. POPESCU

PREOTUL ICONOM STAVROFOR POMPILIU ALEXANDRU-MIZIL

S-a stins din viață la începutul lunii Ianuarie 1987 Preotul pensionar Pompiliu Alexandrescu, de la parohia Fefelei, orașul Mizil, în vîrstă de 79 ani, figură distinsă și mult prețuită de credincioșii din parohia sa.

Născut la 28 iulie 1908 în comuna Pietroasele din județul Buzău, urmează cursurile Seminarului Teologic din Buzău. Ca absolvent de seminar se căsătorește cu învățătoarea Elvira Dumitrescu și este hirotonit preot pe seama parohiei Bădeni-Buzău. Ca preot la Bădeni își desăvîrșește studiile teologice și absolvă cu succes Facultatea de Teologie din București unde se remarcă prin dragoste deosebită pentru studii și purtare aleasă.

În anul 1946 este transferat la Parohia Fefelei din orașul Mizil unde păstorește neîntrerupt pînă la pensionarea sa din cauza unei boli necruțătoare.

Slujba înmormântării sale a fost oficiată de către un distins sobor de preoți din Ploiești, Mizil și împrejurimi, avînd ca proiestos pe P. C. Pr. Șteafn Al. Săvulescu Protoiereul Protoieriei Ploiești în fața unei numeroase asistențe de credincioși.

După săvîrșirea serviciului divin în cuvîntul său Părintele Protopop Ștefan Al. Săvulescu a elogiat și a caracterizat personalitatea regretatului dispărut și munca depusă de el la Biserica din Fefelei-Mizil pe care a păstorit-o 40 de ani, muncă încununată cu lucrări ample de restaurare a Sf. Locaș și de pictură. Arată apoi că pentru deosebita sa activitate în ogrorul Domnului a fost distins de către autoritatea superioară bisericească cu rangul de «Iconom stavrofor» și «Crucea patriarhală». Prezentînd condoleanțe întristatei familii în numele preoțimii ploieștene aduce mult regretatului un ultim salut.

În numele credincioșilor prezenți a vorbit apoi preotul Emilian Ardeleanu — noul preot paroh de la Parohia Fefelei-Mizil. Subliniînd în cuvîntul său caracteristicile și calitățile sufletești ale Preotului Pompiliu Alexandrescu care a excelat cu adevărat prin bunătate, înțelegere pentru enoriașii săi, claritate în cuvîntul predicat și adîncă evlavie arată regetul tuturor parohienilor care l-au cunoscut, iubit și apreciat. Preoții Gheorghe O. Vasile și Ioan Bărbulescu de la Parohia «Adormirea Maicii Domnului»-Mizil și Preotul Cristache Jugureanu de la Parohia Gura Vadului în cuvîntările lor au arătat compasiunea întregii preoții pentru pierderea colegului Pompiliu Alexandrescu, exemplu de dragoste și dăruire.

După ocolirea tradițională a Sf. Biserici, trupul neînsuflețit al Preotului Iconom-Stavrofor Pompiliu Alexandrescu a fost transportat în cimitirul orașului și de aici de pe brațele preoților slujitori a fost coborît în cavoul familiei alături de buna sa tovarășă de viață învățătoarea Elvira — înainte adormită — ca împreună să se odihnească în pace.

Pr. SĂVULESCU ȘTEFAN

PREOTUL ICONOM STAVROFOR CORNEL BREDICEANU, AZUGA

După o îndelungată suferință în seara zilei de 5 februarie 1987, s-a stins din viață trecînd la Domnul, vrednicul de pomenire, preotul Cornel Brebenaru, fost paroh la parohia «Sfînta Treime» din orașul Azuga.

Slujba înmormîntării a fost săvîrșită Duminică, 8 februarie a.c., de preoți de la parohiile vecine și de pe frumoasa Vale a Prahovei, conduși de Prea Cucernicul Preot Protoiereu Costică Dumitru, delegatul Sfintei Arhiepiscopii, prezenți fiind numeroși credincioși din parohie și din împrejurimi, unde răposatul a fost cunoscut, prețuit și iubit.

După terminarea slujbei, Prea Cucernicul Preot Protoiereu Costică Dumitru, în cuvinte pline de adîncă simțire, în numele Sfintei Arhiepiscopii, a preoților din protoiera Cîmpina și a Cucerniciei Sale a transmis familiei indoliata și credincioșilor mult îndurerăți, profunda compasiune și toate sentimentele de regret.

În continuare Prea Cucernicia Sa a reliefat meritoria lucrare a Preotului Cornel Brebenaru, afirmînd că: «a fost un adevărat apostol al Mîntuitorului Iisus Hristos».

Aproape 35 de ani — a continuat Prea Cucernicia Sa — răposatul întru Domnul a adus în casele credincioșilor, lumina Evangheliei, alinînd suferințele celor bolnavi, mîngîind pe cei întristați, binecuvîntînd și sfințind pe toți credincioșii, — rugîndu-se neîncetat pentru pacea și mîntuirea sufletelor lor.

Toată slujirea sa a fost întărită și de exemplul personal al vieții sale de preot, soț, părinte și bunic, căci mai mult decît prin cuvînt, vorbea prin faptă. Era «*inimă fierbinte și suflet de apostol*».

Părintele Cornel Brebenaru știa să-și îndeplinească bine slujba, așa cum a cerut-o Mîntuitorul Iisus Hristos, și s-a dovedit un preot înțelept, plin de dragoste față de Casa Domnului, așa cum îndeamnă Sfîntul Apostol Pavel.

A fost preocupat permanent de viața enoriașilor săi, învățîndu-i adevărurile de credință ortodoxă, cum să trăiască în pace, cum să-și iubească Biserica și Țara și cum să muncească pentru înflorirea, prosperitatea și înălțarea ei.

«Prezența dumneavoastră, — a încheiat Prea Cucernicia Sa —, în număr atît de mare în jurul sicriului cu trupul neînsuflăit al Preotului Cornel Brebenaru, în vreme de iarnă, cu zăpadă și ger, și cu obraji plini de lacrimi, mărturisește pe deplin cît de mult l-ați iubit și respectat pe fostul dumneavoastră păstor».

Pe același fir Prea Cucernicul Preot Pița Nicolae, de la Parohia Poiana Țapului-Prahova, unul dintre prietenii săi cei mai apropiați a făcut părintelui Cornel Brebenaru un frumos medalion.

Preotul Cornel Brebenaru, — a spus Prea Cucernicia Sa — s-a născut la 19 septembrie 1905 în comuna Menții din Dos-Gorj, ca al 6-lea, fiu din cei 7 copii ai vrednicului învățător Ștefan Brebenaru. În casa părintească a deprins dragostea de carte, cinstea, corectitudinea și respectul față de Dumnezeu și oameni.

După absolvirea școlii primare în comuna natală, a urmat cursurile Seminarului «Sfîntul Nicolae» din Rîmnicu Vilcea, iar apoi al Seminarului «Neagoe Vodă» din Curtea de Argeș, obținînd cu succes diploma de absolvent.

S-a înscris apoi la Facultatea de Teologie a Universității din București obținînd titlul de Licențiat în Teologie în anul 1932. În anul următor s-a căsătorit cu tînăra învățătoare Victoria Atanasiu, fiica preotului Dumitru Atanasiu de la Parohia Azuga.

Tot în anul 1933 este hirotonit preot pe seama Parohiei Bușteni-Prahova.

Din căsătorie au rezultat două fete și un băiat, pe care i-au crescut în duhul credinței și le-au sădit în suflet dragostea de țară, de semeni și de muncă.

După 10 ani de pilduitoare lucrare preotească la parohia Bușteni, Preotul Cornel Brebenaru, s-a transferat în parohia «Sfînta Treime» din orașul Azuga, rămasă vacantă prin ieșirea la pensie a vrednicului preot Dumitru Atanasiu, al cărui ginere era.

Toată viața sa, — încheie vorbitorul — Părintele Cornel Brebenaru a fost o făclie aprinsă, slujind cu dăruire altarul sfînt al Bisericii Străbune și al neamului nostru românesc.

Pentru bogată sa activitate desfășurată atît pe plan bisericesc, cît și pe plan cultural-social, Preotul Cornel Brebenaru a fost distins cu rangul bisericesc de «Iconom Stavrofor».

Bolnav fiind cere în anul 1968 ieșirea la pensie, rîmînd tot în preajma Sfintei Biserici, slujind alături de noul titular, preotul Valeriu Dobrescu, — ginerele său, sprijinind cu toată ființa sa orice lucrare la Sfîntul lăcaș.

În numele enoriașilor păstoriți a vorbit Dl. Dr. Ioan Șerbănescu, evidențiind golul creat prin pierderea Preotului Cornel Brebenaru.

În amurgul serii, în sunetele duioase ale clopotelor, sicriul cu corpul neinsuflețit al Părintelui Cornel Brebenaru, a fost purtat pe umeri de frații în slujirea Domnului, și după ce au înconjurat Sfânta Biserică, — după rânduială —, a fost condus la locul său de veci.

Dumnezeu să-l ierte!

Pr. IOAN ROȘESCU-BUȘTENI

O PIOASĂ ADUCERE AMINTE

Falnic ca un brad de munte, frumos la chip, demn în purtare, cu glas de tunet în cântare, dar modelat, dulce și mingios în vorbire, respectat de colaboratori și ascultat de elevi, așa l-am cunoscut în anul 1946 pe Preotul Gheorghe Marinescu, director și profesor de muzică psaltică la Seminarul Teologic din Buzău. La 12 ani ai elevului de atunci, ceea ce vedem în fața ochilor părea o apariție de basm care te făcea să tremuri nu de teamă, ci de măreția lui. Nu l-am văzut niciodată supărat, nu l-am auzit niciodată spunând o vorbă urită, iar atunci când voia să mustre pe cineva, era suficient să-l privească... Avea ceva în privire care te făcea să te simți mic și neputincios, dar când observa că ai început să tremuri, zimbea și era de ajuns.

Privit superficial părea distant, «un munte de gheață pe care nu pot răsări flori»; însă în interiorul acestui «munte de gheață» se frământa o inimă bună, cu ambiții mari și visuri frumoase, un om care iubea pătimaș muzica, solemn și cum-pătat în gesturi și fapte.

Era intransigent, dar incapabil de dușmănie, pentru că «cine iubește muzica, este om bun la inima lui».

Era generos și mulți au simțit această generozitate discretă ca un nobil imbold spre tot lucrul cel bun.

«Ceea ce e important în artă, e să vibrezi tu însuși și să faci și pe alții să vibreze» (G. Enescu) și o spun cu tărie că Părintele Marinescu a reușit să facă pe mulți să vibreze.

Ca preot, ca director, profesor și dirijor ai dat, iubite Părinte Marinescu, toată priceperea și puterea pentru propășirea bisericii la care ai slujit, pentru ridicarea prestigiului Seminarului din Buzău pe care l-ai condus și pentru înfrumusețarea cântării la corul Catedralei pe care l-ai dirijat cu pricepere neegalată, cu grație delicată, cu însușirea statornică a omului îndrăgostit de muzică.

A trecut în lumea dreptilor, dar munca sa, viața exemplară dăruită fără zgîrcenie muzicii vor rămîne cu serii întregi de seminariști, azi preoți bătrîni, care-și vor aduce cu drag aminte de el pînă cînd vor trece și ei la Cel ce le-a dat viața.

Chipul său falnic s-a dus să odihnească în umbra cimitirului Dumbrava, însă sufletul său a rămas în inimile noastre și la temelia Seminarului din Buzău ca o icoană luminoasă, așa cum a rămas trupul Anei Meșterului Manole în zidurile Mînăstirii Argeș.

Ucenic și colaborator, mă înclin astăzi amintirii lui, iar acest medalion doresc să fie prinosul recunoștinței pe care îl ofer memoriei sale acum cînd se împlinesc 25 de ani de la moartea sa.

Arhid. prof. MIHALACHE TUDOR

NOTE ȘI RECENZII

TEOCTIST, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, *Pe treptele slujirii creștine*, Editura Mitropoliei Moldovei și Sucevei, Mănăstirea Neamț, 1985 — Partea a III-a, VII+495 p.

«Pe treptele slujirii creștine» este titlul sub care Înalt Prea Sfințitul Mitropolit al Moldovei și Sucevei a început să publice în volume — prin selectare — o parte din predicile, omiliile, meditațiile, pastoralele și cuvântările pe care Înalt Prea Sfinția Sa le-a rostit de-a lungul deceniilor de când a fost hirotonit în treapta de arhieru, la 5 martie 1950. Primul volum, format din două părți, fiecare avînd aproape 500 pagini, a apărut în anul 1980. Sentimentele care au constituit îndemnul autorului de a publica la această dată — cînd împlinea trei decenii de slujire în diferite trepte ale arhieriei¹ — o parte din predicile, omiliile și cuvîntările rostite în acest interval, s-au desprins din «Cuvînt înainte» cu care a început «prima parte». Ele se doreau — după cum se exprimă autorul — în primul rînd «O ofrandă de mulțumire adîncă adusă Prea Sfinței și de o ființă Treimi, Tatăl, Fiul și Duhul Sfințit», și apoi ca un omagiu de inimă și de iubire convenit acelora care i-au deschis porțile slujirii arhieresti, i-au îndrumat această slujire și i-au promovat rîvna și strădania din acești binecuvîntați ani.

Dacă în fiecare treaptă de slujire în care s-a găsit a la primirea demnității de arhieru, îndatoririle căroră I. P. S. Mitropolit Teoctist a trebuit să le facă față au diferit, la baza îndeplinirii lor — cu atît de frumoase rezultate — s-a găsit aceeași clară și neclătinată conștiință a responsabilității, deopotrivă, față de Biserica strămoșească și față de valorile ortodoxiei românești, precum și față de valorile nepieritoare ale neamului nostru, atașîndu-se fără rezervă avîntului cu care toți fiii Patriei zidesc într-un gînd și o voință chipul strălucitor al României noi. Cu privire la aceste sentimente, de care I. P. S. Sa a fost stăpînit în tot ceea ce a întreprins, referîndu-se în mod special la întocmirea și rostirea predicilor, omiliilor și cuvîntărilor sale, I. P. S. Sa preciza, în același «Cuvînt înainte», «Rostite în diferite momente de însemnătate

---

1. De la primirea hirotoniei în treapta de arhieru (5 martie 1950), I.P.S. Mitropolit Teoctist a slujit ca Episcop-vicar patriarhal — fiind timp de patru ani și Rector al Institutului Teologic din București — pînă la 15 septembrie 1962, de cînd, în urma alegerii legale, a fost conducătorul Eparhiei Aradului. La conducerea acestei eparhii — cu rezultate deosebit de apreciate de clerul și poporul dreptcredincios — a rămas pînă la 5 februarie 1973, cînd — de asemenea în urma alegerii legale — a fost înălțat la o treaptă de slujire mai importantă, ca arhiepiscop al Craiovei și mitropolit al Olteniei. Dovedind aceleași alese calități, de înțelept conducător al vieții religioase, culturale, administrative și gospodărești, în arhiepiscopia Craiovei, cînd s-a vacantat scaunul de arhiepiscop al Iașilor și mitropolit al Moldovei și Sucevei, colegiul electoral l-a ales ca titular al acestui important scaun pe care îl conduce din octombrie 1977.

deosebită în Duminici și Sărbători, de la amvoanele bisericilor sau tribunele unor foruri obștești, potrivit treptelor slujirii bisericești și încredințărilor oficiale, aceste cuvântări oglindesc — fiecare în parte — în ceea ce privește conținutul, credințioșia față de Biserica părinților noștri și față de comoara ei de învățătură, responsabilitatea treptelor ierarhice și a clipeilor trăite iar toate la un loc înfățișează retrospectiv momente și locuri din aria de lucrare arhierescă, în climatul luminos de dreptate socială și de înnoire obștească ale poporului nostru. Afirmarea frumuseților, a valorilor ortodoxiei românești și a atașamentului față de agonisita nepieritoare a neamului nostru, precum și a avântului cu care toți fiii Patriei zidesc într-un gând și o voință chipul strălucitor al României noi, se face simțită pretutindeni». În același sens se exprimă Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Teoctist și în «Cuvînt înainte» publicat în Partea a treia, care formează partea întâia a volumului II, care, de asemenea, are două părți, ca și volumul I. Precizînd că acest al doilea volum «conține predici, omilii, meditații și cuvîntări, în cea mai mare parte din timpul arhipăstoririi la Mitropolia Moldovei și Sucevei», Înalt Prea Sfinția Sa adăuga: «E de la sine înțeles că acestea sînt legate de ideea păstrării unității de credință, prin învățătura însăși a Sfinției noastre Biserici, a dragostei de țară și de poporul nostru, prin moștenirea luminoasă păstrată de-a lungul secolelor și de ideea contribuției slujitorilor Sfințelor Altare în sprijinirea marilor năzuințe de unitate națională, de bună stare și pace, pentru care se străduiesc toți fiii Patriei noastre». De altfel aceste două obiective, I: cunoașterea, trăirea și păstrarea nealterată a dreptei credințe, care a finit unit neamul nostru de-a lungul veacurilor, în toate împrejurările grele și stăpînirile asupritoare în care s-a găsit, și II: cultivarea atașamentului devotat al întregului popor dreptcredincios față de interesele superioare și de valorile spirituale ale neamului, se desprind cu ușurință ca scop principal al tuturor bucăților — predici, omilii, meditații și cuvîntări — ce formează conținutul volumelor apărute pînă în prezent sub titlul «Pe treptele slujirii creștine». Unitatea aceasta arată pe de o parte gîndirea temeinică prin care Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Teoctist și-a fixat — odată cu îndatoririle asumate la primirea demnității de arhieru — și planul potrivit căruia își va putea îndeplini aceste îndatoriri, iar pe de altă parte competența cu care Înalt Prea Sfinția Sa și-a îndeplinit aceste îndatoriri, deși ele au crescut mereu — ca importantă și responsabilitate — cu fiecare nouă treaptă de slujire în care a fost înălțat, tocmai pentru vrednicia cu care s-a achitat de îndatoririle treptei de slujire în care s-a găsit. La aprecierea acestei vrednicii s-a adăugat și demnitatea și competența cu care I. P. S. Sa a reprezentat Biserica Ortodoxă Română ori de cîte ori și oriunde i s-au încredințat asemenea sarcini.

Oricine va avea prilejul să citească volumele apărute pînă în prezent sub titlul «Pe treptele slujirii creștine» va rămîne impresionat de această unitate de gîndire și realizare a fiecărui volum, cu teme generale, sugestive, dezvoltate și documentate apoi printr-un număr de subiecte variate ca formulare, conducînd însă toate pe cititor la înțelegerea importanței pe care o avea în vedere tema generală. Ordinea logică a rînduirii materialului îl va ispiti fără îndoială pe cititor, să compare pe autor cu un iscusit arhitect care, la proiectarea unui edificiu monumental nu pierde din vedere nici una din piesele ce îi vor asigura trăinicia sau a celor ce îl vor decora și înfrumuseța spre desfătarea celor ce vor avea prilejul să-l privească, odată realizat.

Folosindu-se același plan urmat la rînduirea materialului din volumul I², și materialul Părții a III-a este grupat în patru teme generale, fiecare cu un anumit număr de subiecte care îmbogățesc și adîncesc înțelesul. Astfel prima temă generală, «*Iisus*

2. O prezentare sumară a primului volum (p. I și p. II), am făcut în aceeași revistă (Glasul Bisericii — 1981).

Hristos, Viața noastră, este exemplificată și documentată prin 16 subiecte a căror rînduire nu respectă ordinea cronologică a rostirii lor, ci ordinea socotită de autor — și constatată de cititor — mai logică pentru lărgirea sferei de cunoaștere și înțelegere a temei generale (p. 3—114); tema a doua, *«Rămîneși întru iubiea Mea»*, este formată din 13 subiecte, expuse în aceeași ordine logică, după conținut (p. 117—198); Tema a treia, *«La izvorul viu și înnoitor al credinței noastre ortodoxe»*, este exemplificată prin 22 subiecte ce se completează reciproc cu noi și edificatoare idei (p. 201—354), iar tema a patra, *«Pe același tîgaș de credință ortodoxă și de viață românească»* beneficiază de 14 subiecte pe cît de sugestiv formulate, pe atît de clar expuse (p. 357—468). Limitîndu-se la această simplă enumerare a numărului bucăților care exemplifică și documentează cele patru teme generale, lăsăm cititorului posibilitatea — și plăcerea — de a constata personal cît de bun și de util gînd a avut I. P. S. Mitropolit Teoctist cînd a reflectat la această sistematizare a predicilor, omiliilor, meditațiilor și cuvîntărilor pe care Înalt Prea Sfinția Sa le-a întocmit cu stăruitoare și competentă muncă, și le-a rostit, cu binefăcătoare efecte, la datele și în împrejurările menționate pentru fiecare. Dacă adăugăm totuși cîteva ilustrări cu fragmente din unele meditații, predici și cuvîntări, cititorul să vadă în ele împlinirea datoriei de a nu lăsa nemotivată afirmația potrivit căreia, în pofida faptului că temele îmbracă multe și variate aspecte, ele nu pierd nici o clipă din vedere cele două obiective esențiale ce au constituit dintotdeauna însăși misiunea Bisericii strămoșești, și anume: cunoașterea, trăirea și păstrarea nealterată de către poporul român a dreptei învățături, așa cum a descoperit-o Mintuitorul Hristos și au propovăduit-o înșiși Sfinții Apostoli pe teritoriul Patriei noastre — în mod neîndoielnic Sf. Apostol Andrei —, și atașamentul devotat față de interesele superioare și de valorile spirituale ale neamului, sprijinindu-l să-și păstreze conștiința unității, prin unitatea limbii, a credinței și a tradițiilor, chiar dacă provinciile care formează teritoriul Patriei noastre au fost nevoite să-și ducă existența, veacuri de-a rîndul, separate.

1. *Pentru trăirea în comuniune spirituală* de către întreg neamul românesc și pentru păstrarea nealterată a dreptei învățături, un rol cu totul bineîncător — îndrumător permanent către virtute a avut rugăciunea. «Rugăciunea face parte — spune I. P. S. Mitropolit Teoctist — din comorile nemuritoare lăsate nouă tuturor ca hrană duhovnicească de Insuși Domnul nostru Iisus Hristos. Nespus de fericiți au rămas Sfinții apostoli cînd, la stăruința lor, Iisus i-a învățat cel mai cuprinzător și mai frumos model de rugăciune: Tatăl nostru (Matei 6, 6—13). Să nu uităm că aceste cuvinte mintuitoare au fost rostite pentru prima dată de Fiul lui Dumnezeu, în auzul ucenicilor/Săi. Cînd ne rugăm și zicem această rugăciune, să fim incredințați că în numele lui ne adresăm lui Dumnezeu, deșteptînd astfel în noi încrederea desăvîrșită pentru dobîndirea harului dumnezeiesc, pentru ajutorul pe care totdeauna îl așteptăm de la El, Tatăl nostru cel din ceruri. Se cuvine ca și noi să rostim cu bucurie rugăciunea Tatăl nostru, deoarece în acele clipe de rugăciune avem pe buze înseși cuvintele zise atunci de Domnul nostru Iisus Hristos, care ne și încredințează că «Orice veți cere de la Tatăl întru numele Meu, va da vouă» (Ioan, 16, 23). În această rugăciune își au izvorul toate rugăciunile pe care le auzim la biserică sau le citim în cărțile de rugăciuni. Prin rugăciune înțelegem mai ușor cuvintele pe care le citim sau le învățăm. Ea cuprinde și numeroase feluri de închinare ca: facerea semnului Sfintei Cruci, sărutarea icoanelor, a Sfintei Evanghelii, a obiectelor liturgice sfințite, participarea la slujbele dumnezeiești, ca și tot ceea ce ne străduim să facem spre binele semenilor. Inseși munca și hărnicia sînt, de asemenea tot forme prin care se împlinește minunat rugăciunea. Ea este hrana duhovnicească a fiecărui fiu al Bisericii noastre. Este o componentă de mare preț a vieții

creștine. Săvîrșită astfel, rugăciunea face din inima și fapta noastră izvor de credință vie, de iubire sinceră și de virtute, adevărate podoabe strălucitoare» (p. 4)... «Rugăciunea nu trebuie socotită, însă, ca împlinirea unui ritual de formă sau rostirea frumoaselor cuvinte, ci ea trebuie simțită și trăită ca însăși viața care ne este atât de scumpă, ca dar dumnezeiesc. Cîntarea psalmilor, intonarea imnurilor după tradiționalele noastre melodii sînt forme de rugăciuni obștești, care apropie și leagă sufletele credincioase, atunci cînd aceste expresii sînt în desăvîrșită armonie cu simțirea noastră lăuntrică. Numai așa acestea pot fi asemenea ramurilor și florilor nevestejite ale dreptei credințe, ale evlaviei noastre, alcătuiind un tot unitar viața cea în Hristos, cum tîlmăcesc marii trăitori ai rugăciunii. Iar aceasta strălucește și rodește în ogorul sufletesc al fiecărui credincios, mai cu seamă atunci cînd participă la Sfînta Liturghie. Trăirea clipelor liturgice revarsă în inimă bucuria comuniunii depline cu frații și surorile de o credință și un grai, cu care înălțăm gînduri curate către Prea Sfînta Treime și invocăm mijlocirile Maicii Domnului și cele ale tuturor sfinților. În felul acesta, credința, nădejdea și dragostea, coroana virtuților, sporesc în roduri duhovnicești. Biruie indoiala, alungă grijile deșarte, îndepărtează întristarea, cugetele rele, lăsînd loc luminii dragostei evanghelice și dorului de rugăciune. Convingerea că efortul personal se împletește cu acela al obștii rugătoare din sfîntul locaș, convingerea că rugăciunile tuturor revarsă mîngiere fiecăruia în parte, această stare toarnă în suflet pace și sentimentul părășiei la aceeași tulpină viguroasă a Bisericii noastre strămoșești» (p. 5)... Totdeauna în sfintele noastre lăcașuri domnește atmosfera prielnică rugăciunii și evlaviei. Acum însă în perioada Triodului, trăim mai stăruitor frumusețile Ortodoxiei, îmbogățite de imnologia și cîntările din acest ciclu liturgic. Pentru îndestularea noastră sufletească, Biserica aduce în fața noastră unul din cele mai grăitoare modele de rugăciune arătat de Mîntuitorul Hristos prin pilda vameșului și a fariseului. ...Darul rugăciunii este cel mai prețios dar al inimii curate pe care Dumnezeu îl hărăzește tuturor celor ce se îndreaptă spre El. ...Rugăciunea este trăirea comuniunii, a legăturii ființiale cu Izvorul sfințirii noastre, dar și cu toți frații noștri mai mari, sfinții, care ne călăuzesc pe drumul iubirii. Rugăciunile luminează ochii sufletului și ai inimii spre înțelegerea adevărului dumnezeiesc, iar iubirea noastră față de Dumnezeu trebuie să se sprijine pe iubirea aproapelui. ...Rugăciunea este legătura pe care prin lucrarea harului dumnezeiesc, o trăim în comuniunea Bisericii, dar și în viața noastră cea de toate zilele... Rugăciunea și postul se împletesc armonios și împreună aduc roade mîntuitoare... Rugăciunea și postul sînt porunci dumnezeiești și îndatoriri de căpetenie creștinești. Rugăciunea — legătură permanentă cu Dumnezeu — ne face să nu ne simțim singuri niciodată. Cel ce pășește pe calea postului cu mîngierea rugăciunii nu se simte orfan și singuratic, neajutorat și izolat, ci în comuniune cu toți fiii aceluiași Tată ceresc. Bucuria postului și conștiința comuniunii noastre cu Dumnezeu și cu semenii prin rugăciune ne ușurează durerile și suspinele pe care le gustă oricine tăiește în lume. Ele potolesc grijile și întăresc nădejdea și credința creștinului (p. 7—11 passim). Indemnuri și exemplificări asemănătoare pentru folosirea rugăciunii — de către cei păcătoși ca mijloc de îndreptare a lor, iar de către cei drepți ca mijloc pentru păstrarea lor în această stare, sporind mereu în îmbunătățirea vieții lor duhovnicești — va întîlni cititorul oriunde va deschide această comoră de înțelepte sfaturi, întemeiate pe învățătura Sfîntei Scripturi a Vechiului și Noului Testament. Aici, însă, ne vom limita să exemplificăm această afirmație cu cîteva fragmente alese din bucăți în care autorul s-a referit în mod special la importanța rugăciunii pentru cei ce cred în Dumnezeu și I se adresează, în nevoi, cu cereri de ajutor iar în bucurii, cu rugăciuni de mulțumire. Astfel în «Cuvînt înainte» din

Cartea de rugăciuni apărută la Iași în 1982 — reprodus la pagina 147—151 în lucrare, — sub titlul «La rugăciune dați-vă toată silința», rugăciunea este socotită ca dar dumnezeiesc, hărăzit dintru început omului. «Numeroase sînt darurile pe care *Păcătorul cerului și al pămîntului, al tuturor celor văzute și nevăzute, le-a revărsat*, încă de la zidire, făpturilor sale și mai ales omului, prin lucrarea de mîntuire săvîrșită, din prisosul dragostei dumnezeiești, de către Domnul nostru Iisus Hristos. Păstrător și, în același timp, trăitor al dumnezeieștilor învățături și porunci, creștinul dreptmăritor și fiu ascultător al Bisericii strămoșești știe că în acest nesfîrșit șir al darurilor Sfîntului Duh în Biserică un loc important îl ocupă rugăciunea, ea însăși dar al lui Dumnezeu, înmiresmat de dragoste, pe care omul îl poate oferi Părintelui Ceresc. Prin rugăciune, credinciosul nu numai că reintră în ascultare față de Dumnezeu, ci se înalță la starea de convorbire cu Creatorul. Este starea hărăzită celor ce se străduiesc să-și curețe cugetul, prin îndepărtarea de păcat, celor care pe această cale năzuiesc să-L cunoască pe Dumnezeu. De asemenea chemare și de un dar atît de înălțător s-a învrednicit omul, ca ființă gînditoare și liberă» (p. 147). În același sens, în «Meditația» intitulată «Rugăciunea, călăuză către virtute și mîntuire», rînduită în lucrare la p. 350—354, se spune: «Păstrate cu credințioșie de-a lungul veacurilor, rostite sau cîntate la toate slujbele divină în fața icoanelor, imnele și rugăciunile ortodoxe sînt roade ale credinței și ale viețuirii celei în Hristos, ale evlaviei și ale înțelepciunii dumnezeieștilor Apostoli și ale urmașilor acestora din veac în veac, avînd darul să îndestuleze rîvna spre desăvîrșire a tuturor aceluia care năzuiesc să păstreze vie legătura cu Sfînta Treime, cu Maica Domnului și cu toți Sfîntii bineplăcuți lui Dumnezeu. Este, după cum se știe, firească dorința de a te ști în lumina și căldura dragostei părintești care să-lăsluiește de-a pururea între Tatăl cel Ceresc și fiii Săi de pe pămînt. Rugăciunea este aceea care ne călăuzește către virtute și mîntuire, pe toți cei ce mărturisim învierea lui Hristos și ne împărtășim din roadele ei și acestea ne înalță către lumina cea neinserată a cunoașterii lui Dumnezeu, înlesnindu-ne urcușul duhovnicesc ca pe o adevărată scară a lui Iacob, despre care ne vorbește Sfînta Scriptură. În neîncetata urcare și coborîre pe aceste trepte a îngerilor cei ce pururea îndeplinesc voia cea sfîntă a lui Dumnezeu, Părinții Bisericii, luminați de Duhul Sfînt, au tălmăcit lucrarea rugăciunilor, care se înalță de la noi la Părintele luminilor și revărsarea milostivirii Tatălui Ceresc, peste noi toți, fiii Săi iubiți.

Pildă de urmat, întru această creștinească virtute, aflăm în însăși viața Mîntuitorului Iisus Hristos, la care au fost martori zi cu zi Sfîntii Săi ucenici și apostoli» (p. 350—351). Dar și mai cuprinzătoare, ca învățătură și mai desfătătoare ca frumusețe de expunere socotim meditația despre rugăciune intitulată «*Doamne, învață-ne să ne rugăm*» (p. 125—130). «Din cele mai vechi timpuri — spune autorul — rugăciunea a îndeplinit una din cele mai arzătoare cerințe ale credinciosului, aceea de a-și înalța cugetul către Dumnezeu, făcătorul și ocrotitorul său. Rugăciunea aduce liniște sufletească și, totodată, întreține nestinsul său dor de apropiere și cunoaștere a voinții lui Dumnezeu. În Sfînta Scriptură, care cuprinde descoperirea lui Dumnezeu către oameni, găsim numeroase exemple de patriarhi, prooroci și drepti care se rugau și care îndemneau, învățînd prin exemplu și cuvînt, poporul la rugăciune... Toți acești aleși ai Domnului și mulți alții se rugau pentru ei și pentru semenii lor și rugăciunea era ascultată și împlinită. Înălțînd rugăciuni către Dumnezeu, credincioșii din Vechiul Testament implorau adevărarea făgăduinței făcute celor dintii părinți, Adam și Eva, despre întruparea Fiului lui Dumnezeu, Iisus Hristos, prin care avea să se aducă mîngiere deplină neamului omenesc... Despre această valoare mesianică a rugăciunii, adică despre caracterul profetic al rugăciunilor dreptilor din perioada Vechiului Testament, se dă mărturie rugăciunea rostită de dreptul Simeon, bătrînul care L-a întîmpinat și luat

în brațe pe Mintuitorul, Care a fost adus, cum știm, la 40 de zile, la templu. «*Drept și temător de Dumnezeu, așteptînd mîngîierea lui Israel*» (Luca, 2, 25), bătrînul Simeon, asupra căruia era Duhul Sfînt, a rostit rugăciunea ca împlinire a făgăduinței făcute protopărinților Adam și Eva, pentru că ochii lui «*au văzut mîntuirea gătită înaintea feței tuturor popoarelor*» (Luca, 2, 30—31). De acum și rugăciunile credincioșilor vor fi rostite spre dobîndirea mîntuirii, a păstrării dreptei credințe, a împărtășirii Duhului Sfînt și a tot sporul duhovnicească.

Pildă de rugăciune stăruitoare ne-a dat Domnul nostru Iisus Hristos în tot timpul *cuget stăruiau în rugăciune dimpreună cu femeile și cu Maria, mama lui Iisus și cu viețuirii Sale pe pămînt...* Urmînd exemplul Mintuitorului, Sfinții Apostoli «*într-un frații Lui*» (Fapte, 1, 14), îndemnînd pe credincioși «*să stăruie în rugăciune*» (Coloseni, 4, 2)... Incredințarea că prin «*rugăciune credinciosul este «ucenic al Mintuitorului*» și «*un fiu al harului*», a determinat pe «*cei ce au primit cuvîntul*» lui Dumnezeu, primii creștini, să stăruie «*în învățătura Apostolilor*» și în viața frățească, în frîngerea pîinilor și în rugăciuni» (Fapte, 2, 41—42). Acest mod de viețuire creștină a fost urmat pilduitor de către fiii Bisericii noastre. De-a lungul veacurilor, slujitorii Bisericii noastre dreptmăritoare, viețuitorii în minăstiri, părinți cuvioși cu viață îmbunătățită, stăruiau toți în rugăciunile lor, unii pentru alții, înălțînd Bunului Dumnezeu mulțumiri și cereri pentru liniște și pace, pentru creșterea lor întru desăvîrșire și pentru dobîndirea tuturor celor ce le sînt de folos și spre mîntuire. Numeroase documente arată că vovoezii și dreptmăritorii creștini se rugau pentru ei și pentru sufletele strămoșilor...

Comuniunea în rugăciune cu semenii și înaintașii noștri este un adevăr al mărturisirii noastre de credință. Îndemnul apostolic de a ne ruga «*pentru toți sfinții*» (Efeseni, 6, 18), de a ne ruga unii pentru alții (Iacob, 4, 16), și de a ne ruga «*în Duhul Sfînt*» (Iuda, 20), la Sfînta Liturghie, a găsit totdeauna în inimile și sufletele credincioșilor creștini din sînul Bisericii noastre străbune un ecou adînc și o plinire prin trăire pilduitoare. Prin rugăciunea făcută «*cu bucurie*» (Filipeni, 1, 4) ne aflăm în comuniune duhovnicească de trainică trăire a acesteia cu Dumnezeu, cu sfinții și cu toți semenii noștri care sînt mădulare vii ale Bisericii triumfătoare și ale aceleia luptătoare, în rugăciune, omul nu este și nu se simte niciodată singur. De aceea, rugăciunea este o conglăsuire, o vorbire a noastră cu Dumnezeu și cu semenii. Către trăirea unor atît de adînci adevăruri ale credinței noastre ortodoxe ne cheamă și rugăciunile și inelele cuprinse în toate cărțile de slujbă din biserică» (p. 125—129, passim).

2. De asemenea, *atașamentul devotat al întregului popor dreptcredincios față de interesele superioare și de valorile spirituale ale neamului* poate fi desprins din întreg cuprinsul lucrării dar în mod cu totul deosebit este evidențiat în Cuvîntările pe care Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Teoctist le-a rînduit în ultima parte — a IV-a — a lucrării, sub titlul «*Pe același iăgaș de credință ortodoxă și de viață românească*». Dacă pentru exemplificarea acestui adevăr ne vom referi îndeosebi la «*Cuvîntul*» pe care Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Teoctist l-a rostit la minăstirea Bistrița Neamț, cu prilejul resfințirii acestui vechi așezămint duhovnicesc, în ziua de duminică 9 septembrie 1984 — în urma lucrărilor de restaurare care au avut loc în ultimul timp — am luat în considerare pe lîngă vechimea legăturii și colaborării neîntrerupte dintre Biserica strămoșească și conducerea de stat pentru apărarea și promovarea intereselor superioare ale neamului, și legătura duhovnicească ce s-a stabilit între Înalt Prea Sfinția Sa și această minăstire, ca o pecete indisolubilă, în anul 1935, cînd a primit «*chipul slujirii lui Hristos*» — intrarea în monahism — «*în fața icoanei Sfintei Ana*». Acest adevăr îl exprima Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Teoctist, în «*Cuvîntul*» la care ne-am referit, astfel: «*Astăzi ne bucurăm, aici, în minăstirea aceasta, la a cărei înălțare au depus grijă și suflet Alexandru cel Bun, Ștefan cel Mare, Petru Rareș și*

Alexandru Lăpușneanu, văzînd că totul strălucește de frumusețe și lumină. Trebuie să ne bucurăm, pentru că omul, creat de Dumnezeu după chipul Său, este chemat să se bucure. Atmosfera aceasta de comuniune duhovnicească și de revărsare a bucuriei, trăită în această mănăstire, creează în sufletul nostru o mîngîiere vie. Și ceea ce se întîpărește în inimă este trainic.

Mă bucur să vă spun că fac parte din obște a acestei mănăstiri. Acum citeva decenii, am intrat în monahism ca frate înții, și am primit chipul slujirii lui Hristos în fața icoanei Sfintei Ana, în anul 1935... Fiu al plaiurilor botoșănene, m-am simțit atras de sfințenia acestui locaș, de bunătatea și pildele unor părinți îmbunătățiți și de frumusețea ținuturilor nemțene. ...Mănăstirea Bistrița a fost întotdeauna un leagăn de cultură și artă, la care este părtaș soborul de voievozi, de care s-a vorbit. Ei și-au oprit pașii la mănăstirea Bistrița ca să dăruiască slavă acestui așezămînt sfînt. Tradiția lor de edificare a duhului mușatin s-a păstrat, a dat roade pe tot parcursul istoriei și s-a restaurat în aceste frumoase realizări... În asemenea clipe de înălțare, de trăire duhovnicească, am putea cere, ca odinioară înțeleptul, ca să se oprească clipa, pentru a ne bucura mereu. S-ar părea că nu-i posibil. Dar pentru creștini clipa se oprește, căci noi, în comuniunea Bisericii, trăim aceste dimensiuni ale credinței nu numai azi cînd ne întîlnim, ci în orice clipă cînd ne rugăm pentru altul în Sfîntul Altar și cînd ne regăsim în dragoste și prețuire. Un părinte nu poate să nu aibă în sufletul său chipul și imaginea fiilor lui. O mamă, de asemenea, nu poate să rămînă decît mamă. Niciodată titlul acesta de mamă nu-l poate răpi nimeni, orice s-ar întîmpla. Titlul de părinte, de frate, de soră, nimeni nu-l poate schimba. De asemenea Tării-Mame sau Bisericii-Mame, cum obișnuim să le spunem, le acordăm cea mai mare cinste. Nu le uităm pentru că sînt ca și părinții de scumpi și de-o ființă, așa păstrăm ideea de țară și de Biserică în inimile și sufletele noastre, iar dragostea mamei arde permanent pentru fiii și fiicele ei. Așa și cea a Bisericii sau a Tării-Mame (...). Astăzi înconjurăm icoana Sfintei Ana sub chipurile acestor mari voievozi, ctitori ai mănăstirii, în noianul de istorie pe care îl conține acest locaș ca și fiecare parte de pămînt al Patriei; toate se împletesc într-o armonioasă slăvire a lui Dumnezeu. Cei patru voievozi, dintre cei mai străluciți ai Moldovei medievale, au venit la mănăstirea aceasta, începînd de la 1400 și după aceea îndemnați de sfințenie și atrași de izvorul de viață de aici. Unul dintre ei, Alexandru cel Bun, și-a ales aici și locul de veci. Mesajul lor de dragoste de țară trebuie să-l învățăm mereu. Ei au prețuit aceste locuri sfînte și frumoase, adevărate comori naționale. Astfel, Bogdan Vodă, înaintașul lui Alexandru cel Bun, și-a ales locul de veci la Rădăuți, Ștefan cel Mare la mănăstirea Putna, Petru Rareș la mănăstirea Probota, iar Alexandru Lăpușneanu la mănăstirea Slătina, legîndu-și astfel numele de aceste oaze duhovnicești, ai căror ostenitori au contribuit la înzestrarea neamului «cu o limbă literară, cu o literatură sfîntă, cu o artă în legătură cu gustul și nevoile lui», cum spunea marele nostru istoric Nicolae Iorga. De aceea, evlavia noastră se îndreaptă către aceste vetre de închinare, ca o cinstire a trecutului nostru național. Sub numele acestor voievozi «scrise pe aceste pietre sau lespezi de marmoră, se cuprinde în povestirea faptelor trecutului, o parte din viața tuturor, de unde se desface viața noastră, ca o permanență a statorniciei noastre ființări în unitate de neam și de credință strămoșească» (p. 449—452, passim). Asemenea exemplificări edificatoare asupra «statorniciei noastre ființări în unitate de neam și de credință strămoșească» — a căror caldă și frumoasă expunere desfată pe cititor și-i înviorază nobilele sentimente ce au caracterizat permanent viața neamului nostru: iubirea de Patrie și statornicia în mărturisirea credinței strămoșești — asemenea exemplificări ar putea fi înmulțite, fiindcă se găsesc în toate «Cuvîntele» și «Meditațiile» grupate în Partea a IV-a sub titlul «Pe același făgaș de credință ortodoxă și de viață

românească». Ne limităm însă numai la menționarea titlurilor sugestive ale acestor «Cuvinte» și «Meditații» care vor îndemna, sintem siguri, pe cei care vor lua cunoștință de această precizare, să le citească în întregime, alegându-se cu o aleasă satisfacție duhovnicească și cu improspătarea nobilelor sentimente deja menționate: iubirea de Patrie și a Bisericii strămoșești. Iată și titlurile: «*Pe același făgaș de credință ortodoxă și de viață românească*» (Cuvînt rostit la sfințirea Bisericii «Adormirea Maicii Domnului» — Arad de către Patriarhul Justinian la 22 octombrie 1967); «*Pe urmele părinților și înaintașilor noștri*» (rostit la resințirea bisericii «Adormirea» — Fălticeni, 1 septembrie 1985), «*Frumuseți ale Ortodoxiei noastre*» (predică rostită la sfințirea bisericii din Horodnicul de Sus, jud. Suceava, duminică 15 noiembrie 1985), «*Trăirea unității de credință*» (Cuvînt rostit în catedrala mitropolitană, la 11 martie 1984, Duminica Ortodoxiei); «*Viața, dar dumnezeiesc, cheazășie a unității de credință*» (Cuvînt rostit la Seminarul teologic de la Mănăstirea Neamț, la 22 iunie 1982); «*Plinirea vremii*» (Cuvînt rostit la deschiderea lucrărilor Adunării Eparhiale, la 10 noiembrie 1980), «*Cinstirea Sfințelor Moaște, cheazășie a unității de credință și de neam*» (Cuvînt rostit la mănăstirea Sf. Ioan cel Nou — Suceava, la 24 iunie 1981); «*Viețuirea în unitate de credință*» (Meditație); «*Opera Sîntului Vasile cel Mare în evlavia credincioșilor ortodocși români*» (Prelegere ținută la invitația Fundației «Pro Oriente», în aula Universității din Viena, în ziua de 7 iunie 1979); «*La altarul de simțire românească și evlavie străbună*» (Cuvînt rostit la mănăstirea Bistrița-Neamț); «*Imbinare armonioasă între trecut și prezent*» (Cuvînt rostit la sfințirea bisericii «Sfîntul Lazăr» — Iași, 1 noiembrie 1985) și «*Dreptarul cinstirii sfinților în Biserică*» (unde se explică, foarte clar, necesitatea îndreptării Calendarului de către întreaga Biserică Ortodoxă, și greșeala pe care o fac cei ce nu urmează hotărîrea Sfîntului Sinod).

În așteptarea apariției Părții a IV-a, al cărei cuprins se anunță și mai variat, ca teme, și mai documentat, în justificarea participării Bisericii Ortodoxe Române la toate acțiunile prin care se înnoiește, sub toate aspectele, viața în Patria noastră precum și la toate acțiunile menite să apere pacea în lume, exprimăm Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Teoctist mulțumiri respectuoase pentru acest prețios dar făcut preoțimii Bisericii noastre strămoșești prin publicarea lucrării «*Pe treptele slujirii creștine*»³.

Prof. IORGU D. IVAN

André Paul, *Le monde Juif à l'heure de Jésus. Histoire politique*. Col. «Petite bibliothèque des sciences bibliques», Desclée, Paris, 1981, 264 pagini, 14 × 20 cm.

André Paul (născut în 1933) este specialist în studiul iudaismului antic și medieval. Ocupă funcția de director literar al editurii Desclée din Paris. Predă la Școala de Înalte Studii de Științe Sociale. Se numără printre membrii prestigioasei *Novi Testamenti Studiorum Societas*.

Lucrarea de care ne ocupăm face parte dintr-o serie de zece volume reunite în colecția «Petite bibliothèque des sciences bibliques» pe care o îngrijește Etienne

3. La data apariției acestor rinduri, I.P.S. Mitropolit Teoctist slujește cu sporită vigoare și vrednicie pe cea mai înaltă treaptă a ierarhiei Bisericii Ortodoxe Române, ca Patriarh, de la 1 august 1986 ca Locțiitor de Patriarh, iar de la 9 noiembrie — cînd a fost ales în unanimitate de către Colegiul electoral bisericesc — și de la 16 noiembrie 1986, cînd a fost întronizat, ca Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Ungrovlahiei și Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române.

Charpentier (născut 1930), directorul Colecțiilor biblice ale mării edituri pariziene Cerf. Cele zece volume ale colecției «Petite Bibliothèque des sciences bibliques» sînt menite să devină instrumente de lucru și de reflecție pentru numeroșii cititori contemporani ai Sfintei Scripturi care doresc să dobîndească informații sigure și cit mai ample asupra cadrului geografic, istoric, lingvistic, politic și cultural în care au apărut scrierile Vechiului și Noului Testament. Cărțile din această colecție pun la îndemîna cititorului cunoștințele indispensabile privind problemele de introducere în Sfînta Scriptură, stăruind asupra mediului în care au fost scrise cărțile care o alcătuiesc, asupra specificului și originalității fiecăreia din aceste cărți.

Cele cinci volume care privesc Vechiul Testament studiază: Istoria lui Israel de la origini pînă la Alexandru cel Mare (vol. I), Scrierile Orientului antic și izvoarele biblice (vol. II), Pentateuhul, Iosua, Judecători, Samuel și Regi (vol. III), Profetii și cărțile profetice (vol. IV), Psalmi și alte Scrieri (vol. V).

Tot cinci volume sînt consacrate Studiului Noului Testament, după cum urmează: Lumea iudeilor la ceasul lui Iisus. Istorie politică (vol. I), Scrierile iudeilor la ceasul lui Iisus (vol. II), Epistolele Sfinților Pavel, Iacov, Petru și Iuda (vol. III), Evangheliile sinoptice și Faptele Apostolilor (vol. IV), Scrierile Sfîntului Ioan (vol. V).

În mod paradoxal, cum notează însuși autorul cărții de care ne ocupăm (p. 13), formula «*la ceasul lui Iisus*» indică în cazul de față mai multe secole și anume perioada istorică dintre 336 î.d.Hr. (data suirii pe tronul Macedoniei a lui Alexandru cel Mare) și pînă la 132—135 cînd a avut loc a doua revoltă iudaică împotriva Romei care a fost reprimată cu brutalitate de armatele romane în 135, Ierusalimul devenind *Colonia Aelia Capitolina*. Termenul *Iudeea* este înlocuit cu acela de *Palestina*.

Cartea de care ne ocupăm cuprinde patru părți: Prima parte (p. 21—90) se intitulează Situația, a doua (p. 90—156) Diaspora, a treia (158—226), Pămîntul (Teritoriul) național, a patra (p. 227—247) Sinagoga.

Primul din cele trei capitole ale părții întii a cărții (Situația) se intitulează sugestiv: Filmul evenimentelor (p. 21—57). Acest capitol constituie o istorie politică a iudeilor de la Alexandru cel Mare (336—323 î.d.Hr.) pînă la împăratul roman Adrian (117—138). Armatele lui Alexandru cel Mare cuceresc pe rînd Asia Mică, Fenicia, Palestina, Egiptul, Mesopotamia, Iranul și chiar o parte a Indiei. Cuceritorii vor păstra structurile administrative și religioase existente. Dar vor impune cultura elenă și organizarea greacă a cetății în diversele centre pe care le vor coloniza (p. 21). *Domnia lui Alexandru va marca o adevărată revoluție în raporturile dintre iudei și greci.* Distanța lingvistică dintre cele două popoare le vor ține departe pe unul de celălalt. Macedoneanul Alexandru va impune vastului său imperiu care se întindea de la Nil la Ind limba greacă, dialectul comun (Koine), care va deveni instrumentul de comunicare între toți cetățenii săi, deci și între greci și iudei. Dialectul comun va deveni limba predominantă în sectoarele comercial, politic, administrativ, educativ etc. Aștorul dă o foarte exactă definiție a dialectului comun care este o formă simplificată a dialectului atic în care se vor amesteca și elemente ionice (p. 23). În consecință, se produce un eveniment de o excepțională importanță pe termen lung pentru pătrunderea creștinismului în Imperiul Roman, prima traducere a Vechiului Testament în greacă cunoscută sub numele de Septuaginta.

Alexandru cel Mare moare în 323 î.d.Hr. fără să fi avut răgazul necesar să-și întemeieze, în mod real, o dinastie proprie (p. 23). Succesorii (în greacă: diadohii) lui Alexandru vor fi decși pe calea armelor. În 321 î.d.Hr. vom avea următorul tablou al diadohilor, adevărații succesori ai marelui rege macedonean, care-și împart astfel vastul imperiu:

- Macedonia pentru Antipatros care moare în 319 ;
- Egiptul pentru Ptolomeu I Soter, fiul lui Lagos și unul din generalii cei mai strălucitori ai lui Alexandru ; el va întemeia dinastia lagizilor ; moare în 283 ;
- Tracia pentru Lisimah care va fi ucis la 281 ;
- Asia Mică pentru Antigon ; moare în 301 la Ipsos ;
- Babilonia pentru Seleucus I Nicator ; moare în 281 ; întemeiază dinastia seleucizilor.

În perioada diadohilor, iudeii vor ieși din izolarea lor. Palestina va deveni o provincie pe care și-o vor disputa, în secolul următor, pînă la 200 î.d.Hr., lagizii din Egipt și seleucizii din Siria (p. 26).

Între 200 și 164 î.d.Hr. Iudeea va cădea sub dominația seleucizilor. Antioh IV Epifaniu (175—164 î.d.Hr.) va intra într-un grav conflict cu iudeii din Iudeea. El a început o persecuție sistematică și fără precedent care a avut un epilog nemaiîntlnit în istoria de pînă atunci : Antioh IV Epifaniu a abolit pur și simplu religia iudaică. Circumciziunea și respectarea sabatului au fost interzise.

Iudeii au răspuns prin insurecția armată (167—160 î.d.Hr.) condusă de macabei : Matatia și Iuda Macabei (I Macabei 2, 4), acesta din urmă un mare conducător militar (p. 29). Succesorii macabei ai lui Iuda au fost Ionatan (160—143 î.d.Hr.) și Simon. Lui Ionatan i s-a acordat, în 152 î.d.Hr., titlul de mare preot.

Cu Ionatan se încheie faza insurecțională a fraților macabei, iar cu Simon începe Statul asmoneilor (probabil după numele lui Asmoneu, bunicul lui Matatia, un preot originar din Ierusalim, p. 33).

Între 142—105 î.d.Hr., iudeii vor fi conduși de marii preoți asmonei, Simon și Jean Hircan, fiul acestuia, iar între 104—63 î.d.Hr. de regii asmonei : Aristobul, Alexandru Ianeul, Salomeea Alexandra și fiii acesteia.

Între 63—44 î.d.Hr. Iudeea se află sub stăpînire romană, iar pînă în anul 4 î.d.Hr., sub regatul lui Irod cel Mare. În ultimul său testament, Irod a divizat regatul între cei trei fii ai săi : Arhelau, Antipa și Filip. Primul dintre aceștia, cel dintîi născut, va purta titlul de rege, ceilalți doi, pe acela de tetrarhi.

Între anii 6 și 66 d.Hr., Iudeea (care cuprindea, de asemenea, Samaria și Iudumeea) va fi condusă de prefecti sau procuratori romani. Exercitarea justiției revenea Sinedriului central și tribunalelor locale. Romanii respectau cu strictețe credința iudeilor care erau obligați să se roage pentru împărat și pentru prosperitatea Romei (p. 52).

Între 66—70 d.Hr. a avut loc primul război iudaic împotriva Romei care se va încheia cu distrugerea Ierusalimului și a templului de către generalul roman Tit. Palestina devine astfel o provincie imperială romană, administrată de un legat care va fi, în prima perioadă, comandantul legiunii a X-a staționată la Ierusalim (p. 57).

Șirul evenimentelor istorice care preced și urmează venirii în lume a Mîntuitorului se încheie, în viziunea lui A. Paul, cu cea de-a doua revoltă iudaică împotriva Romei care a avut drept urmare sfîrșitul Iudeei (132—135).

Acest prim capitol al cărții se încheie cu patru note anexe (p. 59—63) : Istorisirea de către Iosif Flaviu a unei (legendare) întîlniri între Alexandru cel Mare și marele preot al iudeilor, o scurtă prezentare a sectei fariseilor și saducheilor, istorisirea de către Iosif Flaviu a căderii Ierusalimului în anul 70 și istorisirea lui Eusebiu de Cezarea asupra revoltei iudeilor în timpul lui Traian.

Capitolul II al părții întii se intitulază : *Izvoarele* (p. 66—79). Termenul «izvoare» desemnează aici documentele scrise și nescrise, dar și disciplinele care le descoperă, le tratează și le comunică (p. 65).

Izvoarele sînt «neliterare» și «literare». Izvoarele neliterare sînt furnizate de *arheologie* (care studiază urmele materiale ale trecutului, mai precis ale Antichității), *epigrafia* (care studiază inscripțiile de pe materiale neperisabile: pe piatră sau metal, graffiti sau desene trasate pe pereți), *numismatica* (știința monezilor, studiind aceste obiecte în aspectul lor formal, valoarea lor de semn și dezvoltarea lor istorică), *papirologia* (care studiază documentele scrise pe materiale perisabile: papirus, cioburi de pămînt ars, în greacă: *ostraka* —, resturi de lemn servind ca suport de scris, p. 68).

Izvoarele literare sînt constituite în special din scrierile următorilor autori greci și latini: *Polibiu* (sfîrșitul sec. III — către 120 î.d.Hr.), *Diodor de Sicilia* (sec. I. î.d.Hr.), *Nicolae al Damascului* (către 64 î.d.Hr. — începutul sec. I d.Hr.), *Strabon* (către 64 î.d.Hr. — 25 d.Hr.), *Ptolemeu* (sfîrșitul sec. I. î.d.Hr.), *Pliniu cel Bătrîn* (23/24 — 79 d.Hr.), *Tacit* (către 55 — ? 120), *Suetoniu* (70 — către 140), *Dio Cassius* (către 160—235).

La autorii de mai sus sînt de adăugat următoarele surse literare iudaice:

Cartea lui Daniel (mijlocul sec. II î.d.Hr.), *I Macabei* (către anul 100 î.d.Hr.), *II Macabei* (puțin înainte de 160 î.d.Hr.), *Filon de Alexandria* (către 20 î.d.Hr. — ? 45 d.Hr.), *Iosif Flaviu* (37 — ? 100 d.Hr.).

În capitolul III al primei părți a cărții, intitulat «*Numele*» (p. 81—88), A. Paul definește termenul fundamental ca *iudeu*, *iudaism*, *elenism*, *Iudeea*.

În perioada celui de-al doilea Templu, termenul *iudeu* este folosit atît de iudei cît și de neiudei pentru a desemna totalitatea celor ce practicau religia mozaică (I Macabei 10, 23; 11, 50; 13, 42 etc.). Cînd însă, în aceeași epocă, iudeii se desemnează ca entitate etnică și religioasă, ei folosesc termenul tradițional «Israel» (I Macabei 1, 58; 13, 41), care apare în cărți canonice ca *Ezdra* (1, 4; 5, 41), în cărți necanonice (*Iudit*, *Tobit*, *Siracidul*), în Manuscrisele de la Marea Moartă, în unele cărți apocrifice (Testamentul celor 12 Patriarhi, Psalmii lui Solomon, IV *Ezdra* etc.). În istorisirea Sfintelor Patimi ale Domnului se întilnește atît termenul *iudeu* (Marcu 15, 26), cît și acela de *Israel* (15, 32).

Termenul *iudaism* implică o dimensiune religioasă și morală cu o doctrină și un cod de reguli și de obiceiuri, dar și frontiere culturale și bariere sociale (p. 84). Pe scurt, termenul *iudaism* desemnează viața iudaică în ansamblul său atît în ce îl privește pe individul care se numește «iudeu», cît și grupul specific și determinat care este definit prin termenul acesta.

«Termenul «elenism» (în greacă *helenismos*) apare ca opus celui de «iudaism» (2 Macabei 4, 13; Cf. Fapte 6, 1). Dar, pe un plan mai larg, prin *elenism* trebuie să înțelegem cultura din «timpul lui Alexandru cel Mare», altfel spus, limba greacă, moravurile, obiectele, arta, literatura, filozofia și religia răspîndite în Orientul Apropiat și Mijlociu, din Macedonia pînă la frontierele Indiei, de la Marea Neagră și Dunăre pînă în Nubia și Sahara (p. 85).

Iudeea este, de-a lungul timpului, denumirea oficială a teritoriului autonom sau independent ocupat și controlat de iudei. Acest termen a desemnat o entitate pur geografică sau administrativă, identificîndu-se, în general, cu teritoriile tradiționale ale Palestinei. Împăratul Adrian va schimba, în 135, după zdrobirea celei de-a doua Revolte iudaice, numele de Iudeea în acela de Palestina (p. 88).

A doua parte a cărții se ocupă de *Diaspora* iudaică (p. 91—155). Cuvîntul grec *Diaspora* (răspîndire, împrăștiere) apare în traducerea greacă a Vechiului Testament, nefiînd, deci anterior secolului al III-lea î.d.Hr. Derivă din verbul *διασπείρω*, a răspîndi, a împrăștia, a disemina. La apariția erei creștine, termenul *diaspora* desemnează

ansamblul iudeilor stabiliți în afara Palestinei (II Macabei 1, 27; Ioan 7, 35). Sînt amintite, de asemenea, și alte sensuri ale acestui cuvînt (p. 93—94).

Autorul arată, mai departe, că diaspora iudaică a luat naștere la început în-deosebi ca urmare a deportărilor succesive a iudeilor în urma invaziilor militare ca acelea ale asirienilor din 736—732 (IV Regi 15, 29), ale asirienilor din 721 (IV Regi 17, 6), ale babilonienilor sub Nabucodonosor din 597 și din 587—586, 582 (IV Regi 24, 14—16; Ieremia 52, 18—30) etc. Mulți israeliți nu s-au mai întors din exilul babilonian cînd, în 538 î.d.Hr., Cyrus a dat edictul său de eliberare. Exilul s-a transformat, cu timpul, pentru mulți din cei deportați, într-o rămînire liberă departe de pămîntul lui Israel (p. 96). Diaspora devine astfel pentru iudaism un fapt ireversibil, o situație politică, socială și religioasă larg cunoscută și recunoscută de iudei și de neiudei (p. 97).

Se pare că populația iudaică, după recensămîntul lui Claudiu (41—54), atinsese, în imperiul roman, numărul de 6.944.000. Dacă se adaugă iudeii din Babilonia, din Platoul iranian etc., numărul locuitorilor iudei depășea cifra de 8 milioane. «Un roman din 10 era iudeu..., un locuitor «elenistic» din 5, al lumii mediteraneene orientale, era iudeu» (p. 100)¹.

În capitolul intitulat *Diaspora occidentală* (Egiptul și Cirenaica), autorul se referă la garnizoana de mercenari iudei care locuiau în vastul spațiu militar de la Elefantine (Egiptul de Sus) (p. 101—102), de emigrația iudaică sub Ptolemei (p. 103—107) și în cetăți ca Alexandria (Egipt), Cirene și Berenice (în Libia), Antiochia (în Siria) etc. (p. 107—109).

În capitolul *Diaspora orientală și nordică*, autorul are în vedere situația iudeilor din Babilonia și Mesopotamia, Persia, Siria și Asia Mică (p. 113—123), pentru care limba greacă va fi un mijloc de exprimare familiar.

Capitolul IV-al părții a doua a cărții se intitulază *Cetățile grecești* (p. 125—145) și studiază situația diasporei iudaice în cetăți din Asia Mică: Pergam, Efes, Milet, Laodiceea, din insulele grecești: Delos, Rodos, Cipru, din Antiohia Siriei, Seleucia (pe Tigrul) etc.

Se arată apoi împrejurările istorice în care a avut loc constituirea importantei Diaspore iudaice din Roma.

În Concluziile la această parte a lucrării (p. 147—151), se subliniază că diaspora se prezintă ca o adevărată instituție avînd, se pare, caracter ireversibil. În general, diaspora apare ca urmare a exilurilor succesive la care au fost supuși israeliții, dar și ca o consecință a unor așezări benevole ale unor grupe compacte de coloni iudei în diverse părți ale țărilor antice.

La sfîrșitul acestei părți a lucrării (p. 152—155), se întînesc două note, una asupra originilor sinagogii, iar alta, asupra dării anuale cunoscute sub numele de «darea jumătății de siclu» pe care o datorau templului toți bărbații adulți (cf. Ieșire 30, 11—16; IV Regi 11, 5—10).

André Paul își intitulază partea a treia a cărții sale *Pămîntul* (teritoriul) *național* (p. 159—226) prin care el înțelege Iudeea (p. 159).

În primul capitol al acestei părți intitulat *Iudeea colonizată* (p. 159—171), autorul se referă la epoca posterioară dispariției lui Zorobabel (cître 515 î.d.Hr.), reprezentantul oficial al liniei lui David cînd controlul oficial al Iudeii va aparține aproape exclusiv dinastiei marilor preoți. Societatea iudaică de la începutul erei elenistice va fi consi-

1. Autorul arată că după «American Jewish Year Book» citat în «Le Monde» din 12 februarie 1980, populația iudee mondială era, în 1979, de 14.396.000 de persoane, din care 5.860.900 trăiau în Statele Unite, 3.135.000 în Israel, 2.666.000 în Uniunea Sovietică, 650.000 în Franța, 410.000 în Marea Britanie etc. (p. 100).

derată ca o adevărată teocrație. Autorul se referă însă la o importantă excepție de la această regulă când definește rolul deosebit jucat în societatea și viața iudaică de familia lui Tobie, apoi de fiii lui Tobie sau tobiazii (p. 160), care nu erau de neam sacerdotal. Influența acestei familii asupra ansamblului social, economic și politic al Iudeii și chiar asupra ansamblului teritoriilor palestiniene a fost decisivă (p. 160), mai cu seamă în perioada dintre mijlocul sec. III î.d.Hr. și revolta macabeilor (167 î.d.Hr.). Activitatea principalilor reprezentanți ai acestei familii este cunoscută din Papiruşii lui Zenon, din scrierile lui Iosif Flaviu și din cărțile Macabeilor.

Autorul privește mai îndeaproape activitatea a trei dintre acești tobiazi: Tobie care trăiește în timpul lui Ptolemeu II Filadelful (283—246 î.d.Hr.), Iosif, fiul lui Tobie care activează între 240—218 î.d.Hr. și Hircan, fiul cel mai tânăr al lui Iosif, care trăiește pînă în anul 175 î.d.Hr. cînd se sinucide la vestea intervenției în Palestina a lui Antioh IV Epifaniu. Tobiazii au contribuit mult la elenizarea vieții sociale, politice și chiar culturale a iudeilor din Palestina.

Se studiază, în continuare, situația Iudeei sub seleucizi care își impun dominația în Palestina după lupta de la Panion (200 î.d.Hr.) dintre regele Antioh III și Ptolemeu V, cîștigată de primul. Astfel și acum ia sfîrșit dominația egipteană în Egipt. Favorabili tradițiilor iudaice la început, seleucizii ajung, prin Antioh IV Epifaniu (175—164 î.d.Hr.), la abolirea circumciziunii și a respectării sabbatului (p. 165), ceea ce a condus la revolta macabeilor.

Acestui important eveniment îi este dedicat un capitol special din această carte intitulat: *Sindromul asmoneean* (p. 173—182). În prima din cele două note anexe la acest capitol, autorul se referă la felul în care figura lui Ioan Hircan și aceea a lui Alexandru Ianeul, doi reprezentanți importanți ai asmoneilor, se oglindesc în tradiția iudaică (p. 183—185). În cea de-a doua notă anexă la acest capitol (p. 185—186) autorul studiază problema tradiției macabeilor în istoria politică a Occidentului Creștin.

Capitolul III al cărții a treia este intitulat *Cetățile grecești* (p. 187—210) și se referă la înmulțirea cetăților grecești pe teritoriul național iudaic în urma elenizării acestuia. Autorul amintește pe rînd cetățile grecești sau devenite grecești așezate la *Marea Mediterană*: Iope, Azot, Dora sau Dura, Apolonia, Turnul lui Straton, sub Irod cel Mare se va numi Cezareea, Iamnia sau Iamina, Gaza, Antedon, Rafia, Ascalon; în *Idumeea*: Adora, Marisa; în *Nordul Iudeei*: Samaria, Habiron sau Atabiron, Scitopolis (vezi Iosua Navi 17, 11, unde este numită Bet-sean), Filoteria; în *Transiordania etc.*: Esbon, Bella, Dion, Gherasa, Abila, Gadara, Hippos, Amatus.

După ce, în 63 î.d.Hr., ia sfîrșit puterea asmoneeană în Palestina, Pompei va proceda la o reorganizare politică a ansamblului teritoriilor supuse. El va institui așa numita Decapole (cele 10 cetăți), un fel de confederație de cetăți (cf. Marcu 5, 20) care va favoriza cultura elenistică în perioada romană (p. 199). După Pliniu, în confederația celor 10 cetăți se numărau: Damas, Filadelfia, Rafana, Scitopolis, Gadaru, Hippos, Dion, Pella, Gerasa, Kanata.

Procesul de elenizare prin crearea sau întemeierea, reconstruirea, restaurarea sau redenumirea unor cetăți va continua prin Irod cel Mare, și urmașii lui. Drept urmare, vor apare noi cetăți pe harta Palestinei, pomenite adesea în Noul Testament: Antipatris, Cezareea, Antedon denumită de Irod și Agrippium, Faselis, Esbon, Samaria, care crește considerabil în timpul lui Irod, Cezareea lui Filip, fostul Panion, Tiberiada, Seforic, Livias, numită astfel în onoarea Liviei, soția lui August.

Acest proces de urbanizare (ar trebui zis de «citeizare», p. 204) a teritoriului palestinian a durat circa patru secole. În aceste cetăți, iudeii erau «mai mult sau mai puțin» în minoritate (p. 204). Totuși, aceste cetăți au avut un rol determinant în declanșarea și desfășurarea războiului iudaic din 66—70 (p. 205—208).

În capitolul intitulat *Rezistența naționalistă* (al patrulea și ultimul al cărții a treia), A. Paul se referă la mișcările armate care pot fi urmărite de-a lungul a peste 120 de ani (47 î.d.Hr. și 74 d.Hr., data căderii Masadei) și la conducătorii acestor mișcări. Autorul vorbește de o adevărată «dinastie» de partizani în care numără o serie de conducători de rebeli începând cu un oarecare *Iezechia*, prins și condamnat de Irod cel Mare în 47—46 î.d.Hr. și continuînd cu *Iuda*, fiul său (probabil Galileanul), (apare în 4 î.d.Hr.), *Jacob* și *Simon* răstigniți din ordinul prefectului Iudeii, Alexandru, în timpul lui Tiberiu (46—48), *Menahe*m care a jucat, probabil, rolul capital în revolta de la 66, *Eleazar*, fiul lui *Iair* (apare în 66) etc.

Autorul se referă apoi la diferitele grupe de opozanți față de romani: zeloții, sicarii (grupe armate de rezistenți față de stăpînirea romană care acționau chiar în orașele cele mai importante), opozanții față de aceeași stăpînire care operau mai ales din afara orașelor și militarii idumeeni care au intervenit în 67—68 la chemarea zeloților (p. 222—223).

Ultîma parte a lucrării lui A. Paul este intitulată *Sinagoga* (p. 229—247).

În primul capitol din această parte a cărții intitulat *Condițiile negative într-un spațiu iudaic nou* (p. 229—235) se arată că, după distrugerea templului din Ierusalim (70), structura centrală care constituia însăși temelia statului iudaic încetase să mai existe. Exilul, diaspora, capătă acum o importanță aparte, comunitatea locală dobîndește un loc de frunte în viața iudeilor devenind parte integrantă a ceea ce va fi numit, de acum înainte, iudaism. În acest context, sinagoga devine instituția cea mai importantă a iudaismului (p. 152).

După dezastrul național din 70—72, Vespasian a luat o măsură generală împotriva iudeilor din imperiul roman: *iscus iudaicus* (taxa fiscală iudaică). Potrivit acestei măsuri, toți iudeii trebuiau să plătească anual, un impozit de două drahme pentru templul roman a lui Jupiter Capitolinus, incendiat în 69.

Între 115—117, în timpul lui Traian, a avut loc o insurecție iudaică generalizată pe întregul imperiu roman care a fost zdrobită în 117 de Traian și apoi de Adrian.

În capitolul *Instaurarea unei sinagogi universale*, autorul se ocupă cu situația comunității iudaice din Babilonia care nu a fost implicată în nici un conflict armat împotriva romanilor (p. 237). Profitînd, în consecință, de o situație favorabilă, iudeii din Babilonia se organizează în așa fel încît, în scurt timp, se află în fruntea întregii națiuni iudaice (p. 238). Avînd drept conducător suprem pe un *Exilarh* (șef al exilului), iudeii din Babilonia își vor reglementa diversele aspecte ale vieții lor, ținînd seama de noua situație. Responsabilul Sinagogii babiloniene dobîndește o jurisdicție foarte întinsă. Ea va cuprinde toate teritoriile Orientului Mijlociu, Palestina, Egiptul, Africa, Spania, unde trăiau iudei (p. 239). Talmudul care pentru toți iudeii a fost și a rămas adevărata «Tradiție» este opera iudeilor din Babilonia care l-au elaborat între secolele III și V.

Cartea de care ne-am ocupat este concepută pentru a aduce clarificări cu privire la «mediul Noului Testament» (p. 13), și, într-o măsură, reușește în această încercare, introducînd pe cititor în istoria iudaismului anterior și posterior evenimentelor descrise în Noul Testament. Lucrarea se impune prin bogăția, exactitatea și claritatea informațiilor, deși este binecunoscută dificultatea stabilirii cu precizie a unor repere cronologice și a unor fapte și evenimente petrecute în intervalul de timp considerat. Izvoarele sînt de înaltă valoare și ținută. Hărțile care însoțesc volumul ajută pe cititor să localizeze numeroasele denumiri geografice utilizate.

Autorul nu s-a achitat însă decît de o parte din obligațiile pe care și le-a asumat prin titlul cărții sale. El a realizat într-adevăr o istorie politică a iudaismului între 336 î.d.Hr. și 138 și chiar după aceea (vezi p. 237—242), dar n-a abordat decît Glasul Bisericii

întimplător și total insuficient importanța datelor și informațiilor pe care le expune pentru înțelegerea faptelor, cuvintărilor, evenimentelor și desfășurărilor din viața lui Iisus și din Sfintele Evanghelii. De asemenea, autorul nu se referă la rolul și importanța comunității și sinagogii iudaice pentru răspândirea Evangheliei în epoca apostolică, în imperiul roman.

Cititorul trebuie să stabilească singur în mod concret rolul uriaș jucat, în epoca apostolică, de exilul sau diaspora iudaică, de structurile organizatorice ale sale ca prim loc de afirmare a adevărului evanghelic în vastul imperiu roman.

Nu se trag, de asemenea, concluzii cu privire la pregătirea locuitorilor din imperiul roman pentru primirea adevărului evanghelic din expunerea, altfel bogată și interesantă, asupra elenizării spațiului și structurilor iudaismului din epoca avută în vedere, din implantarea diferitelor comunități iudaice în întinsul imperiu roman.

Nu se vorbește despre confruntările dintre Iisus și contemporanii Săi, reprezentanți tipici ai iudaismului din epoca luată în considerație în carte, dintre Sfântul Apostol Pavel și diaspora iudaică, despre posibilitatea apariției doctrinelor iudaizante în Bisericile primare.

Autorul nu vorbește despre motivele neînțelegerii de către iudei a misiunii și lucrării lui Iisus, despre prăpastia dintre conceptul mesianic iudeu și cel evanghelic care va genera conflictul la capul căruia se va afla condamnarea și răstignirea lui Hristos, eveniment cu consecințe adânci pentru evoluția ulterioară a iudaismului.

Autorul nu folosește decât sporadic cărțile Noului Testament ca izvor pentru descrierea și prezentarea iudaismului în epoca apostolică și în cea post apostolică. În consecință, evenimentele din viața poporului iudeu și aspectele privind evoluția iudaismului în vremea Mintuitorului și în epoca apostolică apar rupte de tumultul și incandescenta faptelor care au avut ca urmare apariția Evangheliei, a Creștinismului și a Bisericii.

Pr. SABIN VERZAN

Joseph Auneau, François Bovon, Etienne Charpentier, Michel Gourgues, Jean Radermakers, *Evangiles synoptiques et Actes des apôtres*. Col. «Petite Bibliothèque des sciences bibliques», Desclée, Paris, 1981, 296 p., 14×20 cm.

Așa cum am arătat cu alt prilej¹, colecția «Petite Bibliothèque des sciences bibliques» urmărește să ajute pe numeroși cititori ai scrierilor biblice să dobândească informații sigure și suficiente asupra cadrului geografic, politic, istoric, lingvistic și cultural în care au apărut scrierile Sfintei Scripturi. Cărțile din această colecție mijlocesc cititorului o serie de informații și cunoștințe privind problemele de introducere în cărțile Sfintei Scripturi. Fără să fie ample tratate științifice, cărțile din această colecție au meritul de a prezenta o sinteză asupra datelor la care au ajuns științele biblice în epoca noastră asupra temelor pe care aceste volume le abordează. Ele pot deveni, astfel, un ghid prețios pentru cititorul contemporan, fie el specialist sau numai interesat să conducă această fascinantă «lume a Bibliei».

Prima parte a cărții intitulată *Introducere în Evanghelie* (p. 13—49) este semnată de Michel Gourgues și E. Charpentier. Primul autor, născut în 1942, este dominican

1. Autorul arată că după «American Jewish year Book» citat în «Le Monde» din 12 februarie 1980, populația iudee mondială era, în 1979, de 14.396.000 de persoane, din care 5.860.900 trăiau în Statele Unite, 3.135.000 în Israel, 2.666.000 în Uniunea Sovietică, 650.000 în Franța, 410.000 în Marea Britanie etc. (p. 100).

canadian și profesor la Colegiul dominican de filozofie și teologie din Otawa. Etienne Charpentier (născut în 1930) este directorul Colecțiilor biblice din cadrul editurii Cerf din Paris și îndrumătorul colecției «Petite bibliothèque des sciences bibliques».

Partea a doua a cărții, intitulată *Evanghelia lui Marcu* este semnată de Joseph Auneau (născut în 1936), preot la Saint—Sulpice.

Partea a treia a cărții intitulată *Evanghelia după Sfântul Matei* este elaborată de Jean Radermakers (născut în 1924), ieziuit, profesor de Studii biblice la Institutul de Studii Teologice și la Institutul de Pastorală și Cateheză «Lumen Vitae» din Bruxelles.

François Bovon (născut în 1938 la Lausanne), protestant, este profesor de Noul Testament la Facultatea de Teologie din Geneva. El semnează acea parte a cărții care se intitulează *Luca — Faptele (Apostolilor)*.

În partea introductivă a lucrării, M. Gorgues și E. Charpentier arată că termenul *Evanghelie* (de fapt, transcrierea cuvântului grec *εὐαγγέλιον*, veste bună) se referă, în primul rând, la Persoana și Lucrarea lui Iisus Hristos. Adăugarea la numele propriu a lui Iisus a titlului Hristos, adică Mesia, echivalează cu recunoașterea faptului unic că, în persoana istorică a lui Iisus din Nazaret, s-a împlinit lunga așteptare a unei umanități în căutarea lui Dumnezeu (p. 13). Astfel, pentru creștini, *Evanghelia*, *Vestea cea bună*, nu consistă, ca la greci și romani, într-o multitudine de evenimente succesive și trecătoare, de o importanță mai mică sau mai mare, ci într-un singur eveniment, capital și fundamental: Iisus Hristos, Dumnezeu S-a făcut om în mod definitiv, o dată pentru totdeauna; Dumnezeu devine accesibil omului a cărui natură și-o asumă potrivit planului divin al mântuirii, chemându-l la o eternă comuniune cu El (cf. *Fapte* 10, 36). *Evanghelia* astfel înțeasă implică o angajare, o opțiune a credinței, o recunoaștere a adevărului revelat (p. 14), excluzând orice indiferență sau neutralitate față de conținutul *Veștii* celei bune. Iisus Hristos este însă nu numai conținutul *Evangeliei*, *Evanghelia* însăși, ci și Cel ce o anunță (p. 16).

După Pogorîrea Duhului Sfânt, Iisus Hristos cel înviat devine subiectul predicii creștine, al *Evangeliei* propovăduite de Sfinții Apostoli (p. 16).

În capitolul *De la Evanghelie la Evanghelii*, autorii disting trei mari etape care marchează geneza *Evangeliei*:

1. *Iisus*, către anii 28—30, predică și lucrează.
2. *Apostolii* predică pe Iisus Cel înviat, în diferite comunități, sistematizând cuvîntările lui Iisus și istorisirile privind viața lui Iisus. Aceasta constituie ceea ce se numește *istoria formării (Evangeliei)* (în germană: *Formgeschichte*).
3. *Patru redactori* organizează materialul deja format pentru a scrie, fiecare, *Evangheliile* lor. Aceasta e istoria redactării *Evangeliei* (în germană: *Redaktiongeschichte*).

Autorii arată o atenție specială etapei propovăduirii *Evangeliei* în cadrul comunităților de către Sfinții Apostoli (p. 26—31), stăruind asupra genurilor și stilurilor literare întilnite în istorisirile Apostolilor.

Dintre genurile literare întilnite în *Evangelii*, autorii amintesc: istorisirea minunilor, parabola, sentințele încadrate într-o istorisire a unei minuni, într-o controversă a lui Iisus cu iudeii etc., controversa, vestirea unor evenimente (nașterea Sfîntului Ioan Botezătorul, Bunavestire etc.).

Sînt distinse în Sfintele *Evangelii* *stilul epitanic sau teofanic* care pune în lumină prezența divină în desfășurarea evenimentelor descrise și *stilul apocaliptic* care, luînd naștere în epoca lui Antioh IV Epifaniu (167—164 î.d.Hr.), a fost folosit de Mîntuitorul mai întîi și apoi de Sfinții *Evangelisti*, mai cu seamă în cuvîntările eshatologice (p. 40—41).

Autorii stabilesc următoarele patru *etape istorice* care marchează parcursul dintre evenimentul evanghelic și noi: 1. Evenimentul, 2. Comunitățile, 3. redactorii, 4. noi (cf. Luca 1, 1—4) (p. 44).

Etapele literare ale formării Evangheliilor sînt în număr de două: 1. Expunerea orală, pre-textul, pre-istoria textului și 2. Textul Sfințelor Evanghelii.

Etapele privind studiul Sfințelor Evanghelii sînt: 1. aceea a *exegezei* care studiază evenimentul (ele), comunitățile și redactorii și 2. aceea a *ermeneuticii* care se referă la felul în care noi primim și înțelegem **Evanghelia**.

Critica literară este o funcție particulară a *exegezei*, urmărind să înțeleagă textul, forma, structura și conținutul său, cu scopul de a ajunge, pe cît posibil, pînă la eveniment.

Critica istorică urmărește să răspundă la întrebări ca: Ce s-a petrecut? Evenimentele s-au produs așa cum sînt istorisite?, căutînd să stabilească evenimentul așa cum s-a produs el indiferent de presiunile și interpretările care i-au fost date. Autorii iau poziție critică față de excesele reprezentanților acelei metode de formare a Evangheliilor (*Formgeschichtliche Methode*) care au manifestat tendințe de a reduce rolul redactorilor **textului evanghelic** la acela de simpli compilatori care folosesc materialele preexistente și de a trata separat, rupte de context, diferitele părți ale Evangheliilor (p. 48—49).

În încheierea acestei prime părți a cărții, autorii se referă, într-o serie de note anexe, la: folosirea profană a substantivului **evanghelie** și a verbului a **evangheliza**, la folosirea substantivului **evanghelie** în sens de descriere, la minuni și la parabole (p. 50—54).

Partea a doua a cărții, scrisă de J. Auneau, se intitulează **Evanghelia lui Marcu** (p. 57—129).

Autorul vede în alcătuirea **Evangheliilor** lui Marcu un moment cheie din viața Bisericii primare. Deși se sprijină, cum scrie J. Auneau, pe tradiția existentă în comunitatea creștină care a păstrat cu sfințenie amintirea faptelor și cuvintelor lui Iisus, a sentințelor și a grupurilor de istorisiri privind pe Mîntuitorul, **Evanghelia** lui Marcu se prezintă ca un ansamblu coerent (p. 58).

Textul **Evangheliilor** este alcătuit din «părți» foarte scurte în general, ușor reparable, socotește autorul. Autorul identifică 17 istorisiri privind minunile Mîntuitorului (1, 23—28; 5, 1—20; 7, 24—30; 9, 14—29 etc.), șapte controverse cu contemporanii (2, 1—12; 2, 15—17; 2, 18—20; 2, 23—26; 3, 1—6; 7, 1—13; 11, 27—33), istorisiri despre Sfințul Ioan Botezătorul (1, 28; 1, 9—13; 6, 14—29; 9, 2—8 etc.); parabole și asemănări care sînt în Marcu în număr de 12 spre deosebire de **Evanghelia** după Matei în care se întîlnesc 33, iar în cea după Luca, 39; cuvinte cu caracter profetic și apocaliptic (de ex. 12, 38—40; 13 etc.); sentințe cu caracter sapiențial (2, 21—22; 27—28).

În continuare, autorul expune conținutul cărții analizate ținînd seama de locul unde se desfășoară evenimentele, de desfășurarea acestora etc. (p. 64—68).

În capitolul *Prezentarea literară*, autorul precizează că **Evanghelia** după Marcu a fost scrisă în dialectul Koini utilizat în bazinul mediteranean oriental în primul secol al erei noastre. Vocabularul folosit nu este deosebit de bogat și are culoare semită (3, 17; 5, 41; 7, 11; 10, 46; 14, 36; 15, 34). Unii termeni folosiți în această **Evanghelie** sînt de origine latină (15, 39; 44, 45; 5, 9, 15; 6, 27; 37; 12, 15; 12, 42 etc.).

Referindu-se la maniera de a povesti a **evangelistului**, autorul subliniază alura vie și pitorească, dramatizarea care se întîlnesc în istorisirile din **Evanghelie** (p. 78—79). Sînt amintite apoi cîteva procedee de compoziție literară (p. 79—81).

În ce privește locul de origine al Evangheliei, sînt reținute două ipoteze: aceea a unei ipoteze «galileene» și aceea a obîrșiei romane a cărții (p. 91—92). Se pare că ipoteza romană intrunește adeziunea celor mai mulți cercetători începînd cu cei din epoca patristică (p. 92).

În capitolul *Teologia lui Marcu* (p. 93—108), autorul nu se va lăsa ghidat de clasificări teologice exterioare textului și va evita dezvoltarea unor teme independente. Mesajul va fi căutat într-o lectură globală atentă la corelarea elementelor componente (p. 93). Pentru J. Auneau, Evanghelia lui Marcu se definește ca fiind calea parcursă de la evenimentul proclamat la textul însuși al proclamației (p. 94). Conținutul teologic al Evangheliei a doua este determinat, mai întîi, de insistența pe care autorul ei o arată față de conceptul de Împărăție a lui Dumnezeu (1, 15; 4, 11, 26, 30; 9, 1, 47; 10, 14, 15, 23, 24, 25; 12, 34; 14, 25; 15, 43) care ne apare ca noțiunea-cheie a cărții (p. 96). Evanghelia stăruiește apoi, asupra Persoanei lui Iisus care este înfățișată ca Mesia (Hristos) și ca Fiu al lui Dumnezeu (1, 1, 11; 3, 11; 5, 17; 9, 7; 14, 61; 15, 39); acest adevăr se descoperă, în Evanghelie, treptat, dar ferm și fără echivoc (p. 100—104).

Marcu își adresează Evanghelia Bisericii. Această scriere este o chemare la credința în Iisus Hristos, la o viață în credință (p. 104—108).

În capitolul intitulat *Autorul Evangheliei*, se subliniază că această scriere nu este semnată (p. 113). Dar vechea tradiție bisericească, începînd cu Papias afirmă că Marcu este autorul ei și că acesta a urmat îndeaproape predica Sfîntului Apostol Petru (p. 114). În continuare, J. Auneau se referă la datele din Noul Testament care privesc persoana și lucrarea lui Marcu în Biserica primară (p. 115—116), la legăturile dintre Sfîntul Apostol Petru și Sfîntul Apostol Pavel cu Marcu (p. 116—120).

În concluziile expunerii sale privind Evanghelia a doua, J. Auneau, îndepărtîndu-se de la opinia general admisă care stabilește drept termen *ad quem* pentru scrierea acestei cărți anul 63, susține: «În jurul anului 70, mai curînd după decît înainte, probabil la Roma, tradițiile privind pe Iisus au fost reunite și așezate în ordine într-un ansamblu coerent numit Evanghelie... Responsabilul pentru această lucrare se numește Marcu» (p. 123).

Se remarcă, după aceea, că dacă în primele 19 secole de existență, Evanghelia lui Marcu nu s-a bucurat de o atenție prea mare, comentatorii dînd prioritate Evangheliilor după Matei și după Luca pentru a nu aminti de Evanghelia după Ioan, astăzi Evanghelia după Marcu suscită un enorm interes, devenind subiectul unei foarte bogate literaturi. Ipoteza priorității cronologice a Evangheliei lui Marcu, formulată întîi în 1835 se impune din ce în ce mai mult (p. 124). Evanghelia a doua nu mai este privită astăzi ca dependentă de o prescurtare a Evangheliei după Matei, cum susținea Fericitul Augustin (p. 124). Prin crearea genului literar numit «evanghelie», Marcu și-a asigurat o posteritate (p. 126).

J. Radermakers se ocupă, în partea a treia a cărții, de *Evanghelia lui Matei* care s-a bucurat, de-a lungul timpului, de cea mai mare atenție în tradiția teologică și liturgică (p. 134). Ca număr de cuvinte (18.278), Evanghelia întîi urmează imediat după cele două scrieri ale Sfîntului Luca: Evanghelia (19.404) și Faptele Apostolilor (18.374).

După specialiști, textul grec al acestei Evanghelii care a avut o formă primară în aramaică (limba vorbită de Iisus și ucenicii Săi) s-a păstrat foarte bine. Deși textul actual al cărții provine din manuscrise pe pergament din sec. IV, mari fragmente ale sale sînt atestate de copii pe papirus datînd din anii 200—400.

În capitolul *Structura Evangheliei după Matei* (p. 135—147), autorul vorbește despre împărțirea cărții după diferite criterii: cel topografic, cel al felului în care

sînt folosite izvoarele și în special Marcu (p. 135), al alternanței dintre istorisiri (cap. 3 și 4; 8 și 9; 11 și 12, 14—17, 19—22—26—28) și cele cinci mari cuvîntări ale Mîntuitorului (cap. 5—7, 10, 13, 18, 23—25). Alternînd narațiunile cu marile cuvîntări ale lui Iisus, Sfîntul Matei leagă viața Bisericii de aceea a lui Iisus (p. 140). Cuvîntările constituie învătura Mîntuitorului către ucenicii Săi, carta de întemeiere a Bisericii, adusă la cunoștința comunității care se instituie. Secțiunile narative arată conformitatea învățăturii lui Iisus cu lucrarea Sa concretă din timpul ministeriului Său terestru (p. 140).

În capitolul: *Felul de a scrie al lui Matei* (p. 149—164), se evidențiază că un procedeu de compoziție specific acestei scrieri a Noului Testament este *Cuvîntarea*, procedeu cunoscut din Vechiul Testament (Deuteronomul se prezintă ca o succesiune de trei cuvîntări de adio ale lui Moise rostite în fața poporului lui Israel înainte de a intra în Țara făgăduită).

În concepția autorului, primele două capitole ale Evangheliei constituie un *midraș* (o actualizare a datelor biblice, ținînd seama de o situație contemporană autorului). Astfel capitolele 1 și 2 din Evanghelia după Matei amintesc de capitolul 2 din Ieșire, de tînărul Moise care scapă de uciderea primilor născuți și devine salvatorul poporului său. Întemeindu-se pe profeți, Evangelistul pune în relief titlurile mesianice ale lui Iisus: Emanuel (Isaia 7, 14; Cf. Matei 1, 23), Cîrmuitorul care păște pe Israel (2 Regi 5, 2; cf. Matei 2, 6), Fiul lui Dumnezeu (Osea 11, 1; cf. Matei 2, 15) etc.

Mai departe sînt analizate cuvîntările Mîntuitorului și anume: Predica de pe Munte, supranumită Carta Împărășiei cerurilor (cap. 5—7); Cuvîntarea de trimitere a discipolilor (10, 5—42); Cuvîntarea asupra Împărășiei cerurilor în creștere sau Cuvîntarea în parabole (cap. 13) alcătuită din șapte parabole ale creșterii; Cuvîntarea eclesială sau comunitară care cuprinde dispoziții privind comunitatea (cap. 18). În capitolul 23 al Evangheliei se cuprinde o cuvîntare împotriva fățărniciei în care se condamnă cu asprime formalismul religios și juridismul rigorist care înăbușă dragostea și spiritul frățesc (p. 157); în capitolele 24—25 se cuprinde ceea ce autorul numește Cuvîntarea apocaliptică sau asupra venirii (parusiei) Fiului Omului și ceea ce îndeobște se numește Cuvîntarea eshatologică.

Se subliniază apoi folosirea, în Evanghelia întii, a 43 de citate din Vechiul Testament, la care se adaugă cel puțin 89 pasaje derivînd din Biblie, fără a mai vorbi despre numeroasele aluzii la fapte și învățături din Vechiul Testament (p. 159).

În continuare, autorul se referă la *vocabularul și compoziția scrierii de care se ocupă* (p. 160—162), la sensul numerelor, la tendința lui Matei de a generaliza (vezi de pildă 7, 12), la structura organică a Evangheliei întii (p. 164).

Cu privire la comunitatea creștină căreia îi este adresată, în primul rînd, Evanghelia după Matei (capitolul III, p. 165—172), se face precizarea că ea este scrisă pentru Bisericile iudeo-creștine (p. 165).

Evanghelia întii reliefează fidelitatea lui Iisus față de alianța dintre Dumnezeu și Israel făcînd precizarea că Iisus nu a venit să abolească Legea, ci s-o împlinească (5, 17) (p. 166). În același timp însă, se insistă asupra împlinirii Scripturilor în Persoana lui Iisus Hristos pe care Matei îl prezintă ca noul Moise (p. 168). Contrar concepției universaliste a iudaismului după care națiunile păgîne sfîrșesc prin a se converti la alianța lui Israel și prin a se închina la Ierusalim, în Evanghelia întii, universalismul are în vedere convertirea tuturor neamurilor la Evanghelia în urma predicării acesteia de către Sfinții Apostoli în toată lumea (28, 19). Universalismul de tip centripet al iudaismului devine un universalism de tip centrifug în Creștinism (p. 168).

Autorul stăruie apoi asupra acelor părți din Evanghelia întâi care privesc organizarea Bisericii (p. 169) și Sfintele Taine (p. 170—171). Se subliniază apoi afinitatea dintre Matei și Marcu pentru părțile narative (600 de versete din 1068 se întilnesc și în Marcu) și cu Luca pentru cuvintele lui Iisus (240 versete comune).

În capitolul *Teologia lui Matei* (p. 173—184), se constată că Evanghelia dezvoltă o teologie a istoriei: Dumnezeu face istorie cu omul într-un mod unic și decisiv în Iisus, Hristos și Fiul al lui Dumnezeu (p. 173). «Iisus transformă prezentul oamenilor în speranță pentru totdeauna» (p. 173). Matei afirmă cu tărie că Iisus este Mesia așteptat de Israel și vestit de Scripturi (p. 174). Ca Mesia însă, Iisus aduce tuturor oamenilor Împărăția cerurilor (p. 175). Cu Iisus, Împărăția cerurilor se apropie de oameni, devenindu-le total accesibilă (3, 2; 4, 17).

În cele cinci mari cuvântări ale lui Iisus se profilează viața în Biserică (p. 178) care presupune spirit comunitar, slujire misionară, discernămint și creștere spirituală, exigente radicale (p. 178—182).

În capitolul *Cine este Matei?*, se face precizarea că tradiția creștină a identificat pe evanghelistul Matei cu Apostolul Levi despre care se vorbește în Evanghelia (p. 185). Se amintesc apoi datele din Evanghelia și tradiție privind pe Matei, reprezentarea acestuia în iconografie (p. 185—188). Se constată apoi că această Evanghelia a fost cel mai mult citată de primii scriitori bisericești și de Sfinții Părinți (p. 189). Principali comentatori vechi ai Evangheliei întâi sînt: Origen († 254), Sfintul Ioan Hrisostom († 407), Sfintul Chiril al Alexandriei († 444), Sfintul Ilarie de Poitiers († 367), Fericitul Ieronim († 420), Fericitul Augustin († 430) etc.

Cea de-a patra parte a cărții se intitulează *Evanghelia lui Luca și Faptele Apostolilor* și este semnată de François Bovon, protestant, profesor la Universitatea din Geneva.

Opera literară a lui Luca se divizează în două părți: Evanghelia și Faptele Apostolilor (p. 196), deosebindu-se, prin aceasta de Matei, Marcu și Ioan care își concentrează atenția, în aparență, numai asupra vieții lui Iisus. În opera lui Luca se disting cu claritate epoca lui Iisus și aceea a începuturilor Bisericii (p. 196).

Primul capitol al acestei ultime părți a cărții este consacrat textului și locului său în canonul Sfintei Scripturi (p. 198—206). Constatînd că nici un manuscris al Noului Testament cunoscut nu transmite Faptele Apostolilor imediat după Evanghelia a treia, F. Bovon crede că, în cursul sec. II, Evanghelia lui Luca a fost detașată de Fapte și adăugată celorlalte trei Evanghelii pentru a constitui cu acestea un prim *Corpus*, o primă culegere canonică (p. 197—198); faptul a rămas definitiv în canonul Noului Testament.

Se constată existența a două forme ale textului Faptelor Apostolilor: cea egipteană și cea occidentală. În aceasta din urmă întilnim tendințe de îmbogățire a textului prin redarea unor detalii, precizări, încercări de a pune în lumină mai accentuat rolul lui Petru sau de a critica iudaismul; autorul recunoaște că textul egiptean, transmis de marile uncialle din sec. IV și V și de papirusuri, se apropie cel mai mult de originalul care s-a pierdut (p. 201). Sînt semnalate, în continuare, variantele textuale cele mai importante din Evanghelia a III-a și din Faptele Apostolilor (p. 201—206).

În capitolul *Limba lui Luca* (p. 205—206), autorul face precizarea că limba lui Luca se situează la jumătatea drumului dintre proza clasică (din secolele V și IV î.d.Hr.) și greaca modernă. Deși în Evanghelia (de ex. prologul, 1, 1—4) sau în discursul Sfintului Pavel la Atena (Fapte 17, 22—31), sînt prezente trăsături ale unei atențe și interesante elaborări lingvistice, în general Sfintul Luca se exprimă cu simplitate, pe înțelesul oricărui cititor, evitînd însă orice ar fi putut fi șocant sau trivial (p. 205).

După cum se știe (Luca 1, 3; Fapte 1, 1), Luca adresează cele două scrieri ale sale unui oarecare Teofil, personaj enigmatic despre care se presupune că era bogat și că sprijinea material Biserica (p. 197). De aceea, capitolul trei al acestei părți a lucrării se intitulează : *Cele două cărți către Teofil* (p. 206—254).

Referindu-se la cuprinsul Evangheliei după Luca, F. Bovon o împarte în patru mari secțiuni : Copilăria lui Iisus (capitolele 1 și 2); Activitatea lui Iisus în Galileea (3, 1—9, 50), Din Galileea la Ierusalim (9, 51—19, 28); La Ierusalim (19, 29—24, 53).

Autorul consideră că, pe lângă Evanghelia după Marcu, Luca s-a folosit, la alcătuirea Evangheliei sale și de acele *logia*, colecții de sentințe sau cuvinte ale lui Iisus, traduse din aramaică în greacă (p. 212) desemnate prin litera Q (prima literă a cuvântului german *Quelle*, izvor) (p. 212). Trebuie notat însă că asemenea culegeri de *logia* nu au ajuns pînă la noi și, prin urmare, existența lor nu poate fi dovedită.

Faptele Apostolilor, a doua carte a lui Luca, este împărțită de F. Bovon în următoarele secțiuni : Grupul celor doisprezece la Ierusalim (capitolele 1—5); tranziția de la Petru la Pavel : eleniștii (capitolele 6—7); De la Ierusalim la Antiohia prin Samaria (capitolele 8—12); De la Antiohia, prima misiune oficială (capitolele 13—14); Pavel misionar (capitolele 15—21); Pavel persecutat; Viitorul propovăduirii (capitolele 21—28).

În capitolul *Intenția autorului și compoziția operei* (p. 255—258), F. Bovon arată că Luca este unul din rarii autori ai Noului Testament pentru care opera lor nu este una de circumstanță (p. 256). El nu se mulțumește să fixeze în scris tradiții pînă aci orale; el năzuiește să înalțe aceste tradiții și aceste izvoare la nivel literar. «Opera lui Luca nu este produsul unei comunități, ci rezultatul unei munci personale» (p. 256). Luca este un *istoric* autentic, dar și un misionar și apologet creștin (p. 256).

În capitolul *Teologia lui Luca*, se face precizarea că Luca nu face, o lucrare de teolog; el nu scrie un tratat doctrinar. Preocuparea sa rămîne istorică și apologetică. Teologia sa se situează la nivelul unui proiect secundar care orientează narațiunea (p. 259). Sfântul Luca depune eforturi pentru a face pe cititori să înțeleagă drumul de la Hristos la Biserică. Dumnezeu Se face cunoscut prin Fiul Său a Cărui figură văzută se oferă privirilor oamenilor. După *Înălțare*, Persoana lui Hristos este cunoscută prin intermediari care-L propovăduiesc, iar, după aceea, prin opere scrise. Pe de altă parte, *Înălțarea* a avut drept consecință Pogorîrea Sfântului Duh, Rusaliliile (p. 260).

În încheierea capitolului privind teologia lui Luca, autorul se oprește asupra organizării Bisericii, asupra Botezului și Euharistiei (p. 263—265).

Cu privire la autorul Evangheliei a treia și al Faptelor Apostolilor (capitolul VI, p. 267—269), F. Bovon notează că acesta avea ca limbă maternă, greaca, că era creștin de orientare paulină, provenit dintre păgîni, bun cunoscător al Vechiului Testament, mai curînd al Profetilor și al Psalmilor decît al Legii, *istoric și scriitor*. Numai Luca doctorul, unul din ucenicii și colaboratorii Sfîntului Apostol Pavel, întruina în persoana sa toate aceste trăsături. Pentru aceasta, încă de la început, Biserica a identificat pe autorul Evangheliei a treia cu Sfîntul Luca.

În *Concluzii* (p. 271—279), autorul trece în revistă modul cum a fost privită, de-a lungul secolelor, Evanghelia a treia care, o dată ce a fost separată de Faptele Apostolilor, a făcut parte din grupul omogen al Sfîntelor Evanghelii. De reținut că cele două scrieri ale Sfîntului Luca au fost traduse în aproximativ 750 de limbi (p. 274).

Cele două scrieri ale lui Luca au dobîndit, în cultul Bisericii, un loc deosebit ca și în Omiletica creștină.

Autorul dedică o parte din *Concluziile* sale eventualelor raporturi care pot fi stabilite între scrierile lui Luca și literatura apocrifă. El afirmă, pe drept cuvânt; că, între cele două categorii de scrieri, nu se poate stabili nici o legătură precisă.

Se arată apoi folosirea textelor lui Luca în marile dispute teologice cunoscute în istoria Bisericii, oglindirea unor texte din aceste scrieri în opere ale Scriitorilor și Părinților Bisericii cum sînt marii capadocieni, Fericitul Augustin etc.

Scrierile Sfintului Luca au inspirat numeroase opere de artă creștină începînd cu primele reprezentări din viața lui Iisus și din viața primilor creștini și pînă în zilele noastre cînd teme ale celor două scrieri lucanice au fost prelucrate și tratate plastic sau chiar cinematografic.

În încheierea prezentării sale asupra scrierilor lui Luca, F. Bovon menționează că o tradiție care nu este mai veche decît secolul V conferă lui Luca talente de pictor. Se istorisește că împărăteasa Eudochia ar fi cerut la Ierusalim Pulheriei o icoană a Sfintei Fecioare Maria pictată de Sfintul Luca. Chiar dacă această istorisire nu e controlată documentar, ea dovedește, din partea Bisericii care ne-a transmis-o, sensibilitate și prețuire față de acela care și-a îndeplinit misiunea de istoric și evanghelist cu eleganța unui artist; evenimentele istoriei mîntuirii și învățăturile de credință devin, sub pana sa, un tablou care trebulie contemplat.

Prin accesibilitatea lor nelimitată, scrierile Sfintului Luca s-au bucurat de o largă circulație atît în rîndul credincioșilor cît și în acela al teologilor. În plus, Sfintul Luca pune adesea problema conștiinței creștine cum este, de exemplu, aceea a tulburătoarei întrebări a lui Iisus pe care o întîlnim în *Evanghelia* a treia: «Dar Fiul Omului, cînd va veni, va găsi oare credință pe pămînt?» (18, 8).

*

Nu încapă nici o îndoială că lucrarea asupra căreia am zăbovit se citește cu interes, ca o carte de literatură, atrăgînd prin formula eseului pe care o adoptă în grade diferite de la un autor la altul. Atenția cititorilor va fi reținută de opțiunea autorilor lucrării pentru scriitura alertă, de largă accesibilitate, marcată de distanțarea față de conținutul clasic, academic, al unei Introduceri în Scrierile Noului Testament. Autorii s-au străduit să convingă transmițînd propriile lor convingeri și trăiri legate de temele abordate, dar mai cu seamă de conținutul revelat al cărților Noului Testament prezentate, ținînd seama de condiția cititorului contemporan care, după aproape două secole de raționalism și criticism exegetic, exclusivist și abuziv urmărește ancorarea existenței sale spirituale pe stîncă de neclintit a revelației divine. «*Evanghelia*, se spune, la începutul cărții (p. 14), exclude orice neutralitate; ea cere o mărturisire, o opțiune a credinței».

Cu toate acestea, autorii nu s-au putut debarasa complet de influența pe care o exercită încă acea metodă a istoriei formelor (*Formgeschichtliche Methode*) cu acel corolar al său care este istoria redactării (*Redaktionsgeschichte*) *Evangeliei* care se caracterizează prin reducerea rolului scriitorului sfînt la acela de simplu compilator, fără personalitate, al unor materiale preexistente cum ar fi, de exemplu, așa numitele *logia* ale lui Iisus.

Neatestată documentar și deci sub semnul conjecturilor rămîne afirmația lui J. Auneau că *Evanghelia* Sfintului Marcu este scrisă pentru o comunitate (probabil cea romană) care trecea printr-o perioadă de criză. Autorul crede că, în această scriere a Noului Testament, își găsesc ecou evenimente ca incendierea Romei de către Nero în 64, războiul civil din 68—69, martiriul Sfintului Iacob, fratele Domnului, primul episcop al Ierusalimului, martiriul sfinților Apostoli Petru și Pavel la Roma etc. (p. 85—86). Acesta pare să fie motivul pentru care data scrierii *Evangeliei* a doua este fixată în jurul anului 70, dacă nu chiar după acest an (p. 123).

Arbitrară și, deci, nemotivată temeinic apare și datarea formei definitive a Evangheliei după Matei între 80 și 90 (p. 133). Facem această precizare pentru că așa numita alternanță regulată între «cuvînt» și «acțiune», care pare să fie identificată de J. Radermakers, în această scriere, nu probează, în mod necesar, o lungă practică liturgică și catehetică a autorului înainte de a da formă definitivă operei sale (p. 133) și, deci, alcătuirea acesteia către sfîrșitul secolului I.

Se pot identifica ici-colo, în cartea de față încercări de «cădere la înțelegere» ca unele teze ale criticii raționaliste prin îndepărtarea de temeinicele și bine argumentatele poziții ale isagogiei patristice și tradiționale.

Pr. SABIN VERZAN

Prayer with the Harp of the Spirit, traducere în limba engleză din limba siriacă de Francis Acharya, vol. I și II, Kurisumala Ashram, Kerala, India, 1980—1982, 241 + 632 pagini.

«Rugăciune cu harpa Duhului» reprezintă primele două volume din seria textelor liturgice de limbă siriacă traduse în limba engleză și care vor însuma în total patru volume. Aceste texte, dintre care majoritatea apar pentru prima dată într-o limbă europeană, aparțin Bisericilor creștine din Orientul Apropiat și Mijlociu, cunoscute îndeobște sub denumirea de «Biserici siriene» și al căror cîmp de activitate se întinde de la Marea Mediterană, pînă în Persia și chiar peste apele Golfului persan, pe coasta de sud-vest a Indiei.

Tradiția creștină de limbă siriacă a fost redescoperită mai ales în secolul trecut, ca fiind una din marile tradiții creștine ce formează Biserica creștină, împreună cu tradiția bizantină și cea latină. Interesant de știut că Biserica creștină de limbă siriacă și-a dezvoltat un sistem doctrinar pornind de la Întruparea și Învierea Cuvîntului lui Dumnezeu. Centrul de creație al Orientului siriac a fost, la început, Ierusalimul, iar de aici ponderea s-a mutat la Antiohia și Edessa. Aceste două centre se află pe marile drumuri ce duc de la Marea Mediterană spre India și China. De tradiția acestei Biserici se leagă nume de seamă din istoria creștinătății, cum au fost, Afraates, Înțeleptul Persiei și Sf. Efreem Sirul, a cărui activitate se întinde la hotarele imperiilor persan și roman.

Credința creștină, adusă în India, potrivit tradiției, de Sfîntul Apostol Toma, a fost întărită de creștini care s-au refugiat aici în urma persecuției împăratului Sapor, iar mai tîrziu, și de cei care au fugit din fața mohamedanilor care au ocupat Persia.

Călugării siriene au răspîndit credința creștină pînă în părțile de răsărit ale Chinei, la numai 40 de ani de la sosirea în China a călugărilor benedictini trimiși de Papa Grigorie cel Mare. Conducătorul acelor călugări, A-lo-pen, a fost primit cordial de împăratul T'ai Tsung.

După cum aflăm din inscripția de pe stilpul de la Hsiang Fu, dar și din alte documente, creștinismul a înflorit în această țară pînă cînd a fost interzis în baza unui edict dat atît împotriva călugărilor creștini cît și a celor budiști. În China creștinismul a fost cunoscut sub denumirea de «Religie a luminii». Ca o curiozitate legată de imnele liturgice creștine folosite de călugării creștini în China în acea vreme, este faptul că aceștia au împrumutat modalități chineze de exprimare, cu nuanțe budiste. Cităm dintr-un imn închinat sărbătorii Schimbării la Față a Domnului :

«...Toți credincioșii Bisericii sînt uniți în a Te adora,
 Și a călători împreună cu Tine pe *Roata cerească a Legii*,
 Intorcîndu-se la *Legea cea Mare*.
 (*The Harp of the Spirit*, vol. II, p. XVII).

Întîlnim aici două noțiuni specific budiste: *roata* și *legea*. Roata, care este un simbol al revenirii ciclice, cunoscută în ritual sub denumirea de yantra sau mandala, reprezintă elementul fundamental care stă la baza existenței. *Legea* este *Dharma* — legea cosmică care permite revenirea ciclică simbolizată de roată. Dacă extindem expresia «Roata cerească a Legii» la contextul taoist (aceasta se referă la Tao, la principiul imuabil care stă la baza întregii reveniri la viață), se poate descifra și mai bine strădania de contextualizare a credinței creștine în scopul adaptării ei la un mediu cultural și spiritual specific chinez. Prin *Legea cea Mare* se înțelege *credința creștină*. Avînd în vedere aceste nuanțe sensul imnului devine mai clar: Credincioșii creștini, chiar dacă în actul de adorare a lui Iisus Hristos, Domnul nostru, țin cont de lumea creată, prin ea ei revin în actul adorării lor la adevărata credință, credința creștină, care depășește legea legată de roata revenirii existențiale.

Această tradiție de contextualizare a învățaturii creștine este o caracteristică majoră a gândirii teologice siriene actuale din India. Căci, după cum vom vedea, în traducerile făcute în prezenta lucrare se încearcă «apropieri» față de tradiția hindusă, tradiție culturală în cadrul căreia Biserica siriană din India activează.

Un exemplu în acest sens este «Slujba de seară» în care este subliniată în mod special practica sărbătoririi serii observată de către hinduși în cadrul ritualului *aprinderii candelor* — *kuthu Vilakke*. Astfel, în locul Trisaghionului de la începutul slujbei a fost introdusă rugăciunea atribuită Sfîntului Vasile cel Mare: «Lumina lină, a Sfintei Slave, a Tatălui ceresc, celui fără de moarte...». Exemple de acest gen de *adaptare* a învățaturii creștine la contextul misionar se întîlnesc la tot pasul, ele fiind notate cu grijă și precauție.

Primul volum, care însumează un număr de 241 de pagini, cuprinde slujbele de seară, de la miezul nopții și de dimineață, adică, vecernia, mezonoptica și utrenia din ciclul săptămînal, inclusiv pentru zilele de duminică.

Volumul al doilea, mult mai extins (cuprinde 632 pag.), înglobează texte liturgice legate de cîteva din marile sărbători de peste an: Bunavestire, Nașterea și Botezul sau Epifania Domnului.

Anul bisericesc în tradiția siriacă începe cu ultima duminică din luna octombrie și este împărțit în șapte perioade a cîte șapte săptămîni fiecare, după cum urmează:

1. Bunavestire a venirii Domnului.
2. Nașterea, Botezul și Epifania Domnului.
3. Postul Domnului și Săptămîna Patimilor.
4. Învierea Domnului și Rusaliile.
5. Apostolii, misiunea lor în lume.
6. Schimbarea la față a Domnului pe Munte.
7. Crucea.

Din aceste șapte perioade două sînt mai importante, și anume: Învierea Domnului și Rusaliile și Nașterea și Epifania Domnului. Acestea sînt precedate de cîte o perioadă de post și rugăciune. Botezul și Epifania Domnului, cunoscută sub denumirea de *Sărbătoarea luminilor*, este considerată că *Marea Teofanie*, adică arătarea Sfintei Treimi și a lui Iisus din Nazareth că Mesia. Întreagă această perioadă se referă la «taina iertării de către Dumnezeu a păcatelor oamenilor prin umilirea Fiului Său în apele rîului».

Cu sărbătoarea Rusaliilor are loc «Marea Teofanie a Duhului Sfânt», cînd se sărbătorește taina Bisericii. Această sărbătoare se întinde de-a lungul a trei perioade din cele șapte. Prima perioadă este cea a Apostolilor, cu postul și rugăciunile pregătitoare, 16—28 iunie, și culminează cu sărbătoarea Sfinților Apostoli Petru și Pavel la 29 iunie și a Sffintului Apostol Toma la 3 iulie. Perioada Schimbării la Față a Domnului se referă la marea teofanie de pe Muntele Tabor. Punctul central este sărbătoarea de la 6 august. Ultima perioadă, a Crucii, culminează cu Înălțarea Sfintei Cruci la 14 septembrie, ca taină ce recapitulează întreaga iconomie a mîntuirii săvîrșită de Mîntuitorul Iisus Hristos.

În terminologia liturgică siriacă expresia *Coroana anului* se referă la desfășurarea într-un an liturgic a momentelor ce marchează lucrarea mîntuitoare a Mîntuitorului Iisus Hristos. Slujbele din decursul unei săptămîni sînt considerate ca «o coroană în miniatură», adică, evenimentele sărbătorite într-un an liturgic sînt concentrate într-o singură săptămînă, după cum urmează :

Luni : Vestirea Împărăției de către Ioan Botezătorul ; chemarea la pocăință și dreptate socială, și pogorîrea Duhului Sfînt asupra lui Iisus în riul Iordan.

Marți : Această pocăință aduce noi roade în Biserică. Împărăția se face simțită prin Cuvîntul lui Dumnezeu, prin taine și prin revărsarea Duhului Sfînt.

Mîrcuri : Intruparea Cuvîntului lui Dumnezeu și participarea unică a Fecioarei Maria în acest act : conceperea divină, lucrarea credinței ei și a Duhului Sfînt.

Joi : Euharistia, lucrare anamnetică încredințată Apostolilor și Bisericii Sale și Duhului Sfînt.

Vineri : Crucea, patimile și moartea care au devenit izvor de viață, așa cum au mărturisit-o Sfinții și Martirii cărora Duhul le-a pus cununa biruinței și în ale căror trupuri se sălășluiește.

Sîmbătă : Taina timpurilor ce vor să vie ; sfîrșitul omului aici pe pămînt. Plecarea din această viață este iluminată de așteptarea venirii în slavă a lui Hristos, parusia ; speranța învierii trupului, roadă a învierii Domnului și a victoriei Sale asupra morții.

Duminică : Ziua Domnului, sărbătoarea cea dintîi și esența întregului cult creștin, sărbătorind Patimile, Învierea și Preamărirea Domnului Iisus, mulțumind lui Dumnezeu care «prin învierea lui Iisus Hristos din morți, ne-a născut din nou spre nădejde vie, spre moștenire nestricăcioasă și nemîtinată și nevestatejită» (I Petru I, 3—4).

«Rugăciune cu harpa Duhului» sau «Coroana anului» este o traducere după textul siriac *Penqitho*, Carte de rugăciune pentru duminicile și sărbătorile de peste an aparținînd Bisericii de rit antiohian. Această carte liturgică cuprinde aproximativ 4000 de pagini în 7 volume *in folio*. Pînă în prezent au fost făcute doar trei traduceri fragmentare din aceste texte liturgice. Menționăm în acest sens : «*The Book of Common Prayer of the Syrian Church*», translated by Father Bede Griffiths, OSB, 1965.

Traducerea «Rugăciuni cu harpa Duhului» nu este o simplă lucrare de erudiție, pentru rafturile bibliotecilor sau pentru un grup restrîns de cercetători, ci reprezintă rezultatul unor dorințe arzătoare pornite din necesitatea de a înțelege sensul rugăciunilor în cadrul cultului. Importanța acestei lucrări este cu atît mai mare cu cît ea pune la îndemîna creștinilor de pretutindeni un izvor literar și doctrinar extrem de prețios prin care se poate realiza o mai bună cunoaștere a tradiției creștine siriene. Se speră că și teologii Bisericii Ortodoxe Române, dogmaticiști și liturgiciști, vor folosi din plin oportunitatea oferită de publicarea acestor texte pentru a studia în profun-

zime învățătura dogmatică a Bisericii siriene așa cum o găsim expusă în bogatele texte liturgice ce îi aparțin. Acest lucru este extrem de important mai ales acum când Biserica Ortodoxă calcedoniană a intrat în plin dialog teologic cu Bisericile necalcedoniene, în vederea realizării unității dată nouă ca legământ de însuși Mîntuitorul nostru Iisus Hristos.

Conf. REMUS RUS

JOSEPH MOINGT, s. j., *Rencontre des religions, Etudes*, ianuarie 1987, p. 97—110.

Autorul este directorul revistei *Sciences Religieuses*.

În articolul de față, el aduce în discuție raportul între ecumenism și dialogul interreligios, considerînd că este nu numai utilă, dar și indispensabilă precizarea domeniului acestor două feluri de dialoguri.

Autorul începe prin a arăta că stabilirea unor bune relații între credincioșii unor religii diferite are — sau trebuie să aibă — la bază o bună cunoaștere a fiecăreia dintre religiile cu care se dorește începerea și continuarea dialogului. Or, spune el, pînă în epoca noastră se constată că între religiile cu un mare număr de credincioși nu se poate vorbi în mod adecvat despre o întîlnire, ci mai curînd de o ciocnire între ele. În țările occidentale, diferitele confesiuni creștine au angajat un dialog promițător, însă practic ele nu cunoșteau un interlocutor pe plan de egalitate (p. 97). După al doilea război mondial, odată cu decolonizarea și deșteptarea popoarelor colonizate la o viață independentă, s-a simțit nevoia unei reconsiderări a raporturilor dintre creștinismul lumii apusene și religia celor colonizați de occidentali.

J. Moingt pune problema din punct de vedere teologic — cum însuși o anunță — subliniînd dilema care apare între teza creștină, afirmată în epistola către Romani (1, 3), care condiționează mîntuirea de primirea botezului creștin, și cea pe care tot textele neo-testamentare o afirmă, anume că «Dumnezeu voiește ca toți oamenii să se mîntuiască și să ajungă la cunoașterea adevărului» (I Timotei 2, 4). În această situație, misionarii au considerat necesar să facă cunoscut acest adevăr popoarelor necreștine, de unde a decurs dificultatea practică, pedagogică, tactică, de a păstra echilibrul între: tendința de a desconsidera religia pe care o practicau acei necreștini, și datorită de a nu pierde iubirea creștină necesară oricărei evanghelizări și a o aplica în însuși procesul misionar (p. 98).

Cu aceste constatări, autorul ne conduce la întrebarea: «Este oare legitim și util să ne angajăm astăzi într-o altă direcție și să considerăm diferitele religii necreștine drept alte căi ale revelației și mîntuirii, instituite de Dumnezeu în beneficiul populațiilor pe care tradițiile istorice și culturale le țin departe de creștinism?» (p. 99). Două principii sînt clare: Biserica lui Hristos este unica depozitară de drept a mîntuirii; dar acest privilegiu nu i-a fost acordat în detrimentul celorlalte popoare, care și ele, toate, sînt chemate să beneficieze de mîntuire, să fie împreună mîntuite în unicul «popor al lui Dumnezeu» (p. 100).

Admițînd aceste principii, e de înțeles că oamenii sînt «plăcuți lui Dumnezeu» și pe calea mîntuirii, dacă se roagă Lui și îl ascultă slujindu-I în felul în care au învățat să o facă prin prescripțiile religiei în care s-au născut. Aceasta nu înseamnă că toate religiile au aceeași valoare sau că ele sînt bune în totalitatea învățăturii și practicilor lor. Dar că Dumnezeu — chemînd la mîntuire pe acești oameni acolo unde se află ei și pe drumul pe care se află ei — a pus în religia lor adevărurile Lui și poruncile necesare pentru ca ei să ajungă la El prin religia de care sînt practic legați, neavînd mij-

loacele concrete de a urma «calea împărătească» a Bisericii lui Hristos (p. 100). Căci știm că Duhul Sfânt continuă lucrarea lui Hristos, că El inspiră gândul și înțelepciunea oamenilor și deci toate tradițiile religioase sînt ajutate să ridice spre Dumnezeu inimile oamenilor de bună credință în religiozitatea lor (p. 101).

Lucrul acesta trebuie înțeles de creștini, tocmai fiindcă ei au un har deosebit, tocmai pentru că Evanghelia lui Hristos nu este numai o religie. Evanghelia postulează două mari determinante ale creștinismului: iubirea de Dumnezeu și iubirea aproapelui. Aceasta implică nu numai credința și mărturisirea ei, ci și maniera de comportare a creștinului, felul în care el își tratează aproapele. «Învățătura Evangheliei depășește toate codurile religioase; ea se adresează la ceea ce este mai universal în conștiința și rațiunea umană, oricare ar fi apartenența religioasă» (p. 102). Ascultînd conștiința și rațiunea sa, orice om se poate îndrepta în direcția indicată de Iisus Hristos (p. 103). Această conștiință, iluminată de Duhul Sfânt răspunde chemării lui Hristos, căci toți cei care fac voia Lui nu pot fi îndepărtați de apropierea Lui prin aceea că nu au fost conștienți că i-au răspuns Lui.

Evanghelia nu este o lege, decît în sensul de Testament, de moștenire lăsată de iubire pentru iubire. Ea transcende orice lege, așa cum Vechiul Testament nu este revelarea unei învățături decît prin aceea că sensul lui este îndreptat către Mijlocitorul dintre Dumnezeu și om și împlinirea acestui act de iubire în Întrupare și Jertfă (p. 104—105).

Nu este cazul să credem însă că dacă credincioșii altor religii pot fi mîntuiți prin cultul practicat în tradiția lor, acest cult ar fi mîntuitor prin el însuși. Nu. Fiindcă Hristos, unicul Mijlocitor, nu e prezent în acele practici. Nu se poate spune deloc că toate religiile se adresează aceluiași Dumnezeu, numai pentru că afirmă că Iisus este cel care primește toate rugăciunile credincioșilor. «Dumnezeu nu respinge rugăciunile care pleacă dintr-o inimă curată», dar aceasta, nu pentru că ele, aparținînd unui sistem religios organizat, ar avea puterea funcțională de a «vehicula mîntuirea». Ci Dumnezeu le acceptă, întrucît aceste rugăciuni sînt cinstirea pe care conștiința religioasă I-o aduce, în orice spațiu sau timp istoric, și în măsura în care ele exprimă, de asemenea, și mai ales, adevărul unei vieți conforme, în fapt, Evangheliei (pp. 105—106).

Odată exprimate aceste opinii, J. Moingt ajunge la discutarea termenilor «ecumenism» și «dialog». El continuă: «...întîlnirea dintre religii, oricît de dorită ar fi înstaurarea unui dialog frățesc între ele, nu poate pretinde să conducă la un rezultat propriu-zis ecumenic, în sensul în care confesiunile creștine caută și deja practică între ele ecumenismul» (p. 106). Bisericile creștine nu au încetat niciodată să fie o «oikoumene», cu toată despărțirea sub care se prezintă azi, întrucît mărturisirea și practica lor religioasă au în centrul lor credința într-un unic Dumnezeu în Treime, manifestat de Iisus Hristos. Pentru a reconstitui unitatea fărîmată «este suficient să înceteze a se anatematiza între ele și să se recunoască reciproc drept membre ale unicei Biserici a lui Hristos; cu altele cuvinte, să înceteze a pretinde fiecare din ele că este singura Biserică adevărată, ceea ce a și început să se petreacă.

Un oarecare succes al acestui ecumenism, cum și necesitatea de a stabili bune relații între popoare, a dat naștere la iluzia că un dialog asemănător s-ar putea realiza între creștini și celelalte religii, într-o lume în care necredința crește. Se speră că un asemenea dialog ar putea conduce la așezarea unui respect și bună vecinătate între oameni convinși de necesitatea slujirii lui Dumnezeu. Dar dacă scopul este important, «nu se poate totuși imagina între creștinism și celelalte religii nici o apropiere asemănătoare cu cea care s-a realizat, poate și trebuie să se realizeze între confesiunile creștine, pentru simplul motiv că primele nu împărtășesc nici întemeierea și nici vo-

cația istorică a celei din urmă», ceea ce face ca ele să nu poată fi «întegrate organic în același plan revelator și mîntuitor» (p. 106).

Raportul creștinismului cu celelalte religii trebuie să fie nuanțat în fiecare situație. Creștinismul și iudaismul au un patrimoniu comun în ceea ce Noul Testament a păstrat din cel Vechi. Islamismul poate fi abordat prin ceea ce el a preluat din aceste două religii anterioare. S-au putut remarca afinități între spiritualitatea budistă și cea creștină. Dar aceste apropieri sînt limitate, căci ceea ce e esențial în creștinism este faptul că religia creștină oferă o relație între om și Dumnezeu, care trece prin omul istoric, Iisus Hristos. Este vorba de o mediație reală în cel mai propriu sens al cuvîntului, care e negată și impracticabilă iudaismului și islamismului și, cu atît mai mult, celorlalte religii (p. 107).

Ceea ce rămîne ireconciliabil în fiecare religie, și poate fi considerat ca «exclusivism religios, are rădăcini în particularismele culturale și etnice» (p. 108). Dar, cum s-a mai spus, creștinismul transcende limitele unei religii: în virtutea Evangheliei lui, creștinismul este universalist, evitînd etnicizarea lui ca doctrină, chiar dacă etnicul îi adaugă în cult particularismele regionale. Întrucît el are misiunea de a anunța lumii iubirea universală a lui Dumnezeu, fără deosebire de cultură, creștinismul nu trebuie — nu-i este propriu — «să lanseze anatema (chiar dacă lucrul acesta s-a petrecut uneori) asupra altor religii, ca și cum acestea și-ar conduce în mod obligatoriu credincioșii la pierzare» (p. 108). Teologia trebuie să-și amintească de fiecare dată că celelalte religii slujesc de pedagog (Galateni, 4, 1—3) spre conștiința etnică și religioasă a omenirii și că este cinstea acestora să se achite bine de această sarcină în fața lui Dumnezeu, de la care vor obține haruri asupra credincioșilor lor (p. 108). Dar aceasta nu înseamnă că acele religii beneficiază de o anumită instituție divină și deci nu poate fi vorba de a alinia creștinismul în rîndul celorlalte religii, căci el este altfel și inimitabil construit».

Creștinismul este o religie deosebită în mod radical de toate celelalte religii, căci «Evanghelia a fost dată creștinilor ca eliberare de lege și ca principiu de libertate» (Galateni 4, 4, 25, 5, 1, 13). «Creștinismul este născut din ruptura față de religia iudaică și din apelul adresat păgînilor de a se elibera de teama și de robia cu care tradițiile religioase îi apăsau... Momentul venirii lui Hristos marchează o linie de despărțire în istoria religioasă a omenirii: moartea Lui deschide drumul la libertatea credinței față de Dumnezeu. ...El invită oamenii să ajungă la majoratul lor înainte lui Dumnezeu, adică să pășească dincolo de pedagogiile religioase, care de acum încolo sînt desuete» (p. 109).

Trebuie făcută însă remarcă utilă că Evanghelia nu se identifică în mod automat cu creștinismul în istorie. Căci acesta participă și el la condițiile naturale ale celorlalte religii devenind uneori și pe alocuri sectar, sau violent sau imperialist (p. 109). Dar Evanghelia lucrează «din interiorul lui ca ferment de eliberare și de universalism», pentru a-l purifica permanent de inerentele obiceiuri ale uneia sau altei societăți și pentru a-l reaseza pe linia originii și vocației proprii lui.

De aceea, întîlnirea între creștinism și celelalte religii nu trebuie să se facă în modul unui inventar comparativ dintre credințele și practicile pe care le conțin, «căci zelul religios duce adesea la rivalități și înfruntare; ci trebuie să se facă pe terenul Evangheliei. Mărturisind duhul din care s-au născut, fără procese și prozelitism, creștinismul va ajuta celelalte religii să se purifice și să se elibereze de tot ceea ce Evanghelia reproșează zelului religios: legalismul opresiv, ritualismul idololatrii, ipocrizia sectaristă» (p. 110), pentru ca inima să se înalțe la Dumnezeu și la taina întrupării și răscumpărării.

Acestea sînt coordonatele unui adevărat dialog, util și fructuos, de la care putem aștepta recunoașterea fraternității între toți oamenii.

Articolul teologului romano-catolic este o lecție pentru practicarea dialogului religios, în toate sectoarele în care acesta se desfășoară. În regiunile în care populații de diferite credințe religioase sînt ținute să conviețuiască lungi perioade istorice, s-au auzit adeseori glasuri care au căutat să netezească asperitățile rezultate din practicarea prea zeloasă a unora dintre aceste credințe. De prea multe ori s-a exprimat teoria unei «Biserici» universale care ar data de la apariția omului pe pămînt și care ar dăinui în continuare, incluzînd toate credințele religioase. Precizările lui J. Moingt aduc acuratețea necesară exprimării credinței creștine în dialogul interreligios, întrucît Biserica își are temelia în Jertfa, învierea și Înălțarea lui Iisus Hristos, petrecute în istorie la ceasul ales de Dumnezeu pentru comunicarea hotărîrii Sale de a mîntui lumea și pentru punerea în practică a acestei hotărîri.

Dar și recunoașterea unor prea zeloase atitudini din istoria creștinismului, și a unor practici sectare care s-au depărtat de porunca iubirii evanghelice, este tot atît de binevenită, atît pentru a separa puritatea Evangheliei de aplicarea dificilă a poruncilor ei, cît și pentru a oferi metoda unei totale disponibilități creștine în contactul cu «aproapele», fratele nostru de altă credință.

Articolul oferă în paginile sale un model de echilibru și de angajare creștină, cu care membrii Bisericii se pot apropia între ei și de cei din afara Bisericii și o bună precizare a limitelor termenului de «ecumenism», într-o contemporaneitate care-l folosește prea des în mod impropriu.

A. MANOLACHE